

OKTATÁSI
HIVATAL

A szemem ágán át sívok,
Kis teste hangtalan vesz,
Köröje múltnek sehdén
s nérik, nérik a szellők

József Attila

Irodalom

szöveggyűjtemény

12

ÚJGENERÁCIÓS
TANKÖNYV

IRODALOM
szöveggyűjtemény

12.

IRODALOM
SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

12.

Engedélyszám: TKV/65-15/2018. (2018. 04. 10. – 2023. 08. 31.)

A kiadvány megfelel az 51/2012. (XII. 21.) EMMI-rendelet

3. sz. melléklet, 3.2.01.: Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára,

továbbá a 4. sz. melléklet, 4.2.01.: Kerettanterv a gimnáziumok 7–12. évfolyama számára,

továbbá a 5. sz. melléklet, 5.2.01.: Kerettanterv a gimnáziumok 5–12. évfolyama számára,

továbbá a 6. sz. melléklet, 6.2.01.: Kerettanterv a szakközépiskolák 9–12. évfolyama számára,

továbbá a 14. sz. melléklet: Kerettanterv a szakgimnáziumok 9–12. évfolyama számára előírásainak.

A kiadvány megfelel a NAT 2012 előírásainak: 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet

(NAT 2012, magyar nyelv és irodalom műveltségi terület).

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők: dr. Nábrádiné Horváth Ildikó, Varga István

Tananyagfejlesztő: Magyar Tünde

Vezetőszerkesztő: dr. Baranyai Katalin

Alkötőszerkesztő: Vélkey György László

Tudományos szakmai lektor: Bazsányi Sándor

Pedagógiai lektor: Csizmadia Gertrúd

A borítón szereplő fotó a Petőfi Irodalmi Múzeum hozzájárulásával került felhasználásra.

Borító és tipográfiai terv: Korda Ágnes terve alapján készítette Slezák Ilona.

© Oktatási Hivatal (Eszterházy Károly Egyetem), 2018

ISBN 978-963-436-100-8

Oktatási Hivatal • 1055 Budapest, Szalay utca 10–14.

Telefon: (+36-1) 374-2100 • E-mail: tankonyv@oh.gov.hu

A kiadásért felel: dr. Gloviczki Zoltán elnök

Raktári szám: FI-501021202/1

Tankönyvkiadási osztályvezető: Horváth Zoltán Ákos

Műszaki szerkesztő: Szalay Ildikó, Knausz Valéria

Grafikai szerkesztő: Róth Ágnes

Nyomdai előkészítés: Vidosa László, Széll Ildikó

Terjedelem: 34,32 (A/5) ív

Tömeg: 600 gramm

1. kiadás, 2020

Az újgenerációs tankönyv az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.2-B/13-2013-0001 számú, „A Nemzeti alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Közoktatási Portál fejlesztése” című projektje keretében készült. A projekt Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Nyomta és kötötte az

Felelős vezető:

A nyomdai megrendelés törzsszáma:

 magyar
nyomdaipari és papíripari szövetség
NYOMDA- ÉS PAPIRIPARI SZÖVETSÉG

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

TARTALOM

I. A 20. SZÁZAD

VILÁGIRODALMÁBÓL

FILIPPO TOMMASO MARINETTI

Futurista kiáltvány 8

VLAGYIMIR VLAGYIMIROVICS

MAJAKOVSZKIJ

A város nagypokla 10

FEDERICO GARCÍA LORCA

Alvajáró románc 11

GOTTFRIED BENN

Statikus versek 13

GUILLAUME APOLLINAIRE

Égöv. 14

A Mirabeau-híd *Vas István fordítása* 20

A Mirabeau-híd *Illyés Gyula fordítása* . . . 20

A Mirabeau-híd *Mészöly Dezső fordítása* . 21

A Mirabeau-híd *Rónay György fordítása* . 21

A megsebzett galamb és a szökőkút 22

MARCEL PROUST

Az eltűnt idő nyomában [részletek]. . . . 23

THOMAS STEARNS ELIOT

Átokföldje 26

BERTOLD BRECHT

Koldusopera 40

MIHAIL BULGAKOV

Mester és Margarita 44

ALBERT CAMUS

Sziszüphosz mítosza 51

Közöny [részlet] 54

A magyarok vére. 57

ALEXANDER ISZAJEVICS

SZOLZSENYICIN

Ivan Gyenyiszovics egy napja

[részletek]. 58

ARTHUR MILLER

Az ügynök halála [részlet]. 63

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Száz év magány [részlet] 72

BOHUMIL HRABAL

Őfelsége pincére voltam [részlet]. 80

UMBERTO ECO

A rózsza neve [részlet] 86

HERTA MÜLLER

Lélegzethinta [részlet]. 91

II. MAGYAR IRODALOM

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚIG

SZERB ANTAL

Magyar irodalomtörténet
[részletek]. 94

KÓS KÁROLY

Kiáltó szó 96

BABITS MIHÁLY

Csonka Magyarország. 101

KASSÁK LAJOS

Mesteremberek. 103

A ló meghal a madarak kirepülnek 104

Egy ember élete [részletek] 117

JÓZSEF ATTILA

Curriculum vitae 121

Születésnapomra. 124

Megfáradt ember 125

Nem én kiáltok 126

Szép, nyári este van 127

Tiszta szívvel. 128

A bőr alatt halovány árnyék 129

Áldalak búval, vigalommal 129

Ringató 130

Tedd a kezed 130

Medáliák 131

Klárások 134

Anyám 135

Holt vidék 136

Külvárosi éj 137

Téli éjszaka. 139

A város peremén. 141

A hetedik 143

Elégia 144

Óda 145

Reménytelenül	147	Erőltetett menet	196
Eszmélet.	148	Razglednicák	197
Mama	150	SZABÓ LŐRINC	
Kirakják a fát	150	Kalibán	198
Gyermekké tettél	151	Az Egy álmai	200
A Dunánál	152	Semmiért Egészen	201
Két hexameter	153	Különbéke	202
Nagyon fáj	154	Lóci óriás lesz	203
Kései sirató.	156	A földvári mólón	204
Flóra.	157	Mozart hallgatása közben	205
Flórának.	160	A huszonhatodik év [részletek]	206
(Én, ki emberként...)	162	FÜST MILÁN	
Bukj föl az árból.	163	Öregség	208
(Ős patkány terjeszt kórt...)	164	A feleségem története [részlet]	209
Thomas Mann üdvözlése	165		
Ars poetica	166	III. MAGYAR IRODALOM 1945 UTÁN	
Hazám	167		
Tudod, hogy nincs bocsánat	169	CS. SZABÓ LÁSZLÓ	
(Talán eltűnök hirtelen...)	170	Római muzsika [részlet]	214
(Karóval jöttél...)	171	MÁRAI SÁNDOR	
(Ime, hát meglettem hazámat...)	172	Halotti beszéd	216
RADNÓTI MIKLÓS		Mennyből az angyal	218
Ikrek hava [részletek]	173	Egy polgár vallomásai [részlet]	220
Pogány köszöntő	175	Füves könyv [részletek].	222
Arckép	175	NÉMETH LÁSZLÓ	
Pirul a naptól már az őszi bogyó.	176	A minőség forradalma [részletek]	224
Mint a bika	177	ILLYÉS GYULA	
Szerelmes vers az Istenhegyen	178	Testvérek	226
Istenhegyi kert	179	Puszták népe [részletek]	227
Járkálj csak, halálraítélt!	180	Fáklyaláng [részletek]	236
Huszonnyolc év	181	A reformáció genfi emlékműve előtt	243
Első ecloga	182	Bartók	248
A „Meredek út” egyik példányára	184	Egy mondat a zsarnokságról	250
Két karodban	185	Koszorú	253
Negyedik ecloga	186	FÜLEP LAJOS	
Tétova óda	188	A magyarság pusztulása [részlet]	255
Nem tudhatom	189	HAMVAS BÉLA	
Töredék	190	A Jóisten uzsonnája	257
Hetedik ecloga	191	VÁRKONYI NÁNDOR	
Nyolcadik ecloga	192	Előszó helyett	258
Levél a hitveshez.	194		
À la recherche...	195		

WEÖRES SÁNDOR

A vers születése [részletek]	259
Psyché [részletek]	264
A teljesség felé [részletek]	267
Fű, fa, füst	271
Dalok Na Conxy Pan-ból	273
Rongyszőnyeg	275
Az éjszaka csodái	277
Háromrészes ének.	279
Barbár dal.	282
Arany kés forog	282
XX. századi freskó	283
Hangcsoportok.	285
Négy korál	286
Merülő Saturnus	287

ÖRKÉNY ISTVÁN

Egyperces novellák	288
------------------------------	-----

PILINSZKY JÁNOS

Harbach 1944	297
Francia fogoly.	298
Ravensbrücki passió	299
Harmadnapon	299
Apokrif.	300
Négysoros.	301
Szent lator	302
Amiként kezdtem	302
Egy szép napon	302
Intelem	303
Vesztőhely télen	303
A tékozló fiú keresése	304
Mégis nehéz	304
József Attila	304
Ki és kit?	305
Meghatározás	305
Kétsoros	305
Költemény	306
Újra József Attila	306

NEMES NAGY ÁGNES

Fák.	307
Szobrokat vittem	307
Között	308
Ekhnáton jegyzeteiből	309
„Tünékeny alma”	310

NAGY LÁSZLÓ

Ki viszi át a szerelmet	312
Himnusz minden időben	313
József Attila!	314
Menyegző.	316
Versben bujdosó.	322

MÉSZÖLY MIKLÓS

Jelentés öt egerről	323
-------------------------------	-----

IV. A KÖZELMÚLT MAGYAR**IRODALMÁBÓL****SZILÁGYI DOMOKOS**

Takarják be nagyapát	328
--------------------------------	-----

NAGY GÁSPÁR

Öröknyár: elmúltam 9 éves	330
-------------------------------------	-----

LATOR LÁSZLÓ

Fa a sziklafalon	331
----------------------------	-----

BODOR ÁDÁM

Melissa Bogdanowitz lábnyma	332
---------------------------------------	-----

GION NÁNDOR

Ezen az oldalon [részletek]	336
---------------------------------------	-----

TANDORI DEZSŐ

Előkészületek és születésnap	347
--	-----

Macabre a mesterekért	349
---------------------------------	-----

A Semmi Kéz	350
-----------------------	-----

KÁNYÁDI SÁNDOR

Fától fáig	351
----------------------	-----

Sörény és koponya	353
-----------------------------	-----

Halottak napja Bécsben	354
----------------------------------	-----

RAKOVSZKY ZSUZSA

Az időről	360
---------------------	-----

NÁDAS PÉTER

Párhuzamos történetek [részlet]	365
---	-----

ESTERHÁZY PÉTER

Harmonia caelestis [részletek]	373
--	-----

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

Erdélyi töredék.	377
--------------------------	-----

Kölcsey Ferenc lehajtja fejét	378
---	-----

DRAGOMÁN GYÖRGY

A fehér király [részlet].	380
-----------------------------------	-----

I. A 20. SZÁZAD VILÁGIRODALMÁBÓL

FILIPPO TOMMASO MARINETTI

(1876–1944)

Futurista kiáltvány

[részlet]

1. A veszély szeretetét, az erőre és merészségre való törekvést akarjuk megénekelni.
2. A bátorság, a vakmerőség, a lázadás lesznek költészetünk lényeges elemei.
3. Az irodalom mindmáig a megfontolt mozdulatlanságot, a révületet és az álmot magasztalta. Mi a kihívó mozgást, a lázas álmatlanságot, a futólépést, a halálugrást, a pofont és az ökölcsapást magasztaljuk.
4. Megállapítjuk, hogy a világ nagyszerűsége új szépséggel gazdagodott: a sebesség szépségével. Egy versenyautó, kirobbanó lélegzetű kígyókhöz hasonlatos, vastag csövekkel díszített motorházával... egy bömbölő autó, mely úgy száguld, mint a kartács, szebb, mint a Szamothrakéi Győzelem.¹
5. Azt az embert akarjuk dicsőíteni, aki a kormánykereket tartja, melynek képzelt rúdja átéri a földet, rohanó futásban, földi pályájának körein.
6. Kell, hogy a költő hévvel, nagyvonalúsággal és teljesen adja oda magát, hogy a leglényegesebb elemek lelkesítő hevét növelje.
7. Nincs másban szépség, csak a küzdelemben. Egy mű sem lehet igazi alkotás, ha nincs támadó jellege. A költészetet úgy kell felfogni, mint heves támadást ismeretlen erők ellen, hogy azután az ember előtt megadásra lehessen kényszeríteni őket.
8. A századok legkiemelkedőbb csúcán állunk!...Miért kellene hátranézniünk, ha ki akarjuk tárni a Lehetetlen rejtelmes kapuit? Tegnap meghalt az Idő és a Tér. Már a teljességben élünk, miután megteremtettük az örök, mindenütt jelenlevő sebességet.
9. A háborút akarjuk dicsőíteni – a világ egyetlen megtisztítóját –, a militarizmust, a patriotizmust, a felszabadultak destruktív magatartását, azokat a szép elveket, melyekért meghal az ember, és a nő megvetését.
10. Le akarjuk rombolni a múzeumokat, a könyvtárakat, az akadémiák minden fajtáját, és harcolni akarunk az erkölcsösködés, a nőmozgalom és minden megalkuvó vagy hasznos hitványság ellen.
11. Meg fogjuk énekelni a munkától, örömtől, vagy a lendülettől felkavart nagy tömegeket: megénekeljük a forradalmak sokszínű és sokhangú áradatait a modern világvárosokban; megénekeljük a fegyvergyárak és vad villamos holdaktól megvilágított hajógyárak vibráló éjszakai tüzeit; a mohó állomásokat, melyek füstölgő kígyókat nyelnek el; a csavart füstjük szálán felhőkre függesztett műhelyeket; a hidakat, melyek mint óriási tornászok kapaszkodnak át a folyókon s késpengeként villognak a napfényben; a kalandos gőzhajó-

¹ A Győzelem istennőjének, Nikének híres szobra, a Louvre-ban állították ki.

kat, melyek a látóhatárt kémlelik, a széles keblű lokomotívokat,¹ melyek mint hatalmas, csövekkel kantározott fémlovak toporzékolnak a síneken, és sikló szállását a repülőgépeknek, melyek légcsavarja zászlóként csattog a szélben, s úgy tapsol, mint a lelkes tömeg.

Olaszországból repítjük világgá a felforgató és gyújtogató erőszakosságnak ezt a kiáltványát, mellyel ma megalapítjuk a *Futurizmust*, mert meg akarjuk szabadítani ezt az országot a professzorok, régészek, idegenvezetők és antikváriusok bűzös rákfénjétől. Itália már hosszú ideje az ócskaságok piaca. Meg akarjuk szabadítani őt a múzeumoktól, melyek mint megszámlálhatatlan temetők befedik az egész országot.

Múzeumok: temetők!... Valóban azonosak, hiszen itt is szerencsétlenül vegyülnek össze olyan testek, melyek nem ismerik egymást. Múzeumok: nyilvános hálótermek, amelyben örökké gyűlölt vagy ismeretlen emberek mellé kell letelepedni! Múzeumok: a festők és szobrászok lehetetlen vágóhídjai, ahol a pályabérül kitűzött falakon színek és vonalak ütésével vadul egymást öldösis! Hogy valaki évente egyszer, mint halottak napján a temetőbe, ide is elvándoroljon... azt még megengedem. Hogy évente egyszer ajándéku virágokat tegyen a Gioconda² elé, azt is megengedem... De azt már nem tűröm el, hogy naponta sétálva vezessék a múzeumokon keresztül szomorúságainkat, törékeny bátorságunkat, beteges nyugtalanságunkat. Miért kell megmérgeződni? Miért kell megposhadni?

És mi mást lehet egy régi képen látni, mint a művész fáradságos vonaglását, amellyel az álmának teljes kifejezését gátló legyőzhetetlen akadályokat kijátszani igyekszik?... Egy öreg képet megcsodálni annyi, mint érzékenységünket hamvvederbe önteni, ahelyett, hogy a teremtés és a cselekvés vad lendületével messzire hajítanánk előre. Azt akarjátok tehát, hogy a múlt örökös és haszontalan csodálásában, melyből végzetesen elgyengülve, kimerülten és megtaposva kerültök ki, elpocsékoljátok legjobb erőiteket?

A valóságban, kijelentem nektek, a múzeumok, könyvtárak és akadémiák (felesleges erőlködések temetői, megfeszített álmok kálváriái, megcsonkított lendületek iktatói!...) mindennapos látogatása ugyanolyan káros, mint a becsvágyó akaratuktól és elméjüktől megrészegetett ifjak szülőinek szívós gyámkodása. A haldoklóknak, a betegeknek, az elzártaknak hadd maradjon csak ez; a megcsodált múlt talán balszam az ő bajaikra, hiszen a jövő előlük el van rekesztve... De mi nem akarunk többet tudni a múlttól, mi, fiatal és erős *futuristák!*

A szenes ujjak dobják csak a vidám tűzvéseket! Erre! Erre! Gyorsan vessetek tüzet a könyvtárak polcaira!... Térítsétek el a csatornák futását, hogy előntsék a múzeumokat!... Ó, milyen öröm lenne látni, amint ezeken a vizeken lebegve úsznának az árral, szétszaggatva és megfakultan, a régi dicsőséges vásznak!... Ragadjátok meg a csákányokat, a fejszéket, a kalapácsokat, és romboljátok, romboljátok könyörtelenül a tiszteletre méltó városokat!

A legidősebb közülünk harmincéves! tehát legalább egy évtizedünk van, hogy véghez vigyük munkánkat. Majd ha negyvenévesek leszünk, más, fiatalabb és nálunk értékesebb emberek hadd dobjanak csak a papírkosárba bennünket, mint felesleges kéziratokat. Egyenesen ezt szeretnénk!

[...]

(1909)

Szabó György fordítása

1 Mozdony.

2 A híres Mona Lisa, Leonardo da Vinci festménye; szintén a Louvre-ban.

VLAGYIMIR VLAGYIMIROVICS MAJAKOVSZKIJ (1893–1930)

A város nagypokla

A város nagypoklát az ablakok széttörték
morzsányi-fényű kis poklocskákra.
Rőt autó-ördögök röpdösnek szerteszét
s dudájuk dörren a dobhártyádba.

A cégtábla alatt, hol sűrű a halszag –
egy roskatag kisöreg pápaszemét keresi
s feljajdul, ahogy az alkonyodó forgatag
kavargásában a villanyos fénysemét reá veti.

A gyárfalak üveghasadékán, hol az érc lobogott
és vonatok vasától óriásodtak a rések –
kárált egy repülőgép és hirtelen odarogyott,
hol a sebesült nap szemefénye kivérzett.

És ekkor már – lámpák takaróiba gyűrve –
a mámorittas, trágár éj lankadatlan elomolt,
s az utcák napocskaí mögül felimbolygott az űrbe,
kutyának sem kellve, a hamvadó hold.

(1913)

Tamkó Sivató Károly fordítása

FEDERICO GARCÍA LORCA (1898–1936)

Alvajáró románc

Zöld, szeretlek, zöld, imádlak.
Zöld szél. Zöldbe borult ágak.
Bárka ring a tenger fodrán,
ló és lovas hegyre hágnak.
Lány álmodoz könyöklőben,
árnyék borul derekára,
zöld a haja, zöld a húsa,
hűlt ezüst a szeme-párja.
Zöld, szeretlek, zöld, imádlak.
Cigányhold süt cigánylányra.
Már minden a leányt nézi,
ő nem érzi, nem is látja.

Zöld, szeretlek, zöld, imádlak.
Dércsillagok vonulása,
uszonya a homály-halnak
virradatot hoz világra.
Im, a szelet, mint a smirgli,
édes füge-lomb síkálja,
a hegy agavé-bozontja
nagy vadmacska borzas háta.
Ó, ki jönne? Honnan jönne?
Könyöklőben a lány árva.
Zöld a haja, zöld a húsa,
ecet-özön lett az álma.
Cimbora, én elcserélném
hátasomat a házával,
tükrével a kantárt, nyeret,
késemet a pokrócával,
mert én vérben lovagoltam
a cabrai hegyen által.
Kis cimbora, ha tehetném,
egyezséget kötnék bátran,
de én nem én vagyok immár,
és a házam se a házam.

Cimbora, a magam ágyán
illőn várnék a halálra,
vaságyra, ha ledülhetnék,
jó hollandi gyolcs havába!
Mellem torkig felhasítva,
ekkor a sebem, látja.
Lát a szemem barna rózsát
fehér ingen háromszázat.
Övkenőd is vértől бүdös,
dagadozik vérben ázva.
De én nem én vagyok immár,
és a házam se a házam.
Akkor menjünk föl a hegyre,
hegy-párkányok határába.
Hadd menjek föl a magasba,
föl a magas kő-hazába,
hold-párkányok alá menjünk,
vízömlésbe, zuhogásba!

Két cimbora megy a hegyre,
föl a magas kő-hazába,
elcsöppentett könnyük, vérük
azt az utat kicifrázza.
Imbolyognak bádog-lámpák,
borítják a tetőt lázba.
Fölsebz a hajnal bőrét
üvegdobok roppanása.

Zöld, szeretlek, zöld, imádlak.
Zöld szél. Zöldbe borult ágak.
Két cimbora megy a hegyre,
hosszú ott a szél fúvása -
epe, ménta, bazsalikom
ízét szárítja a szájba.

Cimbora! A lányod hol van?
Hol a kesergő, az árva?
Várt az téged számtalanszor,
szüntelenül jöttöd várta.
Zöld könyöklőn arca harmat,
fekete volt haja sátra!

Ciszternában a cigánylány.
Síma vizen ring az árva.
Zöld a haja, zöld a húsa,
húlt ezüst a szeme-párja.

Fönn lebeg, mert a hold vette
fényes-jeges agyarára.
Édes lett az éj is végül,
mint egy kedves tér magánya.
Künn a kapun részeg zsaruk
zörömböltek, de hiába.
Zöld, szeretlek, zöld, imádlak.
Zöld szél. Zöldbe borult ágak.
Bárka ring a tenger fodrán,
ló és lovas hegyre hágnak.

(1924)

Nagy László fordítása

GOTTFRIED BENN
(1886–1956)

Statikus versek

Fejlődésidegenség –
ez a mélye a bölcsnek,
gyerek és gyermek-gyereke
nem nyugtalanítja,
nem éri el.

Irányok képviselése,
cselekvés
oda- és elutazás
nem tisztán látó
világnak jele ez.
Ablakomból
– mondja a bölcs –
egy völgyre látok,
ott a gyülekező árnyékok,
két jegenye közt egy út,
tudod – hová.

Távlatosság –
ez statikája másik neve:
vonalakat húzni,
tovább vezetni
a hajlás törvénye szerint –
íveket *szikrázni* –,
madárrajt, varjat
dobni ki a kora-ég téli pirosába,

majd lehullatni –
tudod – kinek.

(1943)

Nemes Nagy Ágnes fordítása

GUILLAUME APOLLINAIRE (1880–1918)

Égöv

Végül is únod e régi világot csupa rom

Ó pásztorlány Eiffel-torony a hidak nyája béget e hajnalon

Görög és római ókorban éltél s ebből elég ma néked

A gépkocsik is ódonak zörögve futnak itt elébed
Csupán a vallás az maradt csak máig új s el nem avúl soha
S oly egyszerű akár a repülők terén a gépek csarnoka

Európában csak te nem vagy antik ó kereszténység s hiába
A legmodernebb európai te vagy X. Pius pápa¹
S téged akit az ablakok figyelnek visszatart a szégyen hogy bemenj
Ma reggel egy templomba csöndesen s ott gyónni térdepelj
Katalógust prospektust olvasol s plakátokat mind hangosan dalolnak itt
Ímé a költészet ma reggel és prózának vedd az árusok hírlapjait
És itt a sok füzet mind bűnügyi kalanddal van teli 25 centime-ért²
Nagy emberek arcképe bong s ezer cím döngicsél
Egy szép utcát láttam ép ma reggel de nevét már elfeledtem én
Új volt a fényben fényes és kürtként harsant felém
Igazgatók s munkások sora s a sok szép gyors- és gépirólány
Hétfő reggeltől szombat estig négyszer is naponta erre járt
Háromszor bűg fel reggel itt a vad szirénahang³
Deltájban meg csaholni kezd egy megdühödt harang
A sok sok hirdetmény a tarka táblák és egy fontos
Vad cégér a falon papagájmódra jajgat és rikoltoz
Oly bájos utca ez műhely van benne s gyár is
A Rue Aumont-Thiéville és az Avenue des Ternes⁴ között ringatja rejti Páris

1 1913-ig vezetője a katolikus egyháznak, sok újítást hozott az egyház életébe.

2 Francia aprópénz; ejtsd: szantim.

3 A gyári munka kezdetét, végét és az ebédszünetet jelző hang.

4 Ma is létező párizsi utcák; ejtsd: rú ómon-tiévil, illetve: ávönü dé tern.

Imé az ifjú utca és te nem vagy más csak egy fiúcska még
Anyád öltöztet és ruhád fehér és égi kék
Nagyon jámbor vagy és legrégebb pajtásod René Dalize¹ is már imákat áhít
S nem vágytok mást csupán a szentegyház csodáit
Kilenc óra a gáz tompítva kéken ég a hálótermen át kisurrantok ti ketten
És a kollégium kis templomában térdepeltek hajnalig meredten
Míg az imáandó ametiszt² mélység forog tündökölve
Krisztus dicsfénye az s forog lobogva mindörökre
Liliom ő lelkünkben ápolt hófehér
És rőthajú fáklya melyet nem fojthat el a szél
Ez a fájdalmas szűz hamvaspiros és sápatag fia
Ez a csodás imákat bőven termő égi fa
Ez az öröklét és a becsület kettős bitója itt
Ez a hatágú csillag égi sápadt
Ez az Isten ki meghal pénteken s feltámad majd vasárnap
Ez a Krisztus ki égbe száll ahogy a pilóta még soha
A világ magassági versenyének ő a bajnoka

Örök pupilla Krisztus
A századok húsz pillantása érti őrzi már
S madárrá változik e század és akárcsak Jézus égre száll
Az ördöghad fejét fölkapva most a bugyrokából utána bámul
S azt mondja hogy Simon mágust³ majmolja Júdeából
Ha széllal száll kiáltják szélhámos semmi más
s a fényes lebbenő körül tündéri surrogás
Thianai Apollonius⁴ Ikáros⁵ Énok⁶ Éliás⁷
Lebegnek ott az első gép körül s mind csupa csillogás
El-elszakadnak tőle néha hogy szabadon szálljanak kiket röpit az Oltáriszentség
A papok akik szállnak már örökké hogy a szent ostyát emeljék
A repülőgép végül is anélkül hogy bevonná szárnyait leszáll
És akkor megtelik az ég egy fecskeraj jön millió madár
Suhogva száll a sok bagoly holló és sólyom s íme ringó
Csapat jön Afrikából marabu íbisz és flamingó⁸
S a költők és mesélők ünnepelte Roc-madár⁹ is erre szárnyal

1 Apollinaire monacói iskolatársa, szintén költő; ejtsd: róné dális.

2 Ibolyaszín féldrágakő.

3 A simónia bűnének névadója, pénzért akarta a Szentlélek átadásának képességét megvásárolni.

4 Római filozófus, az 1. században sok csodát tett, gyógyított, tanított.

5 Daidalosz fia, repülve menekült vele Krétáról, de tengerbe zuhant.

6 Énok (Henoah) bibliai próféta 365 évet élt, Isten magához emelte az égbe.

7 Éliás (Illés) próféta, az Isten tüzes szekéren ragadta fel az égbe.

8 Forró égövi madarak.

9 Sas formájú óriási, nagy erejű madár a perzsa, arab mitológiában. Az Ezeregyéjszaka meséiben is szerepel.

Leszáll karmában Ádám nagy fejével az első koponyával
A láthatár szélén sas kiáltozik rí
s Amerikából jön a sok kicsiny kolibri
Kínából pihik¹ jöttek ép most karcsu mind s törékeny
Egy szárnyuk van csak s párosan röpködnek fenn az égen
És itt a jó galamb szeplőtlen lélek hófehér
Akit a lantmadár s nagypettyű pávahad kísér
A főnix² ez a máglya mely saját magát szüli és újra támad
Tűzforró hamujával most egy percre elborítja itt a tájat
A szép szirének³ is otthagyják már a vad tengersizorost
És mind a hárman erre szállnak csábosan dalolva most
S a főnix a sasok s a kínai pihimadárraj
Pajtáskodnak ott fenn mindannyian a szálló gépmadárrel

Most Párisban jársz s magánosan lépdelsz a vad tömegben
Az autóbuszok csordája görg eléd s bög egyre vészesebben
És elszorítja torkod a csodás szerelmet féltő félelem
Mintha többé már soha nem szeretne senkisémmel
Ha régmúlt időkben élsz már szerzetes vagy s őriz egy kolostor
S ti mind pirultok hogyha egy imát rebegtek s féltek a gonosztól
Kigúnyolod magad s a nevetésed mint Pokol tüze úgy pattog szerte itt
E nevetés szikrái csillantják fel életed tavát s mélységeit
Bizony homályos múzeumban függő kép ez
S hogy közelebbről megnézd néha odalépdelsz

Párisban jársz ma és az asszonyok hada csapzott a vértől ó ne is emlékezz
Így történt míg a szépség ép lealkonyult és elfeledni ezt is épp elég lesz
Dicsfényes lángoló kövekbe fagyva szép Miasszonyunk rám nézett Chartres-ban⁴
S Szent Szíved vére fenn a Montmartre-on⁵ elöntött míg a hajlékban álltam
A boldogító szókra vágyom én s beteg vagyok már régen
E szerelemtől szenvedek s szégyenlem gyöngeségem
És fogvatart a kép álmatlan élsz miatta s folytonos settengő félelemben
Kísér e kép de néha mégis messze lebben

1 Mesebeli egyszárnyú madár, csak párban tud repülni.

2 Mítikus egyiptomi madár, amely ötszáz évenként elégeti magát, de poraiból újraéled.

3 Csodás hangú tengeri nimfák, a hajósokat elcsábítják, majd megölik.

4 Utalás a Párizs melletti Chartres középkori székesegyházára, a Notre Dame-ra, amely a gótikus templom-építészet kiemelkedő jelentőségű alkotása; ejtsd: sártr.

5 Utalás a párizsi Montmartre dombon található Sacré Coeur-templomra; ejtsd: monmártr.

Most forró parton ülsz előtted a Földközi-tenger
Egész évben virágzó citromfák árnyéka rejt el
Barátaiddal kószálsz alattad leng a bárka
Egyik Mentonba tér haza egy majd Nizzába s kettő Turbiába¹
Irtózva nézzük látszanak a víz poliptól nyüzsgő mélyei
S halak úszkálnak lágy moszat között a Megváltó jelképei

Kis fogadó kertjében üldögélsz most Prága mellett
Egy rózsaszál az asztalon úgy érzed rólad minden bú lepergett
S míg félig készen hever itt előtted amit írsz a próza
Csak nézed egy kicsiny bogárt hogy altat épp szíven a rózsza

Döbbsenten látod Szent Vid² ó agátjain³ az arcod pontos mását
Sosem felejtetd már e nap halálos szomorúságát
Lázárhoz⁴ vagy hasonló itt kit meggyötört a nap

A nagy zsidónegyed órái mind ellenkező irányba forgnak
S hátrálsz te is az életedbe vissza lassan s andalogva
Fülsz a mély kocsmák ölén zengő cseh dallamokra
Ha mégépp épp fölfelé a Hradzsín⁵ útjain s az alkonyat kilobban

Ímé Marseille-ban vagy körötted zöld görögdinnyék halomban

Ímé Coblenzban⁶ vagy az Óriáshoz címzett szállodában

Ímé Rómában ülsz fölötted egy japáni naspolyafa ága

Ímé most Amsterdamban vagy egy lánnyal akit szépnek látsz pedig szegényke csúnya
Egy leydeni diákkal kell majd összeházasodnia s előre únja
Latinul bérelnek szobákat ott Cubicula locanda⁷
Már három napja éltem ott mikor Goudába⁸ mentem én emlékszem három napra

1 A francia Riviéra városai.

2 A prágai székesegyház neve, itt őrzik szent Vid fejereklyéjét.

3 Az achát féldrágakő régebbi neve.

4 A bibliai szegény Lázár.

5 A prágai vár és a körülötte lévő várnegyed neve.

6 Német város.

7 Kiadó szobák.

8 Amsterdam, Leiden és Gouda hollandiai városok.

Párisban állsz a vizsgálóbíró előtt
Letartóztatnak s elvezetnek ím mint egy gonosztevőt¹

Oly sokfelé utaztál fájdalom s öröm kísért falukon városokon át
Mielőtt észrevetted volna vad korod s a rettentő hazugságok sorát
Húsz és harminc éves korodban szerelemtől szenvedtél ziláltan
Úgy éltem mint egy eszelős időmet elprédáltam
Nem merek jobb kezemre nézni már és minden pillanatban csak zokognék
Teérted és miattam kit szeretsz és mindazért mi rémít s bennem hánytorog még
E megriadt kivándorlókat nézed itt szemükből könny pereg
Istenben bíznak ők s imát motyognak míg az asszonyok mellét szopják az
éhes kisdedek
Nehéz szaguk betölti a Gare Saint-Lazare² nagy várótermeit
Mint a háromkirályok bíznak csillagukban s mindenük e hit
Remélik hogy sok pénzt keresnek majd ó kába terv Argentínában
S vagyonnal térnek majd haza a vágyott óhazába
Vörös dunnát vonszol magával egy család ahogy ti is vizitek szívetek
E dunna éppen oly valószínűtlen mint az álmaink
S a bús kivándorlók közül néhányan végül itt maradnak
A Rue des Rosiers vagy a Rue des Écouffes³ szűk odvain szerényen megtapadnak
És gyakran látom este őket levegőznek kint a házak mellett
Mint a sakktáblák bábuik csak néha lépnek egyet-egyet
Sok köztük a zsidó az asszonyok parókát hordanak
Kis boltok nyirkos mélyén ülnek vérszegényen s hallgatag

Megállsz egy alja bár előtt egy pult előtt mit síkos lé mocsok véd
A szerencsétlenek között megiszol két sou-ért⁴ egy gyatra kávét

Egy vendéglőben nézel este szét

E nők nem rosszak itt de mindegyiknek súlyos gond a lét
Így hát mind még a legcsúnyább is gyötri kedvesét
Egy rendőr lánya ő a messzi Jersey-ből

- 1 E sor háttérben az állhat, hogy Apollinaire titkára, egy belga újságíró műkincseket lopott a Louvre-ból, s Apollinaire-nél „felejtette” őket. Mikor a Mona Lisát is ellopták, Apollinaire megrémült, névtelenül visszaküldte a lopott szobrokat. Mégis őt gyanúsították meg a Mona Lisa ellopásával, és letartóztatták.
- 2 Párizsi pályaudvar; ejtsd: gár szen-lázár.
- 3 A párizsi zsidónegyed utcái; ejtsd: rú dé rozié, ill. rú déz ékuff.
- 4 Francia aprópénz; ejtsd: szu.

Kezén amit nem láttam még sosem kérges repedt a bőr

Hasán a forradás oly végtelen nagy szánalomra indít

Most egy borzalmasan mosolygó lányhoz hajlok s megalázom szájamat

Egyedül vagy közelg a reggel
A tejesek kannája kondul már az utcán

Az éjjel búcsút int akár egy szép Metíva¹
Ez Ferdine a hamis vagy tán Lea ki néz utánad ríva

És úgy iszod akár az életed e lángoló szesz te
Akár a pálinkát iszod az életed te

Gyalog akarsz ma hazatérni még Auteuil² felé
Hogy végül is aludni térj óceániai s guineai bálványaid közé
Egy másik hit s másféle forma Krisztusai ők
Alacsonyrendű Krisztusok homályos hitre térítőők

Ég veled Ég veled

Véresnyakú nap

(1912)

Radnóti Miklós fordítása

1 Mesztic, félvér nő.

2 1860-ban csatolták Párizshoz, s lett a város egyik kerülete; ejtsd: ötőj.

A Mirabeau-híd

A Mirabeau-híd¹ alatt fut a Szajna
S szerelmeink
Emléke mért zavar ma
Mi volt az öröm ráadás a jaira

Jöjj el éj az óra verjen
Száll az idő itthagym engem

Kéz kézben nézz szemembe s közbe tudnám
Hogy karjaink
Hídja alatt a hullám
Fut az örök tekinteteket unván

Jöjj el éj az óra verjen
Száll az idő itthagym engem

Mint ez a víz elfolyó messzeség lett
A szerelem
Milyen lassú az élet
S milyen erőszakosak a remények

Jöjj el éj az óra verjen
Száll az idő itthagym engem

Jön napra nap új év válik tavalyra
Nincs ami a
Szerelmet visszacsalja
A Mirabeau-híd alatt fut a Szajna

Jöjj el éj az óra verjen
Száll az idő itthagym engem

(1912)

Vas István fordítása

A Mirabeau-híd

Fut a Mirabeau-híd alatt a Szajna
S szerelmeink
Mért jut eszembe az ma
Nem jött öröm nekünk csak jajra-bajra

Jövel éjjel óra kondulj
Minden elfut Minden elmúl

Nézzünk még össze kéz-kézben ahogy kell
Míg karjaink
Hídja alatt könnyel
Szalad a víz a kinnal és a könnyel

Jövel éjjel óra kondulj
Minden elmegy Minden elmúl

Szalad a szerelem mint lent a gyors hab
A szerelem
Az életünk beh lassabb
S a remény bennünk beh erőszakosabb

Jövel éjjel óra kondulj
Minden elmegy Minden elmúl

Száll hét a hétre és száll nap a napra
Nincs mi időt
S szerelmet visszahozna
Fut a Mirabeau-híd alatt a Szajna

Jövel éjjel óra kondulj
Minden elmegy Minden elmúl

Illyés Gyula fordítása

1 Párizs egyik hídja.

A Mirabeau-híd

Fut a Mirabeau-híd alatt a Szajna
S a szerelem
Mi zúgja, mi sugallja
Hogy minden kéjnek fájdalom az anyja

Csak szállj le éj az óra üt
Csak szállj idő én várok itt

Farkasszemet hadd nézünk kéz a kézben
Kulcsolt kezünk
Hídja alatt az éjben
Örök hullámok árja foly sötétben

Csak szállj le éj az óra üt
Csak szállj idő én várok itt

Fut meg nem áll fut mint az ár a mélynek
A szerelem
De lassú is az élet
És a Remény de éget ó de éget

Csak szállj le éj az óra üt
Csak szállj idő én várok itt

Napok hetek zuhognak tovafolyva
Nem kél a múlt
S a szerelem se újra
Fut a Mirabeau-híd alatt a Szajna

Csak szállj le éj az óra üt
Csak szállj idő én várok itt

Mészöly Dezső fordítása

A Mirabeau-híd

A Mirabeau-híd alatt fut a Szajna
S szerelmeink
Emlékük mit akar ma
Az öröm nem jött soha csak a jajra

Jöjj éj verj óra lassan
Az idő megy én maradtam

Ne mozdulj szemközt kéz a kézbe várj csak
Míg a karunk
Hídja alatt a fáradt
Örök tekintet habverése árad

Jöjj éj verj óra lassan
Az idő megy én maradtam

Fut a szerelem mint vize a mélynek
Fut el a vágy
Milyen lassú az élet
S milyen hevesen kínozz a remény meg

Jöjj éj verj óra lassan
Az idő megy én maradtam

Tűnnek a hetek tűnik a nap a napra
Vissza se múlt
Nem tér se csók az ajkra
A Mirabeau-híd alatt fut a Szajna

Jöjj éj verj óra lassan
Az idő megy én maradtam

Rónay György fordítása

A megsebzett galamb és a szökőkút

Látom megkínzott arcotok
Csodás virágzó szátok
 MAREYE MARIE
 ANETTE LORIE
 MIA s te szöke YETTE
 hol vagytok
 6 jaj
 ifju lányok
 DE
 itt e
 jajgató
 szökőkút mellett
 ez a galamb is riva repked

Ó ég felé szökellő emlék?
 A sok barát aki még nemrég Hol van Raynal Billy Dalize
 Velem volt harcol messzi már Szájamban régi méla íz
 S a vízből haldokló már Nevek zsongása andalítasz
 Álmos szemük pillant sugár S hol van most Cremnitz merre jár
 Hol van Braque s Max Jacob a hű Mindannyian holtak talán
 S Derain a hajnalszín szemü Emlékkal telt meg fm a lelkem
 Sít a szökőkút is felettem

Harcolni mentek ők minden hiába s most fönn csatáznak északon
 Az éj lehull **Ó** vérző tenger
 Leander burjánzik vadon a kertekben körül harcok virága

(1918)

Radnóti Miklós fordítása

MARCEL PROUST

(1871–1922)

Az eltűnt idő nyomában

[részletek]

Első rész

Combray

Sokáig korán feküdtem le. Néha, alighogy elfújtam a gyertyát, oly gyorsan lecsukódott a szemem, hogy még azt se mondhattam magamban: »No, most elalszom.« De aztán, egy fél óra múlva, felébresztett az a gondolat, hogy ideje lesz álomra térni; le akartam tenni a könyvet, mert azt hittem, még a kezemben van, s elfújni a gyertyámat; alvás közben is gondolkoztam azon, amit az ágyban olvastam, csakhogy ezek a gondolatok sajátos irányba terelődtek; úgy tetszett, én vagyok az, amiről a könyv beszélt: egy templom, egy vonósnegyes, I. Ferenc és V. Károly versengése.¹ Ez az érzés tovább élt bennem pár pillanatig az ébredés után; nem zavarta az értelmemet, inkább csak elhomályosította, mint szemet a hályog, s nem engedte meglátnom, hogy a gyertya már nem ég. Aztán ugyanez az érzés kezdett értelmetlenné válni, mint a lélekvándorlás után a megelőző lét gondolatai; a könyv tárgya levált rólam, szabadon foglalkozhattam vele, vagy nem: utána mindjárt látásomat is visszakaptam, s csak csodáltam, hogy magam körül csupa homályt találok, enyhét és megnyugtatót a szemnek, de talán még inkább az értelmemnek, amely előtt úgy tűnt fel, mint egy ok nélkül való és teljességgel értelmetlen, mint egy valóban homályos dolog. Gondolkodtam, hány óra lehet: hallottam a vonatok füttyét, amely közelebb vagy messzebb, mint madarének az erdőben, fölmérte a távolságokat, mintegy leírta előttem a kihalt táj kiterjedését, ahol a magányos utas siet a közeli állomás felé; s az a kis ösvény, amelyet követ, most mélyen belevésődik az emlékezetébe, annak az izgalomnak a révén, amelyet az új helyek, a szokatlan cselekedetek keltenek benne: egy iménti beszélgetés, a búcsú egy idegen lámpa alatt s a visszatérés közeli édessége – mindazt, ami követi az éjszaka csöndjében.

Az arcomat odanyomtam gyengén a párna szép arcához, amely oly telt és olyan friss, akárcsak gyermekségünk arca. Meggyújtottam egy gyufaszálat, hogy megnézhessem az órát. Nemsokára éjfél lesz. Ez az a perc, mikor a beteg, aki kénytelen volt elutazni s meghálni egy idegen szállodában, rohamot kap, felébred s örül, hogy az ajtó alatt már egy fénycsíkot vesz észre. Micsoda boldogság, már reggel van! A személyzet mindjárt felkel, nemsokára csöngethet, bejönnek hozzá, hogy segítsenek rajta. Az a remény, hogy megkönnyebbül, bátorságot ad neki a szenvedéshez. Mintha már lépteket is hallott volna; a lépések közelednek, aztán eltávolodnak. S a fénycsík az ajtó alól most egyszerre eltűnik. Éjfél van; most oltották el a gázt. Az utolsó szolga is elment, s így kell maradni egész éjjel és szenvedni orvosság nélkül.

[...]

Évek múltak már el azóta, hogy Combray²-ből mindaz, ami nem volt az én esti lefekvésem díszlete és drámája, nem is létezett már számomra, amikor egy téli napon, hogy hazatértem

1 Küzdelem a német-római császári címért, ill. V. Károly itáliai háborúja I. Ferenc ellen.

2 A fiktív helyszín, Combray modelljéül a közép-franciaországi Illiers szolgált, ahol Proust több ízben nyaralt gyermekkorában. A község ma a regény iránti tiszteletből az Illiers-Combray nevet viseli.

a városból, anyám látva, hogy didergek, ajánlotta, hogy szokásom ellenére igyak egy kevéske teát. Először nem akartam inni, de aztán, nem tudom, hogy miért, mégis megdöntöttem magam. A tea mellé anyám egy kis madeleine-nek nevezett süteményt hozatott, amelynek kicsi, dundi formája mintha csak egy rovátkás kagylóhéjban lenne kisütve. S mindjárt, szinte gépiesen, fáradtan az egyhangú naptól s egy szomorú holnap távlatától, ajkamhoz emeltem egy kanál teát, amelybe előtte már beáztattam egy darabka süteményt. De abban a pillanatban, amikor ez a korty tea, a sütemény elázott morzsáival keverve, odaért az ínyemhez, megremegtem, mert úgy éreztem, hogy rendkívüli dolog történik bennem. Bűvös öröm áradt el rajtam, elszigetelt mindentől, és még csak az okát sem tudtam. Azonnal közömbössé tett az élet minden fordulata iránt, a sorscsapásokat hatástalanná, az életnek rövidegét egyszerű káprázattá változtatta, éppúgy, mint a szerelem, s mint hogyha csak megtöltött volna valami értékes esszenciával:¹ jobban mondva, az esszencia nem bennem volt, én voltam az. Nem éreztem többé magam közepesnek, véletlennek, halandónak. Honnan jött ez a roppant öröm? Éreztem, hogy összefügg a tea és a sütemény ízével, de hogy végtelenül több s nem ugyanolyan természetű. Honnan jött? És mit jelent? Hogyan tudnám megközelíteni? Ittam egy második kortyot, de abban sem találtam többet, mint az elsőben, s a harmadik kevesebbet hozott magával, mint a második. Ideje, hogy abbahagyjam, az ital hatása csökkenni látszott. Világos, hogy az igazság, amelyet most keresek, nem benne, hanem énbennem van. Az ital keltette fel bennem, de ő maga nem ismeri, legfeljebb szüntelenül ismételheti, bár egyre kevesebb erővel, ugyanezt a tanúságot, amelyet nem tudok megmagyarázni, de legalább szeretném újra és újra megkapni tőle, s érintetlenül találni, most mindjárt, az én rendelkezésemre, a végleges megvilágítás kedvéért. Leteszem a teáscsészét, s értelmemhez fordulok. Rajta a sor, hogy megtalálja az igazságot. De hogyan? Valahányszor az értelem érzi, hogy túlhaladt önmagán, mindig csak bizonytalanság a következmény; amikor ő a kutató s egyszersmind az a homályos ország, ahol kutatnia kell, s ahol egész poggyászának semmi hasznát nem veszi. Kutatni? ez kevés; alkotni. Oly dologgal van most szemközt, ami még nincs, amit csak ő tud megvalósítani, hogy azután bevezesse a maga világosságába.

S most újra kezdek tűnődni azon, mi ez az ismeretlen állapot, amely nem hozott magával semmi logikai bizonyítékot, egyedül csak az örömnak, a maga valóságának bizonyosságát, amely előtt minden más öröm, minden más valóság elenyészik. Próbálok megint felidézni. Gondolatban visszatérek egészen addig a pillanatig, mikor az első kanál teát emeltem az ajkamhoz. Megint az előbbi állapot, de minden új világosság nélkül. Még egy értelmi erőfeszítés, hogy visszahozzam a menekülő élményt. S hogy semmi se törhesse meg az értelem lendületét, amellyel ezt az élményét utolérni iparkodik, elhárítok minden akadályt, minden idegen gondolatot, s fületem és figyelmemet védve védem a szomszéd szoba zajaitól. De mikor érzem, hogy értelmem eredmény nélkül erőlködik, most meg, ellenkezőleg, mint előbb, pihenésre szorítom, hadd gondoljon megint csak másra, hadd szedje magát újra össze, a végső, a döntő próba előtt. Aztán, most már másodízben, kiüríték előtte mindent, szembesítem az első korty még azon friss ízével, s akkor érzem, hogy valami megremeg, megmozdul bennem és szeretne felemelkedni, valami, aminek nagyon mélyen felszedték a horgonyját; nem tudom, mi az, csak azt tudom, hogy száll lassan felfelé, s érzem és hallom magamban a befutott távolságok ellenállását és zsidongását.

1 Kivonat, párlat.

Bizonyos, hogy az, ami így, ilyen mélyen reszket bennem, a kép lesz, a látásbeli emlék, amely ehhez az ízhez van kötve, s azt próbálja követni a tudatomig. Csakhogy még nagyon is messze, nagyon zavarosan vergődik; még alig látom azt a semleges visszfényt, amelyben összekeveredik a felkavart színeknek megfoghatatlan forrataga; de nem tudom felismerni az emlékkép formáját, nem tudom megkérni arra, hogy mint egyetlen lehetséges tolmács, magyarázza meg kortársának, elválhatatlan kísérőjének, ennek az íznek a tanúságát, nem tudom megkérni, mondja meg, hogy a múlt miféle körülményéről, micsoda korszakáról van szó.

Elér-e vajon tudatom felszínéig ez az emlék, e régi pillanat, amelyet egy azonos pillanatnak a vonzása idézett fel, indított meg, emelt fel énem legmélyén? Nem tudom. Megint nem érzek semmit, megállt, talán újra leszállt a mélybe; ki tudja, feljön-e még éjjeléből? Tízszer is újra kell kezdenem, megint és újra föléd hajolnom. S a gyávaság, amely eltérít bennünket minden nehéz feladattól, minden mégoly fontos műtől, mindannyiszor azt súgta, hagyjam abba, igyam ki a teám, s ne gondoljak semmi másra, mint aznapi gondjaimra, mint holnapi vágyaimra, amelyek baj nélkül kérődzhetnek.

S hirtelen megjelent az emlék. Ez az íz annak a darabka madeleine-nek az íze volt, amit Combray-ban, vasárnaponként (mert olyankor mise előtt sose hagytam el a házat) Léonie néném szokott adni, ha felmentem köszönni a szobájába, miután előbb beáztatta a teájába vagy a hársfa-teába. A kis madeleine látványa semmire se emlékeztetett, amíg meg nem kóstoltam; talán mert azóta sokszor láttam, anélkül, hogy megízleltem volna, a cukrászdákban, és így a képe elhagyta a combray-i napokat, hogy más, újabb napokhoz kapcsolódjék; talán mert az emlékekből, amelyek oly régóta kívül esnek az emlékezetemen, semmi se maradt életben, mindannyi százfelé hullott; formáik – e kis cukros kagylóé is, amely pedig oly buján érzékies szigorú és ájtatos redői alatt – vagy megszűntek, vagy elszunnyadtak, elvesztették terjeszkedő erejüket és így nem voltak képesek feljutni az öntudathoz. De mikor a régmúltból többé már semmi se marad, az élőlények halála után, a dolgok pusztulása után, egyedül az íz és az illat élnek még tovább sokáig, törekenyebben, de elevenebben, anyagtalanabban, szívósabban és hívebben mindennél – mintha csak lelkek volnának, amelyek idézik, várják, remélik, minden egyébnek romjai felett, s amelyek mocnás nélkül tartják majdnem megfoghatatlan harmatjukon az emlék óriás épületét.

S mihelyt így sikerült felismernem ennek a teába áztatott madeleine-darabkának az ízét, amelyet nagynénemtől kaptam (bár ekkor még nem tudtam és sokkal később fedezhettem csak fel, miért tett ez az emlék boldoggá), az ódon, sűrű híz utcai része, ahol nagynéném szobája volt, azonnal odailleszkedett, mint egy díszlet, ahhoz a kerti kis pavilonhoz, amelyet a ház mögött szüleim számára építtettek (ez volt az a csonka szárny, amelyre eddig egymagában emlékeztem); s a házzal együtt maga a város, a Főter, ahova elküldtek ebéd előtt, az utcák, ahol reggeltől estig s minden időben a házbeli megbízásait végeztem, az utak, amerre szép időben sétálgattunk. S mint abban a japánoktól annyira kedvelt játékban, ahol egy vízzel telt porcelán edénybe egyforma apró papírdarabkákat vetnek, s amelyek a nedvességben kinyújtózkodnak, összecsavarodnak, megszíneződnek, szétosztódnak, virágok lesznek vagy házak, megfogható és felismerhető alakok – ugyanígy kertünk minden virága éppúgy, mint Swannék parkjéé és a Vivonna vízirózsái és a falu lakói és apróka házaik és a templom és egész Combray és a város környéke, mindaz, ami formát nyer, mindaz, ami szilárddá válik, város és kertek így szálltak fel az én csésze teámból.

(1913)

Gyergyai Albert fordítása

THOMAS STEARNS ELIOT (1888–1965)

Átokföldje

„*Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere, et cum illi pueri dicerent: Σίβυλλα τί θέλεις (Sibylla ti theleis); respondebat illa: ἀποθανεῖν θέλω (apothanein thelo).*”

„*Mert Sibyllát viszont saját szememmel láttam Cumae-ben; egy üveggömbben lebegett, és mikor a gyerekek azt mondták neki: Sibylla, mit akarsz; azt felelte: Meg akarok halni.*”¹

Ezra Poundnak a *miglior fabbró-nak*²

I. A halottak temetése

Április a kegyetlen, kihajtja
Az orgonát a holt földből, beoltja
Az emléket a vágyba, felkavarja
Esőjével a tompa gyökeret.
Tél melengetett minket, eltakarva
Felejtő hóval a földet, kitartva
Egy kis életet elszáradt gumókkal.
Nyár tört ránk, átkelt a Starnbergersee-n³
Záporzuhogással; az oszlopok közt megálltunk,
Napfényben elindultunk, a Hofgartenbe⁴ mentünk,
Kávétunk s egy óráig társalogtunk.
Bin gar keine Russin, stamm' aus Litauen, echt deutsch.⁵
Kuzenom,⁶ a főherceg, amikor nála éltünk,
Még gyerekkorunkban, szánkázni vitt,
Én pedig féltem. Azt mondta, Marie,
Marie, fogóddz. És szálltunk lefelé.
A hegyek között, ott szabad az ember.
Olvasni szoktam éjszaka s Délre utazni télen.
Mi gyökerek kúsznak, mi ágazik szét

- 1 A mottó forrása: Petronius Satyricon, XLVIII. Sibylla jósnő, aki a mai Nápoly közelében, Cumae (ejtsd: kúmé) mellett egy barlangban élt.
- 2 Szó szerint: a legjobb mesternek. A kifejezés Dante Isteni színjátékára utal. Dante a Purgatórium 26. énekében találkozik Guido Guinizelli (1240–1276) költővel, aki az arra járó Arnaut Daniél (1150k.–1210k.) trubadúrt nevezi *miglior fabbrónak*. Ezra Pound elolvasta és részletesen kommentálta a vers első, lényegesen hosszabb változatát. Eliot az ő javaslatait is figyelembe véve írta meg a végső szöveget.
- 3 Ejtsd: sztarnbergerzé – tó München közelében.
- 4 Park Münchenben.
- 5 Ejtsd: bin gar kájne ruszin, stam aus lituánen, ekht dajcs – magyarul: nem vagyok orosz, Litvániából származom, valódi német vagyok. A „Russin” szó neme női beszélőre utal.
- 6 Unokatestvérem.

E kő-szemétből? Embernek fia,¹
Nem mondhatod, nem sejtéd, mást sem ismersz,
Csak egy csomó tört képet, ahol a tikkadt nap
S a holt fa menhelyet nem ad, tücsök sem enyhülést,²
S a száraz kő se csörgedező vizet. Csupán
E vörös szikla alatt van árnyék,
(E vörös szikla alá jöjj, itt az árnyék),
mutatok neked valamit, ami egészen más,
Mint árnyad, amely reggel lép mögötted,
Vagy árnyad, amely este kél előtted:
Egy marék porban az iszonyatot megmutatom neked.

*Frisch weht der Wind
Der Heimat zu.
Mein Irisch Kind,
Wo weilest du.*³

„Egy éve adtál jácintot először:
A jácintos lánynak neveztek el.”
— De mikor a Jácintkertből későn visszatértünk,
Karod tele, hajad vizes, beszélni
Se tudtam, szemem elborult, sem éltem,
Se haltam és nem tudtam semmiről,
A fény szívébe néztem csak, a csöndbe.
*Öd und leer das Meer.*⁴

Madame Sosostris, híres jósnő,
Náthás volt, mindazonáltal
Európa legokosabb asszonyának
Számít bűnös kártyáival. Íme, úgymond,
Az ön lapja, a vízbefúlt Föníciai Tengerész,
(Gyöngyök a szeme helyén, nézze csak!)⁵
Ez meg a Sziklák Hölgye, Belladonna,
A helyzetek hölgye.
Itt az ember a három bottal, és ez a Kerék,
És ez a félszemű kalmár, és ezt a letakart
Kártyát viszi a hátán, s nem szabad

1 Vö.: Ezekiel 2.2. (Eliot jegyzete)

2 Vö.: Prédikátor könyve, 12.5. (Eliot jegyzete)

3 Lásd: Trisztán és Izolda, I., 5–8. sor. (Eliot jegyzete)

4 Lásd: Ugyanott, III., 24. sor. (Eliot jegyzete)

5 Utalás Shakespeare *Vihar* című művéből Ariel dalára; a víz-tenger-vízbefúlás motívuma előreutal a IV. részre.

Megnézmem. Hol van az Akasztott Ember?¹
Vízbefúlástól óvakodjék.
Rengeteg embert látok, körbejárnak.
Köszönöm. Üdvözlöm a kedves Equitone-nét:
Magam viszem neki a horoszkópot –
Manapság annyira vigyázni kell.

Valószínűtlen város,²
A téli virradat barna ködében
A London Bridge-en a tömeg tolongva jár,
Nem tudtam, mily sokat tiport el a halál.³
A légbe nyögve kurta sóhajok,⁴
S járt a tömeg, lábuk elé tekintve,
A dombra föl s le a King William Streetre,
Hol a Saint Mary Woolnoth nagyharangja
Holt hanggal üti a végső kilencet.⁵
Ismerőst láttam és szóltam kiáltva: „Stetson!
Együtt voltunk Mylaenél a hajókon!⁶
Hullát ültettél múlt évben a kertben –
Kihajt-e? Lesz-e még idén virága?
Vagy ártott tövének a hirtelen fagy?
Üzd el a Kutját, az ember barátját,⁷
Vagy körmei a földedből kiássák!
Te! *hypocrite lecteur! – mon semblable – mon frère!*”⁸

- 1 Nem ismerem pontosan a tarot kártya összetételét, és szabadon el is tértem attól a magam céljainak megfelelően. Az Akasztott Ember kétféleképpen is illik a szándékomhoz: mert gondolkodásomban összekapcsolódik Frazer Akasztott Istenével; és mert összekapcsoltam az emmausi tanítványok útjának csuklyás alakjával is az V. részben. A Föníciai Tengerész meg a Kalmár később jelennek meg, akárcsak a „rengeteg ember”, és a Vízbefúlás a IV. részben történik meg. Az Ember a Három Bottal (a tarot kártya hiteles lapja) nálam, teljesen önkényesen, a Halászkirályhoz kapcsolódik. (Eliot jegyzete)
- 2 Vö.: Baudelaire: „Fourmillante cité, cité pleine de rêves, / Oú le spectre en plein jour raccroche le passant.” (Eliot jegyzete)
- 3 Vö.: Inferno, III., 55–57.: „si lunga tratta / di gente, ch’io non avrei creduto / che morte tanta n’avesse disfatta.” (Eliot jegyzete)
- 4 Vö.: Inferno IV., 25–27.: „Quivi, secondo che per ascolatre, / non avea piante ma’ che sospiri, / cha l’aura eterna facevan tremare.” (Eliot jegyzete)
- 5 Ezt a jelenséget gyakran megfigyeltem. (Eliot jegyzete)
- 6 Város Szicíliaiban, az I. pun háborúban itt zajlott az első tengeri csata a rómaiak és a föníciaiak között.
- 7 Vö.: Webster: A fehér ördög-ének gyászdalával. (Eliot jegyzete)
- 8 Lásd: Baudelaire: A romlás virágai, Előhang. (Eliot jegyzete)

II. Egy sakkparti

Egy széken ült, mint fénylő trónuson,¹
Márványon izzó széken, oszlopok
Borága mögül arany Cupido²
Lesett (szemét szárnyába dugta a másik),
S oszlopokon az üveg kétszerezte
Lángját hétágú kandelábereknek,
S az asztalra vetett fényt, mely a nő
Selyemtokokból bőven áradó
Ékszerszirkázásába ütközött;
Nyitott elefántcsont s színes üveg
Fiolákból kenőcsbe, porba, vízbe
Kevért orv illatai felkavarták
S szagokba fojtották az észet; az ablak
Felől fuvó lég felbolygatta őket,
És zsírjuktól a megnyúlt gyertyalángok
Füstje feltört a laqueariára³
S a mennyezet kockáit szétzilálta.
Rézzel táplált nagy tengermélyi fa
A tarka kőkeretben zölddel s narancssal égett,
S e bús fényben faragott delfin úszott.
Az ódon kandalló fölött akárha ablak
Mutatná erdei színhelyen⁴ Philomelát,⁵
Ki barbár király vad kényszere elől
Átváltozik; mégis a csalogánynak
Egész pusztát betölt a hangja sérthetetlen,⁶
S még mindig űzi a világ, de ő csak
Csattog piszkos fülekbe.
S az időnek más elhalt csonkjai
A falra írvák; meredő,
Ágaskodó ábrák juháztatták a termet.
Lépcsőn csoszogó léptek.
A tűz fényében, a kefe alatt haja
Tűzfoltokban terült szét,
Szavakra izzott, majd elnémult vadul.

1 Vö.: Antonius és Kleopátra, II/2 (Eliot jegyzete). Utalás Shakespeare Antonius és Kleopátra című művének egy sorára: „Egy gályán ült, mint égő trónuson” (2. felvonás, 2. szín).

2 római szerelemisten

3 Laquearia: lásd Aeneis, I., 726: „dependent lychni laquearibus aureis / incensi, et noctem flammis funalia vincunt.” (Eliot jegyzete)

4 Erdei színhely: lásd Milton: Elveszett paradicsom, IV., 140. (Eliot jegyzete)

5 Lásd: Ovidius: Metamorphoses, VI. Pilomena. (Eliot jegyzete)

6 Vö.: III. rész, 204. sor. (Eliot jegyzete)

„Ma ideges vagyok. Maradjon itt.
Beszéljen. Soha nem beszél. Beszéljen.
Mire gondol most? Mit gondol? Sosem
Tudhatom. Gondoljon, amit akar.”

Azt gondolom, patkány-közben vagyunk,¹
Itt vesztek el a holtak csontjai.
„Hallja? Mi az?”

A szél a küszöbön.²
„És most? Mi ez? Mit művel ez a szél?”
Semmit most újra semmit.

„Maga
Semmit se tud? Semmit se lát? Semmire sem
Emlékszik?”

Emlékszem,
Hogy gyöngyök a szeme helyén.
„Él-e maga? Nincs semmi a fejében?”³

Csak
Ó Ó Ó Ó e sekszpihíri kóc
Oly kikent-kifent
Oly intelligens
„És mit tegyek most? Mit tegyek?
Így rohanok ki, így megyek végig az utcán,
Kibontott hajjal. És holnap mit tegyünk?
És mindig mit tegyünk?”

Tízkor meleg víz.
És ha esik, négykor egy csukott autó.
S játszunk egy parti sakkot,
S csupaszig szemgolyónkat nyomorgatván várjuk, hogy kopognak az ajtón.⁴
Mikor leszerelt a Lili ura, mondtam –
Nem kerteltem, megmondtam a szemébe,
ZÁRÓRA URAIM
Most Albert hazajön, hát adj magadra egy kicsit.
Kíváncsi lesz, hová tetted a pénzt, amit fogakra
Adott. Ott voltam, mikor adta. Mindet
Huzasd ki, Lil, és új fogsort csináltass,
Azt mondta, így nem bírok rád se nézni.
S nem bírok én sem, gondolj szegény Albertre, mondtam,

1 Vö.: III. rész, 195. sor. (Eliot jegyzete)

2 Vö.: Webster: „Is the wind in that door still?” (Eliot jegyzete)

3 Vö.: I. rész, 37. és 48. sor. (Eliot jegyzete)

4 Vö.: a sakkjátékkal Middleton: *Women beware womenjében*. (Eliot jegyzete)

Katona volt négy évig, most mulatni szeretne,
S ha veled nem lehet, lesz, akivel lehetne, mondtam.
Úgy? Lesz? – azt mondta. úgy szokott lenni, mondtam.
Tudom, kinek köszönjem, mondta, s rám nézett erősen.

ZÁRÓRA URAIM

Ha nincs kedved hozzá, azt mondtam, hagyd csak így.
Lesz akinek kell, ha neked nem.
De ha Albert leráz, ne mondhasd, hogy én nem szóltam neked.
Szégyellj magad, mondtam, hogy ilyen régiség vagy.
(Mert Lili csak harmincegy éves.)
Mit csináljak, azt mondta lógó orral,
A piruláktól van, hogy elhajtsam őket, azt mondta.
(Őt volt már neki, s majd meghalt a kicsi George-tól.)
A patikus azt mondta, rendbe jövök, de már nem vagyok az, aki voltam.
Kész bolond vagy, mondtam neki.
S ha Albert majd nem hagy békét neked, azt mondtam, ott tartasz megint.
Mért mentél férjhez, ha nem kell gyerek?

ZÁRÓRA URAIM

S vasárnap Albert hazajött, meleg sonkát ebédeltek,
Behívtak engem is, hogy a javát forrón együk —

ZÁRÓRA URAIM

ZÁRÓRA URAIM

Jójszakát, Bill. Jójszakát, Lou. Jójszakát, May. Jó éjszakát.
Pá, Pá. Jó éjt. Jó éjt.
Jójszakát, hölgyeim, Jójszakát, drága hölgyeim, jó éjszakát, jó éjszakát.¹

III. A tűzbeszéd

A folyó sátra szétszakadt, utolsó levél-ujjak
Mélyednek be a nedves partba. Szél fut
A barna földön nesztelen. Elköltöztek a nimfák.
Csak csöndben, édes Temze, míg dalomat bevégzem.²
Nem visz a folyó üres üveget, uzsonnapapírt,
Selyemzsebkendő, kartondobozt vagy
cigarettacsutkát,
Se nyári éjek más tanújelét. Elköltöztek a nimfák.
S barátaik, a bankigazgatóknak naplopó sarjai
Elköltöztek, címük se hagyva hátra.

1 Ophélia búcsúzik hasonlóképpen a Hamlet IV. felvonásának 5. jelenetében.

2 Lásd: Spenser: Porthalamion. (Eliot jegyzete)

Ültem és sírtam a Genfi-tó vizeinél...¹
Csak csöndben, édes Temze, míg dalomat bevégezem,
Csak csöndben, édes Temze, nem leszek hangos én sem.
De mögöttem, hallom, hideg huzat,
Csontzene közeleg, s a kuncogás fültől fülig hasad.
A tenyészetten át patkány lopódzott
S a parton vonszolta nyálkás hasát,
Míg én a gáztartály körül egy téli estén
Halásztam a szürke csatornavízben,
S király-bátyám vízbevestén tünődtem
S király-apámon, ki előtte halt meg.²
Csupasz, fehér testek a puha marton,
Csontok, száraz üregbe dobva -
Csak patkányláb zörrenti évről évre.³
De mögöttem hallom közelebb érve
Autókürtök hangját – Sweeney⁴ is azzal
Indul majd Porternéhoz a tavasszal.⁵
Porternét a holdsugarak beragyogták.⁶
Lánya is ott állt
Lábukat szódavízbe mossák
*Et O ces voix d'enfants, chantant dans la coupole!*⁷

Fid fid fid

Csek csek csek csek csek csek

*Tereus*⁸

Vad kényszere.

Valószerűtlen Város

Egy téli délután barna ködében

Eugenides úr, a szmirnai kalmár

Borotvátlanul, zsebében mazsola⁹

1 A 137. zsolttár kezdetére utal: Babilon vizeinél ültünk és sírtunk

2 Vö.: A vihar, I., 2, (Eliot jegyzete)

3 Vö.: Marvell: Rideg úrnőjéhez (Eliot jegyzete).

4 Sweeney más Eliot-versekben is szerepel: tevékeny, céltudatos, állatias figura. Most épp Porterné bordélyába siet.

5 Vö.: Day: Parliament of Bees: „When of sudden listening, you shall hear, / A noise of horns and hunting, which shall bring / Actaeon to Diana in the spring, / Where all shall see her naked skin...” (Eliot jegyzete)

6 Nem ismerem annak a balladának az eredetijét, ahonnan ezeket a sorokat vettem: Sidneyből, Ausztráliából hozták nekem. (Eliot jegyzete)

7 Lásd: Verlaine: Parsifal (Eliot jegyzete)

8 Philomela meggyalázója; a hangutánzó szavak a fülemüle hangját adják vissza, utalva Lyly egyik drámájának dalbetétére

9 A mazsola árába bele volt értve a szállítás és a biztosítás Londonig, és a hajófuvarlevelet és egyéb okmányokat a látra szóló váltó kiegyenlítése ellenében kellett a vevőnek kézbesíteni. (Eliot jegyzete)

C. i. f.1 London: okmányai látra,
Meghívott zagyvalék franciasággal
Villásreggelire a Cannon Street Hotelbe,
Aztán weekendezni a Metropole-ba.

A lila órán, mikor a szem, a hát
Az íróasztaltól felkél, mikor az emberi masina vár,
Mint taxi vár zihálva,
Én, vak Tiresias, ráncos asszonyi mellem,²
Vénember, ki két élet közt zihál,
De látom a lila esti órát, amelyben.
A hajós a tengerről hazaszáll,³
Haza a gépíró nő teára, reggelijét
Leszedi, begyűjt, nyit konzerveket –
Ablakából kilógnak száradó
Kombinék, melyeket az alkonyati fény ver,
Díványán (éjjel ágy) még egy csomó
Hever: papucs, leibchen,⁴ harisnya, míder.⁵
Én, Tiresias, ráncos csecsű vén
Figyeltem ezt, s megjósoltam, mi jön még –
Én is vártam, hogy jön-e már a vendég.
Már itt van, pattanásos, egy vigécnél
Praxi,⁶ merész szemű fiatalember,
Kisember, kin az önhietség úgy áll, mint
Bradfordi⁷ milliomoson a cilinder.
Az idő most, úgy sejti, kedvező:
A lány evett, fáradt s unott utána,
Elkezd búzgon fogdosni – a nő
Nem löki el, ha még nem is kívánja.
Izgatott, elszánt, támad már rohanvást,
Nincs, ami kutató kezét kivédi;
A hiúsága nem is vár viszonzást,
És a közönyt már élvezetnek érzi.
(És én, Tiresias, mindent, ami
Ez ágy-díványon lett, előrélttem;

1 Carriage and insurance free.

2 Tiresias, bár itt csak néző, nem pedig „szereplő”, mégis a legfontosabb személyiség a költeményben, aki magában egyesíti mind a többi. Mint ahogy a félszemű kalmár, a mazsolaárus beleolvad a Föníciai Tengerészbe, és az utóbbi nem teljesen határolható el Ferdinánd nápolyi királyfitól, úgy minden asszony egy asszony, és a két nem Tiresiasban találkozik. Amit Tiresias lát, az voltaképpen a költemény tartalma. (Eliot jegyzete)

3 Ez talán kevésbé pontosnak látszik, mint Sappho sorai, de én a lapos csónakon járó, part menti halászra gondoltam, aki hazatér éjszakára. (Eliot jegyzete)

4 Mellényszerű fehérmű.

5 Fűző.

6 Gyakornok.

7 Nem arisztokrata, csak pénzmágnás.

Én, aki ültem Théba falai
Alatt s bolyongtam holtak közt a mélyben.)
Egy utolsó, fölényes csókot ad
S a sötét lépcsőkön tapogatódzik...

Alig tud már a lezajlott kalandról
A lány, megfordul, a tükörbe néz,
Homályosan egy percig arra gondol:
„Túl vagyok rajta — ez volt az egész.”¹
Ha szépasszony mulat, s ha azután
Szobájában maga marad borongva,
Gépiesen végigsimít haján
És föltesz egy lemezt a gramofonra.

„És jött felém egy hang a víz felől”²
Végig a Stranden és a Queen Victoria Streeten.
Ó Város város, hallom néha még
Egy kocsmá mellett a Lower Thames Streeten,
Egy mandolin jóleső hangja nyávog,
S belül zsvivaj, ricsaj, hol a halászok
Lebzsselnek délben, és a Magnus Vértanú
Templomban³ a falak
Tündöklő jón fehér s arany rejtélyt sugárzanak.

Kátrány meg olaj⁴
A folyó verítéke
Úsznak a bárkák
Forduló dagálllyal
Vörös vitorla
Szárnyal
A súlyos árbofcán szélvédte vidékre.
Úsztatnak a bárkák
Rönköket lefele
Hol elmarad Greenwich
El a Kuttyák Szigete

Vejjalala lejja
Vallala lejjalala

-
- 1 Lásd: Goldsmith: Dal a wakefeldi lelkészből. (Eliot jegyzete)
 - 2 Lásd: A vihar, idézett hely. (Eliot jegyzete)
 - 3 A Szent Magnus Vértanú-templom számomra egyike Wren legszebb belső kiképzéseinek. (Eliot jegyzete)
 - 4 Itt kezdődik a három Temze-lány éneke. A 292–306. sorban felváltva beszélnek. Lásd: Az Istenek alkonya, III., 1: A Rajna-lányok. (Eliot jegyzete)

Erzsébet és Leicester¹

Itt evezett

Hajójuk tatja

Aranyos kagyló

Vörös meg arany

Hirtelen habzó

Két parton a csipke

Délnyugati szél

Lefelé vitte

Harangok zúgása

Fehérlő tornyok

Vejjalala lejja

Vallala lejjalala

„Villamosok, poros fák közelében
Highbury szült engem. Richmond és Kew
Tett tönkre.² Richmondnál egy szűk kenu
Fenekén hanyatt felhúztam a térdem.”

„Lábam Moorgate-nál, a szívem pedig
Lábam alatt. Ő sírt az esemény
Után. – Most új élet következik –
Ígérte. Nem szóltam. Mit bánom én!”

„Margate-i fővényen.
Bennem nem él
Semminek kapcsolata semmi.
Repedt körmök a piszkos kezeken.
Népem amit szerény népem remél
A semmi,”

la la

És ekkor Karthágóba értem³

Lángban lángban lángban lángban⁴

- 1 De Quadra levele Fülöp spanyol királyhoz: „*A délutánt egy bárkán töltöttük és a játékokat néztük a folyón. (A királyné) egyedül volt Lord Roberttel és velem a hajó tatján, amikor elkezdtek összevissza fecsegni, sőt odáig meréskedtek, hogy Lord Robert végül azt mondta jelenlétemben, hogy semmi ok sincs rá, miért ne házasodnának össze, ha ez a királynőnek kedvére való.*” (Eliot jegyzete) Lord Robert Leicester grófja.
- 2 Vö.: Purgatórium, V., 133.: „*Ricorditi di me, che son la Pia; / Siena mi fe', disfecemi Maremma.*” (Eliot jegyzete)
- 3 Lásd: Szent Ágoston Vallomásait „és ekkor Karthágóba értem, ahol a tisztátalan szerelmek katlana töltötte be fületem énekével.” (Eliot jegyzete)
- 4 Buddha Tűzbeszédjének egy részlete, (amely fontosságában megfelel A hegyi beszédnek). (Eliot jegyzete)

Ó Uram Te kitépsz engem¹
Ó Uram Te kitépsz
Lángban

IV. A vízbefúlás

Phlebas, a föníciai már kéthetes halott.²
Sirálykiáltozást, hullámverést már elfelejtett
S a hasznot-veszteséget is.

A tengermélyi áramok

Susogások közt csontjaira leltek.
Le-föl átringta mind az életkorokat
És örvénybe jutott.

Zsidó vagy? Bármi vagy,

Te, ki kormánykerék mellett a szélbe nézel,
Lásd Phlebast, aki valaha szép szálas volt, mint te magad.

V. Amit a mennydörgés beszél

Volt izzadt arcokon rőt fáklyafény³
Volt a kertekben fagyos némaság
Volt halálkín fenn a kövek hegyén
Ordítózás és sírás
Börtön és palota s visszhangzó
Tavaszi mennydörgés messzi hegyek közt
Most már halott ő aki élt
Mi akik éltünk meghalunk most
Csak egy kis türelem
Itt nincsen víz itt csak szikla van
Szikla van víz nincs van homokos út
Az út fenn a hegyek közt kígyózik
Sziklás víztelen hegyek között
Ha volna víz hát inni megpihennél
Sziklák közt csak megy az ember nem eszmél
Szárazon izzadsz lábad a homokban

- 1 Ismét Szent Ágoston Vallomásaiból. A keleti és nyugati aszkétizmus e két képviselőjének összekapcsolása mint a költemény e részének betetőzése – nem véletlen.
- 2 Az I. részben említett vízbefúlt föníciai tengerész
- 3 Az V. rész kezdete három témát dolgoz fel: az utat Emmausba, a közeledést a Veszélyes Kápolnához és Kelet-Európa jelenlegi hanyatlását. (Eliot jegyzete)

Ha volna legalább víz a sziklák között
Holt hegység szuvas fogú száj mely köpni képtelen
Itt állni nem lehet s feküdni ülni sem
Még csöndesség sincs a hegyekben
Csak szárazdörgés nem hoz esőt
Még magányosság sincs a hegyekben
Csak zord vörös arcok vicsorognak
Vályogkunyhók ajtajában

Ha volna víz

S ne szikla
Ha volna szikla
És volna víz is
És víz
Egy forrás
Tó a sziklák között
Ha csak hangja volna meg a víznek
Ne csak tücsökhang
S száraz fű szólna
De víz csobogna sziklák között
Hol remeterigó¹ szól a fenyőfán
Csip csöp csip csöp csöp csöp
De víz sehol sincs

Ki megy melletted mindig harmadiknak?²
Ha számolom csak te meg én vagyunk mi ketten
De ha fölfele nézek a fehér úton
Melletted mindig ott megy valaki más is
Suhan csuklyásan, barna köpenyben
Azt sem tudom férfi-e vagy asszony
– De ki is az a másik oldaladon?

Mi ez a hang a légbe fenn
Anyai sirámok mormolása
Kik e csuklyás hemzsegő hordák
Végtelen síkokon, repedt földön botolva
Határuk csak a lapos láthatár
Mi ez a város a hegyek fölött
Szétpattan s újul és a lila égbe foszlik

- 1 Ez a *Turdus aonalaschkae pallasi*, a remeterigó, melyet én Quebec tartományban hallottam. Éneke a hang tisztaságában, édességében és finom árnyaltságában páratlan. Méltán híres a csörgedező dalolása. (Eliot jegyzete)
- 2 A következő sorokat egy délsarki expedíciónak a története ihlette: arról szólt, hogy a kutatók, erejük végső határán, abban az állandó tévképzetben éltek, hogy eggyel többen vannak, mint amennyit össze tudtak számolni. (Eliot jegyzete)

Omló tornyok
Jeruzsálem Athén Alexandria
Bécs London
Valószerűtlen¹

Egy nő kibontva hosszú éjhaját
E húrokon hegedült halk zenéket
S cincogtak lila fényen át
S csapkodtak csecsemőarcú denevérek
S fejjel le kúsztak egy sötét falon
S a légben fejtetőn álltak a tornyok
S emlékező harangok szava kongott
S hangok zengtek üres ciszternákból és kiszáradt kutakból.

A hegyek közt e beomlott üregben
Fakó holdfényben, behorpadt sírok
Fölött dalol a fű, a kápolna körül
Üres kápolna áll, csak szél tanyája.
Ablaka nincsen, ajtaja leng
Nem árthat puszta csont.
Csak egy kakas a szarufán
Kukurikú, kukurikú.
Villámfényben. Majd párás szélroham
Esőt hozó

A Ganga leapadt, a lankadt levelek
Esőre vártak, míg fekete felhők
Gyűltek nagy messze, Himaván² fölött.
A dzsungel lelapult, görnyedve némán.
Aztán a mennydörgés beszélt
DA
*Datta: és mit is adtunk?*³
Barátom, vér rázza a szívemet
Egy önfeledt pillanat vakmerése
Mít a józanság kora se tud majd visszavonni
Ettől léteztünk mi, és csakis ettől
S ezt nem mondja el rólunk gyászbeszéd

- 1 Hermann Hesse: *Pillantás a káoszba: Már fél Európa, legalábbis fél Kelet-Európa a káosz felé tart, szent örületben tántorog a szakadék szélén, és közben énekel, részegen s himnikusan, ahogy Dmitrij Kanamazov énekelt. Ezeket a dalokon sértődötten nevet a polgár, könnyezve hallgatja őket a szent és a látnok.*
- 2 A Himalája eredeti neve, jelentése: havas.
- 3 „Datta, dajadham, damjata” (Adj, érezz együtt, irányíts). A Mennydörgés jelentésének meséje megtalálható a *Brihadaranjaka–Upanisad* 5., 1.-ben. (Eliot jegyzete.) Az Upanisad titkos tanítás, szanszkrit nyelvű vallásbölcseleti szöveg.

Se sírfeliratunk a jótét pókháló alatt¹
Se végrendeletünk, melyet szikár ügyvéd kibont
Üres szobánkban

DA

Dajadhvam: hallottam a kulcs²

Fordul a zárban egyszer, csakis egyszer
A kulcsra gondolunk, ki-ki börtönében
Gondol a kulcsra, s börtönt létesít

Ki-ki esténkint, éteri zajoktól

Percnyi életre kel egy letört Coriolanus³

DA

Damjata: Derüsen felel a csónak

A kéznek, amely vitorlához evezőhöz ért

Nyugodt tenger volt, felelt volna szíved

Derüsen a hívásra, dobogva engedelmesen

Kormányzó kéznek

Ültem a parton

Halásztam, a szikkadt síkság mögöttem⁴

Rendbe hozzam-e legalább a saját földjeimet?⁵

London Bridge már leszakad leszakad leszakad⁶

Poi s'ascose nel foco che gli affina⁷

Quando fiam uti chelidon⁸ – Ó fecske fecske

Le Prince d'Aquitaine á la tour abolie⁹

Romjaimat védem e törmelékekkel

Illek én hozzád. Hieronymo megint megörült.¹⁰

Datta. Dajadhvam. Damjata.

Santih santih santih¹¹

(1922)

Vas István fordítása

-
- 1 Vö.: Webster: *A fehérvörös ördög* V., 6.: „Érjhez meg, mielőtt / Kikezdené a féreg a szemfedőd / S a pók beszönné sírfeliratod...” (Eliot jegyzete).
- 2 Vö.: Dante: Pokol XXXIII. 46.: „s hallám az alsó zárat elcsukadni...” Hasonlóképpen Bradley: Látszat és valóság c. művében.: „Külső érzékeléseim nem kevésbé egyediek, mint gondolataim és érzéseim. Tapasztalásom mindkét esetben saját körömmön belül marad, és ez a kör kívülről be van zárva; és, bár minden eleme hasonló, valamennyi szférája fényáthatatlan a környező szférák számára... Egyszóval, a lélekben megjelenő létezőként tekintve, az egész világ mindenki számára önlelkének egyedi sajátossága.” (Eliot jegyzete)
- 3 Római patricius, aki hazája ellen fordult. Shakespeare is írt drámát róla.
- 4 Lásd.: Weston: *From Ritual to Romance*, a Halászkirályról szóló fejezet. (Eliot jegyzete)
- 5 Ézsaiás könyve 38.
- 6 „London bridge is falling down...” – gyerekdal.
- 7 Lásd.: Purgatórium XXVI., 148.: „Ara vos prec per aquella valor / que vos guida al som de Pescalina / sovegna vos a temps de ma dolor.” (Eliot jegyzete)
- 8 A Venus virrasztása című latin költeményből: „Mikor válok olyanná, mint a fecske...”
- 9 Egy sor Gérard de Nerval szonettjéből: *El Desdichado*: „Aquitania hercege a romba dönt toronyán...”
- 10 Thomas Kyd: Spanyol tragédia. (Eliot jegyzete)
- 11 Santih. Ismételve, mint ezen a helyen, egy Upanisad szertartásos befejezése. Jelentését mi körülbelül így tudnánk kifejezni: „A béke, mely meghaladja a megértést.” (Eliot jegyzete)

BERTOLT BRECHT
(1898–1956)

Koldusopera
[részletek]

Előjáték
Vásári rigmus Penge Mackie-ről

Vásár Sohóban

Koldusok koldulnak, tolvajok lopnak, kurvák kurválkodnak. Egy vásári énekes a következő rigmust énekli:

És a cápa fal javába
Vad fogakkal - nem titok
És Macheath-nél ott a kése
Ám a kést nem láthatod.

Nézz a cápa uszonyára
Hogyha gyilkolt, ott a vér!
Penge Mackie kesztyűsen jár
És a kesztyű hófehér.

Themze-parton egynehányan
Összeesnek hirtelen!
Azt beszélük, semmi pestis,
Mac Macheath volt ott jelen.

És a Strandon¹ hulla fekszik
Kék vasárnap, szép idő
És ki tűnt el túl a sarkon?
Penge Mackie - újra ő.

És hová lett Smüle Meier
És olyan sok gazdag úr?
És a pénzük Mackie-é lett
Bizonyíthatatlanul.

1 Strand: Ma London egyik utcája, korábban a Themze partján feküdt.

(Peachum feleségével és lányával balról jobbra átsétál a színpadon)

Megtalálták Jenny Towlert
És szívében ott a tör
Penge Mackie jár a parton
Persze nem tud semmiről.

Hol van Alphons Glite, a góré?
Napvilágra úgyse jut.
És ha bárki tudna róla
Penge Mackie mit se tud.

És hatalmas tűz Sohóban¹
Hét gyerek s egy vén öreg -
Meg se kérdik Penge Mackie-t
Míg a nép közt őgyeleg.

És az ifjú özvegyasszony
Hogy ki volt, már nem titok
Hogy felébredt, meggyalázták -
Penge Mackie mit kapott?

(A kurvák felnevetnek, közülük kiválik egy férfi, és gyorsan végigmegy a téren)
KOCSMA JENNY Ez Penge Mackie!

[...]

Első felvonás Harmadik jelenet

Peachumnek, aki ismeri a világ keménységét, lánya elvesztése egyet jelent a teljes tönkremennetellel. Peachum koldusruhatára. Jobb oldalt Peachum és Peachumné. Az ajtóban Polly áll kalapban, kalapban, kezében útitáskája

PEACHUMNÉ Férjhez?! Teleaggatja az ember előlről, hátulról ruhákkal és kalapokkal és kesztyűkkel és napernyőkkel, és ha már belekerült annyiba, mint egy teljesen fölszerelt vitorlášhajó, beleveti magát a csatornába, akár egy poshadt uborka. Csakugyan férjhez mentél?

(Song-világítás: aranyfény. Az orgonát kivilágítják. Egy rúdon három táblát eresztenek le, és a táblákon ez olvasható:)

Polly egy kis dallal adja szülei tudtára, hogy férjhez ment Macheath-hez, a rablóhoz.

1 A Soho London éjszakai életének egyik központja.

1

Azt hittem, mikor még semmit se tudtam
Még ártatlanságom idején
Tán értem is jön valaki egyszer
S tudnom kell, hogy mit feleljek én.
És hogyha gazdag
És hogyha tiszta
S gallérján nincs hétköznapi se szenny
És hogyha tudja, hogy hölgyek közt mi illik
Hát azt mondom, hogy: „Nem.”
Akkor fennhordjuk az orrunkat
S csevegünk csak hűvösen.
Remeghet lágyan a holdvilág
Szállhat a csónak a holdas vizen át
De más nem lesz semmi sem.
Hiszen akkor lefeküdni nem lehet
Hisz az ember akkor szívtelen.
Hiszen akkor történne más is
De akkor nincs is más, csak: „Nem.”

2

És jött a vidéki, lakóhelye Kent
És vérbeli stramm fiu volt.
A másiknak volt három hajója
S a harmadik értem bomolt.
S lehettek gazdagok
Lehettek csinosak
Gallérjukon nem volt soha szenny
És mivel tudták, hogy hölgyek közt mi illik
Hát azt mondtam én, hogy: „Nem.”
Akkor fennhordtam az orromat
S csevegtem csak hűvösen.
Remegett lágyan a holdvilág
Szállt az a csónak a holdas vizen át
De más nem is volt semmi sem.
Hiszen akkor lefeküdni nem lehet
Hisz az ember akkor szívtelen.
Hiszen akkor történne más is
De akkor nincs is más, csak: „Nem.”

3

És jött egy nap s az a nap lila volt
És jött, aki semmire se kért
A kalapját felakasztotta egy szögre a szobámban
És én nem is tudtam, hogy miért.
És mert nem volt pénze sem
Inge sem volt tiszta
De vasárnap is látszott rajta a szenny
És mert azt se tudta, hogy hölgyek közt mi illik
Hát nem mondtam azt, hogy: „Nem.”
Most már nem hordtam fenn az orromat
S nem csevegtem hűvösen.
Remegett lányan a holdvilág
Szállt az a csónak a holdas vizen át
S másképp nem is eshetett velem.
Hiszen akkor rögtön lefeküdni kell
Hiszen nem lehetek akkor szívtelen.
Persze akkor megtörtént más is
Mert hol volt akkor már a „Nem”?

PEACHUM Úgy, szóval betyárok kapcája lett belőle. Igazán szép. Igazán kellemes.

PEACHUMNÉ Ha már egyáltalában olyan erkölcstelen vagy, hogy férjhez mégy, muszáj volt, hogy az illető éppen lótolvaj és útonálló legyen? Ezt még drágán fogod megfizetni! De tudhattam volna előre. Már kicsi korában úgy hordta a fejét, mint Anglia királynője!

PEACHUM Szóval, csakugyan férjhez ment!

PEACHUMNÉ Igen, tegnap délután öt órakor.

PEACHUM Egy notórius gazemberhez. Ha jól meggondolom, ez nagy merészség ettől az embertől. Ha a lányomat, öregkorom végső támaszát, odaajándékozom, rám omlik a házam, és itt hagy az utolsó kutyám is. Egy körömfeketényit se mernék elajándékozni, mert kitenném vele magamat az éhhalálnak. Ha mind a hármunknak elég lenne egyetlen hasáb fa télire, akkor talán még megérnénk a következő nyarat. Talán.

(1928)

Vas István fordítása

MIHAIL BULGAKOV
(1890–1940)

Mester és Margarita

[részletek]

Második fejezet
Poncius Pilátus

A tavaszi Niszán¹ hónap tizennegyedik napján, kora reggel Judea prokurátora, Poncius Pilátus,² vérvörös belésű fehér köpenyben, katonás léptekkel megjelent a fedett oszlopcsarnokban, amely Nagy Heródes³ palotájának két szárnya közt húzódott.

A prokurátor mindennél jobban utálta a rózsaoaj szagát; a megvirradó nap nem sok jót ígért, mert ez az illat hajnal óta üldözte. Úgy rémlett, még a kert pálmái és ciprusai is rózsaoajszagot árasztanak, s az őrség bőr lószerszám- meg verejtékszagaiba is ez az átkozott rózsaoaj illat vegyül. Az udvar mélyéről, a hátsó épületekből, ahol a prokurátort Jerusalaimba kísérő katonaság, a 12-es Villám-légió⁴ első cohorsa⁵ volt bekvártélyozva, gyenge füstfelhő terjengett a kert felső részén át az oszlopcsarnokig, és a kesernyész füstbe – mely arról tanúskodott, hogy a hat centuria⁶ szakácsai már hozzáálltak az ebédfőzéshez – ugyanaz a zsíros rózsaoaj illat keveredett.

„Istenek, istenek, miért büntettek engem?... Igen, semmi kétség, ez megint az a leküzdhetetlen, szörnyű betegség... a migrén, a *hemicrania*, a féloldalas főfájás... nincs ellene orvos, nincs tőle menekvés... a legjobb, ha meg sem mozdítom a fejem...”

A szökőkút mellé, a mozaikpadlóra már odakészítették a karosszéket: a prokurátor nem nézett senkire, leült, és oldalvást kinyújtotta a kezét. Titkára tisztelettudóan egy pergamenlapot helyezett beléje. A prokurátor arca fájdalmasan eltorzult, átfutotta azt, ami a pergamenlapra írva volt, majd visszaadta titkárának, és megszólalt – még a beszéd is nehezebbre esett:

– A vádlott Galiléába való? Továbbították az ügyet a tetrarchához?⁷

– Igenis, prokurátor – válaszolta a titkár.

[...]

A prokurátor duzzadt szemhéja kissé fölemelkedett, szenvedéstől hályogos fél szeme a rabra tekintett. A másik zárva maradt. Azután görögül szólalt meg a helytartó:

– Tehát le akartad rombolni a templomot, és erre tüzelted a népet?

A rab ismét megélnékült, szeme már nem árulkodott félelemtől; görögül válaszolt:

1 Hónapnév a zsidó kalendáriumban, a Gergely-naptár szerint március–áprilisként felel meg.

2 Judea római provincia prokurátora (helytartója); az evangéliumok Jézus perével kapcsolatban említik, mint aki nem találván semmi vétet Jézusban, szabadon akarta bocsátani őt, végül azonban – engedve a zsidó vallási vezetők követelésének – keresztalá ítélte Jézust.

3 Kr. e. 37-ig uralkodott Palesztinában, az ő nevéhez kapcsolódik a betlehemi gyermekgyilkosság is.

4 Római katonai egység.

5 Kisebb katonai egység, a légió tizede.

6 A századnak megfelelő kisebb katonai egység, élén a centurio (százados) állt.

7 Tetrarcha: a Római Birodalomtól függő terület egy részének uralkodója.

– Soha életemben, jó emb... – itt szemében ismét felvillant a rémület, amiért kis híján elszólta magát – soha, hégemón, nem akartam lerombolni a templomot, és senkit sem uszítottam erre az értelmetlen cselekedetre.

A titkár, aki alacsony asztalka fölé görnyedve jegyezte a fogoly vallomását, meglepetten tekintett fel e szavakra, de nyomban ismét pergamenje fölé hajolt.

– Ünnepre sokféle fajta ember csődül ebbe a városba. Van köztük mágus, asztrológus, jövendőmondó, gyilkos... hazudozó is akad – mormolta egykedvűen a prokurátor. – Te például a hazudozókhöz tartozol. Itt világosan meg van írva: a templom lerombolására uszította a népet. Így vallottak a tanúk.

– Azok a jó emberek... – kezdte a rab, és sietve hozzátette: – ...hégemón... – majd így folytatta: – ...nem tanultak semmit, és mindent összezavartak, amit mondtam. Attól tartok, ez a zűrzavar még hosszú ideig el fog tartani. És mindennek az az oka, hogy ez az ember nem jegyzi fel híven a szavaimat.

Csend lett. Most már két szenvedő szem tekintett a rabra súlyos szemhéja alól.

– Utoljára mondom, ne játszd az örültet, te lator – szólt Pilátus lágyan, monoton hangon. – Nem sok az, amit rólad följegyeztek, de ahhoz éppen elég, hogy felkössenek.

– Nem, nem, hégemón – tiltakozott a rab, és minden idegszála megfeszült abbéli igyekezetében, hogy meggyőzze a helytartót. – Állandóan a nyomomban van azzal a kecskebőr pergamenel, és szüntelenül ír, jegyez. De én egyszer belenéztem a följegyzéseibe, és megrémültem.

Egy árva szót sem mondtam mindabból, ami ott fel van írva. Kérve kértem: „Légy szíves, égesd el a pergamenedet!” De kitépte a kezemből, és elszaladt vele.

– Kiről beszélsz? – kérdezte Pilátus kelleetlenül, és megérintette halántékát kezével.

– Lévi Mátéről – magyarázta a rab készségesen. – Vámszedő volt, a Béthfagéba vezető úton talákoztam vele először a fűgéskert sarkánál, és szóba elegyedtünk. Eleinte rossz szemmel nézett, sértegetett, azazhogy azt hitte, megsért, ha kutyának nevez. Jómagam személy szerint – folytatta mosolyogva – semmi rosszat sem látok ebben az állatban, amiért megsértődnék, ha így szólítanak...

A titkár abbahagyta az írást, és meglepetten pillantott – nem a rabra, hanem a helytartóra.

– ...de mire végighallgatott, lassan megenyhült – folytatta Jesua. – A végén eldobta a pénzt, és azt mondta, velem jön...

Pilátus elmosolyodott a fél arcával, hogy előtűntek megsárgult fogai, majd egész törzsével a titkárhoz fordult:

– Ó, Jerusalaím városa, mi minden nem történik benned! Halljátok ezt? A vámszedő eldobta a pénzét az országúton!

A titkár nem tudván, mit válaszoljon, a legokosabbnak látta, hogy pontosan utánozza ura mosolyát.

– Igen, azt mondta, hogy megutálta a pénzt – magyarázta Jesua, hogy megindokolja Lévi Máté¹ különös viselkedését, majd hozzáfűzte: – Azóta társamul szegődött.

A prokurátor továbbra is fanyarul mosolyogva tekintett a rabra, majd a napra, mely kérlelhetetlenül emelkedett egyre magasabbra a messze lenn, jobbra lévő hippodrom lószobrai fölé, s hirtelen fölémelyedő győtrelemmel arra gondolt, a legjobb lenne elkergetni ezt a különös

1 Jézus egyik tanítványa, az egyik evangélium szerzője; korábban vámszedő volt Kafarnaumban

latrot, és csupán két szót szólni: „Akasszátok fel!” Igen, elkergetni a kísérő katonákat is, az oszlopcsarnokból bemenni a palotába, az elsötétített szobában végigheverni az ágyon, hideg vizet kérni, elhaló hangon odahívni a Banga kutyát, s elpanaszolni neki a hemicraniát.

És egyszer csak eszébe jutott a mérge: ez a gondolat csábítóan suhant át fájó koponyáján.

Zavaros szemmel nézett a rabra, jó ideig hallgatott, és gyötrelmesen próbált rá visszaemlékezni, miért is áll előtte ez az ütésektől eltorzult arcú fogoly a kérlelhetetlen jerusalaimi napsütésben, és még hány fölösleges kérdést kell neki föltennie.

– Lévi Máté? – ismételte fátyolos hangon, és behunyta a szemét.

– Igen, Lévi Máté – szólt a vékony, magas férfihang, amely bántotta a helytartó fülét.

– De valamit mégis szóltál a templomról a népnek.

A válaszoló hangja Pilátus halántékát hasogatta, kimondhatatlanul fáj; és ez a hang azt mondta:

– Arról beszéltem, hégemón, hogy az óhit temploma összeomlik, és felépül az igazság új temploma. Azért mondtam így, hogy jobban megértésék.

– És miért uszítottad a népet a piacon, te csavargó, miért beszéltél neki az igazságról, amelyről fogalmad sincs? Mi az igazság?

„Istenek! – gondolta magában eközben a helytartó. – Olyasmit kérdezek, ami egyáltalán nem tartozik a dologhoz... az agyam cserbenhagy...” És újra megjelent előtte a sötét folyadékkal teli serleg: „Mérget, ide azt a mérget...”

És újra meghallotta azt a hangot:

– Az igazság mindenekelőtt az, hogy tenéked, hégemón, fáj a fejed, annyira fáj, hogy kishitően már a halálra gondolsz. Nincsen erőd, hogy velem beszélj, még az is nehezedre esik, hogy rám tekints. Így most akaratlanul is hóhérod vagyok, és ezt módfelett sajnálom. Jóformán gondolkodni sem tudsz, csak arról ábrándozol, hogy odajöjjön hozzád a kutyád, mert úgy látszik, ez az egyetlen élőlény, amelyhez a ragaszkodol. De kínjaid nemsokára véget érnek, a főfájás elmúlik.

A titkár a rabra meresztette szemét, s nem jegyezte fel szavait.

Pilátus felnézett a rabra elkínzott szemével, és látta, hogy a nap már elég magasan jár a hipodrom¹ felett, egy sugárpázmája behatolt az oszlopcsarnokba, és Jesua foldozott szandálja felé kúszik, Jesua pedig félrehúzódik előle.

A helytartó ekkor felállt karosszékéből, két keze közé szorította fejét, és viaszsárga, borotvált arcára kiült a rémület. De erős akarattal nyomban elfojtotta, és visszaült a karosszékébe.

A fogoly eközben tovább beszélt, de a titkár már egyetlen szavát sem jegyezte föl, csupán kinyújtotta nyakát, mint a gúnár, úgy figyelt, hogy semmit el ne mulasszon.

– Most már mindennek vége, és én örülök ennek – folytatta a rab, és jóakaratóan tekintett Pilátusra. – Azt tanácsolnám neked, hégemón, hagyd el egy időre a palotát, és indulj gyalogsétára a környéken, akár az Eleon-hegyi kertekbe. A zivatar... – a fogoly megfordult, és hunyorogva fölneézett a napba – a zivatar csak később, estére fog kitörni. A séta javadra válik majd, s én szívesen elkísérnélek. Új gondolataim támadtak, amelyek, úgy hiszem, téged is érdekelnének, és szívesen megosztanám őket veled, annál inkább, mert rendkívül eszes embernek látszol. – A titkár halálosan elsápadt, és a földre ejtette a pergamentekercset.

¹ Lovas- és kocsiversenyek tartására alkalmas pálya az ókorban.

– Csak az a baj – folytatta a megkötözött fogoly, akit senki se hallgattatott el –, hogy túlságosan zárkózott vagy, és végképp elveszítetted a hitedet az emberekben. Pedig hát, valld be, az mégsem lehet, hogy az ember minden szeretetét egy kutyára pazarolja! Szegényes és szomorú az életed, hégemón! – És a beszélő mosolyogni merészelt.

A titkárnak most már csak az járt az eszében, higgyen-e a fülének, vagy ne higgyen. Hinnie kellett. Akkor megpróbálta elképzelni, hogy a lobbanékony helytartó milyen különös formában torolja meg a rab példátlan vakmerőségét. Ez most nem sikerült, noha jól ismerte a helytartót.

Ekkor rekedten, elfúlón megszólalt a prokurátor latinul:

– Oldozzátok fel a kezét.

A kíséző legionáriusok egyike a földre dobantotta kopjáját, átadta egyik társának, aztán odament, és leoldozta a kötelet a rab kezéről. A titkár fölvette a földről a tekercset, s elhatározta, hogy egyelőre nem ír fel semmit, és semmin sem lepődik meg.

– Valld meg – kérdezte Pilátus halkán, görögül –, ugye, te nagy gyógyító vagy, orvos?

– Nem, prokurátor, nem vagyok orvos – válaszolta a rab, és élvezettel dörzsölgette fájó, dagadt, kivörösödött csuklóját.

Pilátus sandán, gyanakodva fúrta bele tekintetét a fogolyéba, és szemében már nyoma sem volt a homálynak, felvillant benne a mindenki által jól ismert szikra.

– Meg sem kérdeztelek: talán bizony latinul is tudsz?

– Tudok – válaszolta a rab.

Pilátus sárgás arca megpirosodott, s most latinra fordította a szót:

– Honnét tudad, hogy a kutyát akartam hívni?

– Mi sem egyszerűbb – felelte a rab, ugyancsak latinul. – Kezedet végighúztad a levegőn – s a rab megismételte Pilátus mozdulatát –, mintha meg akarnád simogatni, és az ajkad...

– Értem – mondta Pilátus.

Egy ideig hallgattak, aztán Pilátus megismételte a kérdést, ezúttal görögül:

– Tehát orvos vagy, ugye?

– Nem, nem – tiltakozott a rab. – Hidd el, nem vagyok orvos.

– Jó, ha mindenáron titkolni akarsz, hát titkold. Az ügyhöz ennek nincsen közvetlen köze. Azt állítod tehát, hogy nem uszítottad a népet, hogy rombolják le... vagy ésségük fel, vagy valamely más módon pusztítsák el a templomot?

– Ismétlem, hégemón: senkit sem uszítottam semmi effélére. Talán gyengeelméjűnek látaszom?

– Ó, nem, nem látszol gyengeelméjűnek – válaszolta halkán a prokurátor, és elmosolyodott, furcsa, ijesztő mosollyal. – Esküdj meg hát, hogy nem cselekedtél semmi effélét.

– Mire akarsz, hogy esküdjem? – kérdezte most már nagyon megelégnülve a kötelékétől megszabadult fogoly.

– Mondjuk... az életedre – ajánlotta a prokurátor. – A pillanat éppen alkalmas, hogy meg esküdjél rá, hiszen úgyszólván függ, tudd meg.

– Talán bizony azt hiszed, te függesztetted föl, hégemón? – kérdezte a rab. – Nos, ha ezt hiszed, erősen tévedsz.

Pilátus összerezett, és fenyegetően dübnyögte:

– Én elvághatom ezt a hajszálat!

– Ebben is tévedsz – mondta a rab, sugárzó mosollyal, kezével ernyőzve szemét a nap ellen.
– Mert, ugyebár, elismered, hogy csak az vághatja el a hajszálat, aki felfüggesztette!

Pilátus elmosolyodott:

– Igen, igen, most már nem kételkedem benne, hogy a jerusalaimi szájtátók csapatostul szegődtek a nyomodba. Nem tudom, ki függesztette a helyére a nyelvedet, de akárki volt, ügyesen csinálta. Egyébként mondd csak, igaz-e, hogy a susai kapun át vonultál be Jerusalaimba, számarháton, és a csöcselék, amely kísért, üdvívalgásával úgy köszöntött, mint valami prófétát? – És a prokurátor a pergamentekercsre mutatott.

A fogoly hűledezve nézett a prokurátorra.

– De hisz nincs is számaram, hégemón! Igaz, valóban a susai kapun érkeztem Jerusalaimba, de gyalogszerrel, és csupán az egy Lévi Máté kíséretében, és senki semmit sem kiáltott felém, hiszen akkor senki sem ismert ebben a városban.

– Ismered-e a következő három személyt – kérdezte Pilátus, és le sem vette a szemét a foglyról eközben –: egy bizonyos Dismast, egy Gestas nevezetűt, és harmadszor Bar-Rabbant?¹

– Nem, ezeket a jó embereket nem ismerem.

– Igazán nem ismered?

– Igazán.

– Most pedig mondd meg nekem, miért használod állandóan ezt a kifejezést: „jó emberek”? Mindenkit így szólítasz?

– Mindenkit – erősítette meg a rab. – Rossz ember nincs a világon.

– Ezt először hallom – mosolygott Pilátus. – De meglehet, nem ismerem eléggé az életet... A továbbiakat nem kell jegyezned! – fordult titkárához, holott az amúgy sem írt fel semmit; majd folytatta a beszélgetést a rabbal: – Talán egy görög könyvben olvastál erről?

– Nem, önállóan jutottam erre az eredményre.

– És ezt hirdeted?

– Igen, ezt hirdetem.

[...]

Huszonkilencedik fejezet

A Mester és Margarita sorsa beteljesül

Napszálltakor, magasan a város felett, ketten álltak egy mintegy másfélszáz esztendeje épült ház, Moszkva egyik legszebb épülete tetőteraszán: Woland és Azazello. Lentről, az utcáról nem voltak láthatók, a gipszvázakkal, gipszvirágokkal díszített balusztrád eltakarta őket az illetéktelen pillantások elől. Ők azonban beláthatták az egész várost.

Woland szokott fekete csuháját viselte; összecukható széken ült, hosszú, széles spádéját a terasz két kőlapja közé dőfte be függőlegesen, olyasformán, hogy napórául szolgált. A spádé árnyéka lassan, feltartóztathatatlanul hosszabbodott, s egyre közeledett a sátán fekete cipellőjéhez. Woland öklére támasztotta hegyes állát, görnyedten ült a taburetten egyik lábát maga

1 A két előbbi a Jézussal együtt keresztre feszített latrok (gonosztévők) neve, Bar-Rabban (Barabbas) pedig az az elítélt, akit Jézus helyett, a nép követelése alapján szabadon bocsátott Pilátus.

alá húzva, úgy nézte merően a paloták, óriási házak és lebontásra ítélt viskók eléje terülő tengerét.

Azazello is letette modern ruházatát, azaz zakóját, keménykalapját, lakkcipőjét, talpig feketebe volt öltözve, akárcsak Woland; mozdulatlanul állt ura és parancsolója mellett, és ő sem vette le szemét a városról.

Woland szólalt meg elsőnek:

– Érdekes város, ugye?

Azazello nyugtalanul fészkelődött:

– Nekem Róma jobban tetszik, Messire – mondta tisztelettudóan.

– Ez ízlés dolga – jegyezte meg Woland, majd kisvártatva ismét megszólalt: – Mit jelent az a nagy füst amott a bulváron?

– Ég a Gribojedov – válaszolta Azazello.

– Feltehetően az a két elválaszthatatlan jómadár, Korovjov meg Behemót ügködött ottan?

– Semmi kétség, *Messire*.

Elhallgattak mindketten, s a tetőteraszról elnézték, amint a bérházak felső emeletein a nyugatra néző ablakokban vakító napfényszilánkok gyúltak ki. Woland szeme ugyanúgy égett, mint azok az ablakok, pedig háttal ült a leáldozó napnak.

Figyelmét akkor egy kerek torony vonta magára, amely mögötte emelkedett ki a háztetőből. A körbástya falából sárfoltos, rongyos chitonba öltözött, komor arcú férfi lépett ki; fekete szakálla volt, lábán maga készítette szandál.

– Ejha! – kiáltott fel Woland, és csúfondárosan tekintett a jövevényre. – Téged aztán igazán nem vártalak! Mi járatban vagy, hívatlan vendég?

– Hozzád jöttem, gonoszság szelleme, árnyak fejedelme - válaszolta az érkező, és összevont szemöldöke alól dühösen méregette Wolandot.

– Ha hozzám jöttél, miért nem kívánsz jó napot, valaha-volt vámszedő? – rivallt rá Woland.

– Mert azt szeretném, ha leáldozna a napod – válaszolta a jövevény orcátlanul.

– Pedig bele kell törődnöd – válaszolta Woland, és ajkát gúnyos mosolyra húzta. – Milyen megjelentél itt a tetőn, máris elvetted a sulykot. Megmondom, miben van a hiba: a hanghordozásodban. Úgy ejtetted ki a szavakat, mintha nem ismernéd el az árnyékot, sem a 257 gonoszságot. De légy szíves egy pillanatig eltűnődni a kérdésen: mivé lenne az általad képviselt jó, ha nem volna gonosz, és hogyan festene a föld, ha eltűnne róla az árnyék? Hiszen árnyékot vet minden tárgy, minden ember, kivétel nélkül. Itt van például a domb árnyéka.

Csak nem akarsz megkopasztani a földgolyót, hogy eltávolítsál róla minden fát, minden élőlényt, csak azért, hogy fantáziád kielégítsd, és elgyönyörködhesz a kopár fényben? Ostoba vagy.

– Nem óhajtok veled vitatkozni, vén szofista – felelte Lévi Máté.

– Nem is volnál rá képes, hogy velem vitatkozzál, mert, amint már említettem, ostoba vagy – torkolta le Woland, majd megkérdezte: – Nos, miért jöttél? Mondd el röviden, ne untass.

– Ő küldött.

– És mit üzen általad, te rabszolga?

– Nem vagyok rabszolga. A tanítványa vagyok – felelte Lévi Máté egyre dühösebben.

– Más-más nyelven beszélünk, mint mindig, de ez mit sem változtat azon, amiről beszélünk – állapította meg Woland. – Nos?...

– Elolvasta a Mester regényét – mondta Lévi Máté. – És arra kér, vedd magadhoz a Mestert, Margaritájával együtt, és jutalmazd őket örök nyugalommal. Nem túlságosan nehéz feladat ez neked, gonoszság szelleme?

– Nekem semmi sem nehéz, ezt jól tudod – válaszolta Woland, s rövid szünet után megkérdezte:

– De miért nem veszitek őt magatokhoz, a fénybe?

– Mert nem érdemli meg a fényt. Nyugodalmat érdemel – válaszolta Lévi csüggedten.

– Mondd meg, hogy megszűnik – felelte Woland, és felvillanó szemmel ráförmedt Lévire:

– Most pedig hagyjál magunkra.

– Uram kéreti, hogy az asszonyt, aki szereti a Mestert, és érette szenvedett, szintén vegyétek magatokhoz – fordult Lévi Máté Wolandhoz, s most először könyörgőre vált a hangja.

– Nélküled nem is jutott volna eszünkbe! Hordd el magad.

Lévi Máté eltűnt, Woland pedig magához intette Azazellót, és kiadta a parancsot:

– Szállj el hozzájuk, intézz el mindent.

[...]

(1967)

Szőllősy Klára fordítása

ALBERT CAMUS (1913–1960)

Sziszüphosz mítosza

Az istenek arra ítélték Sziszüphoszt, hogy szakadatlanul egy sziklatömböt görgessen felfelé, föl a hegycsúcsra, ahonnan a kő saját súlyánál fogva mindig visszahullt. Némi joggal úgy gondolták, hogy nincs szörnyűbb büntetés, mint a fölösleges és reménytelen munka.

Homérosz szerint Sziszüphosz fölöttébb bölcs és megfontolt halandó volt. Egy másik hagyomány szerint azonban útonálló hajlamai voltak. Én ebben nem látok ellentmondást. Arról is megoszlanak a vélemények, hogy mivel érdemelte ki a pokolbéli céltalan munkát. Főleg azt vetik a szemére, hogy ujjat húzott az istenekkel. Kiadta a titkaikat. Jupiter megszőktette Aiginát, Aszóposz lányát. Az atya nem értette, hová tűnt a lánya, és panaszkodott Sziszüphosznak. Sziszüphosz tudott a szőktetésről, s felajánlotta, hogy mindent elmond, ha cserébe Aszóposz vizet fakaszt a korinthuszi fellegrárbán. Többre becsülte az életet adó vizet, mint az istenek haragját. Ezért bűnhődött a pokolban. Homérosz azt is elmeséli, hogy Sziszüphosz leláncolta a Halált. Pluto¹ nem tudta elviselni, hogy kihalt és megnémult a birodalma. Oda küldte a hadistent, az pedig kiszabadította a Halált legyőzője kezei közül.

Azt is mondják, úhogy Sziszüphosz a halála előtt óvatlanul próbára akarta tenni felesége szerelmét. Azt parancsolta neki, hogy temetetlenül vesse ki a testét az Agorára. A pokolban találta magát. Felháborodott felesége embertelen engedelmességén, s addig könyörgött Plutónak, míg az visszaengedte a földre, hogy megbüntesse a feleségét... Ám mikor viszontlátta a világot, megízlelte a vizet és a napfényt, a forró köveket és a tengert, nem akart visszatérni a sötét pokolba. Hívták, fenyegették, érte küldtek, de hiába. Még évekkel később is ott élt az öböl kanyarulatában, a szikrázó tenger, a mosolygó föld előtt. Az istenek ezt nem nézhették tétlenül. Jött Hermész, nyakon csípte a vakmerőt, és örömeitől elragadván, visszahurcolta a pokolba, ahol már várt rá a sziklája.

Értjük már, hogy Sziszüphosz abszurd hős. Azzá teszi a szenvedélye, a szenvedése. Megveti az isteneket, gyűlöli a halált, szenvedélyesen szereti az életet, ezzel érdemelte ki elmondhatatlan büntetését; egész létevel a semmit teljesíti be. Ez a földi szenvedélyek ára. Sziszüphosz pokolbéli életéről már nem szól a monda. A mítoszok arra való, hogy megmozgassák a képzeletet. Itt csak azt látjuk, hogy megfeszül a test, fölemeli a hatalmas követ és görgeti, görgeti felfelé százszor is ugyanarra a hegyre: látjuk az eltorzult vonásokat, a kőhöz nyomódó arcot, az agyagos sziklatömb alá feszülő vállat, a követ támasztó lábat, a pattanásig feszülő kart, a földet markoló kéz emberi bizonyosságát. A mennybolt nélküli térrel és a mélység nélküli idővel mérhető mérhetetlen erőfeszítés után ott a cél. Sziszüphosz nézi a követ, amint görög lefelé, amaz alantas világ felé, ahonnan majd vissza kell hoznia a csúcsra. Elindul lefelé.

Ekkor kezd érdekelni engem Sziszüphosz, a visszatérés, a szünet közben. A kővel küszködő, kőnek feszülő arc maga is kő! Látom, amint súlyos, de egyenletes léptekkel halad soha véget nem érő gyötrelme felé. Ez a balsors bizonyosságával folyton visszatérő, lélegzétvételnyi idő az öntudat órája. Mikor elindul lefelé a csúcsról, s mind közelebb jut az istenek nyomorúságos hajlékához, minden pillanatban fölötte áll a sorsának. Erősebb, mint a sziklája.

1 Hádész egy másik neve.

Ez a mítosz azért tragikus, mert tudatos a hőse. Hová is lenne a gyötrelmem, ha minden egyes lépésnél a siker reménye támogatná?

Manapság a munkás élete minden napján hasonló feladatot végez, s nem kevésbé abszurd a sorsa. De csak azon ritka pillanatokban tragikus, amikor tudatosul. Sziszüphosz, az istenek tehetetlen és lázadó proletárja, teljes mélységében látja sorsa nyomorúságát: ezen gondolkodik, miközben lefelé halad. A tisztánlátás, mely gyötrelműl adatott neki, számára győzelem. Nincs sors, melyet le ne győzne a megvetés.

Ha tehát a visszatérés olykor fájdalmas, máskor öröm hatja át. Nem túlzott ez a szó. Megint elképzelem, hogy megy vissza Sziszüphosz a sziklájához, és kezdetben volt a fájdalom. Ha a föld képei túl erősen tartják magukat az emlékezetben, ha a boldogság hívó szava túl sürgető, akkor a szomorúság felülkerekedhet az ember szívében: ez a szikla diadala, ez maga a szikla. A szörnyű szorongást már nem lehet tovább hurcolni. Ezek a mi *getsemáni*¹ éjszakáink. Ám a nyomasztó igazságok megsemmisülnek, ha felismerjük őket. Oidipusz eleinte nem tudatosan megy a sorsa elé. Akkor kezdődik a tragédiája, amikor már tud. Ám ugyanabban a pillanatban, vakon és kétségbeesetten, azt is fölismeri, hogy csak egyvalami kapcsolja a világhoz: egy fiatal lány hamvas keze. Hatalmas szó hangzik föl ekkor: „Annyi viszontagság után, hajlott korom és lelki nagyságom hatására úgy ítélem, hogy minden jól van.” Szophoklész Oidipusza, Dosztojevszkij Kirillovjához² hasonlóan, az abszurd győzelmet fogalmazza meg. Az antik bölcsesség találkozik a modern hősiességgel.

Ha valaki fölfedezi az abszurdot, óhatatlanul kísértésbe esik, hogy kézikönyvet írjon a boldogságról. „Micsoda? Ilyen szűk ösvényeken!...” De csak egy világ van. A boldogság és az abszurd egyazon föld gyermekei. Elválaszthatatlanok. Tévedés lenne azt állítani, hogy a boldogság szükségszerűen az abszurd felfedezéséből születik. Előfordul, hogy az abszurd érzés születik boldogságból. „Úgy ítélem, hogy minden jól van”³ – mondja Oidipusz, és szent ez a mondat. Az ember kietlen és korlátolt világában hangzik fel. Arra tanít, hogy még nem minden merült ki, még nem mindent merítettek ki. Olyan istent űz el, akit elégedetlenség és önkínzásra való hajlam hívott a világra. A sorsot ember ügyévé teszi, melyet embernek emberrel kell elintéznie.

Ebben rejlik Sziszüphosz csendes öröme. A sorsa az övé. A szikla az ő dolga. Az abszurd ember is elhallgattat minden bálványt, ha gyötrelmére tekint. A hirtelen elnémult világminőségben ezernyi apró elragadtatott hangocska hangzik föl a földből. Öntudatlanul és titokban szölongat valamennyi arc, ez a győzelem szükségszerű visszája, a győzelem ára. Nincs nap árnyék nélkül, az éjszakát is meg kell ismerni. Az abszurd ember igent mond, s azután percnyi pihenés sincs. Ha van is személyes sors, nincs magasabb rendű sors, legfeljebb olyan, melyet végzetesnek és megvetésre méltónak ítéel. Egyébiránt tudja, hogy ő rendelkezik saját életével. A fenséges pillanatban, mikor visszapillant az életére, Sziszüphosz a sziklájára felé haladva, végigtekint az összefüggéstelen cselekedetek során: ezekből áll össze a sorsa, melyet maga teremtett, melyet az emlékezet fog egységbe, s melyre hamarosan a halál üt pecsétet.

- 1 Az elfogatása előtti éjjelen itt imádkozott Jézus, és halálfélelmében vérrel verejtékezett, de elfogadta az Atya akaratát.
- 2 Dosztojevszkij *Ördögök* című regényének egyik alakja, Isten elleni lázadásként öngyilkos lesz.
- 3 Az *Oedipus Kolonosban* elején hangzik el.

Meggyőződven róla, hogy minden emberi az embertől származik, csak megy, megy tovább, mint a vak, ki látni vágyik, bár tudja, hogy sosem ér véget az éjszaka. Görög tovább a szikla.

Otthagynom Sziszüphoszt a hegy lábánál! Minden ember megtalálja a maga terhét. De Sziszüphosz a felsőbbrendű hűségre tanít, mely isteneket tagad és sziklákat emel. Ő is úgy ítéli, hogy minden jól van. A gazdátlanná vált világ neki se nem meddő, se nem kicsi. A kő minden egyes darabja, a sötétlő hegy minden egyes ércszilánkja külön kis világ a számára. A csúcokért vívott küzdelem maga is betöltheti az ember szívét. Boldognak kell elképzelnünk Sziszüphoszt.

(1941)

Vargyas Zoltán fordítása

Közöny

[részlet]

Mindjárt letartóztatásom után több ízben is kihallgattak. De ezeken a kihallgatásokon csak a személyi adataimat ellenőrizték, és sose tartottak sokáig. Először, a rendőrségen, úgy látszott, hogy ez az ügy senkit sem érdekel túlságosan. Egy hét múlva, épp ellenkezőleg, a vizsgálóbíró kíváncsian nézett rám. De kezdetnek csak a nevemet meg a címemet kérdezte, meg hogy mi a foglalkozásom, s hol és mikor születtem. Aztán azt is akarta tudni, választottam-e védőügyvédet. Azt feleltem, hogy még nem, s megkérdeztem, feltétlenül szükséges-e, hogy válasszak. Miért? – mondta a bíró. Azért, mondtam, mert azt találom, hogy az ügyem igen egyszerű. Mosolygott, és azt felelte: – Nem rossz. De hát a törvény: törvény. Ha nem választ ügyvédet, akkor mi jelölünk egyet hivatalból. – Én a magam részéről kényelmesnek találtam, hogy a törvényszék vállalja ezeket a gondokat. Meg is mondtam a bírónak. Helyeselte a véleményem, s leszögezte, hogy helyes ez a törvény.

Kezdetben nem vettem komolyan a bírót. Egy függönyökkel árnyékolt nagy teremben fogadott, az asztalán egyetlen lámpa égett, ez világított a karosszékre, ahova engem ültetett, míg ő maga árnyékban maradt. Könyvekben olvastam régebben ehhez hasonló leírásokat, s mindezt afféle játéknak néztem. Viszont a beszélgetésünk után alaposan megnéztem a bírót, s láttam, finom vonásai vannak, mélyen ülő kék szeme, igen magas termete, hosszú, szürkülő bajusza és sűrű és majdnem ősz haja. Értelmes és egészében rokonszenves embernek találtam, bár olykor a szája szélén ideges rángások vonaglottak. Kimenet már-már nyújtottam feléje a kezemet, de idejében eszembe jutott, hogy hiszen én embert öltem.

Másnap egy ügyvéd jött hozzám látogatóba a börtönbe. Kicsi volt, kövér, elég fiatal még, gondosan pomádézott hajjal. A nagy meleg ellenére (én magam ingujjban voltam) sötét utcai ruhát hordott, keménygallért s furcsa nyakkendőt nagy fehér és fekete csíkokkal. Ágyamra tette az irattáskáját, melyet a hóna alatt hordott, bemutatkozott, és azt mondta, áttanulmányozta az ügyemet. Kényes ügy, mondta, de hisz a sikerében, hogy ha bizalommal leszek hozzá. Megköszöntem a jóságát, s ő azt mondta: – Térjünk a tárgyra.

Leült az ágyra, s elmagyarázta, hogy adatokat szereztek a magánéletemről. Többek között kifürkészték, hogy anyám nemrég a menhelyen halt meg. Akkor meg kutatni kezdtek Marengóban. A nyomozók megtudták, hogy anyám temetése napján „érzéketlenséget tanúsítottam”. Mármost – mondta az ügyvédem – kicsit feszélyez a dolog, hogy ilyesmit is kell kérdezniem. De hát ez most igen fontos. S a vád számára ez nagy érv lesz, ha nem tudok rá mit felelni. – Azt akarta, hogy segítsék neki. Megkérdezte, szomorú voltam-e aznap, vagyis a temetésen. Ez a kérdés meglepett, s ha én intézem valaki máshoz, engem is feszélyezett volna. De hát azért azt feleltem, hogy egy kicsit már elszoktam a magamban való kutakodástól, s nemigen tudom, mit mondhatnék. Persze hogy szerettem anyámat, de hát ez nem sokat jelent. Nincs olyan egészséges ember, aki ne kívánta volna valaha szerettei halálát. Az ügyvéd itt szavamba vágott, s igen izgatottnak látszott. Mindjárt megfogadtatta velem, hogy ezt sem a tárgyaláson, sem a vizsgálóbíró előtt nem mondom. Én viszont megmagyaráztam neki, hogy már ilyen a természetem: testi szükségleteim nemegyszer megzavarják az érzelmeimet. Aznap, hogy anyámat eltemettem, szörnyen fáradt és álmos voltam. Így aztán magam sem tudtam, mi történik. Egyet biztosan állíthatok: persze hogy

jobb szerettem volna, ha anyám életben marad. De az ügyvéd elégedetlen volt. Azt mondta: – Ez nem elegendő.

Gondolkodott. Kérdezte, nem mondhatnám-e, mondjuk, azt, hogy azon a napon uralkodtam természetes érzelmeimen. Azt feleltem: – Nem, mert nem igaz. – Erre furcsán nézett rám, mintha enyhe undort keltettem volna benne. Majdnem gonoszul azt mondta, hogy a menhely igazgatóját s személyzetét mindenképpen kihallgatják, és hogy az ő tanúságuk még „jól beleránthat a bajba”. Mire azt válaszoltam, hogy ennek a históriának semmi köze sincs az én ügyemhez, ő meg azzal válaszolt, hogy úgy látszik, sose volt még komoly dolgom a törvényszékkal.

Haragos arccal távozott. Szerettem volna visszatartani, s valahogy megmagyarázni neki, hogy vágyódom a rokonszenvére, nem azért, hogy jobban védjen, hanem, hogy úgy mondjam, csak úgy természetesen. Főképpen azt kellett látnom, hogy feszélyezte a beszédem. Nem akart megérteni engem, s úgy láttam, hogy haragszik. Szerettem volna meggyőzni arról, hogy olyan vagyok, mint bárki más, teljesen olyan, mint bárki más. De hát ennek alapjában nem volt semmi nagyobb haszna, s le is mondtam arról, hogy szóljak, egyszerűen lustaságból.

Nemsokára ezután megint a vizsgálóbíró elé hívtak. Délután két óra volt, s az irodája ezúttal telítve volt napfénnel, amelyet alig tompított a fátyolfüggöny. A teremben nagy volt a hőség. A bíró mindjárt leülített, s tudtomra adta, mégpedig igen udvarias módon, hogy ügyvédem nem jöhet „egyéb elfoglaltsága miatt”. De ha tetszik, jogom van nem felelni a kérdéseire, s megvárni, míg az ügyvéd is segítségemre lehet. Azt feleltem, hogy azt hiszem, egyedül is válaszolhatok. Amire az ujjával egy gombot nyomott meg az asztalán. Fiatal írnoféle jött be, s odatelepedett a hátam mögé.

Mi ketten jól elhelyezkedtünk egymással szemben a karosszékünkben. A kihallgatás megkezdődött. Úgy írtak le előtte, ezzel kezdte a beszélgetést, mint valami hallgatag és zárkózott jellemű embert, s szeretné megtudni, mondta, mi erről a véleményem. Azt feleltem: – Ez azért van, mert nincsen sok mondanivalóm. Akkor hát inkább hallgatok. – Mosolygott, mint legelőször, elismerte, ennél nincsen jobb érv, s hozzátette: – Különben sem fontos. – Elhallgatott, rám nézett, s eléggé hirtelen kiegyenesedett, hogy gyorsan még annyit mondjon: – Semmi sem érdekel, csakis maga. – Nemigen értettem, hogy gondolja ezt, s ezért nem is feleltem. – Vannak dolgok – tette hozzá –, amiket nem értek a tetteiben. Biztos vagyok, segít majd benne, hogy meg tudjam érteni őket. – Azt feleltem, hogy egészen egyszerűen történt minden. Akkor unszolt, beszéljem el az egész nap történetét. Elbeszéltem neki mindazt, amit már egyszer elmondtam, és összegeztem előtte: Raymond-ról, a tengerpartról, a fürdésről, az összekapásról, aztán megint a tengerpartról, a kis forrásról, a napról és az öt revolverlövésről. Minden egyes mondatomra annyit mondott: – Jól van, jól van. – Amikor a homokban elterülő testhez értem, helyeslőleg bólintott, és azt mondta: – Jó. – Engem viszont már fárasztott, hogy ugyanazt a históriát ismétlegessem, és az volt az érzésem, hogy még sose beszéltem ennyit.

Egy kis hallgatás után felkelt, s azt mondta, segíteni akar rajtam, érdeklődik irántam, s reméli, Isten segítségével tehet majd értem valamit. De előbb még néhány kérdést óhajt hozzám intézni. Hirtelen, minden átmenet nélkül, megkérdezte: szerettem-e anyámat? Azt feleltem: Igen, úgy, mint bárki –, s az írnof, aki mindeddig rendesen dolgozott a gépjen, most úgy látszik, tévedhetett, mivel megzavarodott, s újra kellett kezdenie egy sort. A bíró

akkor azt kérdezte, minden látható logika nélkül, hogy vajon egyvégtében adtam-e le az öt lövést? Gondolkodtam, s megállapítottam, hogy először lőttem, aztán pár másodperc múlva, megint négyszer. – Miért várt – mondta – a legelső és a többi lövés között? – Magam előtt láttam a vörhenyes tengerpartot, és éreztem homlokomon a nap forró égetését. De ezúttal nem feleltem semmit. Az erre következő csendben a bíró kissé izgatottnak látszott. Leült, a hajában turkált, könyökét az asztalra vágta, s különös arckifejezéssel hajolt kissé énfelém: – Miért – mondja –, miért lőtt egy földön fekvő testre? – Erre már nem tudtam válaszolni. A bíró mind a két kezével végigsimított a homlokán, s a kérdést most némileg elváltoztatott hangon ismételte: – Miért? Meg kell hogy mondja, miért. – De én egyre hallgattam.

Hirtelen felkelt, nagy léptekkel az iroda egyik sarkáig ment, s kihúzott egy szekrényfiókot. A fiókból, láttam, egy ezüstszerű tárgyat szedett elő, s azt lóbálta, amikor megint visszajött felém. S most egészen megváltozott, szinte reszkető hangon így kiáltott: – Ismeri ezt, mondja, ismeri? Azt mondtam: Igen, hogyan ismerném. – Akkor azt mondta, igen gyorsan s szenvedélyes élnkséggel, hogy ő hisz az Úristenben, hogy az ő meggyőződése szerint nincsen olyan bűnös ember, akinek Isten meg ne bocsátana, de ehhez az szükséges, hogy az ember bünbánatában olyanná váljék, mint egy gyermek, akinek lelke még üres, és kész arra, hogy mindent befogadjon. Akkor már egész testével odahajolt az asztal fölé. A fészületet majdnem a fejem felett lóbálta. Az igazat megvallva, nehezen tudtam követni ezt az egész okoskodást, először, mert melegem volt, s a szoba nagy levegői rászálltak az arcomra, meg azután azért is, mert kicsit megijedtem tőle. De beláttam azt is, hogy azért ez nevetséges, mert hisz én vagyok a bűnös. Ő azért csak folytatta. Annyit úgy-ahogy megértettem, hogy szerinte egyetlen homályos pont van a vallomásomban, az a tény, hogy miért vártam a második revolverlövessel. Egyébként minden világos, de ezt az egyet nem érti.

Már-már azt mondtam neki, hogy kár annyit makacskodni: hisz ennek a bizonyos pontnak nincs olyan nagy fontossága. De közbevágott, s még egyszer és utoljára felszólított, miután teljes nagyságában kiegyenesedett előttem, hogy valljam meg, hiszek-e az Úristenben. Azt feleltem neki, hogy nem.

(1942)

Gyergyai Albert fordítása

A magyarok vére

Nem tartozom azok közé, akik azt kívánják, hogy a magyar nép újra fegyvert fogjon, bevesse magát egy eltiprásra ítélt felkelésbe, a nyugati világ szemeláttára, amely nem takarékoskodnék sem tapssal sem keresztényi könnyel, azután szépen hazamenne, felvenné házi papucsát, mint a futbalszurkolók a vasárnapi kupamérfőzés után.

Túl sok a halott már a stadionban, és az ember csak saját vérével gavalléroskodhat. A magyar vér oly nagy értéke Európának és a szabadságnak, hogy óvnunk kell minden cseppjét.

Azok közé sem tartozom, akik úgy hiszik, alkalmazkodni kell, ha átmenetileg is, bele kell törődni a rémuralomba. Ez a rémuralom szocialistának nevezi magát, nem több jogon, mint ahogy az inkvizíció hóhérai keresztényeknek mondták maguknak.

A szabadság mai évfordulóján szívemből kívánom, hogy a magyar nép néma ellenállása megmaradjon, erősödjön, és a mindenünnen támadó kiáltásaink visszhangjával elérje a nemzetközi közvélemény egyhangú bojkottját¹ az elnyomókkal szemben.

És ha ez a közvélemény nagyon is erőtlen és önző ahhoz, hogy igazságot szolgáltasson egy vértanú népnek, ha a mi hangunk túlságosan gyenge, kívánom, hogy a magyar ellenállás megmaradjon addig a pillanatig, amíg keleten az ellenforradalmi állam mindenütt összeomlik ellentmondásainak és hazugságainak súlya alatt.

A legázolt, bilincsbbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia – s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben.

A magára maradt Európában, csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok életüket adták, és soha, sehol, – még közvetve sem – igazoljuk a gyilkosokat.

Nehéz minékünk méltónak lenni ennyi áldozatra. De meg kell kísérelnünk, feledve vitáinkat, revideálva² tévedéseinket, megsokszorozva erőfeszítéseinket, szolidaritásunkat egy végre egyesülő Európában. Hisszük, hogy valami bontakozik a világban, párhuzamosan az ellentmondás és halál erőivel, amelyek elhomályosítják a történelmet, – bontakozik az élet és a meggyőzés ereje, az emberi felemelkedés hatalmas mozgalma, melyet kultúrának nevezünk, és amely a szabad alkotás és szabad munka terméke.

A magyar munkások és értelmiségiek, akik mellett annyi tehetetlen bánattal állunk ma, tudják mindezt, s ők azok, akik mindennek mélyebb értelmét velünk megértették. Ezért, ha szerencsétlenségükben osztoztunk, miénk a reményük is. Nyomorúságuk, láncaik és száműzöttségük ellenére királyi örökséget hagytak ránk, melyet ki kell érdemelnünk: a szabadságot, amelyet ők nem nyertek el, de egyetlen nap alatt visszaadtak nekünk!

(Párizs, 1957. október 23.)

Tollas Tibor fordítása

1 Kirekesztés.

2 Felülvizsgálva.

ALEXANDER ISZAJEVICS SZOLZSENYICIN (1918–2008)

Ivan Gyenyiszovics egy napja [részletek]

Reggel azt is ellenőrizni kell, nincs-e valakin polgári öltözet a fegyencruha alatt. Mert hát a polgári öltözetet már réges-rég elvették mindenkitől, és csak a büntetés letöltése után adják vissza, legalábbis így mondták. Ebben a táborban még nem fordult elő, hogy valakinek letelt volna az ideje.

Azt is megvizsgálják, nem csempésznek-e ki levelet, hogy esetleg egy szabad emberen keresztül továbbítsák. De ha még levelet is keresnek mindenkinél, akkor itt elpizmognak egész ebédig.

Volkovoj odakiabált, hogy keressenek csak valamit – a felügyelők gyorsan lehúzzák a kesztyűt, minden egyes rabra ráripakodnak, hogy nyissa szét a pufajkáját¹ (amely alatt mindenki a barakk melegét rejtegeti), húzza fel az ingét, s tapogatva keresik, nincs-e rajta a táborszabályok által tiltott ruhadarab. A fegyencnek két ing jár, egy alsó és egy felső, a többit levenni! Így adták szájról szájra a foglyok Volkovoj parancsát. Azok a brigádok, amelyek korábban átestek a motozáson, szerencséjükre már kinn vannak a zónából, de ezeknek aztán ki kell nyitni a ruhát! Akin felesleges ruhadarab van, annak ott kell ledobni a csikorgó fagyban!

El is kezdik, de kiderül, hogy ez így nem megy: a kapu környéke már elnéptelenedett, a kísérő őrség pedig kiabál: „Gyerünk! Gyerünk!” Mire a 104-eshez érnek, Volkovoj dühe megenyhül: meghagyja, írják össze azokat, akiken felesleges ruha van, s este pedig maguk adják le a raktárba, feljegyzés kíséretében: hogyan került hozzájuk, és miért nem jelentették be.

Suhovon csak az van, ami kincstári, őt tapogathatják. Csupas az melle, csak a lélek háborog benne, Cezar flanelingét már felírták, Bujnovszkijon is, az anyjuk keservit, egy mellényt vagy valamilyen hasmelegítőt találtak. Bujnovszkij hajóskapitány korából megszokta, hogy ordítózzék, még három hónapja sincs, hogy a táborba került:

– Nincs *joguk* levetkőztetni az embereket ilyen fagyban! Nem ismerik a büntető törvénykönyv *kilencedik* szakaszát!

Megvan nekik. Ismerik. Te vagy az, aki nem ismered, barátocskám!

– Maguk nem szovjet emberek! – szidja őket a kapitány. – Maguk nem kommunisták!

Volkovoj a törvénykönyv szakaszát még eltúrte, de erre már lecsap, mint valami fekete villám:

– Tíz nap szigorított!

Aztán halkabban odaszól a törzsőrmesternek:

– Estére lecsukod!

Reggelenként nem szeretik az embereket szigorítottba dugni: elvész egy munkanap. Hadd görnyedjen csak egész nap, este aztán bedugják a magánzárkába.

A szigorított fegyelmibarakk ott húzódik balra a kapuhoz vezető úttól. Kétszárnyú kőépület. A második szárnyat ezen az őszön építették hozzá, egy szárny már szűknek bizonyult.

1 Vattával bélelt télikabát.

Tizennyolc zárkás börtön, s a zárkák is magánzárkákra vannak elválasztva. Az egész tábor fából épült, a börtön az egyedüli kőépület.

A hideg behatolt az ing alá, és most már el nem kergeti onnan az ember. Hiába voltak a rabok jól begugyolálva. S hogy sajog Suhov háta! De jó lenne most a kis kórházi ágyon feküdni és aludni! Semmi egyebet nem kíván. Csak egy jó vastag takarót.

Ott állnak a foglyok a kapuk előtt, begombolkoznak, összekötözik rongyaikat, kívülről az őrség pedig már kiabál:

– Gyerünk! Gyerünk!

A munkaügyis lökdösi a hátukat.

– Gyerünk! Gyerünk!

Az első kapu. A zóna sávja. A második kapu. A kapuőrség épületétől párhuzamos, hosszú fakorlát húzódik.

– Állj! – ordít a kapuőr. – Csürhe! Ötösével!

Lassan dereng. Az őrség tábortüze is lassan kihuny a kapun túl. Munkába indulás előtt mindig nagy tábortüzet raknak – ez melegít is, meg világít, könnyebb számlálni az embereket.

Az egyik kapuőr éles hangon számlál:

– Első! Második! Harmadik!

És az ötös sorok egymás után válnak el, és egyenként, láncban lépkednek, úgyhogy akár előlről, akár hátulról nézik: öt fej, öt hát, tíz láb.

A második kapuőr ott áll némán a másik korlátnál, ő csak ellenőrzi, helyes-e a számlálás.

Aztán még egy hadnagy is ott áll és néz.

Ezek a tábori őrség emberei.

Egy ember az aranyból is többet ér. Ha egy fő hiányzik a szögesdrót mögött, a magad fejével fizethetsz érte.

S a brigád megint egy csomóba verődik.

Most már a kíséző őrség őrmestere számlál:

– Első! Második! Harmadik!

Az ötös sorok újra elválnak, és egyenként vonulnak láncban.

A másik oldalon a kíséző őrség helyettes parancsnoka ellenőríz.

S még egy hadnagy.

Ezek a kíséző őrség emberei.

Tévedni sehogy sem szabad. Ha egy fővel többért írod alá a neved, a magad fejével fizethetsz érte.

A kíséző őrségnek se szeri, se száma. Félkörbe veszik a Hőerőmű építéséhez induló meteoszlopot, a géppisztolyokat már felkapták, egyenesen az ember pofájába tartják. Itt vannak a kutyás kísézők is, szürke kutyákkal. Az egyik kutya kivicsorítja fogát, nevet a foglyokon. A kíséző őrség bekecsben van, csak hat visel hosszú, bokáig érő irhabundát. Az irhabundákat cserélik: azok veszik fel, akik aznap az őrtoronyba mennek.

A kíséző őrség összekeveri a brigádokat, és még egyszer ötösével megszámlolja a Hőerőműhöz induló rabokat.

– A legerősebben mindig napfelkeltekor fagy! – jelenti ki a sorhajókapitány. – Ez a legalacsonyabb pontja az éjszakai lehülésnek.

A kapitány általában szeret magyarázgatni. Őregnek, fiatalnak pontosan kiszámítja, melyik évben milyen napra esik a születésnapja.

A kapitány szemlátomást megy tönkre, orcája már egész beesett, de még tartja magát.

Itt zónán kívül a fagy meg az átható szél erősen csípi még Suhov viharedzett arcát is. Rájött, hogy a Hőerőműig vezető egész úton arcába fúj majd a szél, és elhatározta, felveszi a vászon arcvédőt. Ezt a két hosszúkás szalaggal ellátott rongyocskát ilyen szeles napokra tartogatja, mint sokan mások. A fegyencek közt elterjedt nézet, hogy az ilyen vászondarab sokat segít. Suhov a szeméig betakarja arcát, a füle alatt átvezeti a két kis szalagot, és összeköti a tarkóján. Aztán a sapkát a tarkójára engedi, és felhajtja a buslát¹ gallérját. A sapka ellenzőjét is a homlokába húzza. Így hát elől csak a szeme marad szabadon. A zsineggel jó erősen összerántja a buslátot a derekán. Most már minden rendben lenne, csak a kesztyűje silány, a keze már elgémberedett. Dörzsölgeti, csapkodja, tudja, hamarosan hátra kell rakni a kezét, és így kell mennie a hosszú úton.

A kíséző őrség parancsnoka elmondja a régen megunt mindennapi „fegyencimádságot”:

– Foglyok, figyelem! Menet közben betartani a legszigorúbb rendet! Tilos széthúzni a sorokat, előreszaladni, egyik ötös sorból a másikba átmenni, beszélgetni, tilos félrenézegetni! A kezét hátrakulcsolni! Egy lépés a sorból jobbra vagy balra szökésnek számít, s az őrség figyelmeztetés nélkül tüzet nyit! Első sor, indulj!

S elől megindul az első két ór az úton. Imbolyogva lendül előre az egész menetoszlop, himbálózni a vállak, és jobbról-balról – húszlépésnyire a menetoszloptól és tíz lépés távolságra egymástól – lépdelenek az örök lövésre tartott géppisztollyal.

Már több mint egy hete nem havazott, az utat keményre, egyenletesre taposták. Megkerülik a tábort, a szél itt már egyenesen az arcukba fúj. Kezét hátrakulcsolva, lehorgasztott fővel vonul az egész oszlop, mint valami temetési menet. Csupán az előtted lépdelő két-három ember lábát, no meg a letaposott darab földet látod, amelyre lépsz. Időről időre felkiált valamelyik ór: „J-48! Kezet hátra!” „B-502! Lépést tarts!” Aztán egyre ritkábban kiabálnak. A szél korbácsol, a látást is zavarja. Az öröknek nem szabad befedni az arcukat. Ez sem irigylésre méltó szolgálat...

Melegebb időben az oszlopban mindenki beszélget, hiába kiabálnak rájuk. De ma mindenki összehúzza magát, mindenki az előtte haladó háta mögé bújik, és elmerül saját gondolataiba.

A fogoly gondolata – az se szabad. Egyre ugyanakörül forog, egyre csak visszatér: nem tapogatják-e ki a matracban eldugott kenyérdarabot? Estére betegállományba helyeznek-e az ambulatóriumban?² Szigorítottba dugják-e a kapitányt vagy sem? Honnan a csudából szerezte Cezar a meleg fehérneműt? Bizonyára megkent valakit a ruharaktárban. Mert honnan szerezhetette?

Amiért kenyér nélkül reggelizett, meg csak hidegen evett meg mindent, Suhov ma úgy érzi, nem lakott jól. S hogy elcsitítsa gyomra sajgását, hogy az ne kérjen enni, eltereli gondolatait a táborról, s arra gondol: nemsokára levelet írhat haza.

A menetoszlop elhalad a foglyok által épített famegmunkáló üzem előtt, aztán a lakótelep előtt (a barakkokat szintén foglyok építették, de a szabadok laknak bennük), az új klub mellett

1 Combközépig érő vattakabát.

2 Betegrendelő, gyengélkedő.

(az alapjától egészen a freskókkal díszített falakig, ez is a foglyok keze műve, de a mozit a szabadok nézik), s végül az oszlop kiér a sztyeppre, szembe a széllel, szembe a vöröslő, felkelő nappal. Jobbról-balról, ameddig a szem ellát, hólepte síkság, egyetlenegy fa sem nő az egész sztyeppen.

Nemrég kezdődött az új, az ezerkilencszázötvenegyes esztendő, és Suhovnak ebben az évben is joga van két levelet írni. A legutóbbit júliusban küldte el, és októberben kapott rá választ. Uszt-Izsmában más volt a rend, ott akár minden hónapban írhatott. De hát miről is írjon az ember? Suhov akkor sem írt gyakrabban, mint most.

Suhov ezerkilencszázötvenegy június huszonharmadikán hagyta el otthonát. Vasárnap megjöttek az emberek Polomnából, a miséről, és elmondták: kitört a háború. Polomnában a postán tudták ezt meg, mert a háború előtt Tyemgenyovóban még senkinek sem volt rádiója. Azt írják, hogy most már minden egyes parasztházban ott bömböl a vezetékes rádió.

Levelet írni most olyan, mintha egy szunnyadó, feneketlen tóba kavicsokat dobálna. Ami behull, eltűnik, se híre, se hamva többé. Nem írhatja meg, milyen brigádban dolgozik, milyen Andrej Prokofjevics Tyurin, a brigádéros.¹ Most Kilgasszal, a lettel, több megbeszél-nivalója van, mint az otthoniakkal.

Családjá is kétszer ír évente, de az ember nem ismeri ki magát az életükben. Új kolhozelnök van, de hát eddig is évenként változtak. A kolhoz² összevonták – már egyszer, azelőtt is összevonták, aztán megint szétaprózták. No meg aki nem teljesíti az előírt munkaegységet, annak a háztájiját egytized hektárra csökkentik, sőt van, akinek csak a házat hagyják meg.

Suhovnak egy dolog sehogy sem ment a fejébe: a felesége azt írta, hogy a háború óta a kolhoztagok száma egyetlenegy lélekkel sem szaporodott, a fiúk, sőt a lányok is úgy ügyeskednek, hogy mind egy szálíg vagy a városi gyárba, vagy a tőzegkitermelésre mennek dolgozni. A férfiaknak a fele se tért vissza a háborúból, de azok sem törődnek a kolhossal, akik visszajöttek: otthon laknak, de máshol dolgoznak. Az egész kolhozban két férfi van. Zahar Vaszilics brigádvezető, no meg Tyihon, a nyolcvannégy esztendő s ács, aki nemrégén nősült, s már gyereke is van. Az egész kolhoz gondja azoknak az asszonyoknak a vállán nyugszik, akik még a harmincas években léptek be.

Ez az, amit Suhov sehogy sem ért: otthon laknak, és máshova járnak dolgozni. Suhov még emlékszik az egyéni paraszti életre, látta a kolhozéletet is, de hogy a parasztnak ne a saját falujukban dolgozzanak, ez sehogy se fér a fejébe. Háziipart üznek talán? És mi van a szénakaszálással?

A felesége válaszából kiderül, hogy háziiparral már régen nem foglalkoznak, még ácsmunkára se járnak, pedig erről híresek voltak, vesszőkosarat se fonnak, ez különben sem kell manapság senkinek. De találtak egy új, jóval vidámabb foglalatosságot: a faliszőnyegfestést. Valaki a háborúból kész mintákat hozott haza, s azóta aztán egyre több az ilyen festőmester a faluban: sehol sincsenek állásban, sehol nem dolgoznak, évente egy hónapon át segítenek a kolhozban a szénakaszálásnál meg a behordásnál, s a fennmaradt tizenegy hónapra a kolhozvezetőség kiadja nekik az igazolást, hogy ez meg ez a kolhoztag engedéllyel távozott a maga dolga ügyében, és a kolhozban nem tartozik semmivel. Aztán beutazzák az egész országot, még repülőgépre is ülnek, mert hát drága az idejük, és garmadával söprik be az ez-

1 Parancsnok.

2 Termelőszövetkezet.

resek, mindenféle szőnyeget készítenek: ötven rubelért átfestenek akármilyen régi lepedőt, amiért nem kár – s ezt a munkát alig egy óra alatt végzik el. Felesége is dédelgeti a reményt, hogy ha Ivan hazamegy, szintén beáll faliszőnyegfestőnek. Akkor majd kilábalnak a nyomorúságból, amelyben most vergődnek, a gyerekeket beírathatják a technikumba, s a málladozó öreg házuk helyett újat építhetnek. A szőnyegfestők már mind új házat építettek maguknak, s a vasúthoz közeli házak ma már nem ötezret érnek, mint azelőtt, hanem huszonötezret.

Megkérte akkor a feleségét, írja meg, hogyan lehet belőle szőnyegfestő, mikor még rajzolni sem tudott soha életében. És mik ezek a csodálatos szőnyegek, mi van rajtuk? Felesége válaszból kiderült, hogy csak a bolond nem tud így szőnyeget festeni: lerakja az ember a mintát, és a lyukakon keresztül már mázolhatja is. Háromféle szőnyegminta van: az egyik „Trojka” – három pompás paripa szánba fogva repít egy huszártisztet, a második: „Rénszarvas”, a harmadik pedig perzsa mintájú. Egyéb választék nincs is, de ennek is örülnek az emberek országszerte, és úgyszólván elkapkodják. Mert hát egy igazi szőnyeg nem ötven rubelbe kerül, hanem ezrekbe.

Suhov nem bánná, ha csak fél szemmel is megpillanthatna egy ilyen szőnyeget...

Ivan Gyenyiszovics a hosszú börtön- és táborélet során már elszokott attól a gondolatától, mi lesz holnap vagy egy év múlva, miből tartja el a családot. Helyette mindenről gondoskodik a parancsnokság – mintha így könnyebb is lenne. És még két telet és két nyarat kell neki itt töltenie. De ezek a szőnyegek valahogy felbolygatták...

Nyilvánvaló, könnyű és tiszta kereset. Ámbár valahogy fájna elszakadnia a falujabeliektől... Lelke mélyén Ivan Gyenyiszovicsnak semmi kedve a szőnyegekkel foglalkozni, ehhez afféle fesztelen, tolakodó természet kell, mert bizonyára egy-két embert le kellene kenyerezni. Suhov negyvenedik évét tapossa, fogait már jócskán elhullatta, haja is ritkul, de még soha senkitől semmit el nem fogadott, soha senkit meg nem vesztegetett, és a táborban sem szokott erre rá.

A könnyen szerzett pénz valahogy semmit sem ér, és az embernek nincs meg az az érzése, hogy meg is dolgozott érte. Helyesen mondták az öregek: ingyenjóság nem tartós. Suhov keze még bírja, még sok mindenhez ért, nem találna-e a szabad életben munkát mint kályhás, asztalos vagy bádogos?

Ha a polgári jogoktól való megfosztottsága miatt nem fogadnák be sehhol, vagy haza se engednék, majd akkor is ráér a szőnyegekkel foglalkozni.

A menetoszlop ezalatt céljához ért, és megállt a nagy kiterjedésű objektum bejáratánál. Előzőleg a zóna sarkánál már elvált a két bundás őr, és odaballagott a két távoli őrtoronyhoz. Amíg az őrség nem foglalja el helyét valamennyi őrtoronyban, a foglyokat nem engedik be. A kísérő őrség parancsnoka golyószórával a vállán a kapuőrséghez ment, a kapuőrség helyiségének kéményéből csak úgy gomolygott a füst: a szabad kapuőr egész éjjel ott ül, s vigyáz, nehogy deszkát vagy cementet vigyenek ki.

(1940)

Wessely László fordítása

ARTHUR MILLER
(1915–2005)

Az ügynök halála

[részlet az első felvonásból]

HAPPY Így még nem kiabált sose, mami.

LINDA Nos, gyere gyakrabban, hallhatnád. *(Leül az asztalhoz, Willy kabátjának bélését foltozza.)*

BIFF Miért nem írtál erről egy szót se, anya?

LINDA Hogyan írtam volna? Jó három hónapig még a címedet sem tudtam.

BIFF Mindig úton voltam... s persze folyton az eszemben jártatok, ezt úgysis tudod, kispajtás.

LINDA Tudom, drágám. De apád nagyon örül, ha írsz... s nagyon várja, hátha jobbra fordulnak a dolgok.

BIFF De ugye nem mindig viselkedik így?

LINDA Olyankor a legrosszabb, amikor hazajössz.

BIFF Amikor hazajövök?

LINDA Ha írod, hogy jössz – csupa mosoly, a jövőt tervezgeti, csodálatosan jókedvű. De ahogy közeledik az érkezésed napja, egyre zavartabb leszel, s aztán, amikor itt vagy, már ingerült, s mintha haragudna rád. Azt hiszem, azért, mert nem tudja rászanni magát, hogy... nyíltan beszéljen veled. Mitől ez a nagy gyűlölség köztetek? Miért?

BIFF *(Kitér a válasz elől.)* Én aztán nem gyűlölködöm...

LINDA Még át se léped a küszöböt, máris összekaptok.

BIFF Magam sem értem, miért. Én szeretném a legjobban, ha másképp lenne. S meg is próbálok változtatni rajta, anya, komolyan.

LINDA Döntöttél? Itthon maradsz?

BIFF Nem tudom még. Körül kell nézmem, mihez kezhetnék...

LINDA Nézelődéssel nem töltheted el az egész életedet.

BIFF Nem tudok sehoh se lehorgonyozni, anya, legalábbis egy bizonyos életmódnál nem.

LINDA Fiam, az ember nem vándormadár, hogy tavaszoként ide-oda költözzön.

BIFF A hajad... *(Megsimogatja LINDA haját.)* Megöszültél, kispajtás.

LINDA Őszült, amikor még iskolába jártál. Festettem, abbahagytam.

BIFF Festesd be újra, jó? Nem akarom, hogy öregnek nézzék az én kispajtásomat. *(Elmosolyodik.)*

LINDA Ne gyerekeskedj! Azt hiszed, évekre eltűnhetsz, s addig... Előbb-utóbb meg kell barátkoznod a gondolattal, hogy egyszer csak kopogsz ezen a kapun, és idegenek nyitnak ajtót...

BIFF Hogy mondhatasz ilyet? Még hatvan se vagy, anya!

LINDA És az apád?

BIFF *(Bénultan.)* Persze, őt se lehet kihagyni a számításból.

HAPPY Biff nagyon tiszteli apát.

LINDA Biff, ha nem szereted igazán, engem se szerethetsz.

BIFF Hogyne szeretnélek, anya...

LINDA Nem, te ide nem jöhetsz csupáncsak éh hozzám. Szeretem apádat. *(Fenyegetően, de csak a könnyek fenyegetésével.)* Nekem ő a legdrágább a világon, s nem tűröm, hogy bárki miatt is rosszkedvű, levert, bánatos legyen. Döntened kell végre, fiam, s ez elől nem lehet kitérni. Vagy tudomásul veszed, hogy az apáddal állsz szemben, s megadod a kellő tiszteletet, vagy pedig ne jöjj többé hozzánk. Tudom, nem könnyű vele bánni... ezt senki se tudja jobban nálam... de azért mégiscsak...

WILLY *(Balról, nevetve.)* Hé, Biff, Bíff...

BIFF *(Elindul Willyhez.)* Mi baja már megint?

Happy megállítja.

LINDA Ne merj a közelébe menni!

BIFF Mit mentegeted örökké? Veled mosatta fel még a padlót is. Egy csöpp tekintettel se volt rád soha!

HAPPY De mindig tekintettel volt...

BIFF Te meg honnan a fenéből tudnád?

HAPPY *(Mogorván.)* Miért nem mondd mindjárt, hogy bolond.

BIFF Gyenge jellem – Charley sose vetemedne ilyesmire. A saját házában – kiokádja, ami a begyében van!

LINDA Charley-nak sose kellett annyit küszködni, mint apádnak.

BIFF Nehezebben is élnek emberek, mint Willy Loman. Elhíheted nekem, köztük jártam.

LINDA Akkor válaszd Charley-t apádnak! Neked talán még ez is sikerülne! Egy szóval se mondom, hogy apád valami nagy ember. Willy Loman sohase keresett vagyonokat. A neve se szerepelt az újságokban. Nem is a legkülönb karakter, aki csak élt. De emberi lélek, és szörnyű dolog történik vele. Ezért érdemel kíméletet. Nem szabad engedni, hogy kiszolgált kutyaként pusztuljon el. Az ilyen ember végül is kíméletet érdemel, kíméletet. Te pedig bolondnak nevezed...

BIFF Nem úgy értettem...

LINDA Persze, mindenki azt hiszi, hogy meghibbant... Pedig nem kell hozzá nagy ész, hogy rájőjjetek, mi baja. Ez az ember teljesen kimerült.

HAPPY Nyilvánvalóan.

LINDA A kisember éppúgy kimerül, mint a nagy. Márciusban lesz harminchat éve, hogy ennek a vállalatnak dolgozik, ismeretlen piacokat nyitott meg a gyártmányoknak, és most, öregkorára, még a fixét is megvonták.

HAPPY *(Felháborodva.)* Ezt nem tudtam, anya!

LINDA Mert nem is kérdezted soha! Mióta nem itthonról kapod a zsebpénzt, sokat tördösz te apával.

HAPPY Hisz nemrég adtam pénzt...

LINDA Karácsonykor, ötven dollárt! Amikor csak a kazán javítása kilencvenhét-ötvenbe került! Öt hete már csak jutalékot kap, mint egy sehonnai kezdő...

BIFF Hálátlan disznók!

LINDA Nem sokkal rosszabbak, mint a fiai. Amikor hozta az üzleteket, s fiatal volt még, két kézzel kaptak rajta. De a régi barátai, a régi vevői, akik szerették s ellátták megrendelésekkel – mind meghaltak, vagy visszavonultak az üzlettől. Willy azelőtt hat-hét tárgyalást bonyolított le naponta. Most már abba is kimerül, ha a kollekciót kiveszi a kocsiból s visszateszi. Ahelyett, hogy vevőkhöz járna, elfecsegi az időt. Ezer kilométert kocsizik oda, ahol már senki se ismeri, senki se fogadja. S mi minden fordul meg egy ember fejében, aki ezer kilométert rázódik hazafelé, és egyetlen centet se keresett? Persze hogy elkezd beszélni magában. Miért is ne? Amikor hetente ötven dollárt könyörög ki Charley-től, hogy a kereseteként adhassa oda nekem? Meddig mehet ez így tovább? Meddig? Most már legalább tudjátok, miért ülök itt, mire várok, mitől rettegek. S ti még azt mondjátok rá, hogy gyenge jellem! Arra az emberre, aki csakis értetek dolgozott egy életen át! S mi volt a jutalma? Az, hogy hatvanhárom éves korában rá kell ébrednie, mi lett a fiaiból, akiket az életénél is jobban szeretett. Az egyikből jampec szoknyapecér...

HAPPY Anya!

LINDA Többre nem vitted, fiam. *(Bíffhez.)* És te! Hová lett az a nagy bálványimádatod? Milyen jó barátok voltak... Minden áldott este felhívott telefonon, s ti hogy hízelegtetek neki! Milyen magányos volt, amíg nem érkezett haza hozzátok!

BIFF Rendben van, mama. Itt maradok a régi szobámban, keresek valami munkát. Igyekszem kitérni az útjából, ennyi az egész.

LINDA Nem, BIFF. Nem maradhatsz itt, ebben az állandó feszültségben.

BIFF Ne felejtse el, először ő dobott ki engem ebből a házból.

LINDA Annak biztos oka volt. Sohasem értettem, hogy miért.

BIFF Azért, mert én tudom róla, milyen képmutató fráter, s ő nem tűri a háza táján azokat, akik erre rájöttek.

LINDA Képmutató? Miért? Miben?

BIFF Ne varrd az egészet a nyakamba. Ez a kettőnk dolga, az övé meg az enyém. Mától kezdve egy kicsit összébb húzom magam. Megkapja a keresetem felét, attól majd rendbe jön. Most pedig megyek és lefekszem. *(A lépcső felé indul.)*

LINDA Nem jön rendbe.

BIFF *(Megfordul a lépcsőn, dühösen.)* Gyűlölöm ezt a várost, és mégis itt maradok. Mit kívánsz még?

LINDA Halálos veszélyben van.

Happy riadtan odafordul hozzá.

BIFF *(Rövid szünet után.)* Halálos veszélyben? Miért?

LINDA Öngyilkosságra készül.

BIFF *(Elborzadva.)* Hogyan...

LINDA Mindennap attól reszketek.

BIFF Mi jut eszedbe?

LINDA Emlékszel, megírtam neked, hogy megint összetörte a kocsit. Februárban.

BIFF És?

LINDA Beszéltem a biztosító ellenőrével. Azt mondta, határozott bizonyítékai vannak, hogy ezek a balesetek az elmúlt évben... nem éppen véletlenek.

HAPPY Mire alapítják? Hazugság.

LINDA Volt ott egy nő... *(Mély lélegzetet vesz, amikor:)*

BIFF *(Élesen, de türtőzteti magát.)* Miféle nő?

LINDA *(Egyszerre vele.)* És ez a nő... Tessék?

BIFF Semmi, folytasd.

LINDA Mit mondtál?

BIFF Semmit, csak megkérdeztem, miféle nő?

HAPPY Mi van a nővel?

LINDA Ez a nő ott ment az úton, és úgy látszik, figyelte a kocsiját. Azt vallotta, hogy Willy nem is hajtott gyorsan, s a kocsi se csúszott meg. Hanem amikor Willy odaért a kis hídhöz: szántszándékkal nekihajtott a korlátnak. Csak az mentette meg, hogy sekély volt a víz.

BIFF Ugyan. Biztosan megint elaludt.

LINDA Nem hiszem.

BIFF Miért?

LINDA A múlt hónapban... *(Nagy erőfeszítéssel folytatja.)* Ó, fiúk, rettenetesen nehéz erről beszélni! Nektek csak egy nagydarab buta férfi, de én tudom, hogy sokkal több jószág lakik benne, mint a közönséges emberekben. *(Könnybe lábad a szeme, letörli.)* Egyszer kialudt a vilany, és én mentem le a pincébe a biztosítékot megkeresni. A kapcsolótábla mögül – véletlenül egy gumicső esett ki, egy rövid gumicső...

HAPPY Ne tréfálj...

LINDA Az egyik végére toldalék volt szerelve. Mindjárt tudtam miről van szó. És persze, a vízmelegítő aljára, a gázkivezetőre is új fűvóka került.

HAPPY *(Dühösen.)* Ez már túlzás.

BIFF Leszerelted?

LINDA Nem, én... szégyelleném. Hogy magyarázzam meg neki? Mindennap lemegyek, és elteszem azt a gumicsövet. De amikor hazajön, mégis visszateszem a helyére. Mégse sérthetem meg ezzel! Nem tudom, mitévő legyek. A napjaim rettenetesben telnek. Higgyétek el, én ismerem minden gondolatát. Régimódin és bután hangzik ugyan, de színigaz: ez az ember az egész életét rátok tette fel, s ti mégis elfordultatok tőle. *(Összegörnyed a széken, kezébe temeti az arcát, zokog.)* BIFF! Az élő Istenre esküszöm, a ti kezetekben van az élete!

HAPPY *(Bíffhez.)* Mit szólsz ahhoz a nevetséges bolondhoz!

BIFF *(Megsókolja Lindát.)* Jól van, kispajtás, jól van. Minden rendbe jön majd. Önző voltam, tudom jól, anyám, de most már itt maradok, és esküszöm, igyekszem alkalmazkodni. *(Letérdel előtte, az önmarcangolás lázában.)* Nézd, anya... annyit be kell látnod, hogy én alkalmatlan vagyok az üzletelésre. De most megpróbálom újra. Megpróbálom s remélem, sikerül.

HAPPY Persze hogy sikerül. Üzletileg neked csak az volt a bajod, hogy nem sokat törődtél vele, szeretnek-e vagy sem.

BIFF Tudom, tudom.

HAPPY Amikor például Bob Harrisonnál dolgoztál. A kedvence voltál, de aztán odaállsz és hülyéskedsz, s a liftben operetteket füttyülsz végig, akár egy ripacs.

BIFF *(Ellenségesen.)* No és? Szeretek néha füttyörészni.
HAPPY Felelős állásba nem tesznek olyan pasast, aki a liftben füttyörészik!
LINDA Ezen most már kár vitatkozni.
HAPPY S amikor munkaidőben ellógtál a strandra, ahelyett, hogy a kollekcióval törődtél volna?
BIFF *(Növekvő ellenérzéssel.)* Miért? És te? Te sohase lépsz le? Szép nyári napokon?
HAPPY Persze, de én lefedezem magam...
LINDA Fiúk!
HAPPY Ha én lazítok, bárhol kereshet a főnököm telefonon. Mindenütt azt mondják: ebben a pillanatban ment el, kérem. De ha már itt tartunk, hadd mondjam a szemedbe, BIFF. Téged az üzleti világban egyenest bolondnak tartanak.
BIFF *(Dühödten.)* A fészkes fene essen abba az üzleti világba!
HAPPY Menj akár te a fenébe: de előtte fedezd le magad.
LINDA HAPPY! Fiam!
BIFF Füttyülök a véleményükre! Apát is esztendőök óta kinevetik, és tudod, miért? Mert nem innen származunk, nem itt születünk, ezekben a bérházakban! Nekünk maltart kellene kevernünk valahol a szabad ég alatt – vagy akár elmennünk asztalosnak. Az legalább kedvére füttyülhet.

Willy a ház bejárata felől, baloldalt lép be.

WILLY Már a nagypád is túl jó volt asztalosnak. *(Szünet. Valamennyien őt figyelik.)* Sose nő be a fejed lágya. Bernard nem szokott füttyülni a liftben, arról biztosítlak.
BIFF *(Mintegy tréfával ütve el.)* De te, apa, szoktál.
Willy Én soha életemben nem füttyültem a liftben. És van-e valaki, aki énrólam azt mondaná az üzleti életben, hogy bolond vagyok?
BIFF Csak tréfáltam. És ne fújd föl a dolgot, jó?
WILLY Menj vissza nyugatra! Légy asztalos vagy cowboy, szerencsés utat.
LINDA Willy, éppen most mondta Biff...
WILLY Hallottam, mit mondott!
HAPPY *(Csillapítani próbálja.)* Ugyan, apa, hagyd...
WILLY *(HAPPY szavába vágva.)* Rajtam nevetnek, mi? Menj el a Filene, a Hub vagy a Slattery céghez Bostonba! Ejtsd ki Willy Loman nevét – és leesik az állad. Mintha nagygyút sütnél el.
BIFF Jól van, apa.
WILLY Én nagyagyú vagyok!
BIFF Persze, persze.
WILLY Mit sértegetsz engem örökké?
BIFF Egy szót se szóltam. *(Lindához.)* Szóltam egy szót is?
LINDA Egy szót se szólt, Willy.
WILLY *(A nappali ajtajához lép.)* Jó, semmi baj. Jó éjszakát.
LINDA Willy, drágám, Biff épp most határozta el...

WILLY *(Biffhez.)* Ha netalán unatkozna holnap itthon, kimeszelheted a plafont a nappaliban. Én már bevakoltam.

BIFF Viszont holnap reggel én már nem leszek itt.

HAPPY Felkeresi Bili Olivert.

WILLY *(Érdeklődéssel.)* Olivert? Miért?

BIFF *(Tartózkodón, de nagy igyekezettel.)* Mindig azt mondta, hogy szívesen támogatna. Kereskedelemben kezdenék valamit, ő talán elindíthat.

LINDA Remek ötlet, nem?

WILLY Miért kotyogsz bele? Mi ebben a remek? New Yorkban legalább ötvenen kapva kapnak BIFFen. *(Biffhez.)* Sportáru?

BIFF Azt hiszem. Érték is valamit hozzá...

WILLY Valamit? Az isten szerelmére, jobban értesz hozzá, mint maga Spalding! Mennyit adna neked?

BIFF Nem tudom, hiszen még nem is tárgyaltunk róla...

WILLY Akkor meg mire olyan nagy a szád!

BIFF *(Ingerülten.)* Én csak annyit mondtam, hogy elmegegyek hozzá.

WILLY *(Elfordul.)* Légvárak már megint!

BIFF *(A bal oldali lépcső felé indul.)* Az istenfáját, ezt nem lehet kibírni.

WILLY *(Utána kiált.)* Ne káromkodj ebben a házban!

BIFF *(Visszafordul.)* Mikor avatnak szentté?

HAPPY *(Békítően.)* Lassabban a...

WILLY Hogy mersz velem így beszélni! Ezt nem tűröm!

HAPPY *(Mefogja Biffet, kiabál.)* Lassabban a testtel! Van egy ötletem. Világrengető ötlet. Gyere, Biff, beszéljük meg gyorsan, beszéljünk végre értelmesen. Már akkor nagyon fúrta az oldalam, amikor lent jártam Floridában: micsoda ötlet lenne sportszereket eladni ott. Most itt a pillanat! Te meg én, Biff... bevezetjük a Loman-kollekciót. Néhány heti tréning, sportbemutatók, satöbbi, érted?

WILLY Ez már igen. Jó ötlet.

HAPPY Csigavér. Összeszedünk két kosárlabdacsapatot. És két vízipólócsapatot. S mi egymás ellen játszunk. Milliós reklámötlet! Két testvér, érted? A Loman Fivérek... Bemutató a Palma Hotelben s az összes szállodákban. És zászlók a pálya körül, s a kapukon... a Loman Fivérek. Nincs az a sportcikk, kikapám, amit mi el ne adnánk.

WILLY Milliós ötlet, esküszöm.

LINDA Csodálatos...

BIFF Ami azt illeti, én úgys nagy formában vagyok.

HAPPY S ez aztán tiszta ügy... nincs üzletszaga... Megint labdázhatnánk ...

BIFF *(Lelkesen.)* Igen, ez az...

WILLY Egymillió dollár...

HAPPY Sohase unnád meg, Biff. Együtt lenne a család. A kölcsönös tisztelet és barátság alapján. S ha kedved kerekednék egyszer-mászor strandra menni... tessék, szabad a pálya. Anélkül, hogy valami pimasz kölyök letolna.

WILLY Leteperni a világot! Ti ketten, fiúk, együtt, meghódítjátok a civilizált világot.

BIFF Holnap beszéllek Oliverrel. Hap, ha ez sikerül...

LINDA Kezdenek a dolgok rendbe...

WILLY *(Lindához vad lelkesedéssel.)* Ne kotyogj bele. *(Biffhez.)* De nehogy sportzakóban és csónadrágban menj fel Oliverhez!

BIFF Ugyan, majd...

WILLY Sötét ruha, kevés szó, pléhpofo, és semmi viccelődés.

BIFF Oliver becsült. Mindig is becsült.

LINDA Becsült? Nagyon szeretett!

WILLY *(Lindához.)* Elhallgatsz már? *(Biffhez.)* Méltósággal állj elébe. Nem vagy taknyos kölyök, aki állásért kunyerál. Itt pénzről van szó. Légy nyugodt, halk, komoly. A jópofákat mindenütt szeretik, de kölcsönt sose kapnak.

HAPPY Magam is megpróbálok valamit felhajtani. Biztos sikerül.

WILLY Fényes jövő vár rátok, fiúk, s remélem, túljuttok a bajokon. Az arany szabály: „Nagyban kezd, hogy nagyban végezd.” Kérj rögtön tizenötezret. Mennyit akarsz kérni?

BIFF Izé, nem is tudom...

WILLY Mi az, hogy izé? Csak a kamaszok mondják, hogy „izé”. Egy meglett férfi tizenötezerre nem startol „izével”.

BIFF Szerintem tíz a maximum.

WILLY Mire vagy olyan szerény? Mindig szerényen kezded. Állíts be széles mosollyal, ne lássék rajtad semmi zavar, s vágd be néhány kipróbált viccedet, már csak a jó hangulat kedvéért is; nem az a fontos, mit mondasz, hanem *ahogy* mondod – mert a jó fellépés fél győzelem!

LINDA Oliver mindig nagyra tartotta a fiút.

WILLY Hagyj kibeszélni!

BIFF Légy szíves, ne ordíts anyára!

WILLY *(Felforlyan.)* Én beszéltem, vagy nem?

BIFF Nem szeretem, ha folyton ráordítasz, s ezt meg is mondom, na.

WILLY Nézd csak: ki az úr ebben a házban?

LINDA Willy...

WILLY *(Ráripakodik Lindára.)* Mit fogod a pártját mindig, az istenit neki!

BIFF *(Dühösen.)* Elég legyen! Anyával ne merj ordítani!

WILLY *(Hirtelen lehajtja a fejét, meghunyászkodva, büntudattal.)* Add át az üdvözetem Olivernek – talán emlékszik még rám. *(Kimegy az ebédlő ajtaján.)*

LINDA *(Fojtott hangon.)* Mire volt ez jó? *(Biff hátat fordít.)* Amikor már olyan boldog volt, hogy a terveidről beszéltél? *(Odamegy Biffhez.)* Gyere be, és kívánj neki jó éjszakát. Ne kelljen így lefeküdni.

HAPPY Gyere, Biff, vigasztaljuk meg az öreget.

LINDA Kérlek rá, kisfiam. Csak éppen köszönj be. Olyan kevés kell, hogy boldoggá tedd. Gyere. *(Kimegy az ebédlőajtón, s onnan kiált fel Willyhez.)* A pizsamádat a fürdőszobában hagytad, Willy.

HAPPY *(Linda után néz.)* Micsoda asszony! Gyémántból csiszolták, nem igaz?

BIFF Megvonták a fizetését. Istenem, jutalékért dolgozik!

HAPPY Nézzünk szembe a tényekkel: apa nem az a rámenős ügynök, nem az a nagyagyú. Persze meg kell adni, néha elragadóan kedves.

BIFF *(Határozottan.)* Adj kölcsön tíz dollárt. Befektetem néhány nyakkendőbe.

HAPPY Majd elviszlek egy ismerős kereskedőhöz. Remek áruja van. S vedd fel holnap az én csíkos ingemet.

BIFF Megőszült! S hogy megőregedett anya! Te, én beállítok holnap Oliverhez és... izé... megvágom vagy...

HAPPY Gyere, mondd el ezt apának is; feldobjuk egy kicsit. Gyerünk.

BIFF *(Belemelegszik.)* Öregem, tízezer dollár, és nincs az a...

HAPPY *(Útban az ebédlő felé.)* Ez már beszéd, Biff, végre ágaskodik benned a régi önérzet. *(A hangja elvész az ebédlőben.)* Velem fogsz lakni, s ha megtetszik valamelyik csinibaba, egyetlen szavadba kerül...

Az utolsó szavakat már alig hallani. A lépcsőn mennek föl, a szülei hálószobájába.

LINDA *(Belép a hálószobába, és beszél a fürdőszobába Willyhez, közben az ura ágát veti meg.)* Nem néznéd meg a tust? Csöpög.

WILLY *(A fürdőszobából.)* Minden egyszerre mállik itt szét. A fene ezt a csövet, be kéne perelni őket. Alighogy föltemtem, máris... *(Szavai dörmögésbe fulladnak.)*

LINDA Kíváncsi vagyok, emlékszik-e még rá Oliver? Mit gondolsz...

WILLY *(Kilép a fürdőszobából, pizsamában.)* Emlékszik? Mi az, elment az eszed? Ha ott marad Olivernél, már ő vezetné a céget! Elég, ha Oliver csak egy pillantást vet rá, majd meglátod. Neked már fogalmad sincs, milyenek a mai fiatalok. *(Bebújik az ágyba.)* Csupa nulla: egyik se lát messzebbre az orra hegyinél, csavargásra születtek...

Biff és Happy lép be. Kis szünet.

WILLY *(Hirtelen elhallgat, Biffre néz.)* Jól van, fiam, örömmel hallottam ...

HAPPY Jó éjszakát akart neked kívánni, apa.

WILLY *(Biffhez.)* Persze. Teperd le Olivert! Mit akartál nekem mondani?

BIFF Felejtsd el, apa, és ne haragudj. Jó éjszakát. *(Indul kifelé.)*

WILLY *(Nem tudja abbahagyni.)* Ha beszélgetés közben leesik az asztról valami – csomag, vagy mit tudom én –, fel ne vedd! Arra ott az altszt...

LINDA Kiadós reggelit csinállok...

WILLY Megengednéd, hogy befejezzem? *(Biffhez.)* Azt mondd neki, hogy nyugaton nagy üzleteket csináltál. Egy szót se a farmról!

BIFF Helyes, papa.

LINDA Azt hiszem, hogy most már minden...

WILLY *(Félbeszakítja.)* És ne add magad olcsón. Minimum tizenötezer.

BIFF *(Nem bírja elviselni.)* Oké. Jó éjszakát, anya. *(Elindul.)*

WILLY Mert te nagyra hivatott ember vagy, Biff, ezt sose felejtsd el. Nagyszerű képességekkel. *(Kimerülten hátrahanyatlik. Biff kimegy.)*

LINDA *(Bíff után kiált.)* Aludj jól, fiam.
HAPPY Még csak annyit, megnősülök, anyám.
LINDA Menj, feküdj le, fiam.
HAPPY *(Elmenőben.)* Csak épp közölni akartam.
WILLY Légy szorgalmas, jó kisleány. *(Happy kimegy.)* Istenem... emlékszel még arra a mérkőzésre? A városi bajnokságra?
LINDA Pihenj szépen. Énekeljek neked?
WILLY Jó... énekelj. *(Linda halk altatódalát dalol.)* Amikor kifutott a csapat a pályára – fejfel kimagaslott közülük. Emlékszel?
LINDA Igen. Aranymezben.

(1949)

Ungvári Tamás fordítása

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ (1924–2014)

Száz év magány

[részlet]

Szerelmmel telt meg a ház. Aureliano versekbe foglalta, amelyeknek nem volt se vége, se hossza. A Melchiadestől kapott durva pergamenekre, a fürdőkamra falára s a két csupasz karjára írta fel verseit, és mindegyikben Remedios átlényegült alakja jelent meg: Remedios a délután kétórai bágyasztó melegben, Remedios a rózsák csendes leheletében, Remedios az éjjeli lepkék titkos órájában, Remedios a hajnali kenyérillatban, Remedios mindenütt és mindörökre. Rebeca viszont délutánonként négy óraker várt a szerelemre, az ablak mellett kézimunkázva. Bár tudta, hogy a postaöszvér csak kéthetenként érkezik, mégis minden délután várta, mert bízott benne, hogy valamelyik nap tévedésből is odavetődhet. De épp fordítva történt: az öszvér egyszer a szokott napon sem jött meg. Rebeca, a kétségbeeséstől örvöngve, éjfélkor felkelt az ágyából, kiment a kertbe, és önpusztító mohósággal marokszám tömte magába a földet, s miközben puha gilisztákat rágcsált, és csigaházakkal karcolta fel a fogait, zokogott fájdalmában. Hajnalig hányt, aztán lázas kábulat lett úrrá rajta, elvesztette az eszméletét, és szíve szégyenkezés nélkül tárulkozott fel az önkívületben. A megbotránkozott Ursula felfeszítette a ládát, s az alján megtalálta a rózsaszínű szalaggal átkötött tizenhat illatos levelet, azonkívül régi könyvekbe préselt falevelek és virágszirmok maradványait meg felboncolt pillangókat, amelyek szétporladtak, mihelyt megérintette őket. Rebeca szörnyű kétségbeesését egyedül Aureliano tudta megérteni. Azon az estén, amikor Ursula mindent megpróbált, hogy kiszabadítsa Rebecát a delírium¹ mangrove-erdejéből, Magnífico Visballal és Gerineldo Márquezzel Catarino kocsmájába ment: időközben egy sor fabódét ragasztottak hozzá, s ezekben hervadtvirág-szagú, magányos nők laktak. Egy zenekar éppen Francisco, az Ember dalait adta elő tangóharmonikákon és dobokon: a dalok szerzője már több éve eltűnt Macondóból. A három jó barát cukornádpálinkát rendelt. Magnífico és Gerineldo, akik egyidősek voltak ugyan Aureliánóval, de az élet dolgaiban nála jóval jártasabbak, módzseresen ittak egy-egy lánnyal az ölükben. Az egyik eléggé fonnyadt, aranyfogú lány úgy simogatta meg Aureliánót, hogy az beleremegett. Ellökte magától. Felfedezte, hogy minél többet iszik, annál inkább maga előtt látja Remedios, de nem szenved úgy az emlékétől. Nem tudta, mikor kezdődött el a lebegés. Úgy érezte, hogy barátai és a lányok súlytalanul és testetlenül, ragyogó fénykoszorúban úsznak körülötte, hallotta a szavaikat, de nem vette észre, hogy mozog a szájuk, és látta, hogy mindenféle titokzatos jeleket adnak, amelyeket sehogy sem tudott a viselkedésükkel összeegyeztetni. Azután egy kéz nehezedett a vállára, és Catarino hangját hallotta: – Mindjárt tizenegy óra. – Aureliano hátrafordult, meglátta a hatalmas, eltorzult arcot, filcrózsával a fülén, s azután már semmire sem emlékezett, mint a felejtőkór idején: egy idegen hajnalon és egy teljesen ismeretlen szobában tért magához, Pilar Ternera állt előtte kombinéban, mezítláb, kócosan, s mintha nem akarna hinni a szemének, egy lámpával az arcába világított. – Aureliano! Ő szilárdan megvetette a lábát, és maga elé

1 Önkívület.

nézett. Fogalma sem volt róla, miképpen került oda, de ismerte a szándékot, amely odavezette, mert gyermekkor óta ott rejtőzött a szívének egy sérthetetlen rekeszében. – Azért jöttem, hogy lefeküdjünk – mondta. Csupa sár és hányás volt a ruhája. Pilar Ternera, aki már egyedül lakott a két kisebbik fiával, semmit sem kérdezett, csak odavezette az ágyhoz. Vizes ruhával letörölte az arcát, lehúzta róla a ruhát, maga is meztelenre vetkőzött, és leeresztette a szúnyoghálót, nehogy meglássák a fiai, ha netán felébrednének. Már belefáradt a várakozásba: az első férfi nem jött utána, mások elmentek tőle, számtalanul sokan pedig el sem találtak a házába, mert a kártya nem adott elég világos útmutatást. A várakozásban ráncos lett a bőre, megfogyadt a melle, s szívében elhamvadt a zsarátnok. A sötétben odabújt Aureliánóhoz, megsimogatta a hasát, és anyai gyöngédséggel csókolta a nyakát. – Szegény kicsi fiacskám – suttogta. Aureliano megborzongott. De higgadtan és céltudatosan, a legkisebb zökkenő nélkül túljutott a fájdalom meredélyein, és újból rátalált Remediosra, aki partalan mocsárrá változott, s olyan szag áradt belőle, mint az erdei állatokból és a frissen vasalt ruhából. Amikor a mélyből felbukkant, Aureliano sírva fakadt. Előbb csak fel-felzokogott akaratlanul, szaggatottan, aztán teljes erővel kitört belőle a sírás, és úgy érezte, valami fájdalmas daganat fakad fel benne. Az asszony csöndben várt, ujja begyével szelíden vakargatta a fejét, amíg a fiú teste meg nem szabadult attól a sötét valamitől, ami kínozza. Ekkor megkérdezte: – Hogy hívják? – És Aureliano megmondta. Pilar Ternera elnevette magát, de nevetése, amelytől régen a galambok is ijedten rebbentek szét, most már a fiait sem riasztotta fel. – Előbb majd föl kell nevelned – tréfálkozott. De Aureliano e csipkelődő hangból is kiérezte a megértést. Amikor távozóban volt a szobából, ahol nemcsak férfiasságának kétségeit hagyta maga mögött, hanem azt a keserves terhet is, amely annyi hónapon át nyomta a szívet, Pilar Ternera önként ajánlotta, fel: – Beszélek a kislánnyal, és meglátod, tálcán nyújtom át neked. Ígéretét be is váltotta. De a legrosszabbkor, mert a ház megszokott békéje éppen fel volt dűlva. Amikor Amaranta felfedezte Rebeca szenvedélyét, amit Rebeca sikoltozása miatt nem is igen lehetett volna titokban tartani, neki is felszökött a láza. A titkos szerelem benne is ott hagyta fullánkját. Bezárkózott a fürdőkamrába, és reménytelen szenvedélyének gyötrelmeit forró levelekben igyekezett kiírni magából, bár megelégedett azzal, hogy a ládája mélyére rejtsen őket. Ursula alig vett ételt magához, hogy mindkét betegre fusson az idejéből. De Amaranta levertségének okát hosszas és körmönfont keresztkérdésekkel sem sikerült kinyomoznia. Végül, amikor az ihlet egy pillanatra újból megszállta, felfeszítette a láda zárját, és megtalálta a rózsaszínű szalagokkal átkötött, friss liliomokkal teletűzdelt és a könnyektől még nedves leveleket, amelyeket sohasem küldtek el a címzettnek, Pietro Crespinek. Sírva fakadt dühében, és megátkozta a percet, amikor eszébe jutott, hogy gépzongorát vásároljon; betiltotta a hímződélutánokat, és valamiféle halott nélküli gyászt rendelt el mindaddig, amíg lányai fel nem hagynak a reményeikkel. Hiába lépett közbe José Arcadio Buendía, aki helyesbítette a Pietro Crespiről alkotott első benyomását, és csodálattal adózott ügyességének, amellyel a zenélő masinákat kezelte. Így aztán, amikor Pilar Ternera közölte Aureliánóval, hogy Remedios hajlandó hozzámenni, Aureliano biztos volt benne, hogy ez a hír végképp fel fogja zaklatni a szüleit. De nem szállt inába a bátorsága. José Arcadio Buendía és Ursula, akiket az ünnepélyes bejelentés céljából a nagyszobába hívott, dermedten hallgatták fiuk közlését. Amikor José Arcadio Buendía a menyasszony nevét meghallotta, bíborvörös lett haragjában. – Átok a szerelem – mennydörögte. – Ennyi csinos és jóra való teremtés közt épp

az ellenségünk lányára fájdukt meg a fogad! – De Ursula Aureliano pártján volt. Bevallotta, hogy nagyon is kedveli a hét Moscote nővért, mert szépek, dolgozak, tisztességesek és jól neveltek, s örült, hogy ilyen jól választott a fia. Végül José Arcadio Buendíát is megpuhította Ursula lelkesedése, s csupán egy feltételt szabott: a vizsontszerelmet élvező Rebeca is meheszen férjhez Pietro Crespihez, Ursula pedig, mihelyt lesz rá ideje, utazzék el Amarantával a tartományi székhelyre, hogy Amaranta az új arcok közt könnyebben elfeledhesse a csalódását. E megállapodás hallatára Rebeca azonnal meggyógyult, s egy mámoros levelet írt a vőlegényének, majd a szüleinek is megmutatta, és közvetítők nélkül, saját kezűleg postára adta. Amaranta úgy tett, mintha alávétne magát a döntésnek, s lassan elmúlt a láza, de titokban megfogadta, hogy Rebeca csak az ő holttestén keresztül juthat el a házasságig. José Arcadio Buendía a következő szombaton felvette sötét szövetruháját, keménygallérját s a zergebőr cipőt, amelyet a bál alkalmából avatott fel, és elment megkérni Remedios Moscote kezét. A *corregidor*¹ és felesége örült is, meg zavarban is volt, mert nem tudta mire vélni a váratlan látogatást, majd pedig azt hitte, hogy a vendég eltévesztette fia jövődöbelijének a nevét. Hogy tisztázódjék a félreértés, az anya felkeltette Remedios, s az álomittas gyereket a karján vitte be a fogadószobába. Amikor megkérdezték Remedios, hogy igazán férjhez akar-e menni, pityeregve felelte: semmi mást nem akar, csak hogy hagyják aludni. José Arcadio Buendía, Moscoteék zavarát megértve, hazament, hogy Aurelianoval tisztázza a dolgot. Mire újból megjelent, a Moscote házaspár ünneplőbe öltözött, átrendezte a bútorokat, friss virágokat tett a vázákba, és szertartásosan várta a nagylányokkal együtt. José Arcadio Buendía, akit feszélyezett a kínos helyzet és a keménygallér, megerősítette, hogy a fia választása valóban Remediosra esett. – Ez képtelenség – mondta don Apolinar Moscote döbbsenten. – Hat lányunk van rajta kívül, valamennyi hajadon, de már anyányi, és akármelyikük örömmel lenne méltó hitvese egy olyan komoly és igyekvő fiatalembernek, amilyen az ön fia, s akkor Aureliónak pont azt az egyet kell kiszemelnie, amelyik még az ágyba pisil. Felesége – fáradt szemű és mozgású asszony, aki egyébként még jól tartotta magát – megróttá illetlen szavaiért. Mire a gyümölcskrém elfogyott, már boldogan beleegyeztek Aureliano kívánságába. Moscoteén asszonynak csak az az egy kérése volt, hogy négyszemközt beszélhessen Ursulával. Ursula meghökkenve és méltatlankodva, amiért belekeverik a férfiak dolgába, de valójában az izgalomtól megilletődve, másnap felkereste. Félóra múlva már otthon is volt azzal a hírral, hogy Remedios még nem nagylány. De Aureliano ezt nem tekintette komoly akadálnak. Várt már éppen eleget, várhat tovább is, amennyit kell, amíg a menyasszony a fogamzás korába nem lép.

A visszanyert nyugalmat csak Melchiades halála zavarta meg. Maga az esemény előrelátható volt – nem úgy a körülmények, amelyek között végbement. Miután a cigány visszajött, alig néhány hónap alatt oly rohamosan és gyökeresen elbánt vele az öregezés, hogy csakhamar olyan lett, mint azok a mihaszna dédapák, akik a régi szép idöket emlegetve, kísértet módjára bolyonganak csoszogva a hálószobákban, a kutya se törődik velük, meg is feledkeznek róluk mindaddig, amíg egy reggel holtan nem találják őket az ágyukban. José Arcadio Buendía a *dagerrotípiá*² újdonságának varázsában és Nostradamus jóslataitól felhevülve, eleinte együtt

1 Polgármester.

2 A fényképezés öse.

tevékenykedett Melchiadesszel. De aztán lassacskán magára hagyta, mert egyre nehezebben tudta magát megértetni vele. Melchiadesnek rohamosan gyöngült a látása és a hallása, a körülötte levőket olyan személyekkel tévesztette össze, akiket az emberiség régebbi korszakaiban ismert meg, s a jelenlevők kérdéseire mindenféle idegen nyelvek összezagyvált szavaival válaszolt. A levegőben tapogatózva botorkált, s mégis oly érthetetlen könnyedséggel mozgott a tárgyak között, mintha valami különös tájékozódási ösztönnel volna megáldva, s közlekedni megérezne mindent. Egy nap elfelejtette szájába tenni a műfogsort, amely éjszaka egy vizespohárban az ágya mellett állt, s attól kezdve mindig ott is maradt. Amikor Ursula elrendelte a ház megnagyobbítását, külön szobát építtetett neki Aureliano műhelye mellett, távol a házbeli lármától és jövés-menéstől: nagy ablakán csak úgy ömlött be a fény, s egy könyvespolcra maga Ursula rakta fel a por- és molyette könyveket, a kiismerhetetlen jelekkel teleírt, szakadt papírlapokat és a műfogsoros poharat, amelyben az idők folyamán apró, sárga virágú vízinövények is megtelepedtek. Az új szoba kedvére lehetett Melchiadesnek, mert azután már az ebédlőben sem jelent meg. Csak Aureliano műhelyébe tette be a lábát, és órákon át rózta a rejtélyes sorokat a magával hozott pergamenekre, amelyek valami nagyon száraz anyagból készülhettek, és foszladoztak, mint a leveles tészta. Ott fogyasztotta el az ennivalót is, amit Visitación naponta kétszer elébe tett, de a végén már étvágya sem volt, és csak főzeléket evett. Hamarosan az ő arcán is megjelent a vegetáriánusok csüggedt arckifejezése. Bőrét ugyanaz a finom penész lepte be, mint időtlen zekéjét, amelyet sohasem vetett le, és lehetőleg egy alvó állat kigőzölgése áradt. Aureliano, aki elmerült a versírásban, egészen megfeledezett róla, de néha mintha sikerült volna elkapnia egy-egy értelmes foszlányt a kusza monológokból, s ilyenkor jobban odafigyelt. A rekedt karattyolásból azonban csak Alexander von Humboldt¹ nevét tudta kivenni s ezt a makacsul hajtogatott szót: napéjegyenlőség, napéjegyenlőség, napéjegyenlőség. Arcadiónak valamivel több eredményt sikerült elérnie, amikor beállt Aureliano mellé az ötvösműhelybe. Mindent elkövetett, hogy szót értsen Melchiadesszel, s az öreg néha spanyol mondatokban is válaszolt, bár ezeknek nem sok közük volt a valósághoz. De egy délután valami hirtelen felindulástól mintha világosság gyúlt volna Melchiades elméjében. Évekkel később a kivégzőosztag előtt Arcadiónak eszébe jutott, hogy Melchiades milyen reszkető izgalommal kérte, hallgasson meg néhány oldalt a kibetűzhetetlen írásokból: ő persze semmit sem értett, de a felolvasás olyan volt, mintha valami enciklikát² kántálnának. Azután, hosszú idő óta először, Melchiades elmosolyodott, és spanyolul szólalt meg: – Ha meghaltam, a szobámban három napon át higanyt hevítetek. – Arcadio ezt elmesélte José Arcadio Buendíanak, aki megpróbált bővebb magyarázatot kapni, de csak ennyit tudott kiszedni az öregből: – Sikerült halhatatlanná válnom. – Amikor Melchiades lehelete már egészen bűzössé vált, Arcadio minden csütörtök reggel kivitte a folyóra fürdeni. Állapota mintha javult volna. Levetette a ruháit, a fiúkkal együtt bement a vízbe, és titokzatos tájékozódási ösztönével sikerült elkerülnie a mély és veszélyes helyeket. – Vízből lettünk – mondta egyszer. Így telt el sok idő anélkül, hogy a házban bárki is látta volna, kivéve azt az estét, amikor megható erőfeszítéssel próbálta összeszerelni a gépzongorát, s azokat a reggeleket, amikor Arcadio társaságában a folyóra ment, hóna alatt egy törülközőbe

1 Német természettudós a 18–19. században.

2 Pápai körlevél.

csavart, kivájt tökkel, benne a vajpálma szappannal. Egy csütörtök reggel Aureliano hallotta, hogy az öreg indulás előtt ezt mondja: – Láztól pusztultam el a szingapúri fővenyen. – Aznap rossz helyen ment be a vízbe, és csak másnap reggel akadtak rá, kilométerekkel lejjebb; zátonyra futott egy csillogó öbölben, s egy magányos keselyű ült a hasán. Hiába tiltakozott felháborodottan Ursula, aki keservesebben megsíratta, mint a saját apját, José Arcadio Buendía nem engedte, hogy eltemessék. – Ő halhatatlan – mondta, és azt is elárulta, hogy miként kell feltámasztani. Előkerítette az elhagyott athanort,¹ és higanyt hevített egy tégelyben a holttest mellett, amelyet lassacskán kék buborékok kezdtek belepni. Don Apolinar Moscote bátorzkodott figyelmeztetni, hogy a vízbe fúlt ember temetetlen hullája veszélyezteti a közegészséget. – Semmi ok az aggodalomra, tekintve, hogy él – felelte José Arcadio Buendía, aki hetvenkét órán át hevítette a higanyt: a holttest ekkor már szederjes tenyészté kezdett bomlani, és enyhe sistersége bűzös párával itatta át a házat. Csak ekkor engedte meg, hogy eltemessék, de nem ám akárhogyan, hanem azzal a pompával, amely Macondo legnagyobb jótévőjét megillette. Ez volt az első és legnagyobb temetés, amit a faluban valaha is láttak: csak a Mama Grande halotti karneválja tett túl rajta majd egy évszázaddal később. Melchiadest a temetőnek kijelölt terület közepén fektették sírjába, a sírkőre pedig rávésték az egyetlen adatot, amit tudtak róla: Melchíades. Megtartották a halottvirrasztást is, mind a kilenc éjszakán át. A kávézató, adomázó és kártyázató sokaságban, amely a kertben összegyűlt, Amaranta szerét ejtette, hogy szerelmet valljon Pietro Crespinek, aki néhány héttel azelőtt tartotta meg Rebecával a kézfogót, és most egy üzlet megnyitására készült: hangszereket és felhúzóható játékokat kívánt árusítani abban az utcában, ahol az arabok tengődtek (ők hozták annak idején azt a sok kacatot, cserébe a papagájokért), s amelyet a falu népe a Törökök utcájának nevezett. Az olasz, akinek feje brillantintól² csillogó fürtjeivel minden nőből ellenállhatatlanul sóhajokat fakasztott, úgy kezelte Amarantát, mint egy szeszélyes kislányt, akit nem kell túl komolyan venni. – Van egy öcsém – mondta. – Ő is idejön, és beáll mellém az üzletbe. Amaranta, akinek ez a kijelentés az arcába kergette a vért, maró gyűlölettel közölte, hogy nővére házasságát minden módon meg fogja akadályozni: ha kell, saját holttestét fekteti a küszöbre. A fenyegetés drámaisága annyira hatott az olaszra, hogy nem bírta magában tartani, és elmesélte Rebecának. Így történt, hogy Amaranta elutazása, amelyet Ursula elfoglaltsága miatt egyre húztak-halogattak, alig egy héten belül megvalósult. Amaranta nem ellenkezett, de amikor búcsúzóul megcsókolta Rebecát, a fülébe súgta: – Ne éld bele magad. Vihetnek a világ végére, onnan is megakadályozom a házasságodat: ha másként nem, hát megöllek. Ursula távollététől és Melchíades láthatatlan jelenlététől – mert továbbra is némán bolyongott a szobákban – a ház hatalmasnak és üresnek érződött. A háztartásnak Rebeca viselte gondját, a sütődének pedig az indián szolgáló. Esténként, amikor egy üde levendulaillat-felhő nyomában beállított Pietro Crespi, aki minden alkalommal egy-egy újabb játékot hozott ajándékba, menyasszonya a nagyszobában fogadta, nyitott ajtók és ablakok mellett, hogy a gyanúnak még az árnyékát is elkerülje. Felesleges volt az elővigyázatosság, mert az olasz olyan tisztességtudóan viselkedett, hogy még a kezéhez sem ért a lánynak, akit egy éven belül nőül kívánt venni. Látogatásai nyomán csodálatos játékokkal telt meg a ház. A felhúzóható

1 Kemence, hevítődény.

2 Hajzselé.

táncosnők, zenélő dobozok, az akrobata majmok, az ügető lovacskák, a doboló bohócok s gépállatok gazdag és bámulatos sereglete, amelyet Pietro Crespi hozott, eloszlatták José Arcadio Buendíanak Melchiades halála miatt érzett bánatát, s visszaröpítették a régi alkimista időkbe. Kibelezett állatok, szétszerelt gépezetek paradicsomában élt, s hogy tökéletesebbek legyenek, örökmozgó szerkezetet akart beléjük építeni az inga elve alapján. Aureliano viszont elhanyagolta műhelyét, hogy írni és olvasni tanítsa a kis Remedios. A kislányt eleinte inkább a babái érdekelték, mint a férfi, aki minden délután beállított hozzájuk, s aki miatt elszakították a játékaiktól, megfürdették, kiöltöztették, és beültették a szalonba vendéget fogadni. De a türelmes és odaadó Aureliano végül úgy magához édesgette, hogy hosszú órákon át tanulta vele a betűvetést, és rajzolta egy füzetbe színes ceruzával a házikókat, az udvaron legelésző teheneket és a hegygerincek mögé hanyatló, sárga sugarú, szép, gömbölyű napkorongokat. Csak Rebeca volt boldogtalan Amaranta fenyegetése miatt. Húga természetét, dölyfös lelkét jól ismerte, és gyűlöletének ereje megrémítette. A fürdőbe zárkozva órákon át szopta az ujját, és kimerítő erőfeszítéssel uralkodott magán, hogy ne vegyen földet a szájába. Hogy aggodalmán enyhítsen, hívatta Pilar Ternérát, és megkérte, jósoljon neki. Pilar Ternera, miután elmormolta az általános és ködös formulák füzérét, így szólt: – Addig nem lehetsz boldog, amíg szüleid a földben nem nyugszanak. Rebeca összerezett. Mintha egy álomra emlékezne, kislányként látta viszont magát, amint belép a házba az útiládaival, a kis faragott hintaszékkel és egy tarisznyával, amelyről soha nem tudta meg, hogy mit rejt magában. Felrémlt egy kopasz férfi lenvászon ruhában és aranygombos ingben, aki egyáltalán nem hasonlított a treff királyhoz. Felrémlt előtte egy nagyon szép és nagyon fiatal nő is, akinek lágy és illatos keze egyáltalán nem hasonlított a káró lovas göcsörtös kezéhez, és aki virágot tűzött Rebeca hajába, mielőtt délutánonként sétálni vitte egy falu lombos utcáin. – Nem értem – mondta. Pilar Ternera is tanácstalanul nézett rá: – Én sem, de ezt mondja a kártya. Rebecát annyira izgatta a rejtély, hogy elmesélte José Arcadio Buendíanak, aki megszidta, amiért kártyajóslatokra hallgat, de szép csöndben nekilátott, és átkutatta a szekrényeket meg a ládákat, felforgatta a bútorokat, az ágyakat, és felszedte a padlódeszkákat, hogy a csonttarisznyát előkerítse. Eszébe jutott, hogy a ház átépítése óta nem is került a szeme elé. Titokban elhívatta a kőműveseket, s egyikük előadta, hogy a tarisznyát annak idején befalazta valamelyik hálószobába, mert munka közben mindig belebotlott. Miután falhoz tapasztott füffel több napon át hallgatóztak, egyszer csak meghallották a gyenge hangot: klok-klok. Átütötték a falat, és megtalálták a csontokat az épen maradt tarisznyában. Még aznap eltemették őket egy jeltelen sírba, Melchiades mellett, és José Arcadio Buendía megkönnyebbülten tért haza: lerázta a terhet, amely az előző napokban ugyanúgy nyomasztotta a lelkét, mint hajdan Prudencio Aguilar emléke. A konyhán keresztülmenve, homlokon csókolta Rebecát: – Verd ki a fejedből azt a bolondságot – mondta. – Boldog leszel. Rebeca barátsága megnyitotta Pilar Ternera előtt a ház kapuját, amelyet Arcadio születésekor zárt be Ursula. A nap legkülönbözőbb óráiban rontott be, mint egy egész kecskenyáj, és lázas energiáját a legnehezebb házi munkában vezette le. Néha a műhelybe is bement, s olyan ügyesen és gyöngéden segített Arcadiónak a dagerrotip-lemezeket előhívni, hogy a fiú egészen megzavarodott. Megszédítette ez az asszony. Fényes bőrétől, füstszagától, zilált nevetésétől elkalandozott figyelme a kamra sötétjében, s minduntalan belebotlott valamibe. Egyszer Aureliano is odabent ötvösködött, s Pilar Ternera odalépett az asztalához, föléje hajolt, és figyelte elmélyült munkáját. Egy

pillanat alatt történt. Aureliano előbb meggyőződött róla, hogy Arcadio a sötétkamrában van, majd felemelte a fejét, és farkasszemet nézett Pilar Ternerával, akinek olyan tisztán kitetszett a gondolata, mintha a déli napfény világítana rá. – No – szólalt meg Aureliano. – Mondja csak. Pilar Ternera az ajkába harapott, és szomorúan elmosolyodott. – Jó katona lesz belőled – mondta. – Amit célba veszel, azt telibe találod. Aureliano eltűnődött rajta, hogy íme, igazolódik az előérzete. Ismét a munkájába mélyedt, mintha mi sem történt volna, s amikor megszólalt, higgadt nyugalom volt a hangjában: – A magaménak ismerem el – mondta. – Az én nevemet fogja viselni. José Arcadio Buendía végre elérte, amit akart: óraművet szerelt egy felhúzható táncosnőbe, s a bábu egyfolytában három napon át táncolt a saját zenéjére. E találmány nagyobb lelkesedéssel töltötte el, mint bármelyik hóbortos kísérlete. Egy falat nem ment le a torkán. Le sem hunyta a szemét. Most, hogy kikerült Ursula felügyelete és gondoskodása alól, a képzelet olyan állandó önkívületi állapotba ragadta, amelyből nem volt visszatérés. Éjszakáinként fel alá járkált szobájában, s fennhangon tanakodott, hogy miképpen alkalmazhatná az inga elvét az ökrös szekereken, az ekén s mindenben, ami hasznos lehet, ha mozgásba jön. Az álmatlanság láza annyira kimerítette, hogy egy pirkadaton rá sem ismert a fehér fejű és tétova mozgású aggastyánra, aki a hálósobába lépett. Prudencio Aguilar volt. Mikor végre felismerte, és meglepődve látta, hogy a holtak is vénülnek, José Arcadio Buendíába belehasított a múltba vágyás. – Prudencio – kiáltotta –, hogy találtál ide, ilyen messzire? – A halál hosszú évei után Prudencio Aguilart oly erősen elfogta az élők iránti sóvárgás, úgy nyomasztotta a társaság hiánya, s úgy elrémítette a halálban meglevő másik halál közelsége, hogy végül már szeretetet érzett legnagyobb ellensége iránt. Hosszú idő óta kereste őt. Kérdezősködött felőle a riohachai holtaktól, az Upar völgyéből meg a lápvidékről érkezőktől, de senki sem tudta útbaigazítani, mert Macondó ismeretlen falu volt a halottak országában, míg Melchíades meg nem érkezett, és egy kis fekete ponttal meg nem jelölte a halál tarka térképén. José Arcadio Buendía reggelig beszélgetett Prudencio Aguilarral. Egy-két óra múlva, a virrasztástól elcsigázva, bement Aureliánóhoz a műhelybe, és megkérdezte: – Milyen nap van ma? – Aureliano azt mondta, hogy kedd. – Én is azt hittem – válaszolta José Arcadio Buendía. – De aztán rájöttem, hogy ma is hétfő van, mint tegnap. – Nézd csak az eget, nézd a falakat, a begóniákat. Ma is hétfő van. – Aureliano, aki hozzászókkott már apja hóbortjaihoz, üggyet sem vetett rá. Másnap, szerdán, José Arcadio Buendía ismét megjelent a műhelyben. – Micsoda katasztrófa – mondta. – Nézd a levegőt, hallgasd a nap zúgását: ugyanolyan, mint tegnap és mint tegnapelőtt. Ma is hétfő van. – Pietro Crespi aznap este a folyosón ütközött bele: José Arcadio Buendía az öregek kerepelő sírásával siratta Prudencio Aguilart, Melchíadest, Rebeca szüleit, a saját apját és anyját; mindenkit, aki megmaradt emlékeiben, és immár egyedül van a halálban. Pietro Crespi megajándékozta egy srófra járó kötél-táncos medvével, de nem sikerült kizökkentenie megszállottságából. Megkérdezte, mi lett a tervéből, amit néhány nappal azelőtt említett, hogy épít egy olyan ingaszerkezetet, amellyel az ember a levegőbe emelkedhetik. Azt a választ kapta, hogy a terv nem valósítható meg, mert az inga mindent fel tud repíteni, csak önmagát nem. José Arcadio Buendía csütörtökön újra megjelent a műhelyben fájdalmas, kifosztott arccal. – Elromlott az idő gépezete – mondta majdnem zokogva –, és Ursula meg Amaranta milyen messze vannak! – Aureliano úgy megdorgálta, mint egy gyereket, mire José Arcadio Buendía megszeppent. Hat órán át figyelte a körülötte levő világot, hogy valami különbséget fedezzen fel az előző naphoz

képe, valami változást, amely az idő múlását jelzi. Egész éjjel nyitott szemmel feküdt az ágyában, és Prudencio Aguilart, Melchiadest meg a többi halottat szólongatta, hogy jöjjenek, és osszák meg a bánatát. De egyik sem jött el. Pénteken reggel, amikor a többiek még aludtak, újból megfigyelte a természetet, és egészen megbizonyosodott róla, hogy még mindig hétfő van. Ekkor felkapott egy keresztvasat, és mintha az ördög bújta volna bele, valami hangzatos és lendületes, de teljesen érthetetlen nyelven üvöltve, emberfeletti erejének vad dühével ízzé-porrá zúzta az alkimista vegykonyha, a dagerrotípiai laboratórium és az ötvösműhely berendezését. Már nekilátott a ház többi helyiségének is, amikor Aureliano a szomszédok segítségéhez folyamodott. Tíz emberre volt szükség, hogy ledöntsék a lábáról, tizennégyre, hogy megkötözzék, húszra, hogy kivonszolják az udvarra, és odakössék a gesztenyefához, miközben tovább rikoltozta zagyvaságait, és zöldes hab buggyant ki a száján. Ursula és Amaranta hazatérésekor is ott volt, keze-lába a gesztenyefához kötve, esőverten, lucskosan, a teljes együgyűség állapotában. Megszólították, de ő csak nézett rájuk, nem ismerte meg őket, és érthetetlen szavakat mondott. Ursula kiszabadította a csuklóját és a bokáját, amely a kötéltől egészen kifekélyesedett: csak a derekán hagyta meg a kötelet. Később aztán pálmátetőt építettek a feje fölé, hogy ne érje a nap meg az eső.

(1940)

Székács Vera fordítása

BOHUMIL HRABAL
(1914–1997)

Ófelsége pincére voltam

[részlet]

És abban a szerencsében volt részem, hogy a legnagyobb esemény és megtiszteltetés, ami az összes szálloda és étterem közül csak egyetlenegyét érhet, az pont a Párizs Szállót¹ érte. Megállapítást nyert, hogy a Hradzsínban² az elnöknek nincs arany evőeszköze, mert a látogatónak, akit úgynevezett hivatalos látogatásra vártak Prágába, az arany volt a gyöngéje. Az elnök főkomornyikja és maga a kancellár úr vették kézbe az ügyet, hogy nem lehetne-e kölcsönkérni az arany evőeszközt magánszemélyektől, vagy nem adná-e kölcsön a magáét Schwarzenberg herceg vagy Lobkowitz herceg. De kiderült, hogy a fent nevezett arisztokratáknak volt ugyan ilyen evőeszközük, ám nem annyi, amennyire szükség lett volna meg aztán a kések, kanalak nyelébe bele voltak vésve a kezdőbetűk meg a főhercegi koronák, mert ezek főhercegi családok voltak. Az egyetlen, aki tudott volna az elnök úrnak arany evőeszközt kölcsönözni, az Thurn und Taxis hercege volt, de neki el kellett volna valakit küldenie a készletért Regensburgba, ahol tavaly eme gazdag nemzetség egyik tagjának tartották az esküvőjét, akinek Regensburgban nemcsak szállodái, nemcsak utcái meg háztömbjei voltak, de még bankja is. Ekképpen aztán minden pályázó kiesett, és végül maga a kancellár úr keresett fel bennünket, s mikor a főnöktől kijött, igencsak haragosnak látszott, s ez jó jel volt, mindezt a kancellár tudta nélkül Skřivánek úr olvasta le az arcáról, az, aki az angol királynak is főszolgált, a kancellár úrnak, majd Brandejs úrnak, a Párizs Szálló tulajdonosának ábrázatából tudta meg, hogy a főnök nem volt hajlandó kikölcsönözni az arany evőeszközkészletét, és ha mégis, hát csak akkor, ha a díszebéd nálunk lesz, csakis akkor veszi elő a páncélszekrényből az aranykéseit, – villáit, – kanalait és kiskanalait. Így tudtam meg, és majd hanyatt vágódtam, hogy a mi szállónknak egy háromszázhuszonöt személyes arany étkészlete van... és igen, a Várban úgy döntöttek, hogy a becses afrikai vendég és kísérete számára nálunk, a mi szállónkban adnak díszebédet. És az egész szállót takarítani kezdték, asszonyok jöttek csapatostul, vödörrel meg ronggyal, és nemcsak a padlót mosták fel, de letisztogatták a falakat meg a mennyezetet is, és az összes csillárt, és a szálló csak úgy csillogott-villogott, és aztán eljött a nap, mikor meg kellett érkeznie és el kellett szállásolnia magát nálunk az abesszin császárnak és kíséretének, egy teherautó egész nap a prágai virágüzleteket járta, hogy felvásárolja az összes rózsát, aszparáguszt és orchideát, de az utolsó pillanatban beállított maga a kancellár úr a Várból és lemondta a szállást, a díszebédet azonban megerősítette, ám a főnöknek ez mindegy volt, mert az összes szállásköltséget a takarítással együtt felszámította, így aztán a háromszáz személyes díszebédre kezdtünk készülödni, pincéreket és főurakat kértünk kölcsön a Steiner Szállóból, és arra a napra Šroubek úr is bezárt, és elengedte hozzánk a maga pincéreit, és a Várból is érkeztek detektívek, ugyanazok, akik a Bambino di Prágát³ szállították

1 Neogót stílusú épület, 1904 óta működik.

2 A prágai vár.

3 A Prágai Kisjézus: a prágai karmelita templom kegyzsobra.

velem, és hoztak magukkal három szakácsruhát és két pincérfrakkot, és rögvest be is öltöztek, hogy gyakoroljanak, és körülszaglászta a konyhában, nehogy valaki megmérgezze a császárt, a pincérnek öltözöttek pedig rögtön áttanulmányozták az éttermet, hogy honnan is lesz a legjobb a magas rangú vendégre vigyázni, de mikor a főszakács a kancellár úrral meg Brandejs úrral nekiláttak, hogy összeállítsák a háromszáz embernek készítendő menüt, kerek hat órát dolgoztak azon az étlapon, és aztán Brandejs úr telehordatta a jég szekrényeit ötven borjúcombbal, hat darab levesnek való marhával, három darab bífiszteknek való csikóval és egy csöddörrel, amiből mártás készül, azután ötven süldővel, mind hatvan kiló alatt volt, továbbá tíz malaccal, háromszáz csirkével, az őzeikről meg a két szarvasról nem is beszélve, és ekkor mentem le először Skřivánek főúrral a pincébe, és a pincemester a főpincér felügyelete alatt megint átszámolta a készleteinket, a bort, a konyakot és a többi párlatot... teljesen elszörnyedtem, olyan jól feltöltött pince volt az, mintha mi lettünk volna az Oplt cég, a híres bor- és pálinka-nagykereskedés, életemben először láttam egy egész falnyi kifelé meredező nyakú Henkell Trockent¹ és gyöngyöző pezsgőt a Veuve Cliquot²-tól kezdve a koblenzi Deinhardtig,³ egész falnyi Martel és Hennessy konyakot, a legkülönbözőbb skót whiskyk százait, de láttam én ott nemes moseli és rajnai⁴ borokat, meg hazai morva és cseh borokat, bzenecit, mēlníkit és žernosekit,⁵ és Skřivánek főpincér úr, ahogy pincéről pincére járt, mindig megsimogatta az üvegek nyakát, olyan szépen simogatta őket, mintha alkoholista lenne, holott sosem ivott alkoholt, sosem láttam, hogy ivott volna, és ott a pincében döbbsentem rá, hogy azt sem láttam még, hogy Skřivánek főúr leült volna, mindig csak állt, rágyújtott egy cigarettára, de sohasem ült le, és ekkor ott, a pincében rám nézett, és kiolvasta a szememből, mire gondolok, biztos, hogy kitalálta, mert váratlanul azt mondta, jól jegyezd meg, ha jó főpincér akarsz lenni, sosem szabad leülnöd, mert megfájdul a lábad, és az egész műszak pokol lesz a számodra... És aztán a pincemester leoltotta utánunk a villanyt, és kimentünk a pincéből, de még aznap jött a hír, hogy az abesszin császár elhozta magával a saját szakácsait, és mert nekünk is olyan arany étkészletünk van, mint a császárnak Abesszíniában, pontosan emiatt és pontosan minálunk fogják a szakácsai elkészíteni az abesszin specialitásokat... És egy nappal a díszebéd előtt három szakács érkezett, feketék voltak és fénylett az arcuk, de fáztak, és volt velük tolmács is, és a mi szakácsainknak kuktáskodniok kellett nekik, de a főszakács levette a kötevényét és arra a napra elment, duzzogott, meg volt sértve, az abesszin szakácsok azonban elkezdtek főzni, több száz tojást főztek keményre, és nevettek és vigyorogtak, aztán hoztak húsz pulykát, és azokat kezdték sütni a sütőinkben, és nagy edényekben valami töltelék félét keverték, amihez harminc kosár kifli kellett nekik, és tele marokkal szórták bele a fűszereket, és talicskán hozták a zöldpetrezselymet, amit a szakácsaink apróra vágta nekik, és mind kíváncsiak voltunk, mit fognak csinálni ezek a fekete fiúk, és aztán megszomjaztak, és hordtuk nekik a pilsent,⁶ és ők örömeiket lelték abban a sörben, és viszonzásul töltöttek nekünk a saját likőrjükből, amit holmi füvekből főztek, és szörnyen kábító volt és bors meg

1 Híres német száraz pezsgő.

2 Francia pezsgő.

3 Német bor- és pezsgőmárka.

4 Híres német borvidékek.

5 Cseh borok.

6 Cseh sör.

örölt fűszer szaga volt, de aztán megijedtünk, mert két antilopot hozattak, ki voltak már bezelve, gyorsan megnyúzták őket, az állatkertben vették a két állatot, aztán a legnagyobb serpenyőinkben sütötték őket, egész kocka vajakat dobáltak az antilopok alá, zacskóból szórták a húra a saját fűszereiket, minden ablakot ki kellett nyitnunk, olyan gőz volt a konyhában, aztán az antilopokba beletömködték a félig megsült töltött pulykákat és az üresen maradt helyet száz meg száz kemény tojással töltötték ki, és az egészet együtt sütötték tovább, de aztán kis híján az egész szálló összedőlt, maga a főnök is megrémült, mert erre ő sem volt felkészülve, a szakácsok egy élő tevét vezettek a szálló elé, és ott akarták letaglózni, de ettől mi már féltünk, csakhogy a tolmács megpuhította Brandejs urat, és aztán jöttek az újságírók, s így esett, hogy a mi szállónk került a sajtó érdeklődésének középpontjába, és megkötözték azt a tevét, az meg világosan és jól kivehetően bégetett, hogy neee, neeee, mintha azt akarná mondani, hogy ne vágjátok el a nyakamat, de az egyik szakács kóser¹ késsel elnyisszantotta a nyakát, és ez egész udvar csupa vér volt, és már húzták is a tevét a lábánál fogva fölfelé egy csigán, és késsel nekiestek a zsigereinek, aztán az egész tevét kicsontozták, akárcsak előtte a két antilopot, és hoztak három szekér tűzifát, és a főnöknek ki kellett hívnia a tűzoltókat, azok meg ott álltak készenlétben a fecskendőikkel és nézték, milyen gyorsan raknak tüzet a szakácsok, olyan nagy volt az a tűz, mint mikor a faszenet égetik, és azon a tűzön, mikor már lángja nem volt, s csak az izzó parázs maradt, egy háromlábú állványon, nyársra húzva forgatták és sütötték azt a tevét, és amikor már majdnem kész volt, akkor belerakták a két antilopot, azokban meg ott voltak a pulykák, mintegy töltelék gyanánt, és a pulykákban is volt töltelék meg hal, és az üresen maradt helyeket tojással bélelték ki, és megállás nélkül szórták az egészre azokat a fűszereiket és itták a sört, mert folyton fáztak még a tűz mellett is, és hogy fölmelegedjenek, akárcsak a sörgyári kocsisok télen, ők is hideg sört ittak. És ezek a fekete szakácsok, mikor a háromszáz személyre már meg volt terítve és az autók már hozták a vendégeket és a portás a limuzinok² ajtaját nyitogatta, addigra ezek a négerek nemcsak a malacokat és bárányokat sütötték meg ropogósra az udvaron, hanem azt is győzték, hogy az üstökben annyi húsból főzzenek levest, hogy a főnök nem sajnálta, hogy annyi készletet vásárolt fel... és azután megérkezett maga Hailé Szelasszié,³ a miniszterelnöknek és a hadseregünk összes tábornokának kíséretében, és ott volt az abesszin hadsereg egész vezérkara is, mind tele voltak aggatva rendjelekkel, de a császár, ahogy megjött, máris belopta magát a szívkünkbe, csak egyszerű, fehér egyenruha volt rajta, kitüntetés nélkül, amolyan könnyű öltözék, de a miniszterei vagy talán a törzsfőnökei, azok mind tarka terítőkbe voltak burkolva, némelyeknél hatalmas szablya is volt, de amint leültek, látni lehetett, hogy tudnak viselkedni, annyira fesztelenek voltak, a Párizs Szálló összes termében meg volt terítve, és minden tányér mellett ott csillogott az arany evőeszköz, a kés, a villa, a kanál és a kiskanál, és aztán a miniszterelnök szívélyesen üdvözölte Hailét, a császár pedig úgy beszélt, mintha ugatna, és a tolmács lefordította, hogy Abesszínia császára bátorodik meghívni a vendégeket egy abesszin ebédre... és az egyik ilyen kartonruhás, egy több tucat méter vászonba csavart kövér figura tapsolt, és mi feltaláltuk az előételeket, amelyeket a néger szakácsok készítettek a mi konyhánkban,

1 A vallás előírásainak megfelelő.

2 Nyújtott változatú luxusautó.

3 Etiópia császára 1930–1974.

hideg borjúsült fekete mártással, épphogy csak ujjal belenyaltam a lecsöppent szószba, s nyomban köhécselni kezdtem, olyan erős kivonat volt az, és ekkor láttam először, hogy mikor a pincéreink elegánsan a helyükre csúsztatták a tányérok, miként emelkednek föl arany evőeszközeink, háromszáz aranyvilla és – kés ragyogása töltötte be az étterem minden zugát... és a főúr jelt adott, hogy töltsenek a poharakba fehér moselit, és ekkor jött el az én nagy pillanatom, mert láttam, hogy magának a császárnak elfelejtettek tölteni, fogtam az üveget, szalvétába csavartam, és nem is tudom, mi ütött belém, de ahogy a császárhoz léptem, féltérdre ereszkedtem és meghajoltam, mint egy ministráns, és mikor fölemelkedtem, hát mindenki engem nézett, és a császár a homlokomra, pontosabban a homlokomba keresztet nyomott, ekképpen áldva meg engemet, én meg töltöttem neki... és mögöttem ott állt a Šroubek Szálló főpincére, aki elfelejtett tölteni, és én izgultam, hogy mit műveltem, és tekintetem Skřivánek főpincért kereste, és láttam, hogy bólint, hogy öröme telik abban, hogy ilyen figyelmes voltam... és én letettem az üveget és néztem, milyen lassan eszik a császár, éppen csak belemártott a szószba egy kisdarab hideg húst, éppen csak megkóstolta, bólintott, komótosan rágott, aztán villájával keresztet rajzolt a levegőbe, jelezve, hogy befejezte... ivott egy kis bort és hosszasan törölgette a szakállát a szalvétába... aztán a leves következett, és ezek a néger szakácsok már megint olyan fürgék voltak, talán azért, mert állandóan fáztak, és mert sört ittak, olyan gyorsan merték a levest, hogy nem győztük odatartani a levesescsészéket, olyan gyorsan merték egyik kanalat a másik után, hogy még a szakácsruhába öltözött nyomozók is csodálkoztak, és majd elfelejtettem, ezek a titkosrendőrök emlékre a néger szakácsokkal is lefotografáltatták magukat, közben meg a mi szakácsaink az udvaron lassan forgatták az izzó parázs fölött azt a töltött tevét, s időnként megkengették mentafűcsutak kenőtollal, amit sörbe mártogattak, ezt is ezek a néger szakácsok találták ki, amikor a főszakácsuknak eszébe jutott a kenegetés, igen megörült és azt mondta, legalábbis a tolmács így fordította, hogy ezért az ötletért számíthatnak a Mária Terézia-rendre,¹ és ez után a fogás után minden szakács és szolgálólány és főúr és pincér megkönnyebbülten felsóhajtott, mert a négerék mindent győztek, bár egyik sört a másik után döntötték magukba... engem pedig az a megtiszteltetés ért, hogy maga a császár, így fordította a tolmács, engem választott ki, hogy a még hátralévő ételeket és italokat felszolgáljam neki, és én minden alkalommal fél térdre ereszkedtem frakkomban, aztán feltáltam az ételt vagy az italt, aztán visszaléptem és figyeltem, hogy időben töltsék vagy cseréljek tányért, de a császár olyan keveset evett, éppen hogy szájával illette az ételt, éppen hogy beleszimatolt, mint egy főételkóstoló, evett egy keveset, kis bort hörpintett hozzá, hogy aztán tovább társalogjon a miniszterelnökkel, és a vendégek címben és rangban egyre távolodtak attól, aki ezt az ebédet adta, egyre többet és egyre mohóbban ittak és ettek, az asztalok végén, a beszélgetésekben meg a melléktermekben úgy habzsoltak, mintha állandó éhség gyötörné őket, így aztán még kiflit is ettek, sőt, az egyik vendég három virág-cserépről, megszóva, megborsozva lelegette a cikláment, a detektívek meg ott álltak pincérnek öltözve a terem sarkaiban és kiszögeléseiben, behajlított karjukon átvetett fehér szalvéta, és meresztgették a szemüket, nehogy lába keljen valaminek az arany étkészletünkből... és ekképpen közelgett az ebéd csúcspontja, a néger szakácsok hosszú szablyákat köszörültek, amo-

1 Mária Terézia alapította katonai kitüntetés.

lyan óriás sakterkéseket,¹ aztán két néger a vállára emelte a nyársat, a harmadik megkente a borsmentacsutakkal a teve hasát, és bevonultak a szállóba... és végigmentek a tálalón és az éttermen, és a császár fölemelkedett és a sült tevére mutatott, és a tolmács lefordította, hogy ez egy afrikai és arab specialitás... az abesszin császár apró figyelmessége... és két segéd egy-egy jókora, disznóöléskor használatos deszkát hozott az étterem kellős közepére, és a deszkákat két ácskapoccsal összeütötte... és erre a hatalmas asztalra fektették a tevét, és késeket hoztak és hosszú vágásokkal félbevágták az állatot, és azokat a fél tevéket újabb felekre hasították szét, és a húsból csodálatos illat áradt, és minden szeletben volt mindig egy darab teve és egy darab antilop és az antilopban pulyka és a pulykában halak és töltelék és a kemény tojások összesült koszorúja... és a pincérek odatartották a tányérokat, és a császártól indulva szép sorjában felszolgálták a sült tevét, és én letérdeltem és a császár intett a szemével és én feltáltam a nemzeti eledelüket... és nagyon jó lehetett ez az eledel, mert minden vendég elcsendesedett, és csak azt lehetett hallani, ami a szemet is gyönyörködtette, az arany késeink és – villáink csilingelését... aztán olyasvalami történt, ami még nem esett meg sem velem, sem velünk, de talán Skrivának főúrral sem, mert először a kormány egyik tanácsosa, egy ismert ínyenc, annyira fellelkesült attól az ételtől, attól a tevéől, hogy fölállt és üvöltöni kezdett, így üvöltött, és arcán a legnagyobb elragadtatás kifejezése ült, de a teve annyira ízlett neki, hogy még ez sem volt elég, nem érte be a grimaszokkal, mindenféle tornagyakorlatokat mutatott be, mint egy sportünnepélyen, aztán a mellét verte, majd vett egy újabb mártásban megforgatott falatot, és most már akkora hatással volt rá az az étel, hogy a néger szakácsok, kezükben az óriáskésekkel, csak álltak és a császárra pillogtak, de a császár már hozzászokhatott az ilyesmihez, csak mosolygott, mosolyogtak hát a néger szakácsok is, mosolyogtak és bólogattak az értékes kelmékbe bugyolált törzsfőnökök is, a kelméken olyan minta volt, mint a nagymamám kötényén, vagy mint a tarka taft² anyagokon, és a tanácsos nem bírta tovább és kirohant és a folyosón böngött tovább, és megint visszazaladt és felszúrt a villájára még egy falatot és ez a falat volt a csúcs, mert a tanácsos futásnak eredt, és üvöltött, kiviharzott a szálló elé és ott kiabált és táncolt és ujjongott és verte a mellét, és aztán megint berohant és hangjában ének zengett és lába hálaadó táncot járt a remekül elkészített töltött tevéit, és egyszerre csak meghajolt a három szakács előtt, jó mélyen, elébb oroszosan, derékszögben, majd le, egészen a földre. A másik ínyenc, egy nyugalmazott tábornok egyre csak a plafont bámulta, és hosszú, sóvárgó hangot hallatott, amolyan gyönyörteljes vonítást, és ez a vonítás kádenciákban³ hágott egyre magasabbra, ahogy újabb falatot vett a szájába, vonított és nyöszörgött és rágta a húst, és mikor aztán egy kis žernoseki rizlinget is hörpintett hozzá, akkor föl pattant és úgy vinnyogott, hogy még a fekete szakácsok is megértették, és örömeikben kiáltottak, yes, yes, samba,⁴ yes. És alighanem ez lehetett az oka, hogy a hangulat olyan magasra hágott, hogy a miniszterelnök és a császár kezét fogtak, és előrajzottak a fotóriporterek és mindent lefényképeztek, állandóan villogott az erős, vakító fény, és ebben a bengáli ragyogásban szorongatták egymás kezét a hazai és az abesszin vezetők... Mikor aztán Hailé Szelasszié meghajolt és távozott, minden vendég viszonzta a meghajlást, a két hadsereg generálisai

1 Sakter a kóser hentes.

2 Erős tartású kelme.

3 Bravúros szólószám.

4 Szamba: afrikai eredetű brazil tánc erőteljes csípőmozdulatokkal.

rendjeleket cseréltek, feldíszítették egymást, a kormánytanácsosok feltették mellükre a díszszalagot s csípőjükre feltűzték a csillagot, amit a császár adományozott nekik, és engemet, a legkisebbet, egyszerre csak kézen ragadtak és a császár kancellárja elé vezettek, és ő megszorította a kezem a példás felszolgálásért, és kitűzte rám a legkisebb fokozatú, ám legnagyobb méretű csillagot, kék díszszalaggal, és mindezt az abesszin császári trónnak tett szolgálataimért kaptam, és a rendjel ott fénylett a frakkom hajtókáján, a kék szalag pedig keresztben a mellkasomon, lesütöttem a szemem, és mindenki engem irigyelt, és amennyire láttam, a leginkább a Šroubek Szálló főpincére irigykedett, akinek ezt a rendjelet tulajdonképpen kapnia kellett volna, s ahogy láttam a tekintetét, hát legszívesebben neki adtam volna a kitüntetést, mert már csak néhány éve volt hátra a nyugdíjig és talán már csak erre várt, mert egy ilyen rendjellel szállodát, vendégfogadót lehet nyitni valahol a Krkonoše¹ alján, vagy a Cseh paradicsomban,² szállót. Az abesszin rendjelhez, de az újságírók és riporterek engem fotografáltak, az én nevemet jegyezték föl, és így jöttem-mentem azzal a rendjellel meg a kék szalaggal.

(1971)

Varga György fordítása

1 Az Óriás-hegység cseh neve.

2 Szintén a lengyel határ közelében fekvő terület, az ország legelső természetvédelmi területe.

UMBERTO ECO

(1932–)

A rózsá neve

[részlet]

A könyvtár az igazságról és a tévedésről is bizonyosságot tesz – szólalt meg tehát Jorge. – Apuleiusnak is, Lukianosznak¹ is sok tévedést a szemére lehet vetni, ez kétségtelen – mondta erre Vilmos. – Az agyszülemények leple alatt azonban dicséretes tanulsága is van ennek a mesének, mert rádöbbsent, hogy tévedéseinkért lakolnunk kell; sőt azt hiszem, hogy a számárrá változott ember története a bűnbe esett lélek metamorfózisára utal.

– Lehet – mondta Jorge.

– Most értem csak, hogy annak a beszélgetésnek a során, melyet tegnap fölídézett, miért is érdeklődött Venantius oly nagyon a komédia kérdései iránt; lám, az efféle meséket bízvást össze lehet hasonlítani a régi komédiákkal. Nem valóban létezett emberekről szólnak, mint a tragédiák, mivelhogy ezek, Isidorusszal² szólva, fikciók: „*fabulas poetae a fando nominaverunt quia non sunt res factae sed tantum loquendo factae...*”³

Egy pillanatig nem értettem, miért bocsátkozik Vilmos efféle tudós társalgásba, még hozzá épp egy olyan emberrel, aki a jelek szerint nem kedveli ezt a tárgyat, Jorge válasza azonban ráébresztett, milyen agyafúrt is az én mesterem.

– Azon a napon nem a komédiákról vitatkoztunk, hanem csakis arról, hogy szabad-e nevetni – mondta Jorge komoran. Én meg nagyon is jól emlékeztem rá, hogy előző nap, amikor Venantius szóba hozta azt a vitát, Jorge azt állította, semmire sem emlékszik.

– Vagy úgy – bölintott Vilmos könnyedén. – Én meg azt hittem, a poétai hazugságokról és a találás kérdésekről folyt a szó...

– Nem, hanem a nevetésről – mondta szárazon Jorge. – A pogányok azért írtak komédiákat, hogy a nézőkből nevetést váltsanak ki, és ezt nagyon rosszul tették. Jézus Urunk nem mesélt soha se komédiákat, se meséket, ő csakis világos parabolákat⁴ használt, melyek allegorikusan mondják el nekünk, miként juthatunk a mennyországba, ámen.

– Föl nem foghatom – csodálkozott Vilmos –, miért tiltakozik úgy atyám az ellen a gondolat ellen, hogy Jézus nevetetett. Úgy vélem, a nevetés olyan, mint a fürdő: jó orvosság a rossz nedvek és más egyéb testi nyavalyák, kivált a mélabú ellen.

– A fürdő jót tesz – mondta Jorge –, és még az Aquinói⁵ is javallja szomorúság ellen, mert az gonosz szenvedély is lehet, ha nem olyasmibaj váltja ki, aminek megszüntetéséhez csupán merészség kell. A fürdő helyreállítja a testnedvek egyensúlyát. A nevetés a testet összevissza rázza, az arcvonásokat eltorzítja, az embert majomhoz teszi hasonlatossá.

1 2. századi latin, ill. görög író, mindkettejüknek van egy számárrá vált ifjúról szóló regénye.

2 Szent Izidor Sevilla érseke, az utolsó egyházatya.

3 ... A mesét a költők a beszédről (a fando) nevezték el, minthogy nem megtörtént dolgokat, hanem csevegéskor kitaláltakat mondanak el benne. ...

4 Példázat.

5 Aquinói Szent Tamás domonkos szerzetes, egyetemi tanár és egyházdoktor a 13. században.

– A majmok nem nevetnek, a nevetés az ember sajátja, jele annak, hogy értelmes lény – mondta Vilmos.

– Az emberi értelem jele a szó is, és a szóval káromolni lehet Istent. Nem biztos, hogy minden, ami az ember sajátja, szükségképpen jó is. A nevetés a bolondság jele. Aki nevet, nem hisz abban, amin csak nevet, de nem is gyűlöli. Tehát aki a rosszat neveti, az a rosszat nem hajlandó leküzdeni, aki pedig a jót neveti, az azt az erőt veszi semmibe, amelynek folytán a jó önmagától terjed. Ezért mondja a regula:¹ „*decimus humilitatis gradus est si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est: stultus in risu exaltat vocem suam*”.²

– Quintilianus³ – szakította őt félbe mesterem – azt mondja, hogy dicshimnuszba a nevetés nem való, tehát kerülendő, de bátorítani való sok más esetben. Tacitus⁴ dicséri Calpurnius Piso⁵ iróniáját, az ifjabbik Plinius⁶ pedig így ír: „*aliquando praeterea rideo, iocor, ludo, homo sum*”.⁷

– Pogányok voltak – vágta rá Jorge. – A regula azt mondja: „*scurrilitates vero vel verba otiosa et risum moventia aeterna clausura in omnibus locis damnamus, et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittimus*”.⁸

– Csakhogy Krisztus igéje már győzedelmeskedett a földön, amikor Kürénei Szüeneziosz⁹ arról beszélt, hogy az istenség összhangba tudta hozni a komikumot és a tragikumot, Aelius Spartianus¹⁰ pedig azt mondja Hadrianus császárról, erről a fennkölt erkölcsű és naturaliter¹¹ keresztényi lelkületű férfúró, hogy remekül tudta, miként kell elegyíteni a derű perceit a komolysággal. Végezetül Ausonius¹² is a komoly és víg dolgok mértékletes arányát javallja. – Nolai Paulinus¹³ és Alexandria Kelemen¹⁴ viszont óva intettek az efféle ostobaságoktól, továbbá Sulpicius Severus¹⁵ beszámol róla, hogy Szent Mártont se tehetetlenül dühöngeni, se tehetetlenül hahotázni nem látta soha senki.

– Feljegyzi ellenben a szent egynemely spiritualiter salsa¹⁶ csattanós válaszát – vetette ellen Vilmos.

1 Szerzetesi szabályzat.

2 Az alázatosság tizedik fokozata, hogy [a barát] nem hajlamos és nem hajlandó a nevetésre, mert írva vagyok, hogy bolond, aki felemeli hangját nevetésben.

3 1. századi római szónok, Szónoklattan című könyve jelentős.

4 1. századi római történetíró.

5 Római politikus, Germanicus ellenfele.

6 Tacitus barátja, levelei nevezetesek.

7 Olykor nevetek is, tréfálkozom, játszom, ember vagyok.

8 Hanem a közönséges, a bárgyú és a bolondos beszédet számúzzuk mindörökre és mindenünnen, és egyetlenegy követőnknek sem engedjük meg, hogy a száját efféle szókra nyissa.

9 A 4–5. század fordulóján élt, művelt pogányból keresztény püspök lett.

10 Hadrianus császár életrajzának szerzője.

11 Természeténél fogva.

12 4. századi tudós, költő, Valentinianus császár fiának nevelője.

13 Nolai Szent Paulinus művelt és gazdag pogány család sarja, Ausonius tanítványa, megkeresztelkedése után nem sokkal Nola püspöke lett. Szent Ágoston kortársa.

14 1–2. századi görög egyházatya, Alexandria püspöke.

15 Nolai Szent Paulinus és Szent Márton barátja, egyházi író.

16 Szellemdús.

– Azok találó és okos, nem pedig nevetni való válaszok voltak. Szent Efráim¹ parainézist² írt a szerzetesek nevetése ellen, s a *De habitu et conversatione monachorum*-ban³ az olvasható, hogy mind a trágárságtól, mind az elménckedéstől óvakodni kell, akár az áspiskígyó mérgétől!

– Hildebert⁴ ezzel szemben azt mondta: „*admittenda tibi joca sunt post seria quaedam, sed tamen et dignis ipsa gerenda modis*”⁵. Salisbury Johannes⁶ is megenged egy kis szerény derűt. Végül a Prédikátor, akitől azt a passzust idézte atyám, amelyikre a rend regulája hivatkozik, s amelyikben arról van szó, hogy a nevetés bolondság, még ő maga is jóváhagy legalább némi, derűs lélekből fakadó, csöndes nevetést.

– A lélek csak akkor derűs, ha az igazságot szemléli, és elgyönyörködik mind a beteljesült jóban, és az igazságot és a jót nem neveti ki. Ezért nem nevetett Krisztus. A nevetés kétségnek melegágya.

– A kétség néha helyénvaló.

– Ugyan miért volna az? Akit kétség gyötör, forduljon valamely tekintélyhez, hallgassa meg, mit mond ez vagy az a szentatya vagy doktor, s már nincs is miért tovább kételkednie. Úgy veszem észre, testvéremet a párizsi logikusok⁷ nézeteihez hasonló, vitás doktrínák⁸ fertőzték meg. Hanem Szent Bernát⁹ tudta ám, miként feleljen meg a herélt Abélard¹⁰-nak, aki hideg és élettelen okoskodással (mert az eszét nem világította meg a szentírás fénye) minden kérdést ennek a híres észnek óhajtott alárendelni, egyre csak hajtogatván a magáét, hogy ez így van, ez meg nem így van. No persze, aki elfogadja az efféle, igen-igen veszedelmes nézeteiket, annak tán szívéből beszél az ostoba is, amikor kinevet ezt vagy azt, amiről csakis az egyetlen, az egyszer s mindenkorra rég kimondatott igazságot kell tudni. Az ostobának nevetése így végső soron azt beszéli: „*Deus non est*”.¹¹

– Tiszteletre méltó Jorge atya, kegyelmed alighanem igazságtalanul bélyegzi meg Abélard-t azzal, hogy heréltnek mondja őt, hisz kegyelmed nyilván tudja, hogy siralmas állapotának mások elvetemültsége volt az oka...

– Nem, hanem a saját bűnei. Az ő emberi észbe vetett dölyfös bizalma. Az, hogy így nevetés tárgya lett az egyszerű emberek hite, hogy Isten titkait boncolgatták (azaz csak szeretnék volna boncolgatni őket, a bolondok), hogy mindenekefelett álló kérdéseket taglaltak vakmerően, hogy az egyházatyákat is kinevették, amiért őszerintük az ilyen kérdéseket jobb annyiban hagyni, mintsem boncolgatni.

– Nem osztom a kegyelmed véleményét, tiszteletre méltó Jorge atya. Isten azt akarja, hogy igenis használjuk az eszünket, s derítsünk vele fényt sok mindenre, aminek felderítését

1 4. századi egyháztanító, költő.

2 Intelem.

3 A szerzetesek viseletéről és életformájáról.

4 11–12. századi hittudós és költő, Tours érseke lett.

5 Egy bizonyos adag komolyság után szabad tréfálkozni, némi méltósággal.

6 12. századi angol teológus, Chartres püspöke, aki Abelard-nál tanult. Tanúja volt Beckett Tamás meggyilkolásának.

7 A Sorbonne-on logikát tanítók a 11–14. századig (pl. Abelard is).

8 Tan.

9 12. századi egyházdoktor, harcos cisztercita szerzetes, aki Abelard ellen is fellépett.

10 Abelard pap létére beleszeretett lány tanítványába, Heloïse-ba, s mikor az gyermeket fogant tőle, feleségül kérte, a lány rokonai azonban kasztrálták.

11 Isten nem létezik.

a szentírás mireánk bízta. És ha valaki elébünk kínál egy állítást, akkor először is vizsgáljuk meg, hogy elfogadható-e vagy sem, mert a mi eszünk Isten alkotása, s nem lehet, hogy ami tetsző dolog a mi eszünknek, az az isteni észnek ne tessen, hisz arról amúgy is csak annyit tudunk, amennyire hasonlítás és gyakorta tagadás révén is a tulajdon eszünk működéséből következtetünk. Lássuk be tehát, hogy egy-egy képtelen s az eszünkkel ellenkező állítás hamis hitelét leleplezni a nevetés is megfelelő eszköz lehet. A nevetés sokszor arra is jó, hogy a gonoszokat összezavarja, és megmutassa, mily bolondok. Szent Maurusról mondják, hogy amikor a pogányok forró vízbe rakták, ő felpanaszolta, hogy a fürdője nem eléggé meleg, mire a pogány kormányzó, ellenőrizni akarván a vizet, balgán beledugta a kezét, és jól megégette. Remek ötlet volt, a szent vértanú nevetéséssé tette a hit ellenségeit.

Jorge gúnyosan elmosolyodott:

– A prédikátorok történeteiben is sok a mesebeszéd. Ha egy szentet forró vízbe dobnak, az a szent némán szenved Krisztusért, a jajgatását is visszafojtja, s dehogy is ugratja gyermetegül a pogányokat!

– No, ugye! – mondta Vilmos. – Ez a história atyám szerint ellenkezik az ésszel, s elítélendően nevetéses! Atyám hangtalanul és a száját összeszorítva ugyan, de mégiscsak kinevet valamit, s azt akarja, hogy én se vegyem komolyan. Atyám a nevetésen nevet, de nevet.

– Testvérem meg addig játszadozik, hogy így a nevetés meg úgy a nevetés – csattant föl bosszúsan Jorge –, míg engem is bele nem hajt az üres fecsegésbe. Pedig tudja, hogy Krisztus nem nevetett. – Nem vagyok biztos benne. Amikor felszólítja a farizeusokat, hogy vessék ők az első követ, amikor megkérdi, kié a kép az adópénzen, amikor a szavakkal játszva azt mondja: „*Tu es petrus*”,¹ úgy vélem, igenis tréfálkozik, hogy a bűnösöket összezavarja, s hogy a híveibe lelket öntsön. Tréfál akkor is, amikor azt mondja Kajafásnak:² „*Te mondad.*” Azt a Jeremiás-passzust,³ amelyben Isten azt mondja Jeruzsálemnek, hogy „*nudavi femora contra faciem tuam*”,⁴ Jeromos⁵ így magyarázza: *sive nudabo et relevabo femora et posteriora tua*”.⁶ Tehát még Isten is használ tréfás beszédet, hogy összezavarja azokat, akiket meg akar büntetni. És hogyan is ne tudná atyám, hogy a clunyi reform hívei meg a ciszterciták közt dúló viszály tetőpontján az előbbieket azzal vádolták meg az utóbbiakat, nevetéséssé akarván tenni őket, hogy nem hordanak gatyát. A *Speculum Stultorum*-ban⁷ szó esik bizonyos Brunellus nevű számról, aki azon tanakodik, vajon mi lenne, ha éjjel a huzat fellibbenténé a takarót, s a szerzetes megpillantaná a tulajdon szemérmét...

A hallgatóság felnevetett, Jorge pedig méregbe gurult:

– Testvérem holmi bolondok ünnepét rendez itt a rendtársaknak. Tudom én, hogy a ferencesek szeretik mindenféle balgaságokkal behízelegni magukat a nép kegyeibe, mégis ugyanazt mondom az effajta mulatságról, amit épp a kegyelmetek egyik prédikátorától hallottam: „*tum podex carmen extulit horridulum*”.⁸

1 Te Péter vagy, azaz kőszikla.

2 Zsidó főpap Jézus elítélésekor.

3 Ószövetségi próféta.

4 Azért én is arcodra borítom fel a te ruhádat, hogy látható legyen a te gyalázatod (Jer. 13:26).

5 Szent Jeromos 4–5. századi egyházatya, bibliafordító.

6 Vagyis meg fogom mezteleníteni combjaidat és hátsódat.

7 Bolondok tüköre; 12. századi satirikus mű.

8 S akkor a hátsó fele egy rettenetes dalt zengett.

A rendreutasítás kissé erőszakra sikeredett; Vilmos tiszteletlenül viselkedett ugyan, de most Jorge azzal vádolta, hogy a beszéde merő szellentés. Megfordult a fejében, hátha felszólításnak tekintendő az agg szerzetes válasza: tessék a szkriptóriumot¹ elhagyni. Hanem ekkor az imént még oly harcias Vilmos egyszeriben kezes báránnyá változott.

– Bocsánatot kérek, tiszteletre méltó Jorge atya – mondta. – Eljárt a szám, kibeszélte, mit gondolok, pedig nem akartam kegyelmedet megbántani. Úgy lehet igaz, ahogy atyám mondja, s én tévedtem.

E nagyvonalú meghunyászkodás láttán Jorge morgott valamit, ami az elégedettség jele ugyanúgy lehetett, mint a megbocsátásé, és – mit volt mit tenni – újra elfoglalta helyét a karosszékben, miközben a vita során lassan egybesereglett szerzetesek is szétszéledtek, s ki-ki visszaült a munkája mellé. Vilmos ismét térdre ereszkedett Venantius asztalánál, és tovább vizsgálgatta a teleírt lapokat. Ezzel az alázatos felelettel egypár pillanatnyi nyugalmat nyert. És abból, amit e néhány pillanat során megpillantott, rájött, mi után kell kutakodnia az elkövetkező éjszakán. De csakugyan nem volt ez több néhány pillanatnál. Már is ott termett Benno, mint aki csak az íróvesszőjét keresi – hátha az asztalon felejtette, amikor a Jorgéval folytatott társalgásra kíváncsian ő is odajött –, és Vilmos fülébe súgta, hogy sürgősen beszélni akar vele, találkozzanak a fürdőház mögött. Vilmos induljon előre, ő meg majd mindjárt utána megy.

Vilmos elbizonytalanodott, de azután gyorsan odaszólt Malakiásnak, aki a katalógus mellől, könyvtárosi asztalánál ülve végig figyelemmel követte a történeteket, és az apát úrtól kapott felhatalmazása nevében (nagy nyomatékkal hangsúlyozta ezt a kiváltságát) megkérte őt, állítana őrséget Venantius asztalához, mivelhogy a nyomozás érdeke úgy kívánja, hogy a nap folyamán senki se nyúljon hozzá, mindaddig, amíg ő, Vilmos, vissza nem jön. Fennhangon mondta mindezt, ilyképpen nemcsak Malakiást kötelezve a szerzetesek felügyeletére, hanem a szerzeteseket is Malakiáséra. A könyvtáros kénytelen volt igent mondani, és Vilmos velem együtt távozott. A kerten át siettünkben, útban az ispotály² hátába épített fürdőház felé, Vilmos megjegyezte:

– Úgy látszik, többen is rossz szemmel néznék, ha rátenném a kezem valamire, ami Venantius asztalán vagy az asztala alatt van.

– S vajon mi az a valami?

– Érzésem szerint azok sem tudják, akik a dolgot rossz szemmel néznék.

– Vagyis Bennónak nincs is mondanivalója, csak ki akart csalni bennünket a szkriptóriumról?

– Ezt mindjárt meg fogjuk tudni – mondta Vilmos. Benno kisvártatva meg is érkezett.

(1980)

Barna Imre fordítása

1 Kolostori íróterem.

2 Kórház, betegápoló szoba.

HERTA MÜLLER

(1953–)

Lélegzethinta

[részlet]

Mindig van éhség.

Mivelhogy van, akkor jön, amikor akar, és ahogyan akar.

Az oksági elv az éhségangyal kontármunkája. Ha jön, nagyon jön.

Világos, mint az egyszerű:

1 lapátemelés = 1 gramm kenyér.

Nekem nem volna szükségem a szívlapátra. De az éhségem rá van utalva. Azt kívánom, bár csak pusztán eszközöm volna a szívlapát. De uralkodom. Az eszköz én vagyok. Ő uralkodik, és én alávetem magam. És mégis ő az én legkedvesebb szívlapátom. Rászorítottam magam, hogy szeressem. Megalázkodom előtte, mert jobb uralkodó, ha engedelmes vagyok, és nem gyűlölöm őt. Hálásnak kell lennem neki, mert amikor a kenyérért lapátolok, elvonja a figyelmemet az éhségről. Mivel az éhség nem múlik el, a szívlapát gondoskodik róla, hogy a lapátolás az éhség elébe tolkodjon. Lapátolás közben a lapátolás az első, másképp nem birkózna meg a test a munkával.

A szemet ellapátolják, de soha nem lesz kevesebb. Szerencsére naponta érkezik Jaszinovatajából,¹ ez áll a vagon oldalán. Az agy mindennap belefeledkezik a lapátolásba. Az egész test, de főként az agy, a lapát eszköze. Semmi más.

Lapátolni nehéz. Hogy lapátolni kell, és nem tudsz, ez az egyik. Hogy lapátolni akarsz, és nem tudsz, ez kettős kétségbeesés, a megroggyanó térd, akár egy pukedli a szén előtt. Nem a lapátolástól félek, hanem magamtól. Vagyis attól, hogy lapátolás közben egyébre is gondolok, mint arra, hogy lapátolok. Ez kezdetben megtörtént velem néha. Főlemészti az erőt, amire a lapátoláshoz szükség van. A szívlapát azonnal észreveszi, ha nem vagyok vele egészen. Olyankor a pánik vékony zsinórként szorítja össze a torkomat. Halántékomban dobol a meztelen páros ütem. Mint egy falkányi autókürt, úgy kényszeríti rá ritmusát a pulzusomra. Mindjárt össze-roppanok, édes szájpadlásomon megdagad az ínycsap. Az éhségangyal pedig egészen belebújik a számba, és ott megkapaszkodik az ínylvitorlán. Az ínylvitorla a mérlege. Magára ölti a szememet, a szívlapát imbolyogni kezd, a szén szétfolyik. Az éhségangyal állára illeszti az arcomat. Hintáztatja a lélegzetemet. A lélegzethinta delírium,² de még milyen. Pillantásomat főlemelem, odafönt a csöndes napvatta, a felhőhímezés. Agyam, amelyet gombostűvel a mennyboltra tűztem, rángatózni kezd, ez maradt neki az egyetlen biztos pont. És evésről fantáziál. Már látom a fehér abrosszal terített asztalokat a levegőben, míg csikorog talpam alatt a törmelék. És a nap átragyog a tobozmirigyem³ közepén. Az éhségangyal a mérlegére néz, és azt mondja:

Még mindig nem vagy eléggé könnyű, miért nem engeded el magad.

1 A szovjet (ma ukrainai) Donyec-medencében található bányaváros.

2 Önkívület.

3 Az ébrenlétért, álmoságért felelős szerv az agyban.

Azt mondom: Te megcsalsz engem, a saját hússommal. Áldozatod lett. Csakhogy én nem a húsom vagyok. Valami más vagyok, és nem engedem el magam. Arról, hogy ki vagyok, többé nem beszélhetünk, azt viszont, hogy mi vagyok, nem mondom meg neked. Ami vagyok, az csapja be a mérleget.

Gyakran történt ez a második télen a lágerben. Kora reggel holtfáradtan érkezem az éjszakai műszakból. Nincs dolgom, aludnom kéne, le is fekszem, de nem tudok aludni. A barakkban mind a 68 ágy üres, a többiek mind dolgozni mentek. Valami híz kifelé, az üres udvarú délutánba. A szél dobálja a gyér havat, csikorog a nyakamban. Az éhségangyal kivont éhséggel kísér a kantin¹ mögé, a szemétdombhoz. Egy lépéssel mögöttem botorkálok, ferdén lógok az inyvitórlán. Mindig egy lépéssel mögöttem, a saját lábam nyomában, hacsak nem az ő lába nyomában. Szemem előtt az éhség lebeg, hacsak nem az ő szeme előtt. Az angyal előreenged. Nem szégyelli el magát, csak nem akarja, hogy együtt lássák velem. Azután meghajtom a hátam, hacsak nem az övét. Mohóságom nyers, kezem vad. Ez az én kezem, az angyal nem nyúl szeméthez. Krumplihéjat teszek a számba és lehunyom a szemem, így jobban érzem az édes, üveges, fagyott krumplihéjat.

Az éhségangyal eltüntethetetlen nyomokat keres, és eltünteti azokat, melyek nem megőrizhetők. Krumpliföldek vonulnak végig agyamban, a Venk² hegyi rétjei közötti lejtős parcellák, az otthoni hegyek krumplija. A golyó alakú, sápadt új burgonya, az üveges kék, göcsörtösre torzult őszi krumpli, az ökölnyi, bőrös héjú, sárgás-édes keményítőburgonya, a karcsú, sima héjú, ovális, nehezen puhuló rózsaburgonya. És ahogy nyáron virágoznak sárgásfehér, rózsaszínűre vagy lila, viaszos csomókban a méregzöld, szögletes száron.

És milyen gyorsan, vicsorogva habzsoltam a fagyott krumplihéjakat. Egyik héjat tömtem a számba a másik után, szünet nélkül, amilyen az éhség. Megszakítás nélkül, egy darabban, egyetlen hosszú krumplihéj szalagként.

Mindent, mindet, mindet.

És jön az este. És mindenki hazajön a munkáról. És letelepszene az éhségre. Az éhség az ágy, amikor az egyik éhes nézi a másik éhest. De ez csalás, érzem magamon, az éhség telepszik miránk. Mi vagyunk az éhség ágya. Mi eszünk csukott szemmel. Mi etetjük az éhséget egész éjszaka. Mi hizlaljuk föl, hogy a lapátra ülhessen.

Eszem egy kurta alvást, azután fölébredek, majd megeszem a következő kurta alvást. Az egyik álom olyan, mint a másik, megesszük. Az evés közben megkönyörül rajtunk ál munkában, de ez is kínlás. Lakodalmi levest eszem kenyérral, töltött paprikát kenyérral, fatörzstortát. Akkor felébredek, a barakk rövidlátó örfényébe nézek, újra elalszom, és karalábéleves eszem kenyérral, nyulat vadas mártással és kenyérral, eperfagyaltot ezüstkehelyből. Azután diós tésztát és vaníliás kifit. Azután kolozsvári töltött káposztát kenyérral, puncstortát. Aztán fejhúst tormával és kenyérral. A végére jutott volna még özgerinc kenyérral és őszibarackkompóttal, de belereccsen a hangszóró, mert nappal van. Minél többet eszem, az álom annál soványabb marad, és az éhség fáradhatatlan.

Az első három emberről, aki behalt az éhségbe, pontosan tudtam, kicsodák, haláluk sorrendjét is tudtam. Néhány napig mind a hárman az eszemben jártak. De a hármas szám soha nem marad az első hármas szám. Az egyik szám adja a másikat. És ahogy nő a szám, úgy lesz egyre érzékletlenebb. Ha magad is csont és bőr vagy, és nem valami jó állapotban, igyekszel

1 Tábori étkezőhely.

2 Falu Segesvár közelében, a mai Románia területén.

a holtakat távol tartani magadtól. Mert ha már a számoknál tartunk, a negyedik év márciusában háromszázharminc halottat számoltunk. Ilyenkor már nem engedhető meg semmiféle erős érzelem. Csak futólag gondoltunk rájuk.

A sötét hangulatot elhessegettük magunktól. A megtört gyászt elűztük, mielőtt még elér volna bennünket. A halál nagyra nő, és mohón vágyik mindenkire. Nem szabad szóba állni vele. El kell hessenteni, mint egy tolakodó kutyát.

Soha azután nem voltam olyan elszánt ellensége a halálnak, mint az öt lágerév alatt. A halál ellenében nem kell egy teljes saját élet, elég egy olyan, amely még nem ért egészen véget. De most vissza a láger első három halottjához, akik a következők:

A süket Micit agyonnyomta két vagon.

Kati Meyert betemette a cement.

Irma Pfeifer belefulladt a malterba.

Az én barakkomban pedig a gépész Peter Schiel az első halott, megmérgezte a kőszénpálinka. A halál okát mindegyiküknél másképpen hívják, de az éhség mindig ott volt a közelben.

A számokhoz visszatérve: egyszer borotválás közben azt mondtam a tükörbe Oswald Enyeternek: Minden, ami egyszerű, matematikailag levezethető, mert ínyvitorlája mindenkinek van. Az éhségangyal mindenkit lemér, és annak, aki elengedi magát, leugrik a szívlapátjáról. Neki ez az oksági elv és az erőkar törvénye.

Egyik sem megvetendő, de nem is kell magunkévá tenni őket, felelte a borbély. És ez is egy törvény.

Hallgattam a tükörben.

Tele van a fejbőröd gennyes rügyekkel, mondta a borbély, itt már csak a nullásgép segít.

Miféle rügyekkel, kérdeztem.

Valóságos jótétemény volt, amikor kopaszra kezdte nyírni a fejem.

Egy biztos, gondoltam, az éhségangyal ismeri a cinkosait. Kényezteti, azután ejti őket. Összetörnek. És ő is velük. Ugyanabból a húsból van, mint amelyet megcsal. Ez is az erőkar törvénye. És most mit mondjak erre. Mindig az történik, amit az egyszerűség diktál. Az ő sorrendjének elve a folyamatosság. És ha öt évig tart, akkor átláthatatlanná válik, és már nem figyel rá senki. Nekem pedig úgy tűnik, hogy ha később el akarja mesélni az ember, nincs semmi, ami illeszkedne a történetbe: Az éhségangyal helyesen gondolkodik, soha nem hiányzik, nem megy el, de visszajön, tudja, merre tart, és ismeri a határait, tudja, honnét jöttem én, és mennyire hat ő maga, mindig az egyik oldalon jár nyitott szemmel, mindig elismeri saját létezését, undorítóan személyes, áttetsző az álma, laboda¹-, cukor-, só-, tetű- és honvágyszakértő, tele van vízzel a hasa és a lába. Mást nem is tehetsz, mint hogy felsorolod.

Ha nem engeded el magad, azt hiszed, csak feleannyira rossz.

Máig az éhségangyal beszél belőled. Mindegy, mit mond, még mindig durván világos a képlet:

1 lapátemelés = 1 gramm kenyér.

Csak beszélni nem szabad az éhségről, ha éhes vagy. Az éhség nem holmi emeletes ágy, hogy meg lehessen mérni. Az éhség nem tárgy.

(2009)

Nádori Lidia fordítása

1 Gyomként növény spenótszerű növény.

II. MAGYAR IRODALOM A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚIG

SZERB ANTAL

(1901–1945)

Magyar irodalomtörténet

A mai irodalom

Hosszmetszet

[részletek]

A huszas évek elején az új konzervativizmus annyi friss életlendületet foglalt magában és oly széles társadalmi rezonanciája volt, hogy időszerűnek látszott egy orgánum megteremtése, mely által az új konzervativizmus felveheti a harcot a régi progresszivizmus ellen. Így indult meg 1923-ban, Tormay Cécile szerkesztésében a *Napkelet*. Mint már a címe is mutatja, a *Nyugat* ellentéte akart lenni célkitűzéseiben. De a gyakorlatban a *Napkelet* éppoly kevésbé zárkózott el a nyugati kultúrhatások elől, mint ahogy a *Nyugat* volt az otthona az első évtizedben a legtörzsökösebb magyar íróknak, Ady Endrének és Móricz Zsigmondnak.

A *Napkelet* az első időkben csakugyan felvehette a versenyt a *Nyugattal*: különösen a kritikai és elméleti része volt értékes – de eredendő hibája volt, hogy a szépirodalom számára nem tudott olyan tehetségeket felfedezni, akik a régi *Nyugat*-gárdát akár csak megközelíthették volna. Az új-konzervativizmus csak az elmélet területén tudott eredményeket elérni, az alkotásban terméketlen maradt. Később a *Napkelet* lendülete lassan elveszett, mind kevésbé volt alkalmas arra, hogy a hanyatlásában és defenzív helyzetében is élethelyzetében is életteljesebb *Nyugat* versenytársa legyen. A *Nyugat* ebben az időben az ellenkező végletbe esett; minden számában új tehetséget fedezett fel, akiknek nagy része éppoly hamar eltűnt – ez is kifejezte a radikális mozgalom utócsapatának nagy bizonytalanságát.

Az új-konzervativizmus, a huszas évek központi eszméje, lassankint átalakította a közönség ízlését is. A múltba-fordulás, a régi szép idők megelevenítése általános divattá lett, regény- és színpadi irodalomban egyaránt. A neo-biedermeier most a kor uralkodó stílusa lett, még az építészet és iparművészet is ebbe az irányba orientálódott, hasonló nyugati mozgalmak hatása alatt. A neo-biedermeier irodalom keveset és csak felületesen foglalkozik az új-konzervativizmus eszmei oldalával, beéri a régi szép idők ábrándos kultuszával és a jelenből csak azok a mozzanatok érdeklik, amelyek még a múltból nyúlnak át napjainkba. Világnézetét egy csonka mondatba lehetne összefoglalni: „*Bizony, amikor még...*”

A huszas évek közönség-irodalma jelentelen, az égető kérdésektől struccosan elforduló, nyárspolgárian romantikus, mint a kiegyezés után volt. Nem lehet csodálni, hogy újra divatba jön minden, amit annak idején Ady és a *Nyugat* elavulttá tettek.

Bizonyos új népiesség is kifejlődik. Az álnépszínmű és álnépnovella álságosabb, mint valaha. Van egy időszak, amikor a Színházi Élet minden számában található egy parasztvígjáték. Ezekben a falu újra az idill hazája, ahol az emberek abból élnek, hogy még szellemesebbek, mint egy körüti kereskedősegéd.

A huszas évek irodalmának van két rendkívül jellegzetes negatív vonása, a kor valóság-
iszonyának két legerősebb megnyilatkozása. Az egyik az, hogy a nemzet élő és legnagyobb
fájdalma inspirálja ugyan a történettudományokat és a publicisztikát, de nem talál méltó ki-
fejeződésre a szépirodalomban. Az utódállamokból, Erdélyből jöttek azok a művek, melyek-
ben az elszakadt magyarság sorsa hangot talált. Magyarországon a nemzeti fájdalom fél-írók
ünnepi stílusgyakorlatává lett, az igazi írókat talán éppen a tehetségtelenek lármája riasztja el
ettől a témától, – de mindenesetre kiáltó példája annak, hogy a kor irodalma mennyire távol
esett a kor aktualitásától. A másik negatív vonás, hogy az ifjú nemzedék, az, amelyik ezekben
az években húsz és harminc év között van, nem lép fel mint új nemzedék új mondanivalók-
kal, új formákkal, általában alig vesz részt az irodalmi életben. A huszas éveknek csak beér-
kezettjei vannak, nincsen avant-garde irodalma. Ez az új-konzervativizmus legfőbb diadala.
Történnek ugyan kísérletek, minden évben számos új fiatal folyóirat indul meg, de rövidesen
meg is szűnik, mert nemcsak a közönséget nem érdekli, hanem a saját munkatársait sem.

Hogy ez a nemzedék nem tudott igazi nemzedékké tömörülni, annak igen sok oka van.
Az egyik az az általános irányvesztés, melyet a huszas években mindenki érzett, aki nem volt
hajlandó olcsón vásárolni világnézetet. Azok a nagy társadalmi és emberalakító eszmék, me-
lyek a *Nyugat*-mozgalmat éltették, a gyakorlatban nem váltak be és bizonytalanokká lettek
– az új konzervativizmus a gyakorlatban egy politikai csoport érdekeit szolgálta, a politikusok
frázisaitól alig lehetett hozzáférni az igazi tartalomhoz és különben is egy avant-garde iroda-
lom nem lelkesedhet azért, hogy ne menjünk tovább. [...]

A másik ok a kor valóságiszonya és ennek következtében teljes közömbössége minden
olyan irodalom iránt, mely új fényben akarta megvilágítani a kor arculatát, új szenvedésekkel
akarta sajogni a régi sebeket, ami fiatal irodalom lehetett volna.

Egyébként ez a nemzedék kevésbé is érdeklődött az irodalom iránt. A huszas években
az íróknak nem volt már olyan méltósága, mint a *Nyugat* fénykorában. A megnehezült gaz-
dasági viszonyok között csak a legnépszerűbb írók számára biztosított az irodalom emberhez
méltó megélhetést. Az ifúságot sem erkölcsi, sem anyagi ambíciók nem vonzották annyira
az irodalom felé, mint az előző nemzedéket. E helyett a tudományos pálya vált azzá, ami
azelőtt az íróé volt.

(1934)

KÓS KÁROLY (1883–1977)

Kiáltó szó

„...Akkor megkérdeék őtet: Te kicsoda vagy? Illyés vagy-e te? És monda: nem vagyok. Próféta vagy-e? És felele: nem vagyok. Mondának azért neki: Kicsoda vagy tehát, hogy megtudjunk azoknak felelni, akik minket elküldöttek: mit mondasz magad felől?

És monda: Én kiáltó szó vagyok a pusztában!”

János evangéliuma, 1, 21-23

Két keserű esztendeje már, hogy szemünk nyugat felé néz. Láttuk, hogyan hanyatlott le ottan a nap. Reménykedő, bízó, sóvárgó és fájó szemünk nézte, hogy a könnyünk csordult ki attól. Mert a nap csak haladt lefelé, hanyatlott egyre, eleinte lassan, aztán gyorsabban, végül lebukott, és az égen csak a vérveres fellegek maradtak.

Most már megdörzsölhetjük szemünket. Egyelőre nincsen tovább. Ez a nap lebukott, ennek vége. És arcunkról letörölhetjük a könnyeket. Még a nyomukat is.

Valahol aláírtak valamit, valahol megalkudtak valamit, valahol elosztottak valamit; valahol egy nyitott ajtót becsaptak, hogy legyen az zárva örökre.

Ahová a magunk erejével, ezer esztendő munkájával kapaszkodtunk, és minden lépcsőfokot a magunk izmaival és eszével vágunk a magunk vérevel öntözött irdatlan sziklába: onnan dobtak le minket.

Tudjuk: miért.

Régi zászlónk összetépve, fegyverünk csorba – lelkünkön bilincs.

De tudom: talpra kell állanunk mégis.

De tudom: újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát.

Tudom: vágni fogjuk kemény, vad sziklába az utat, melyen egy kemény, régi nép lép majd velünk és utánunk újra csak felfelé!

Halljuk, látjuk és tudjuk immár, mert valóság: a régi Magyarország nincsen többé!

Nem akkor halt meg, amikor Párizsban temetését rendezték, de akkor, amikor ő maga is bejelentette, hogy igenis: nem vagyok már a régi. Ez az igazság!

Hetven esztendeje, hogy apáink kimondották azt a szót egy akarattal, és fél százada, hogy megtestesült az ezeresztendős álmom; az a Magyarország, amelynek fejére Párizsban mondották ki az ítéletet.

Félszáz esztendeig élt az egy Magyar föld, a nagy, ifjú, erős magyar műhely. Nem hagyott úgy továbbdolgozni. Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros magyar népe: minket kiszakítottak, kidobtak abból a műhelyből, amely a mi izzadságos munkánk segédelmével épült fel egykoron. Nem kérdezték: akarjuk-e?

Mi pedig mai napig nem akartuk elhinni, hogy ez megtörtént, hogy ez megtörténhetett.

És két esztendeje, hogy nem dolgoztunk. De vártunk. Vártuk reménykedve, hívó hittel, hogy felkeljen számunkra a nap: napnyugaton! Két esztendeig álmodtunk, és nem akartunk tudni az Életről, aki körülöttünk tusakodva robogott. Nem akartunk látni és hallani, nem akartunk érezni és élni, csak hinni akartunk és bízni és álmodni és csodákat várni, amik majd felébresztenek.

Mert megszoktuk a régit, szeretjük, amit egykor megalkottunk.

Hittük, hogy az örök időkre a mienk, úgy, ahogy azt mi magunknak alkottuk meg.

Most aztán kisült minden. Két esztendő keserű várakozása, dermedt álma után megtudtuk, hogy minden, amiben hittünk, bízunk, reménykedtünk: délibáb az. Megtudtuk, hogy a nap nem ott kel fel, ahol lenyugodott.

Valljuk be: a mi hitünk nagyot csalódott.

Valljuk be: fáj a csalódás; fáj, hogy el kell hajítanunk lelkünk hitét, merthogy nem igaz hit volt az.

Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros kétmillió magyarja, nem én mondom neked, de a megcsonkított Magyarország mondta ki a szentenciát rólunk: nem tehetek mást, elfogadom az ítéletét, mely akaratom és hitem ellenére fejemre olvastatott, kihirdtetett és végrehajtatott: Én rólatok, akiket erőszakkal leszakítottak rólam: lemondok.

Ez az igazság!

Aki mást mond: hazudik az; aki mást hiszen: álmodik az; aki másban reménykedik: délibábot kerget az.

Le kell vonnunk a tanulságot; szembe kell néznünk a kérlelhetetlenül rideg valósággal, és nem szabad ámitanunk magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk, és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk.

De csak magunkban ezentúl, magunkért!

Napnyugat felé pedig ne nézzünk többé! Attól csak nehéz a szívünk, és fáj a szemünk. Ott lebukott a nap, és csak az ég veresedik még, és az égen gomolygó nehéz sorsfellegek. Attól csak a könnyünk csordul ki már.

Vigyázzunk! A könny drága, és – ne lássa azt senki idegen, ami nekünk fáj.

De ezeresztendős göggel tartjuk tekintetünket a mi hegyeink taréja felett, mert itt kell derengenie majd a mi hajnalunknak.

A régi Magyarország nincs többé a számunkra; de Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsylvania, vagy bármi nyelven nevezte és nevezi a világ: feltámadt és van, aminthogy volt akkor is, amikor azt hittük mi magunk, mert akartuk hinni, hogy nincs, és csak Magyarország van. Akkor is volt, de most is van, és akárhogyan is akarja akármilyen akarat, lesz örökön-örökké!

Egy félszázados, szépséges útra eresztették le a sorompót: hogy tilos. Ezeresztendősi erdélyi szerszámainkkal, próbált, ősi erőnkkel új utakat kell vágnunk, de magunknak csupán. Régi szerszámokkal új fegyvereket kell kovácsolnunk, a lerakottaknál, az összetörtéknél, a kezünk-ből kicsavartaknál jobbakat.

Senki sem fog segíteni minket; de akkor senki se is sajnáljon minket.

Építenünk kell! Fogunk hát építeni új, erős várakat a régi Istennek. Az Egynek, az Igazságosnak, az Erős Istennek. Aki ideküldött titkos Ázsiából egykoron minket, és akit mi idehoztunk magunkkal. Aki oltalmazott mind ez ideig, és akit mi is megvédelmeztünk – magunknak.

... Hát eltemették a régi Magyarországot. Szép temetés volt. Sírját beültették virágokkal, és fejtől hímes fejfát szúrtak. Hogy akik élünk még, sírhassunk és sírjunk, és ne merjen eszünkbe jutni az élet, de örökké lássuk a dombot és a virágos dombon a hímes, csillagos, buzogányos fejfát.

Minket még a temetésre sem hívtak meg...

Belenyugsunk, mert bele kell nyugodnunk ebbe is, és – hiszünk örök életünkben.

Elindulunk új utakon, de magunkkal visszük a nagy temetés emlékét, és egy szilánkot egy keresztre feszített ország keresztjéből.

Két esztendeje, hogy sokan közülünk imádkozni tanultak és sokan átkozódni is. És sokan álmodozni, és sokan megtanultak sírni is, de legtöbben a vizeket néztük, a mi vizeinket, akik harsogva sietnek hegyeinkből lefelé, ki az Alföldre. Sokan néztük a vizeket, és közülünk sokan el is indultak a vizek mentén le a hegyekből, ki, arra napnyugat felé. Hogy onnan soha vissza ne jöjjenek.

De az imádkozás ideje eltelt. És el az átkozódás ideje is. Az álmodozásnak is vége, és a sírásnak is. Aki pedig elindult a vizek mentén, az többé ide nem jöhet vissza, aki közülünk elmegy, az ne is kíváncsozzék közénk vissza valaha; annak itt helye nem lesz soha, és jussa sem lesz annak.

Fölebredtünk. Látni akartunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Ösmerni akarjuk magunkat.

Számba kell vennünk erőinket, szerveznünk kell a munkát, tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni.

Aki fél, aki gyáva, aki nem bízik, aki nem hisz, aki gyenge, az lépjen ki a sorból. Az menjen. Az nekünk bajt csinál, az a mi munkánkat akadályozza, az a mi lábunk elé gáncsot vet, a mi árulónk az!

Senkit se sirassunk, aki elmegy innen. Senkit se tartsunk vissza. De biztassuk azt is, aki habozik; az ingadozónak nincsen helye most.

Kiáltó szó vagyok: ezt kiáltom!

Az ítélet végrehajtatott: Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros kétmillió magyarsága bekebelezett Romániába...

Nem rekriminálunk. Nem keresünk árulókat, nem keressük a megalkuvókat, a gyávákat, a bűnösöket, avagy a bűnbakokat.

Nem vigasztaljuk magunkat gyáván azzal, hogy most hibáztatunk.

De viseljük sorsunkat, ahogyan az reánk méretett.

Nem keresünk jogot vagy jogtalanságot, nem igazságot vagy igazságtalanságot, nem várunk méltányosságot, sem kegyelmet.

Nem is kérünk.

Nem kutatjuk, hogy az a nélkülünk, rólunk készült és kötött trianoni szerződés miféle koldusalamizsnát rendelt számunkra.

Nincsen sok értelme ennek.

A mi igazságunk: a mi erőnk.

Az lesz a mienk, amit ki tudunk küzdeni magunknak.

A bátraknak kiáltok hát, a harcolni akaróknak, a kötelességtudóknak, a látni akaróknak, az előrenézőknek.

Álljanak elő, ne szégyenkezzenek, ne duzzogjanak.

Az Élet nem vár, az Élet rohan.

Kiáltó szómmal ezt kiáltom!

A fundamentum, amire nyugodt lelkiismerettel és bízó lélekkel építhetünk: kétmillió magyar. Kétmillió magyar, ezeresztendős története tudatában és tanulságaival, geográfiailag egységes területen egy 13–14 milliós, nem homogén lakosságú, fiatal, alig félszázados önálló életet élő, szegény ország keretében nagy súlydifferenciákat okozhat, amennyiben vele együttműködik, vagy pedig ellene dolgozik.

Velünk, Erdély magyarságával minden időben számolnia kell annak, aki szuverenitását reánk kiterjesztette. Számolnia kell Romániának is, ha azt akarja, hogy területi s népességben való gyarapodása erőgyarapodást is jelentsen, nem pedig fölös terhet, súlyos kölöncöt.

Nem szabad elfelejtenie, hogy mi nem az egységes magyarságból elszakasztott egyszerű lélekszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérettel, tudtunk számolni minden helyzettel, tudtunk kormányozni, és tudtunk nehéz vereségek után talpra állani. Erőnket ösmerjük, nem becsüljük azt túl, de nem is kicsinyeljük, sokszor próbáltuk, mennyit bírunk.

Mi, kétmillió dolgozó, adózó, anyagi és kultúrértékeket produkáló polgár, felséges erőgyarapodása vagyunk Romániának. De mi, kétmillió nem dolgozó, improduktív, gyűlölködő, alattomos belső ellenség: borzalmas rákfeneje vagyunk Romániának.

Nyíltan és őszintén valljuk azonban: inkább vagyunk lojálisak, mint rebellisek, inkább építők, mint rombolók, inkább nyílt barátok, mint titkos ellenségek.

De azzal a feltétellel, ha megadatik számunkra az új keretek között az a minimum, melyet mi nemzeti kultúránk, ősi szokásaink, faji öntudatunk, szociális érzéseink, gazdasági fejlődésünk szempontjából ezeresztendős múltunk tanulságaképpen nélkülözhetetlennek tudunk.

Kétmillió magyarra, mint fundamentumra akarjuk felépíteni az új keretek közt nemzeti autonómiánkat, melynek egy részét saját szabad elhatározásból ígéri nekünk Románia szentesített törvénye: a gyulafehérvári határozat, más részét megszerzi egyfelől akaratumk és erőnk, másfelől Románia józan belátása.

Amit ma a magunk számára kérünk, amiért holnap harcba szállunk, és holnapután talán már szenvedünk is, de amit hitünk szerint végre is kivívunk, azt fogják kérni, azért fognak harcolni, szenvedni, és azt fogják kivívni maguknak szász és román erdélyi nemzettestvéreink is.

Nyíltan és bátran kiáltom ki ezt a végső célunkat. Minden hátsó gondolat nélkül, őszintén. És hiszem, hogy ott lappang ez az akarás mindnyájunk lelkében, akik tisztán igyekszünk látni új helyzetünkben az új célt.

Mert mi, magyarok megsemmisülhetünk – bár ez nem valószínű –, és eltűnhetik Erdély földjéről a szász is, de élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség, történelmi szükségesség.

Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának: mi, magyar fajú, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romániának nemzeti autonómiát akarunk, aminek birtokában bennünk Nagy-Románia megbízható polgárságot fog nyerni.

Alkudozni nem fogunk. Elég erősnek érezzük magunkat, hogy nyíltan és őszintén beszéljünk, és kijelentett alapon szilárdan megálljunk.

Kétmillió állampolgár biztos támogatása, avagy ellenséges indulata nem lehet közömbös egy sokkal erősebb, konszolidáltabb, gazdagabb államra nézve sem, mint Románia.

Valóságokat akartam láttatni, igazságokat akartam kiáltani. Valóságokat és igazságokat, amik fájnak a gyávnak, elnémítják az árulót, megrontják az ellenséget, megállítják az elnyomni akarót. Amik bátorságot adnak a csüggedőknek, világot gyújtanak a sötétben tévelygőknek, fegyvert adnak a védteleneknek.

Ezt akartam kiáltani, és lehet, hogy kiáltó szó leszek a pusztában...

Mégis kiáltok! Neked: Erdély, Bánság, Körös vidéke és Máramaros ezeresztendős magyarsága:

Ébredj kézesztendős álmodból, szemedet nyisd ki; nézz széjjel, és állj az új életben tusakodni akarók közé.

A rohanó idő füledbe harsogja: elég a passzivitásból. Ami eddig orvosság volt, és védelem is talán, de mindenesetre becsület volt, méreg az ezentúl és gyávaság.

Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezkedjünk át a munkára.

Kiáltom a célt: a magyarság nemzeti autonómiája.

De kiáltom még egyszer azt is: aki gyáva, aki rest, aki alkudni akar, az nem közénk való, mert az a mi igazi ellenségünk; a mi árulónk.

Ezt kiáltom, és hinni akarom, hogy nem leszek mégsem pusztában kiáltó szó csupán...

(1921)

BABITS MIHÁLY
(1883–1941)

Csonka Magyarország

Bár lenne a hangom tiszta és éles, mint intő csengőké! A tiétek
zavaros, mint mocsarak habja! ti leborultatok az Ércbálvány előtt!
döntsön az erőszak!
s döntött az Erőszak...
mi jogotok beszélni többé?
Nekem van rá jogom!
ti elhánytátok a Kiáltást: mint bolond a fegyverét! nem kiálthattok már:
én elkiálthatom:
Óh Igazság, te egyetlen kiáltás! egyetlen fegyver! Jerikó trombitája! szólj!
falak, omoljatok hangjaitól!
gerincek, borzadjatok! Európában! és Amerikában! mert
borzasztó az Igazság a gerincekben!
mit érnek a ma-épített falak körülöttem?
ott borzad az Igazság a kövekben! ott ég a hegyekben! árad a vizekben!
Óh tiszta, éles trombita, zengj!
ne hallgass sohase!
egy napig se! egy óráig se! egy pillanatig se! mint ahogy nem
hallgat a fájás az idegben, míg megvan a betegség...
nem hallgat a vonzás a kőben, hogy természetes irányában essék...
nem hallgat a madár, míg fészkébe nem tér...
nem hallgat a folyó, míg tengerbe nem ér...
nem hallgat a szél,
míg él...

Nekem van rá jogom!
Én elkiálthatom:
Igazság!
Ti eldobtátok ezt a szót, mint bolond a fegyverét, szegény testvéreim!
s csak gyenge izmotok maradt, csak pusztá kezetek, meztelen
mely bilincsekbe verve, ha üt, csak önmagát ütheti esztelen
sem lázadni nem tud, sem meghajolni az Ércbálvány előtt igazán -
de hát az Ércbálvány hazája lettél-e, hazám?
Van-e reményed abban?
a sötét utakban?
Nem! – Csak a napban!

mely éget a kövön és ragyog a patakban.
Ti azt mondtátok: Döntsön az erőszak!
s hangotok zavart most, mint mocsarak habja.
De én azt mondom: dönt majd az erős Nap!
Kitárom tiszta szavamat a Napra.

Ti eldobtátok a trombitát
de a trombita zeng tovább,
zeng, nem a ti kezetekben,
hanem a vízben, a hegyekben,
Erdélyben, felvidéken,
az égen,
s bennem!

Én sohse mondtam: »Dönt majd az erőszak!« - most mondhatom:
»Nem! Nem!«

(1923)

KASSÁK LAJOS (1887–1967)

Mesteremberek

Mi nem vagyunk tudósok, se méla, aranyszájú papok
és hősök sem vagyunk, kiket vad csinadratta kísért a csatába
s akik most ájultan hevernek a tengerek fenekén, napos hegyeken
és a ménkövert mezőkön szerte, szerte az egész világban.
A kék firmamentum¹ alatt most bitang vérben fürdenek az órák...
De mi már távol vagyunk mindentől. Ülünk a sötét bérkaszárnyák alján:
szótlatlanul és teljesen, mint maga a megbontatlan anyag.
Tegnap még sírtunk s holnap, holnap talán a mi dolgunkat csodálja a század.
Igen! Mert a mi csúnya tömpe ujjainkból már zsendül a friss erő,
s holnap már áldomást tartunk az új falakon.
Holnap azbesztből, vasból és roppant gránitból életet dobunk a romokra
s félre az államdekorációkkal! a holdvilággal! és az orfeumokkal!²
Hatalmas felhőkarcolókat építünk majd és játéknak az Eiffel-torony mását.
Bazalt talpú hidakat. A terekre új mithoszokat zengő acélból
s a döglött sínekre üvöltő, tüzes lokomotívokat³ lökünk,
hogy ragyogjanak és fussák be a pályát, mint az ég szédületes meteorjai.
Új színeket keverünk s a tenger alá új kábeleket húzunk
és megejtjük az érett, pártalan asszonyokat, hogy új fajtát dajkáljon a föld
s örüljenek az új költők, akik az idők új arcát éneklük előttünk:
Rómában, Párisban, Moszkvában, Berlinben, Londonban és Budapesten.

(1914)

1 Égbolt.

2 Zenés, műsoros mulató.

3 Mozdony.

A ló meghal a madarak kirepülnek

Az idő nyerített akkor azaz papagájosan kinyitotta a szárnyait mondom széttárt vörös kapu szeretőmmel kinek fekete gyémántok voltak befalazva az arcába s 3 gyereket cepelt a kétségbeesésében

a gyárkémények alatt ültünk
tudtuk holnap a görbe vonalak
ho zsup ho zsup

azt mondta elmész Kasikám és én kiszáradok a pódiumokon¹ s nádler úr mázsolmányában nyilván nyilván

az úristen megfélekedzik a szépasszonyokról
már jött is a félkrisztus faszobrász
fiatal volt és gyalázatosan igazságszagú
holnap túl leszünk a magyar határon
hát igen hm igen
nyilván nyilván

a város rohant mellettünk
ide-oda forgott és néha fölágaskodott
láttam az apám kajla szalmakalapját amint úszkál a hóüveg fölött a patikától a szentháromság-szoborig és vissza

valamikor azt hitte az öreg 21 éves koromban káplán² leszek
az érsekújvári plébánián
de éppen tíz esztendővel előbb sporni úr lakatosműhelyében ettem a füstöt
az öreg már csak nagyon ritkán járt közénk haza
később az én szépen elgondolt jövőmet is beitta és kipisálta a sörrel
szerelmes lett egy öreg takarítónőbe
kihullott a haja s csak a cigányokkal barátkozott
1909 április 25

Párisba készültem gyalog a faszobrásszal
a kisváros ült a pocsolyában és harmonikázott
levszem rólad a szárnyaimat ó Szent Kristóf³ te sohse leszel az apád fia
egy részeg ember krokodilkönnyeket sírt
az „Arany Oroszlán” szálló falának dülten éreztem mindennek vége
keresztülszaladt rajtam egy vörös sín pár s a tornyokban harangoztak
galambok bukfenceztek a háztetők felett
jobban mondva galoppoztak a napkocsin
a ferenciek új harangja szinte énekelt már

1 Simon Jolán előadóművész volt.

2 Felszentelt pap.

3 Az utazók védőszentje.

aki aludni készül fényesítse ki az ólomrudakat
az órák fehér juhászoktatókon kísértének
éreztem mindennek vége
pálincások és rövidárkereskedők becsukták boltjaikat
csak menj vissza barátocskám a gyerekeidhez
a kerek többet nem fordultak visszafelé
az ember elhánnya csikófogait és néz a semmibe ahol az élet beleharap a saját farkába
a semmibe

ó dzsiramári

Ó lébli

ó Bum Bumm

a hajó pedig döcögött velünk mint a terhes asszony s a hátunk mögött valaki összetolta a

kulisszákat

ez volt az első keresztbevágott nap az életemben
fáklyák lobogtak bennem és feneketlenségek

papagallum

ó fumigó

papagallum

a partokon húszas csoportokban vörösréz madarak kukorékoltak

a fákon akasztottak hintáztak s szintén kukorékoltak

csak néha a víz fenekéről néztek felénk az elkomorodott hullák

de mi 21 évesek voltunk

a faszobrásznak csúnya rózsaszínű szőrök kunkorodtak ki az állából

különben jól éltünk

csak éppen a gyomrunk átlója

hiába húztuk meg a srófokat az ökrök újra meg újra nekiindultak

a tarlókon át

s a szemeinket néha már alig tudtuk levakarni a lányok bokáiról

ilyenkor mindig felkiáltottak belőlem a cintányérok

Bécsben 3 napig az utcán aludtunk

aztán véglegesen kicsavartuk magunkat önmagunkból

mi is az hogy civilizáció

az ember bekeni magát valami zománccal és irtózni kezd a tetvektől

mi is az hogy családi kapocs

az ember holmi selyemszalaggal meghosszabbítja a köldökzsinórját

mi is az hogy istentisztelet

az ember félni kezd hogy ne kelljen félnie

mi talpunkra szögeztük az országutakat s a nap jött velünk az úrban

arany mérföldlábakon

higgyétek el az elefánt nem nagyobb mint a bolha

a vörös nem vörösebb mint a fehér

s ha mégis mi azért mentünk

tovább kamaralógósz ha felállítjuk a mérleget, úgyis mi húzzuk a rövidebbet

és ekkor kinyíltak a szemeink
és mélyek lettünk mint a fekete kutak a bányavidéken
és mentünk és mentünk
13 angyal járt előttünk
szintén gyalog
és énekeltek nekünk a fiatalságunkról
már tipikus csavargók voltunk jól megnevelt bolhákkal a hónunk alatt
szerettük az árokba hullott gyümölcsöt
a savanyútejet
és a zsidók hitközségi kasszáit
s jöttek felénk innen és onnan is a testvérek
a világ minden fajta nyelvével s csodálatosan téglabőrű ábrázatokkal
speciális szaga volt valamennyinek
s némelyiket legyalulták a kilométerek s némelyiknek még tejes volt a szája az anyja csecsetől
az utak fehér dunnákban heverték alattunk
a sürgönydrótok összerántották magukat és kabalákat írtak az égre
este láttuk amint az asszonyok lába között kinyíltak a virágok
de mi növényevők és asszonygyűlölők voltunk
és áthúztuk magunkat Passaun
Aachenen
Antwerpenen
a faszobrász lesoványodott mint a szálka s a szakálla egészen megvörösödött
nekem versek és hadzsura erdők kezdtek nőni a fejemben
a fényfolyókon kétszer átúsztak előttünk a patkányok
nagy tutajokon amelyek nadrággombbal és madártojásokkal voltak kimintázva
postafiókokban vártak rám a szeretőm levelei
de tudtam az éjszakák a legtetvesebbek
ilyenkor tehát a verseimen dolgoztam akik úgy jöttek
elő a fejemből mint valami aranygyapjas birkák
semmi kétség ezek a leggyámoltalanabb állatok
de ha valaki füle mögé dugja a táblát
a redőnyök ijedten leszaladnak
ez a mi életünk
a vámőrök minden állomáson bélyegzőt ütnek a szívünkre
s mi csak úszunk tovább hajnal iránt
bizony okosabb lenne ha mindenki édesfagyökérral vagy krumplicukorral kereskedne
összátok be a világot amiben éltek
nekünk könnyű naponta 50 kilométert megyünk belőle kifelé
alagutakban hegyek gerincén s a hallgatag német erdőkben
érezzük a friss trágya szagát a földeken
a hegyek néha megfordulnak s a fák citeráznak a szélben
a fák alapjábanvéve teherbe esett lányok
de ha jobban megnézzük a határkövek is teherbe esett lányok

halkan beszélnek egymáshoz és azt mondják:
 ha ő elmegy én öngyilkos leszek
 tegnap egész nap pelenkákat szegtem arany fonállal
 angyalkának keresztetem majd és gyémánt cseresznyét akasztok a fülébe
 vagy egyszerűen csak ezt mondják:
 a férfiak mind sánta kutyák
 a hegyek már egészen fölénk hajolnak
 az óriás kígyó pedig skrupulusok¹ nélkül lenyeli a napot
 még utóbb is költő lesz belőlem
 csak jól felhúzni a kereplőket a legtöbb baj úgysisz anna kisasszony szelességén múlik
 tegnap két verset küldtem haza a független Magyarországnak²
 s megint visszaestünk Stuttgartba
 ültünk a koldusok asztalánál lekváros lepényeket ettünk
 s egy stájer paraszt szíve világított le a gerendákról
 a szomszédház udvarán az ŰDV HADSEREGE³ misézett
 flóták és klarinétok visítottak a csillagok alatt
 láttuk a sárga üvegbaglyokat amint áthajolnak a fiatal anyák fölött
 ó isten báránya ki elveszed a világ bűneit⁴
 a faszobrászban megint cihelődni kezdett a félkrisztus és mindenáron beszélni akart
 fogd be a csuszalesődet ordított föl a stájer paraszt
 egészen orrunk alá tolvá a szívét
 látjátok 7 rozsdás törrel van keresztül szúrva
 a szeretőm 7 hazugsága ez bennem testvérkéim
 látjátok ezt a zöld karimát itt a jobb oldalán
 ez az én gazdám utolsó harapása rajta testvérkéim
 26 esztendő vagyok s olyan tiszta volt az életem mint a reggeli harmat
 télen egész nap a házunk előtt söpörgettem nyáron kövér gabonát arattam
 hej haj de az ember sorsa olyan mint a
 mindenkinek nyitva volt a szeme s a falak mögött láttuk amint a világ kifordítja szűrét
 budapest–páris–berlin–kamcsatka–szentpétervár
 a faszobrász részeg volt már s a szemeiből mint valami kanálisokból folydogált a szomorúság
 a kiáltások egyre inkább a sarok felé tartottak hogy elolthassák kanócaikat
 esküdjetek meg hogy ezután csak a tiszta gatyamadzag varázshatalmában hisztek
 szólaltam meg egész váratlanul
 s láttam amint a hangom erre felé jön a szomszéd udvarból
 én költő vagyok
 tehát csak tudom
 a lámpások azért égnek jól mert kétszer turatámó
 és tele vannak petróleummal

1 Lelkifurdalások, aggályok.

2 Korabeli napilap.

3 Salvation Army: szabadegyház.

4 Miseszöveg: az Agnus Dei.

szörnyen neki voltam keseredve szerettem volna valamit adni ezeknek a szegény embereknek
de a csillagok már leléptek strázsáikról
a 13 angyal most nyilván kinyitott szájjal alszik a padlás-grádicson
uram-isten
a falakról vörös seregekben lefelé masíroznak a poloskák
mindenki sózza be az orrahegyét
íme milyen rövid az élet
de belőlünk mégiscsak kanmacskák lesznek a párisi tűzfalakon
tente baba hát tente
az ember elalszik
így lesznek a vertikálisokból¹ horizontálisok²
és viszont
az égből kiléptek a téntagyerekek
gyertek át velem a kerten
a folyó túlsó partján Mária altatgatja fiát
mindenki kattantsa be esze fölött a reteszeket
a padlón sárga tócsákban foszforeszkáltak az emlékeim
a sarkokban kinyíltak a hátizsákok és veszettül ugatni kezdtek
mint Mária a fiát
az egész kertet az ölemben ringattam
és lejjebb
íme itt vannak 1 1/2 márkáikkal a sameszek³
sóhajok üvegesednek
virágok virágzanak
ó hát itt vagy te is
én és te
rajtad
én
kösd csak rám a térdeidet
asszonykám
ezüst szalamander
papagáj
vitézkötés az életemen
gyümölcsfa
leszakított csillag
ó jaj ó jaj
mindenki csavarja meg az üveg dugókat
az órák kiléptek csillag ketreceikből
s hosszú parafaorrukkal kelet felé fordultak az elefántok

1 Függőleges.

2 Vízszintes.

3 Templomszolga, segéd.

az első hang amit hallottam egy gramofon ordítása volt a perifériákról
a faszobrász nem tudott fölkelni ezen a reggelen
meg fogok dögleni mondta meg fogok dögleni
a kolduskirálynő óriás mosogatódézsával állt a feje fölött
az órából kijött a csontfejú kakukk és alázatosan meghajolt
meg fogok dögleni sírta a faszobrász meg fogok dögleni
s mindenki látta a halált
amint kétszer végigment a szobán
de hát miért is mennél el testvérem
miért
a mezőkről még be sem terelted a nyájat
sárga hajadban meg sem gyújtottad a lámpákat
s a kígyók is mind alszanak a szemedben
ó ne törődj a csúnya kávéskannával ő megharapta a szolgáló köldökét
s most mind a ketten másállapotban fekszenek
meg fogok dögleni visította a faszobrász meg fogok dögleni
s a házak hosszú taktusban a templom felé hajoltak
egy kese csikó még betolta fejét az ablakon
és nyerített
ki veszi meg a kabátomat mondtam én is
5 korona senki többet 5 korona
s a hegyekről egyszerre lefelé kezdtek szaladni az utak
hát menni
megint menni
azóta sem láttam többé a szegény faszobrászt
pedig nagyon jó barátok voltunk s esténként úgy égett előttem a szakálla mint a csipkebokor
2 hétig egyedül vándoroltam
szomorú voltam mint valami öreg számár s minden
pocsolyánál megmostam a fejem
emlékeimet szerettem volna kimosni a fejemből melyek szörnyen megüledtek
és fekete zászlókat lobogtattak a partok felé
hogymiféle partok felé azt nem tudom
úgy éreztem valami rohanó folyó vagyok és partjaim vannak
lesorvadt pálmákkal és zöld békákkal
mert akkor már költő voltam megoperálhatatlanul
rendesen leveleztem a szeretőmmel
s tudtam csak föl kellene hasítani a szügyemet és tiszta
arany csurogna ki a szívemből
csak ezek a belga parasztok ne lennének annyira piszkosak
ezek a sovíniszta állatok még mit se tudnak a világ folyásáról
hiába állok előttük
egyik sem látja meg homlokomon a csillagot
olyan voltam mint a 7 árva

de azért mégis itt értek bennem össze a görbe vonalak
itt találkoztam össze szittyával aki zürichből jött és chilébe készült vallásalapítónak
én komolyan hittem hogy lehet belőle valaki
nagyon különösen voltak megkoszosodva a fülei
kint hevertünk az antwerpeni rakodó parton s ő szónoklatot tartott a gyapotbálákhoz és
rusznishordókhöz¹

polgártársak énekelte polgártársak
a házinyulak a legszaporább tyúkok s a malmok patkányfogakat csempésznek a gabonába
de azért örölnék is és ez nem hiába történik
mitől félek gyámoltalanok
igém virágokban lobogtak már a mezőkön
dögöljenek meg akik elismerik a nyugvópontok szükségszerűségét
reggel mi elindulunk a nap iránt isten csárdája felé
szegény eszemben kinyíltak a liliomok
hát igen reggel elindulunk isten csárdája felé
krisztus könnyeit² fogjuk inni a nádfüdelű pajtában és szilvóriumot
ó de minden jó ember sorsába belepottyant legalább egy krokodilus
s ő aki a zürichi herbergből jött és chilébe készült vallásalapítónak
ezen az éjszakán trippert³ kapott a rivoli utcai⁴ matróbordélyban
a kártyatornyok hangtalanul összeomlottak
kerítések nőttek föl körülöttünk mintahogy az állatkertben látható
egymásután még 21-szer az ég felé kiáltottam:
latabagomár
ó talatta⁵
latabagomár és finfi
a lemezek csak szakadatlanul forogtak
le kellene fűrészelni a mesteremberek fekete kezeit
az asztalosok minden csomót kilöknek a helyéből
a lakatosok még nem értenek a kattantyúk betevéséhez
s egy napon ezért összedűl a ketrecünk
látjátok Izabella is elvesztette egyik kesztyűjét
ó hát ki is törődhetne velünk szerencsétlen háromszeműekkel
a házak fölött csörömpölve más tájak felé röptek a madarak
szittyá az öltözőben felejtette az új vallás kulcsát
s az első napon hangosan sírt utána mint a gyerekek
aztán levazelinozta a füleit és elindultunk brüsszel felé
mint akiket kiraboltak
mindenről lemondunk és tudtuk csak az idő ért meg minket
ő sohse fog bennünket kiejteni magából

- 1 Apróhalas.
- 2 Lacrimae Christi: likőrbor.
- 3 Kankó, nemi betegség.
- 4 Párizsi utca.
- 5 Tenger.

este már a maison du peuple¹ hosszú asztalainál ültünk
 s szívtuk a jó belga dohányt
 láttuk amint vandervele² átment a termen a szocialista titkárságba
 más híres vezérek pedig a kassza előtt játszottak új francia kártyákkal
 roppant gyűjtőmedencében a világ embercsuszpejza³ volt itt együtt
 kék szemű oroszok kiket eljegyzett a forradalom
 olajszagú hollandok
 poroszok
 sovány hegyvidékiek
 magyarok lehervadt bajusszal
 garibaldi patétikus rokonai
 és mindenki itt volt akit megverték vagy akinek otthon
 nem volt elég kenyere
 némelyek vállán New York felhőkarcolói virrasztottak
 mások szeméből vörösen kikönyökölt a gyűlölet
 néztek a világ legnagyobb lendületei futnak ki az állomásról
 viharok zúgnak
 telefondrótok moszkva szívéből visítanak
 elvtársnő üljön a zongorához
 pincérek átszaladnak rajtunk a fekete levessel
 mozik előtt gyülekeznek a proletárok
 a szövetség embere tízes csoportokban osztja ki a jegyeket
 kutyák fõlszaladnak a repedt fogú falakon és énekelnek mint az öregasszonyok
 valaki azt mondta le az oligarchiával
 és egyszerre:
 róma
 páris
 tífisz⁴
 stockholm
 samarkand⁵
 s a ruhrvidéki bányák
 halljátok-e a müncheni városháza harangocskáit
 florenben⁶ az apostolok vállán alusznak a galambok
 mindenki tudta már nem lehet messze isten órája
 a fanatikuskok bőre érzékenyebb mint a szeizmográf⁷
 s mi valamennyien vakaródtunk
 elvtársnő üljön a zongorához

1 Victor Horta a belga szocialista párt számára tervezte a Népházat 1895-ben.

2 Émile Vandervele szocialista politikus, a belga munkáspárt vezére.

3 Embermassza.

4 A grúz főváros.

5 Híres üzbég város, mindkettő a Szovjetunió része ekkor.

6 Firenze.

7 Földrengésmérő.

föl

föl¹

ó ha most ide tudnám kapcsolni a szeretóm gyémántszemait
a középső lámpa mellett elhajóztak a szalamanderek
szittyá már aludt a vörös tócsákban
s most szép volt mint egy fiatal bulldog
mi mindennel gazdagodhatna az ember egy óra
alatt ha olyan okos lenne mint teszem egy fényképezőgép
de az ember mindig be van csukva s bőre fölött észrevétlenül elszaladnak a világok
éjfélkor az orosz gyűlésre mentünk a petit passage-ba²
egy szőke tovaris³ beszélt még egészen gyerek
lángok virágoztak ki a szájából s a kezei röpködtek mint vörös galambok
hát igen mi rokonok vagyunk dosztojevszkij ördögöiseivel⁴
mi leharaptuk magunkban a szentimentalizmus hetedik fejét
és mindent le akarunk rombolni
ó Oroszország te elátkozott föld
ki látná gyámoltalan szenvedésedet ha a te csillaggal megjelölt fiaid nem látnák
európa leköpi bennünk az ázsiait
és mégis egyedül csak mi megyünk a hegyre fölfelé
semmi kétség az asztrakháni péklány vagy a szentpétervári szajha
egy napon meg fogja szülni az új embert
oroszország a forradalom vörös tavaszával viselő
de oroszország pusztáin még nem tudnak kifakadni a virágok
de oroszország hasonló a megműveletlen földhöz
segítsetek hát
testvérek
európa hozzánk hasonló szerencsétlen fiai
segítsetek segítsetek!
s mi láttuk amint öreg sapkája alatt meggyulladt a feje
valamennyien a tenyerébe ültünk
hurrá Oroszország! éljen! zsviú! hurrá!
az én hátamról akkor leesett egy púp
ablakokon kinyíltak a jégvirágok
és szittyá akiből aszan provokátor⁵ és rendőrkém lett később
megcsókolta az orosz kabátját
tisztá vagyok mint a gyermek
mondta – ha tripperem nem lenne elmennék carszkoje szelóba⁶ hogy megölhessem a cárt
ezen az éjszakán nem ittunk pálinkát

1 Az Internacionálé kezdőszavai.

2 Brüsszeli utca; jelentése: kis sikátor.

3 Elvtárs.

4 Utalás Dosztojevszkij Ördögök című regényére.

5 Provokátor, beépített ügynök.

6 A cárok nyári rezidenciája Szentpétervár közelében; ma Puskinó.

megmostuk a lábunkat és nem gondoltunk szerelemre
egy magyar nyomdász aki azóta 12 évet kapott lázadásért szerencsét vetett a szobalány
kártyáiból
és halkan és messzire hangzón énekelünk
végre hát végre
eljött az idő s mi teljesek vagyunk mint a beojtott fák
azt hittük márciusok arany lobogói seregnek fölöttünk
a hattyúk fönt ültek a hintákon és két hangon nevettek
az eduard téren föl akartam ajánlani magam a szegények asztalára
de hajnalban eljöttek értünk a belga csendőrök még alig virradt
a pisáló szobor¹ előtt még nem álldogáltak a bedekkeres² idegenek
a piszkos utcák még azt hitték magukról hogy komolyan párisban fekszenek
nevettek ránk a városháza arany círadái
s mi mentünk láncba vert kezekkel a szakadó kékségben
lefelé a meredek lépcsőkön
a krumpelisütők megvasalt kályhái előtt
kocsmák moslékjában
a halkereskedés hajnali bűzében
szegény csavargók kiket összecordázott a rend s most haldoklik bennük az isten
a rue mouffetar³-ban kurvákkal találkoztunk
boldog voltam
nagyon örültem nekik hogy ilyen szépek a virradatban
a ferdére meszelt szélben ferdére állt a kontyuk
a nap gyémánt fátyol mögül kukucska rájuk a tűzfalokról
egész éjszaka virrasztottunk mint a szentek
s most nyálaztam a cigarettájuk után
ha csak megvakarhatnám a hátam nyöszörögte szittya
ki nem régen még chilébe készült messiásnak
valaki fehér ágytakarót lobogtatott egy balkonról
a szőke gyerekoszra gondoltunk aki lángokból élt
mint marinetti⁴ futurista istene
és szerette oroszországot jobban mint fiú az anyját
most átdobják a belga határon s egy kék reggelen a kreml előtt felkasztják
segítsetek hát
testvérek
európa hozzánk hasonló szerencsétlen fiai
segítsetek! segítsetek!
én csak együgyű költő vagyok csak a hangomnak van éle
mit ér ha valaki papírkarddal leszúrja a tumaromi boszorkányt

1 A Manneken Pis.

2 Útikönyves.

3 Brüsszeli utca.

4 Az olasz futurista mozgalom vezetője.

12 napig ültünk az egérszagú toloncházban
105-en voltunk egyetlen teremben
nappal és éjjel
éjjel és nappal
éjjel az országotakra gondoltunk és poloskákat gyilkoltunk
reggel meleg vizet kaptunk délben hideg kását s egész nap imádkoztunk
kellett érthetetlen belga imákat hangosan a szakállas őr után aki fönt ült egy magas pódiumon
mint valami bálvány

aztán sötétzöld vagonokban elvittek bennünket a francia határig
9-féle tojást találtam a madárfészkekben
uram isten
jön páris
akiről éneklő csodákat hallottam
s akit még nem ismerek
tudtam a franciáknak vörös kakas áll a címerükben
tudtam a francia föld lánnyal és művészettel áldott
zola¹ parasztjai ezüst gitárokon úsztak hajnalban
kék hulláit gyepágyra fektette a szajna
szittyá dunajecről mesélt a magyar tanítóról
aki most hegedűvirtuóz a chat noir²-ban
9 szeretője van idegen francia lányok akik csatalovak
voltak a francia–német háborúban
megnéztem a jegyzeteimet: 3004 krisztusképet láttam idáig
9-féle tojást találtam a madárfészkekben
lüttichnél elhajtottam 2 tehenet
tehát
300 kilométerre voltam páristól
s fejünk fölött mankón jártak a papagájok
Ó PÁRIS!
PÁRIS!

ady andre látott téged meztelenül s a te véres romjaid
fölött született meg guillaume apollinaire a szimultanista költő
tisztán éreztük hogy zarándokszagunk van
és mentünk naponta 60-70 kilométert
és mentünk a vastorony árnyéka felé
vegyétek meg a vízhólyagjainkat mondtuk az embereknek
vegyétek meg jókarban tartott vízhólyagjainkat
ha vékony túvel szúrjátok föl meg sem érzitek utána az égetés ízét
a franciák azért mégis nagyon hasonlítanak a belgákhoz
bajorországban laknak a legemberségesebb fajankók
lehet hogy a jó malátasörtől ilyenek

1 Francia regényíró, a naturalizmus vezéralakja.

2 Párizsi kabarészínház (Fekete Macska).

de az is lehet hogy bennük valóban spanyolviaszra ült a keresztény filozófia
 megduzzadt könnyzacskóinkat állandóan a nyakunkban hordtuk
 mint valami nehéz sós kolompokat
 napokig sehoh se kaptunk szállást
 ó hát mért is szült minket az anyánk ha nem tudott
 mindjárt házat is tojni a hátunkra?
 egy börtönőr aki különben suszter is volt
 12 órára bedugott bennünket a szalmába
 a sárga csövekből lándzsákkal fogókkal és valóságos orosz pikákkal¹ vándoroltak felénk
 a tetvek
 ez azonban nem jelentett semmit
 messze holdhíntákon aludtunk furulyaszóval
 valaki állandóan azt énekelte felettünk:
 TI AZ ÉN KÉT MUTATÓ UJJAIM VAGYTOK
 s reggel feketekávét ittunk a suszterné szoknyája körül
 azt mondta nagyon szép hajam van
 s ha jobban megnéz egy igor nevű legényre hasonlítok
 aki 20 év előtt a szajnába ölte magát miatta
 a feketekávé paposan szétkólikázott a gyomrunkban s én megígértem
 hogy Párisból küldök neki képeslapot
 két összefont kézzel és egy turbékoló galambbal
 PÁRIS Ó PÁRIS mennyi szép ember ölte meg ott magát
 és ki tudja miért
 és többé nem szakadt el tőlem a hangja
 benne sírt a vámorök sípjában
 és nevetett Páris elektromos kürtjeiben
 ne vess hát te számár
 nem látod hogy az élet aranyfészkében ülsz
 most Páris ringat bennünket mondta szittyá egészen megfélekedezve a tripperéról
 egyszer már angyalvért fejtem itt a csillagokból
 hozzáképest szódavíz volt az anyám teje
 tűzd föl a szárnyaidat
 holnap elmegyünk GRIZETTE-hez
 holnap osztrigát fogunk enni a boulevard italien²-en és megnézzük
 a villanyos madarakat
 holnap átmegyünk a tuillériákon³
 és a csillagbáron
 hát igen
 igen
 nagyon szomorú voltam s éreztem beteg lábaimon hogyan nőnek a körmök

1 Lándzsákkal.

2 Párizsi körút, mely az Operához vezet.

3 A királyi palota kertje Párisban.

ó jaj

jaj

hozzám szakállasan és vakolatlan érnek el a csodák

$2 \times 2 = 4$

csipkebokor nyílik ki mindenütt

de a modern lovaknak vasból vannak a fogaik

s aki reggel elindul nem bizonyos hogy estére hazaérkezik

az a legboldogabb akinek kifordítható a bőre

mert ki is nézhetne túl önmagán

amit fölállítunk az föl van állítva

de amit fölállítunk az nem jelent semmit

a folyók hajlandók darabokra törni ha sietni akarnak

az urak nem tudnak két lábbal lépni mint a verebek

tudjuk hogy az asszony elhagyja a párját

a majmok megnézték hátuljukat goldmann úr tükreiben és teljesen boldogok

talán ha sakkozni tudnék

de én semmihez sem értek igazán

a levágott disznó combjai ringlispieren¹ ülnek a kirakatokban

én láttam párist és nem láttam semmit

szeretőm másállapotban várt rám az angyalföldi állomáson

anyámnak már egészen citromfeje lett a szegénységtől

nevetni akartam előttük de nagyon szégyelltem hogy

két nadrág van rajtam gatyá nélkül

bizonyos hogy a költő vagy épít magának valamit amiben kedve telik

vagy bátran elmehet szivarvégszedőnek

vagy

vagy

madarak lenyelték a hangot

a fák azonban tovább énekelnek

ez már az öregség jele

de nem jelent semmit

én KASSÁK LAJOS vagyok

s fejünk fölött elröpül a nikkal számovár².

(1922)

1 Körhintán.

2 Vízfóraló edény az oroszoknál teafőzéshez.

Egy ember élete

[részletek]

A tömeg, amely 1919. március 21-én délután tudományos előadás meghallgatására gyűlt össze a régi Képviselőházban, ugyanennek a napnak az estéjén úgy érezhette, hogy minden különösebb megerőltetés nélkül egy új, történelmi korszak kapunyitója lett. Ha pontosan le lehetne fotografálni belső érzés- és gondolatvilágát, az erővonalaknak és hangulatárnyalatoknak nagyon érdekes képe tárulna elénk. Valóban nagy jelentőségű pillanatokát élt meg ez a tömeg, de vajon mi az és mennyi az, amit ezeknek a pillanatoknak sorsdöntő jelentőségéből ésszel és érzéssel fölfogott, megemésztett, a szervezet egészségére föloldott magában? Föltételezhető-e, hogy a tömeg tudta, mit csinál ezekben a pillanatokban, és mi történik körülötte? Én nem hittem ezt, és némi gondolkodás után föl sem tudtam volna tételezni. Forradalom! Úgy képzeltük el, hogy a forradalom kirobbanásakor valaminek láthatóan és hallhatóan történnie kell, valami olyasminek, ami homályos elképzeléseink szerint a csodával határos. És mi történt? Semmi különösebb.

Összegyűltünk, hogy meghallgassuk egy filozófiai képzettségű ember erősen egyetemi katedrához szabott előadását, s aztán váratlanul egy katona lépett az emelvényre, kérdezetlenül és minden konkrét bizonyíték nélkül kihirdette, hogy győzött a forradalom: megszületett Magyarország Tanácsköztársasága. Talán senkinek sem jutott eszébe, hogy ez a katona eszelős vagy tudatos svindler is lehet, aki csak azért jelenti ki ezeket a híreket, hogy a forradalmi cselekedetekre kényszerülő tömeget félrevezesse. Valószínű, ha ennek a beszédnek az ellenkezőjét mondta volna el előttünk, ugyanúgy azt is ellenvetés nélkül tudomásul vettük volna. Most oszlopba sorakoztunk, és zászló alatt fölvonultunk az utakon. Ha azonban azzal a hírrel jelent volna meg az emelvényen, hogy győzött az ellenforradalom, s mi most valamennyien a halál torkában vagyunk, akkor a büszke fölvonulás helyett pánikszerű menekülés kezdődött volna.

Miközben ilyen gondolatokkal bajlódtam, éreztem, hogy mi százan és ezren tömegbe verődött alig vagyunk egyebek játékszernél, vak eszköznél, amellyel a véletlenek mesterkednek. Profán gondolatok ezek, talán nem is illőek egy meggyőződéses szocialistához. De igen, én úgy vélem, éppen annyiban vagyok szocialista, amennyiben minden dolognak a mélyére akarok látni, és a zajló körülmények közepette is önmagammat, az embert is tüzetesen meg akarom ismerni. Ha visszatekintek életem folyására, látom, hogy nem voltak benne események, amelyek előtt csodálkozva elámultam, és olyan események sem voltak, amiknek a megismerésétől kétségbeestem volna.

[...]

Menetelek a menetelőkkel a fölpezdült utcán, és nem kurjongatok örömmámorban, és nem énekelek, mint a többiek. A lelkesedést elnyomja bennem a kíváncsiság; a maga valóságában szeretném ésszel fölélni, hogy mi is történik velem és társaimmal. Hallom magam körül: „Kitört a forradalom! Éljen a forradalom!” Mi az, hogy kitört a forradalom? Úgy hat rám ez a kiáltás, mint gyerekkoromban azoknak a paraszt kamaszoknak az örömujjongása, akik

a városukba érkező vándorcirkuszt üdvözölték ilyen maradék nélküli elragadtatással. Vajon, hát mi nem vagyunk a forradalom? Ha mi vagyunk, mi az, ami bennünk és rajtunk megváltozott? Ha nem mi vagyunk, miért kiabáljuk szakadatlanul, hogy éljen?

[...]

Hivatalos jelentés:

„Csapataink nagy része fegyelmetlen, és minden komoly ellenállás nélkül hagyja el a rajvonalat és az állásait.”

„Az ellenséges haderő egyelőre föltartóztatlanul nyomul előre. A románok elfoglalták a szolnoki hídfőt, és átkeltek a Tiszán. Esedékessé vált Miskolc kiürítése, mert a cseh csapatok túlerővel előnyomulóban vannak.”

Közben hangos sietséggel folyik a készülődés május 1-ének megünneplésére. Minden összeszedhető textilanyagot és papírzsákot összeszednek, a gyárakban megfestik vörösre, hogy ríktó ünnepelőbe öltöztethessék a komor, lefáradt várost. A főbb vonalakon állványokat emelnek, és építik a készülő monumentumok talapzatait. Kissé halotti torra készülődés ez, de a tömegek szerencsére nem okoskodnak a fölött, amit látnak. A közhangulat lassan ünnepélyesebbé és derűsebbé válik.

Április utolsó napján tomboló vihar kerekedett a város fölé. Ordít a szél, mintha a házak is megvonaglanának kínjukban, a díszítmények és emelvények inognak. Itt-ott ijesztő romhalmaz, a Rákóczi úton kidőlt egy oszlop, és agyonütötte Páris Pál újságírót. Apró, vékony emberke volt, az Az Újság gyermekrovatának Nagypója, az ország gyermekei szeretettel gondoltak rá naponta, s most holtan fekszik a romok alatt. Sokan megsiratják, és sokan intő jelet látnak ebben a tragédiában.

Én beteg vagyok, s lehetséges, ezért is látok mindent túlzottan sötétnek és bizonytalan alakzatúnak.

1919. május 1.

A munka szabadságának és az emberi szolidaritásnak ünnepe. És a tömegek éljenek akármilyen kormány alatt, ünnepi cécókra, fölvonulásokra, éneklésekre és a helyzetük megjavítását ígérő szónokok meghallgatására minden időkből kaphatók voltak. Ezen a reggelen is, mintha újjászületett volna a város. A környékről és a kültelki negyedekből már hajnalban megindultak az ünnepelő seregek, ezren és ezren, tízezren, százezren, tisztába öltözöttek, zászlók alatt menetelnek a város központja felé. Az ünnepség rendezősége elég átgondoltan dolgozik. Az érkezők szakmák szerint csatlakoznak, s ezek a szakmai csoportok egymás mögé sorakoznak a végtelennek tűnő kígyóvonalban. Vasasok, fások, nyomdászok, cukrászok, hivatalnokok, színészek, mozisok és a többiek mind, mind külön jelvényekkel, és kibontott, hatalmas zászlók alatt monumentálisabb képet adnak minden katolikus processzióknál és minden háborúba induló hadseregnél.

És a város főbb útvonalain vörösben díszlenek a házak, a párkányokon és erkélyeken vörös drapériákkal játszik a szél, itt, ott zászlók nyúlnak ki mélyen az utak fölé, az ablakokból vörös és tarka szőnyegek csüngnek ki, amelyek néha úgy hatnak, mint az általános lelkesedés

vörös tűzbokrai, néha pedig úgy tűnnek, mintha az otromba háztömegek gyulladós, hatalmas nyelveiket öltögetnék az ünneplő tömeg felé.

A fölvonulás főútvonala az Andrássy út. A Fürdő utca sarkán hatalmas, vörös diadalkapu engedi át magán a tömeget. A kapu fölött nagy betűkkel a fölírás: „Pusztuljon el a tőke, hogy romjain fölépíthessük a világ nemzetközi kommunista társadalmát.”

A Köröndön a négy szobortömböt egy-egy vörös földgömb takarja be, magát a teret pedig virágfüzérekkel díszített oszlopsor szegélyezi.

Az Andrássy út végén a millenniumi emlékművet vörös obeliszkké alakították át. Előttük áll Marx hatalmas szobra, s mellette jobbról egy vasmunkás, balról egy bányamunkás ölesre méretezett szoborfigurája komorlik. Ugyancsak Marxtól két oldalra két freskószzerű festmény egészíti ki a csoportozatot. Az egyik a „városi proletariátus”, a másik a „földműves szegénység” szimbolikus megjelenítése. Az emlékoszlopon a fölírás:

„Világ proletárjai egyesüljetek!”

A Szépművészeti Múzeum és a Múcsarnok épületei is vörös díszben ékeskednek. A Múcsarnok előtt harsogó monumentalitással áll Pór Bertalan A vörös hadsereg című festménye.

A városligeti tavon oltárszerű emelvények magasodnak ki a vízből. Giccses, szentimentális tákolmányok, de ma ezek a szörnyszülöttek is a nép hatalmát és az igazság érvényesülését hirdetik.

A Mezőgazdasági Múzeum előtt hatalmas freskó a proletár mezőgazdaságot jeleníti meg. Fölírás: „Amit az ember nem épített meg, az nem az övé! Minél magasabb a munka, annál tiszteltebb a munkás!”

A Váci körút is ünneplőbe öltözött, a tömeg árad a házak kőpartjai között dalolva és ujjongva, a vörös lobogók árnyékában. A Deák téren a vörös szövetekkel beburkolt halcsarnok előtt Lenin szobra áll, vele szemben pedig, az Anker palota előtt a pikkelyes faszobor köré emelt vörös tömbön a forradalmat jelképező freskófestmény, kétoldalt Lenin és Szabó Ervin szobrával.

A Lánchíd budai oldalán merész, vörös tömbök emelkednek a házak elé, s közülük Marx és Engels szobrai tűnnek elő, arccal Pest felé fordultan.

Az Alagút vörössel díszített bejárata előtt egy pörölyös munkás és egy vöröskatona szobrai állnak.

A Vérmezőn, azon a helyen, ahol Martinovicsot és társait kivégezték, monumentális szarkofág épült, négy oldalán szónoki pódium, magát a teret pedig úgy alakították át, hogy alkalmas legyen a délutáni ünnepi játékokhoz. A bejárat előtt magas oszlopon Lenin mellszobra.

Órákon át tart a tömeg hömpölygése. Istenáldotta szép nap van. Ha különben semmi sem sikerül úgy a vezetőknek, ahogyan azt szeretnék, ez a májusi ünnepség sokáig emlékezetében marad Budapest népének. Feleséggel együtt mi is a menettel indultunk el, de aztán nem bírtam a lassú, majdnem egy helyben topogó gyaloglást. Egyre betegebbernek érzem magam, kiváltunk a menetből, elvergődtem a Ligetig. Leültem, és így akartam bevárni a többieket, de ehhez sem volt erőm. Legalább ha valami közlekedési eszközt lehetne szerezni. Gyalog mentünk haza, és elgyötörten lefeküdtem.

[...]

A munkásság fáradt, s az intellektuális csoport tagjai, akik közvetlenül a diktatúra kikiáltása előtt álltak Kun mellé, belezavarodtak önmaguk ellentmondásaiba. Filozófusok, költők, esztéták voltak, úgy léptek a gyakorlati mozgalomba, mint valami jótékony viharba, de nem bírták az erős levegőt, a folytonos öklöződést, támadást és védekezést, s elernyedten visszacsúsztak rögeszméik langyos, feneketlen iszapjába. Kint dühöngtek a veszedelmek, s ők, ha a legkisebb alkalom adódott hozzá, összebújtak a Szovjetház valamelyik szobájában, s keserű szájukból megindult az elvi vitatkozások végtelen áradata. Lukács György, az egykori heidelbergi filozopter, Révai József, a volt bankhivatalnok és esztétikus, Balázs Béla, a szimbolista költő, Sinkó Ervin, az ifjú nietzscheanista, krisztianista, tolsztojánus, aki bozontos fekete szakállával kicsit az ifjú Marxra és annak ellenfelére, az őrjöngő Bakunyinra hasonlít most és végül Jelena Andrejevna Grabenko, Lukács György orosz származású felesége. Ezek s még mellettük néhány összezavart fejű „ideológus” játszottak a maguk értelmével és értelmezésével. Hegel-, Marx-, Kierkegaard-, Fichte-, Weber-, Jean Paul-, Hölderlin-, Novalis-idézetek röpködtek a levegőben, s így egymás hegyében, hátában ezek a kiváló szellemek valósággal megfertőzték a levegőt, s mint a ködfelhők, ránehezedtek az emberek lelkére. A gyakorlat tiszta vonalú irányításáról és a szocialista társadalomideál képének a fölvezetéséről már szó sem lehetett. Kit a kötetlen lelkesedés, kit az együgyű moralizálás, kit pedig a tárgyaltalan fájdalmak és szomorúságok kevertek össze. Lukács, a gazdag bankigazgató fia most büntudattal él a világon, úgy érezte, felelősséggel tartozik burzsoá múltjáért, minden pillanatban késznek mutatkozik, hogy föláldozza magát a harc oltárán, Sinkó Ervin olyan erkölcsös és türelmetlen, amilyen csak a legvénebb amerikai puritán lehet, s egyikük sem veszi észre, amíg ők egymás ellen élezzik ki „szellemi fegyvereiket”, addig kint az utcán egyik riadalom követi a másikat, az ellenforradalmárok elszaporodása, s a még komolyan harcban álló munkások elkeseredése pusztulással fenyeget mindnyájunkat.

(1923–1935)

JÓZSEF ATTILA (1905–1937)

Curriculum vitae

1905-ben születtem, Budapesten, görög-keleti vallású vagyok. Apám – néhai József Áron – három esztendősen kivándorolt, engem pedig az Országos Gyermekvédő Liga Öcsödre adott nevelőszülőkhöz. Itt éltem hét éves koromig, már ekkor dolgoztam, mint általában a falusi szegénygyerekek – disznópásztorkodtam. Hét esztendősen anyám – néhai Pöcze Borbála – visszahozott Budapestre s beiratott az elemi iskola II. osztályába. Anyám mosással és takarítással tartott el bennünket, engem és két nővéremet. Házaknál dolgozott, odajárt reggeltől estig s én szülői felügyelet nélkül iskolát kerültem, csibészkedtem. A harmadikos olvasókönyvben azonban érdekes történeteket találtam Attila királyról és rávettem magam az olvasásra. Nem csupán azért érdekeltek a hun királyról szóló mesék, mert az én nevem is Attila, hanem azért is, mert Öcsödön nevelőszüleim Pistának hívtak. A szomszédokkal való tanácskozás után a fülem hallatára megállapították, hogy Attila név nincsen. Ez nagyon megdöbentett, úgy éreztem, hogy a létezésemet vonták kétségbe. Az Attila királyról szóló mesék fölfedezése azt hiszem döntően hatott ettől kezdve minden törekvésemre, végső soron talán ez az élményem vezetett el az irodalomhoz, ez az élmény tett gondolkodóvá, olyan emberré, aki meghallgatja mások véleményét, de magában fölülvizsgálja; azzá, aki hallgat a Pista névre, míg be nem igazolódik az, amit ő maga gondol, hogy Attilának hívják.

Kilenc éves koromban kitört a világháború, egyre rosszabbul ment a sorunk. Kivettem a részemet az üzletek előtt való álldogálásokból, – volt úgy, hogy este kilenc órakor odaálltam az élelmiszerüzem előtt várakozó sorba és reggel fél nyolckor, mikor már sorrakerültem volna, jelentették ki az orrom előtt, hogy nincs több zsír. Úgy segítettem anyámnak, ahogyan tudtam. Vízet árultam a Világ moziban. Fát és szenet loptam a Ferencvárosi pályaudvarról, hogy legyen fűtenivalónk. Színes papírforgókat csináltam és árusítottam a jobb sorsban élő gyerekeknek. Kosarakat, csomagokat hordtam a vásárcsarnokban stb. 1918 nyarán Abbáziában üdültem a Károly király féle gyermeknyaralattási akció jóvoltából. Anyám már betegeskedett, méhdaganata támadt s ekkor én magam jelentkeztem a Gyermekvédő Ligánál – így rövid időre Monorra kerültem. Visszatérvén Budapestre újságot árultam, bélyegekkel, majd kék, fehér és postapénzzel kereskedtem, mint egy kis bankár. A román megszállás alatt kenyeresfiú voltam az Emke kávéházban. Közben – öt elemi elvégzése után – polgári iskolába jártam.

1919 karácsonyán meghalt anyám. Gyámommá az árvaszék sógoromat, a most elhunyt Makai Ödön doktort nevezte ki. Egy tavaszon és nyáron át az Atlantica Tengerhajózási Rt. Vihar, Török és Tatár nevű vontatógőzösein szolgáltam. Ekkor vizsgáztam magánúton a polgári negyedik osztályából. Ezután gyámom és Giesswein Sándor dr. Nyergesújfalura küldtek kispapnak a szaléziánusokhoz. Itt csak két hetet töltöttem, hiszen görög keleti vagyok és nem katolikus. Innen Makóra kerültem, a Demke internátusba, ahol rövidesen ingyenes helyet kaptam. Nyáron lakásért és ellátásért tanítottam Mezőhegyesen. A gimnázium VI. osztályát színjelesen végeztem, jóllehet pubertáskori zavarok miatt több ízben öngyilkosságot kíséreltem meg, hiszen valójában sem akkor, sem előzőleg nem állott fölvilágosító barátként mellettem senkisésem. Már megjelentek első verseim is, 17 éves koromban írt költeményeimet a *Nyugat* publikálta. Csodagyerekeknek tartottak, pedig csak árva voltam.

A VI. osztály elvégzése után ott hagytam a gimnáziumot meg az internátust, mert elhagyatottságomban nagyon tétlennek éreztem magamat: nem tanultam, mert a tanárok magyarázata után is tudtam a leckét, hiszen erről jeles bizonyítványom is tanúskodott. Kukoricacsösznek, mezei napszámosnak mentem Kiszomborra és házitanítónak szegődtem el. Két kedves tanárom kérésére mégis elhatároztam, hogy érettségizem. A VII. és a VIII. osztályból összevont vizsgát tettem s így egy évvel előbb végeztem, mint volt osztálytársaim. Tanulásra azonban mindössze három hónap állt rendelkezésemre s így történt, hogy a hetedikből tiszta jó, a nyolcadikból pedig tiszta elégséges osztályzatot kaptam. Érettségi bizonyítványom már jobb a nyolcadikosnál: csak magyarból és történelemből kaptam elégségest. Ekkor már egy versemért Istenkáromlás miatt pörbefogtak. A Kúria fölmentett.

Ezután egy ideig könyvügynök voltam itt Budapesten, majd az infláció idején hivatalnokskodtam a Mauthner féle magánbankházban. A Hintz-rendszer bevezetése után itt a könyvelőségbe osztottak be s nem sokkal utóbb idősebb kollégáim bosszúságára engem bíztak meg annak ellenőrzésével, hogy kasszanapkor milyen értékek adhatók ki. Iparkodásomat itt egy kissé kikezdte az, hogy saját munkámon kívül önnön dolgaik egy részét is nyakamba varrták idősebb kollégáim, kik nem mulasztották el különben sem, hogy bosszúságot okozzanak nekem a lapokban megjelenő verseim miatt. „Ilyen idős koromban én is írtam verseket” – mondogatta mindegyikük. A bankház később megbukott.

Elhatároztam, hogy végképpen író leszek és szert teszek olyan polgári foglalkozásra is, amely szoros kapcsolatban áll az irodalommal. Magyar-francia-filozófiai szakra iratkoztam a szegedi egyetem bölcsészeti karán. Fölvettem heti 52 órát és 20 órából kollokváltam kitűnően. Napokat ettem¹, verseim honoráriumából fizettem lakásomat. Nagyon büszkévé tett, hogy Dézsi Lajos professzorom önálló kutatásra érdemesnek nyilvánított. De minden kedvemet elszegte az, hogy Horger Antal professzor, kinél magyar nyelvészetből kellett volna vizsgáznom, magához hívatott s két tanú előtt – ma is tudom a nevüket, ők már tanárok – kijelentette, hogy belőlem, míg ő megvan, soha nem lesz középiskolai tanár, mert „olyan emberre – úgymond – ki ilyen verseket ír” s ezzel elem tárta a Szeged c. lap egyik példányát, „nem bízhatjuk a jövő generáció nevelését”. Sokszor emlegetik a sors iróniáját s itt valóban arról van szó: ez a versem, Tiszta szívvel a címe, igen nevezetessé vált, hét cikket írtak róla, Hatvany Lajos az egész háború utáni nemzedék dokumentumának nyilvánította nem egy ízben „a kései korok számára”, Ignotus pedig „lelkében dédelgette, simogatta, dűnnyögte és mormolgatta” ezt a „gyönyörűszép” verset, ahogy a *Nyugat*ba írta róla és ezt a verset tette Ars poeticájában az új költészet mintadarabjává.

A következő évben – húsz éves voltam ekkor – Bécsbe mentem, beiratkoztam az egyetemre s abból éltem, hogy a Rathaus Keller bejáratánál újságot árultam és a Bécsi Magyar Akadémikusok helyiségeit takarítottam. Lábán Antal igazgató, mikor tudomást szerzett rólam, ezt megszüntette, ebédet adott a Collegium Hungaricumban s tanítványokhoz juttatott: Hajdu Zoltánnak, az Angol-Osztrák Bank vezérigazgatójának két fiát tanítottam. Bécsből – egy szörnyű nyomortanyáról, ahol négy hónapig lepedőm sem volt – egyenesen a Hatvany Kastélyba kerültem vendégnek, Hatvanba, majd a ház asszonya, Hirsch Albertné ellátott útiköltséggel és a nyár végeztével Párizsba utaztam. Itt beiratkoztam a Sorbonnera. A nyarat a délfraanciaországi tengerparton töltöttem egy halászfaluban.

1 Értsd: a hét minden napján más hívta meg ebédre vagy vacsorára.

Ezután Pestre jöttem. Két szemesztert hallgattam a pesti egyetemen. Tanári vizsgát mégsem tettem, mert – Horger Antal fenyegetésére gondolva – azt hittem, úgysem kapnék állást. Majd a Külkereskedelmi Intézet magyar-francia levelezőnek alkalmazott, megalakulásakor, – referenciával azt hiszem szívesen szolgál Kóródi Sándor úr, volt vezérigazgatóm. Ekkor azonban olyan váratlan csapások értek, hogy bármennyit edzett az élet, nem bírtam ki – az OTI előbb szanatóriumba, majd táppénzállományba utalt neuraszténia gravisszal. Hivatalomtól megváltam, beláttam, hogy nem lehetek tehertétel egy fiatal intézmény nyakán. Ezóta írásaimból élek. Szerkesztője vagyok a SZÉP SZÓ c. irodalmi és kritikai lapnak. Magyar anyanyelvemen kívül írok és olvasok franciául és németül, levelezek magyarul és franciául, perfect gépíró vagyok. Tudtam gyorsítani is, – egy havi gyakorlattal ezt a tudásomat fölfrissíthetem. Értek a sajtó nyomdatechnikájához, tudok szabatosan fogalmazni. Becsületesen tartom magam, azt hiszem, hogy fölfogásom gyors és hogy munkában szívós vagyok.

(1937)

Születésnapomra

Harminckét éves lettem én –
meglepetés e költemény
csecse
becse:

ajándék, mellyel meglepem
e kávéházi szegleten
magam
magam.

Harminckét évem elszelelt
s még havi kétszáz sose telt.
Az ám,
Hazám!

Lehettem volna oktató,
nem ily töltőtoll koptató
szegény
legény.

De nem lettem, mert Szegeden
eltanácsolt az egyetem
fura
ura.

Intelme gyorsan, nyersen ért
a „Nincsen apám” versemért,
a hont
kivont

szablyával óvta ellenem.
Ideidézi szellemem
hevét
s nevét:

„Ön, amíg szóból értek én,
nem lesz tanár e féltekén” –
gagyog
s ragyog.

Ha örül Horger Antal úr,
hogy költőnk nem nyelvtant tanul,
sekély
e kék –

Én egész népemet fogom
nem középiskolás fokon
taní-
tani!

(1937. április 11.)

Megfáradt ember

A földeken néhány komoly paraszt
hazafele indul hallgatag.
Egymás mellett fekszünk: a folyó meg én,
gyenge füvek alusznak a szívem alatt.

A folyó csöndes, nagy nyugalmat görget,
harmattá vált bennem a gond és teher;
se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér,
csak megfáradt ember, aki itt hever.

A békességet szétosztja az este,
meleg kenyereből egy karaj vagyok,
pihen most az ég is, a nyugodt Marosra
s homlokomra kiülnek a csillagok.

(1923. augusztus)

Nem én kiáltok

Nem én kiáltok, a föld dübörög,
Vigyázz, vigyázz, mert megőrült a sátán,
Lapulj a források tiszta fenekére,
Símulj az üveglapba,
Rejtőzz a gyémántok fénye mögé,
Kövek alatt a bogarak közé,
Ó, rejtse el magad a frissen sült kenyérben,
Te szegény, szegény.
Friss záporokkal szívárogy a földbe –
Hiába fürösztsöd önmagadban,
Csak másban moshatod meg arcodat.
Légy egy fűszálon a pici él
S nagyobb leszel a világ tengelyénél.
Ó, gépek, madarak, lombok, csillagok!
Meddő anyánk gyerekért könyörög.
Barátom, drága, szerelmes barátom,
Akár borzalmas, akár nagyszerű,
Nem én kiáltok, a föld dübörög.

(1924 első fele)

Szép, nyári este van

Szép, nyári este van.

Vonatok dübörögve érkeznek, indulnak,
Gyáarak ijedten vonítanak,
Kormos tetőket kormoz az este,
Rikkancs rikolt ívlámpák alatt,
Kocsik szaladgálnak összevissza,
Villamosok csengetnek nagy körmenetben,
Transzparenszek¹ ordítják, hogy: vak vagy,
Mellékuccákba ballagó falak
Visszalobogtatják a plakátot,
Előtted, mögötted, mindenfele – látod –
Plakátarcú emberek rohannak
És – látni – a nagy háztömbök mögött
Allelujázva-üvöltve-nyögve-káromkodva
Lihegve-hidegen-ravaszul-kapkodva
Emberlajtorján másznak magosra
Emberek
S a dühödt körutak nyakán
Kidagadnak az erek,
Hallani, hogy sikoltanak a néma hivatalnokok,
A hazatartó munkások lassú lépéseit,
Mintha öreg bölcsek lennének mindannyian,
Akiknek már semmi dolguk sincs a földön.
Hallani zsebtolvajok csuklóinak puha forgását
És odábról csámcsogását egy parasztnak,
Aki szomszédja kaszálójából
Épp most nyúz le egy jó darabot.
Hallok mindent, aki hallgatok.
Kolduscsontokban nyöszörög a szú,
Körülszimatolnak asszonyok,
De én nagyon messziről jöttem,
Kiülök szíves küszöböm elé
És hallgatok.

Szép, nyári este van.

(1924 első fele)

1 Reklámtáblák.

Tiszta szívvel

Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.

Harmadnapja nem eszek,
se sokat, se keveset.
Húsz esztendőm hatalom,
húsz esztendőm eladom.

Hogyha nem kell senkinek,
hát az ördög veszi meg.
Tiszta szívvel betörök,
ha kell, embert is ölök.

Elfognak és felkötnék,
áldott földdel elfödnek
s halált hozó fű terem
gyönyörűszép szívemen.

(1925. március)

A bőr alatt halovány árnyék

Egy átlátszó oroslán él fekete falak között,
szívemben kivasalt ruhát hordok amikor megszólítlak
nem szabad hogy rád gondoljak munkám kell elvégezniem,
te táncolsz,
nincsen betevő kenyere és még sokáig fogok élni,
5 hete, hogy nem tudom mi van veled
az idő elrohant vérvörös falábakon
az utak összebújnak a hó alatt,
nem tudom, hogy szerethet-e téged az ember?
néma négerok sakkoznak régen elcsendült szavaidért.

(1927. január)

Áldalak búval, vigalommal

Áldalak búval, vigalommal,
féltelek szeretnivalómmal,
őrizlek kérő tenyerekkel:
búzaföldekkel, fellegekkel.

Topogásod muzsikás romlás,
falam ellened örök omlás,
dűledék-árnyán ringatózom,
leheletedbe burkolózom.

Mindegy, szeretsz-e, nem szeretsz-e,
szívemhez szívvel keveredsz-e,
látlak, hallak és énekellek,
Istennek tégedet felellek.

Hajnalban nyújtózik az erdő,
ezer ölelő karja megnő,
az égről a fényt leszakítja,
szerelmes szívére borítja.

(1927 karácsony)

Ringató

Holott náddal ringat,
holott csobogással,
kékellő derűvel,
tavi csókolással.

Lehet, hogy szerelme
földerül majd mással,
de az is ringassa
ilyen ringatással.

(1928 tavasza)

Tedd a kezed

Tedd a kezed
homlokomra,
mintha kezed
kezem volna.

Úgy őrizz, mint
ki gyilkolna,
mintha éltem
élted volna.

Úgy szeress, mint
ha jó volna,
mintha szívem
szíved volna.

(1928. május-június)

Medáliák

1

Elefánt voltam, jámbor és szegény,
húvös és bölcs vizeket ittam én,
a dombon álltam s ormányommal ott
megsímogattam a holdat, a napot,

és fölnyujtottam ajkukhoz a fát,
a zöld cincért, a kígyót, a kovát, –
most lelkem: ember – mennyem odavan,
szörnyű fülekkel legyezem magam – –

2

Porszem mászik gyenge harmaton,
lukas nadrágom kézzel takarom,
a kis kanász ríva öleli át
kővé varázsolt tarka malacát –

zöld füst az ég és lassan elpirul,
csöngess, a csöngés tompa tóra hull,
jéglapba fagyva tejfehér virág,
elvált levélen lebeg a világ – –

3

Totyog, totyog a piócahalász,
bámul, bámul a sovány kanász,
lebeg, lebeg a tó fölött a gém,
gőzöl, gőzöl a friss tehénlepény –

egy fáradt alma függ fejem felett,
a hernyó rágott szívéig szemet,
kinéz hát rajta és mindent belát,
virág volt ez a vers, almavirág – –

4

Lehet, hogy hab vagy, cukrozott tejen,
lehet, hogy zörej, meredt éjjelen,
lehet, hogy kés vagy ónos víz alatt,
lehet, hogy gomb vagy, amely leszakad –

a cselédlány könnye a kovászba hull,
ne keress csókot, ez a ház kigyúl,
hazatalálsz még, szedd a lábodat –
füstölgő szemek világítanak – –

5

Disznó, de akin jáspis a csülök,
fábul faragott istenen ülök,
hejh, bársony gyász, a tejen tűnj elő!
meghalok s mázsás szakállam kinő

s ha megrándul még bőröm, az egek,
hátramról minden hasamra pereg;
hemzsegnek majd az apró zsírosok,
a csillagok, kis fehér kukacok – –

6

Ragyog a zöld gyík, sorsom keresi,
zörget a búza: magvát kiveti,
rámnéz a tó, ha belé kő esett
s a sírók sóhajtotta fellegek,

a háborúkkal hívott hajnalok,
ugró napok és rezgő csillagok
körülkóvályogják nyugodt fejem –
világizása hőmérsékletem – –

7

A küszöbön a vashabú vödör, –
szeresd a lányt, ki meztéláb söpör,
a szennyes lé lapulva árad el,
tajtékja fölgyúrt karján szárad el –

én is bádoghabokba horpadok,
de kélnék csengő és szabad habok
s végigcsattognak tengerek lován
a lépcsőházak villogó fogán – –

8

Borostyánkőbe fagy be az ügyész,
fekete frakkban guggolva kinéz,
meredten nézi, hogy mi féltve főd,
cirógat, áld a fény, a szél, a köd,

befut a rózsza, amint rothadok,
pihéné szednek hűvös kócsagok
és őszi esték melege leszek,
hogy ne ludbőrzenek az öregek – –

9

Barátommal egy ágyban lakom,
nem is lesz hervadó liliomom,
nincs gépfegyverem, kövem vagy nyilam,
ölni szeretnék, mint mindannyian

s míg góggel fortyog a bab és sziszeg,
főzelékszínű szemmel nézitek,
hogy széles ajkam lázba rezgve ring
s fecskék etetnek bogárral megint – –

10

Szakállam sercenj, reccsenj, kunkorodj,
boronaként a vetésen vonódj –
az ég fölött, mint lent a fellegek,
egy cirógatás gazdátlan lebeg

s e hűvös varázs húzva, szeliden,
szakállamon majd egykor megpihen
s vörös fonatján bütykömig csorog
jó ízzel-gőzzel, mint a gyógyborok – –

11

Huszonhárom király sétál,
jáspiskorona fejükben,
sárga dinnyét edegélnek,
új hold süt a balkezükben.

Huszonhárom kölyök császkál,
csámpás sityak a fejükben,
görögdinnyét szürcsölöznek,
új nap lángol jobbkezükben.

12

Az eltaposott orrú fekete,
a sárga, kinek kékebb az ege,
a rézbőrű, kin megfagyott a vér
és a lidércként rugódzó fehér –

(1927–1928)

Klárisok

Klárisok a nyakadon,
békafejek a tavon.
Báránygané,
bárányganéj a havon.

Rózsa a holdudvaron,
aranyöv derekadon.
Kenderkötél,
kenderkötél nyakamon.

Szoknyás lábad mozgása
harangnyelvek ingása,
folyóvízben
két jegenye hajlása.

Szoknyás lábad mozgása
harangnyelvek kongása,
folyóvízben
néma lombok hullása.

(1928 nyara)

Anyám

A bögrét két kezébe fogta,
úgy estefelé egy vasárnap
csöndesen elmosolyodott
s ült egy kicsit a félhomályban – –

Kis lábaskában hazahozta
kegyelmeséktől vacsoráját,
lefeküdtünk és eltűnődtem,
hogy ők egész fazékkal esznek – –

Anyám volt, apró, korán meghalt,
mert a mosónők korán halnak,
a cipeléstől reszket lábuk
és fejük fáj a vasalástól – –

S mert hegyvidéknek ott a szennyes!
Idegnyugtató felhőjáték
a gőz s levegőváltozásul
a mosónőnek ott a padlás – –

Látom, megáll a vasalóval.
Törékeny termetét a tőke
megtörte, mindig keskenyebb lett –
gondoljátok meg, proletárok – –

A mosástól kicsit meggörnyedt,
én nem tudtam, hogy ifjú asszony,
álmában tiszta kötényt hordott,
a postás olyankor köszönt néki – –

(1931. január 6.)

Holt vidék

Füstöl a víz, lóg a káka
kókkadón a pusztaságba.
Dunnába bútt fönn a magas.
Sűrű csönd ropog a havas
mezőben.

Kövér homály, zsíros, csendes;
lapos lapály, kerek, rendes.
Csak egy ladik, mely hallhatón
kotyog még a kásás tapon
magában.

Jeges ágak között zörgő
időt vajudik az erdő.
Csattogó fagy itt lel mohát
s idekőti csontos lovát
pihenni.

És a szőlő. Közül szilva.
A tőkéken nyirkos szalma.
Sorakozó sovány karók,
öreg parasztnak valók
járkálni.

Tanya, – körülötte körbe
fordul e táj. A tél körme
oldaláról egy keveset
repszetgeti még a meszet;
eljátsszik.

Az ól ajtaja kitarva.
Lóg, nyikorog, szél babrálja.
Hátha betéved egy malac
s kukoricatábla szalad
csövestül!

Kis szobában kis parasztnak.
Egy pipázik, de harasztot.
Ezeken nem segít ima.
Gondolkodva ülnek im a
sötétben.

Uraságnak fagy a szőlő.
Neki durrog az az erdő.
Övé a tó s a jég alatt
neki bujnak a jó halak
iszapba.

(1932. január)

Külvárosi éj

A mellékudvarból a fény
hálóját lassan emeli,
mint gödör a víz fenekén,
konyhánk már homállyal teli.

Csönd, – – lomhán szinte lábrakap
s mászik a súroló kefe;
fölötte egy kis faldarab
azon tűnődik, hulljon-e.

S olajos rongyokban az égen
megáll, sóhajt az éj;
leül a város szélénél.
Megindul ingón át a téren;
egy kevés holdat gyújt, hogy égjen.

Mint az omladék, úgy állnak
a gyáarak,
de még
készül bennük a tömörebb sötét,
a csönd talpazata.

S a szövőgyárok ablakán
kötegebe száll
a holdsugár,
a hold lány fénye a fonál
a bordás szövőszékeken
s reggelig, míg a munka áll,
a gépek mogorván szövök
szövőnők omló álmait.

S odébb, mint boltos temető,
vasgyár, cementgyár, csavargár.
Visszhangzó családi kripták.
A komor föltámadás titkát
őrzik ezek az üzemek.
Egy macska kotor a palánkon
s a babonás éjjeli őr
lidércet lát, gyors fényjelet, –
a bogárhátú dinamók
hűvösen fénylenek.

Vonatfűtty.

Nedvesség motoz a homályban,
a földre ledőlt fa lombjában
s megnehezíti
az út porát.

Az úton rendőr, motyogó munkás.
Röpcédulákkal egy-egy elvtárs
iramlik át.
Kutyaként szimatol előre
és mint a macska, fülel hátra;
kerülő útja minden lámpa.

Romlott fényt hány a korcsma szája,
tócsát okádik ablaka;
benn fuldokolva leng a lámpa,
napszámos virraszt egymaga.
Szundít a korcsmáros, szuszog,
ő nekivicsorít a falnak,
búja lépcsőkön föl buzog,
sír. Élteni a forradalmat.

Akár a hült érc, merevek
a csattogó vizek.
Kóbor kutyaként jár a szél,
nagy, lógó nyelve vizet ér
és nyeli a vizet.

Szalmazsákok, mint tutajok,
úsznak némán az éjjel árján – –

A raktár megfeneklett bárka,
az öntőműhely vasladik
s piros kisdedet álmodik
a vasöntő az ércformákba.

Minden nedves, minden nehéz.
A nyomor országairól
térképet rajzol a penész.
S amott a kopár réteken
rongyok a rongyos füveken
s papír. Hogy' mászna! Mocarog
s indulni erőtlen...

Nedves, tapadós szeled mása
szennyes lepedők lobogása,
óh éj!
Csüngsz az egen, mint kötelen
foszló perkál¹ s az életen
a bű, óh éj!
Szegények éje! Légy szemem,
füstölőj itt a szívemen,
olvaszd ki bennem a vasat,
álló üllőt, mely nem hasad,
kalapácsot, mely cikkan pengve,
– sikló pengét a győzelemre,
óh éj!

Az éj komoly, az éj nehéz.
Alszom hát én is, testvérek.
Ne üljön lelkünkre szenvedés.
Ne csipje testünket féreg.

(1932)

1 Pamutanyag.

Téli éjszaka

Légy fegyelmezett!

A nyár
ellobbant már.
A széles, szenes göröngyök felett
egy kevés könnyű hamu remeg.
Csendes vidék.
A lég
finom üvegét
megkarcolja pár hegyes cserjeág.
Szép embertelenség. Csak egy kis darab
vékony ezüstrongy – valami szalag –
csüng keményen a bokor oldalán,
mert annyi mosoly, ölelés fönnakad
a világ ág-bogán.

A távolban a bütykös vén hegyek,
mint elnehezült kezek,
meg-megrebbenve tartogatják
az alkonyi tüzet,
a párolgó tanyát,
völgy kerek csöndjét, pihegő mohát.

Hazatér a földműves. Nehéz,
minden tagja a földre néz.
Cammog vállán a megrepedt kapa,
vérzik a nyele, vérzik a vasa.
Mintha a létből ballagna haza
egyre nehezebb tagjaival,
egyre nehezebb szerszámaival.

Már fölszáll az éj, mint kéményből a füst,
szikrázó csillagaival.

A kék, vas éjszakát már hozza hömpölyögve
lassudat harangkondulás.
És mintha a szív örökről-örökre
állna s valami más,
talán a táj lüktetne, nem az elmulás.
Mintha a téli éj, a téli ég, a téli érc
volna harang
s nyelve a föld, a kovácsolt föld, a lengő nehéz.
S a szív a hang.

Csengés emléke száll. Az elme hallja:
Üllőt csapott a tél, hogy megvasalja
a pántos égbolt lógó ajtaját,
melyen a gyümölcs, a búza, fény és szalma,
csak dőlt a nyáron át.

Tündöklük, mint a gondolat maga,
a téli éjszaka.

Ezüst sötétség némasága
holdat lakatol a világra.

A hideg úrön holló repül át
s a csönd kihül. Hallod-e, csont, a csöndet?
Összekoccannak a molekulák.

Milyen vitrinben csillognak
ily téli éjszakák?

A fagyra tört emel az ág
s a pusztaság
fekete sóhaja lebben –
varjucapat ing-leng a ködben.

Téli éjszaka. Benne,
mint külön kis téli éj,
egy tehervonat a síkságra ér.
Füstjében, tengve
egy ölnyi végtelenbe,
keringenek, kihúnynak csillagok.

A teherkocsik fagyos tetején,
mint kis egérke, surran át a fény,
a téli éjszaka fénye.

A városok fölött
a tél még gőzölög.
De villogó vágányokon,
városba fut a kék fagyon
a sárga éjszaka fénye.

A városban felüti műhelyét,
gyártja a kínok szúró fegyverét
a merev éjszaka fénye.

A város peremén,
mint lucskos szalma, hull a lámpafény,
kissé odább
a sarkon reszket egy zörgő kabát,
egy ember, üldögél,
összehúzódik, mint a föld, hiába,
rálép a lábára a tél...

Hol a homályból előhajol
egy rozsdalevelű fa,
mérem a téli éjszakát.
Mint birtokát
a tulajdonosa.

(1932. december)

A város peremén

A város peremén, ahol élek,
beomló alkonyokon
mint pici denevérek, puha
szárnyakon száll a korom,
s lerakódik, mint a *guanó*,¹
keményen, vastagon.

Lelkünkre így ül ez a kor.
És mint nehéz esők
vastag rongyai mosogatják
a csorba pléhtetőt –
hiába törli a bú szivünről
a rákövesedőt.

Moshatja vér is – ilyenek vagyunk.
Uj nép, másfajta raj.
Másként ejtjük a szót, fejünkön
másként tapad a haj.
Nem isten, nem is az ész, hanem
a szén, vas és olaj,

a való anyag teremtett minket
e szörnyű társadalom
öntőformáiba lötytyintve
forrón és szilajon,
hogy helyt álljunk az emberiségért
az örök talajon.

Papok, katonák, polgárok után
igy lettünk végre mi hű
meghallói a törvényeknek;
minden emberi mű
értelme ezért bűg mibennünk,
mint a mélyhegedű.

Elpusztíthatatlant annyian,
mióta kialakult
naprendszerünk, nem pusztítottak
eddig, bár sok a mult:
szállításainkon éhinség, fegyver,
vakhit és kolera dúlt.

Győzni fogó még annyira
meg nem aláztatott,
amennyire a csillagok alatt
ti megaláztatok:
a földre sütöttük szemünk. Kinyílt
a földbe zárt titok.

Csak nézzétek, a drága jószág
hogy elvadult, a gép!
Törékeny falvak reccsennek össze,
mint tócsán gyöngye jég,
városok vakolata omlik,
ha szökken; s döng az ég.

Ki inti le – talán a földesúr? –
a juhász vad ebét?
Gyermekkora gyermekkorunk. Velünk
nevelkedett a gép.
Kezes állat. No, szóljatok rá!
Mi tudjuk a nevét.

És látjuk már, hogy nemsoká
mind térdre omlotok
s imádkoztok hozzá, ki pusztán
a tulajdonotok.
De ő csak ahhoz húz, ki néki
enni maga adott...

Im itt vagyunk, gyanakvón s együtt,
az anyag gyermekei.
Emeljétek föl szivünket! Azé,
aki fölemeli.
Ilyen erős csak az lehet,
ki velünk van teli.

Föl a szívvel, az üzemek fölé!
Ily kormos, nagy szivet
az látott-hallott, ki napot látott
füstjében fulladni meg,
ki lüktetését hallotta a föld
sok tárnás mélyeinek!

1 Madárürülék.

Föl, föl!... E fölosztott föld körül
sír, szédül és dülöng
a léckerítés leheletünktől,
mint ha vihar dühöng.
Fujjunk rá! Föl a szivvel,
füstöljön odafönt!

Mig megvilágosúl gyönyörű
képességünk, a rend,
mellyel az elme tudomásul veszi
a véges végtelent,
a termelési erőket odakint s az
ösztönöket idebent...

A város peremén sivít e dal.
A költő, a rokon,
nézi, csak nézi, hull, csak hull a
kövér, puha korom,
s lerakódik, mint a *guanó*,
keményen, vastagon.

A költő – ajkán csörömpöl a szó,
de ő, (az adott világ
varázsainak mérnöke),
tudatos jövőbe lát
s megszerkeszti magában, mint ti
majd kint, a harmóniát.

(1933 tavasza)

A hetedik

E világon ha ütsz tanyát,
hétszer szűljön meg az anyád!
Egyszer szűljön égő házban,
egyszer jeges áradásban,
egyszer bolondok házában,
egyszer hajló, szép búzában,
egyszer kongó kolostorban,
egyszer disznók közt az ólban.
Fölsír a hat, de mire mégy?
A hetedik te magad légy!

Ellenség ha elődbe áll,
hét legyen, kit előtalál.
Egy, ki kezdi szabad napját,
egy, ki végzi szolgálatját,
egy, ki népet ingyen oktat,
egy, kit úszni vízbe dobtak,
egy, ki magva erdőségnek,
egy, kit őse bögve védett,
csellel, gánccsal mind nem elég, –
a hetedik te magad légy!

Szerető után ha járnál,
hét legyen, ki lány után jár.
Egy, ki szivet ad szaváért,
egy, ki megfizet magáért,
egy, ki a merengőt adja,
egy, ki a szoknyát kutatja,
egy, ki tudja, hol a kapocs,
egy, ki kendőcskére tapos, –
dongják körül, mint húst a légy!
A hetedik te magad légy.

Ha költenél s van rá költség,
azt a verset heten költésék.
Egy, ki márványból rak falut,
egy, ki mikor szülték, aludt,
egy, ki eget mér és bólint,
egy, kit a szó nevéen szólít,
egy, ki lelkét üti nyélbe,
egy, ki patkányt boncol élve.
Kettő vitéz és tudós négy, –
a hetedik te magad légy.

S ha mindez volt, ahogy írva,
hét emberként szállj a sírba.
Egy, kit tejes kebel ringat,
egy, ki kemény mell után kap,
egy, ki elvet üres edényt,
egy, ki győzni segít szegényt,
egy, ki dolgozik bomolva,
egy, aki csak néz a Holdra:
Világ sírköve alatt mégy!
A hetedik te magad légy.

(1932)

Elégia

Mint ólmos ég alatt lecsapódva, telten,
füst száll a szomorú táj felett,
úgy leng a lelkem,
alacsonyán.
Leng, nem suhan.

Te kemény lélek, te lágy képzelet!
A valóság nehéz nyomait követve
önnönmagadra, eredetedre
tekints alá itt!
Itt, hol a máskor oly híg ég alatt
szikárló tűzfalak
magányán a nyomor egykedvű csendje
fenyegetően és esengve
fölordja lassan a tömény
bánatot a tűnődők szívéen
s elkeveri
milliókéval.

Az egész emberi
világ itt készül. Itt minden csupa rom.
Ernyőt nyit a kemény kutyatej
az elhagyott gyárudvaron.
Töredezett, apró ablakok
fakó lépcséin szállnak a napok
alá, a nyirkos homályba.
Felelj –
innen vagy?
Innen-e, hogy el soha nem hagy
a komor vágyakozás,
hogy olyan légy, mint a többi nyomorult,
kikbe e nagy kor beleszorult
s arcukon eltorzul minden vonás?

Itt pihensz, itt, hol e falánk
erkölcsi rendet a sánta palánk
rikácsolva
őrzi, óvja.
Magadra ismersz? Itt a lelkek
egy megszerkesztett, szép, szilárd jövőt
oly üresen várnak, mint ahogy a telkek
köröskörül mélán és komorlón
álmodoznak gyors zsbongást szövő
magas házakról. Kínlódó gypüket
sárba száradt üvegcserepek
nézik fénytelen, merev szemmel.
A buckákról néha gyüszünyi homok
perereg alá... s olykor átcikkan, donog,
egy-egy kék, zöld, vagy fekete légy,
melyet az emberi hulladék,
meg a rongy,
rakottabb tájakról idevont.
A maga módján itt is megterít
a kamatra gyötört,
áldott anyaföld.
Egy vaslábásban sárga fű virít.

Tudod-e,
milyen öntudat kopár öröme
húz-vonz, hogy e táj nem enged és
miféle gazdag szenvedés
taszít ide?
Anyjához tér így az a gyermek,
kit idegenben löknek, vernek.
Igazán
csak itt mosolyoghatsz, itt sírhatsz.
Magaddal is csak itt bírhatasz,
óh lélek! Ez a hazám.

(1933 tavasza)

1

Itt ülök csillámló sziklafalon.
Az ifju nyár
könnyű szellője, mint egy kedves
vacsora melege, száll.
Szoktatom szívemet a csendhez.
Nem oly nehéz –
idesereglik, ami tovatűnt,
a fej lehajlik és lecsüng
a kéz.

Nézem a hegyek sörényét –
homlokod fényét
villantja minden levél.
Az úton senki, senki,
látom, hogy meglebbenti
szoknyád a szél.
És a törékeny lombok alatt
látom előrebiccenni hajad,
megreznenni lány emléidet és
– amint elfut a Szinva-patak –
ím újra látom, hogy fakad
a kerek fehér köveken,
fogaidon a tündér nevetés.

2

Óh mennyire szeretlek téged,
ki szóra bírtad egyaránt
a szív legmélyebb üregeiben
cseleit szövő, fondor magányt
s a mindenséget.
Ki mint vizesés önnön robajától,
elválsz tőlem és halkán futsz tova,
míg én, életem csúcsai közt, a távol
közelében, zengem, sikoltom,
verődve földön és égbolton,
hogyan szeretlek, te édes mostoha!

3

Szeretlek, mint anyját a gyermek,
mint mélyüket a hallgatag vermek,
szeretlek, mint a fényt a termek,
mint lángot a lélek, test a nyugalmat!
Szeretlek, mint élni szeretnek
halandók, amíg meg nem halnak.

Minden mosolyod, mozdulatod, szavad,
őrzöm, mint hulló tárgyakat a föld.
Elmémbe, mint a fémbe a savak,
ösztoneimmal belemartalak,
te kedves, szép alak,
lényed ott minden lényedet kitölt.

A pillanatok zörögve elvonulnak,
de te némán ülsz fülemben.
Csillagok gyúlnak és lehullnak,
de te megálltál szememben.
Ízed, miként a barlangban a csend,
számban kihűlve leng
s a vizes poháron kezded,
rajta a finom erzet,
föl-földereng.

4

Óh, hát miféle anyag vagyok én,
hogyan pillantásod metsz és alakít?
Miféle lélek és miféle fény
s ámulatra méltó tünemény,
hogyan bejárhatom a semmiség ködén
termékeny tested lankás tájait?

S mint megnyílt értelembe az ige,
alászállhatok rejtelveibe!...

Vérköreid, miként a rózsabokrok,
reszketnek szüntelen.
Viszik az örök áramot, hogy
orcádon nyíljon ki a szerelem
s méhednek áldott gyümölcse legyen.
Gyomrod érzékeny talaját
a sok gyökerecske át meg át
hímezi, finom fonalát
csomóba szőve, bontva bogját –
hogy nedűid sejtje gyűjtse sok raját
s lombos tüdőd szép cserjéi saját
dicsőségüket susogják!

Az örök anyag boldogan halad
benned a belek alagútjain
és gazdag életet nyer a salak
a buzgó vesék forró kútjain!

Hullámzó dombok emelkednek,
csillagképek rezegnek benned,
tavak mozdulnak, munkálnak gyáarak,
sűrög millió élő állat,
bogár,
hinár,
a kegyetlenség és a jóság;
nap süt, homályló északi fény borong –
tartalmaidban ott bolyong
az öntudatlan örökkévalóság.

5

Mint alvadt vérdarabok,
úgy hullnak eléd
ezek a szavak.
A lét dadog,
csak a törvény a tiszta beszéd.
De szorgos szerveim, kik újjászülnék
napról napra, már fölkészülnek,
hogy elnémuljanak.

De addig mind kiált –
Kit két ezer millió embernek
sokaságából kiszemelnek,
te egyetlen, te lágy
bölcső, erős sír, eleven ágy,
fogadj magadba!...

(Milyen magas e hajnali ég!
Seregek csillognak érceiben.
Bántja szemem a nagy fényesség.
El vagyok veszve, azt hiszem.
Hallom, amint fölöttem csattog,
ver a szívem.)

6

(Mellékdal)

(Visz a vonat, megyek utánad,
talán ma még meg is talállok,
talán kihül e lángoló arc,
talán csendesen meg is szólalsz:

Csobog a langyos víz, fürödj meg!
Ime a kendő, törülközz meg!
Sül a hús, enyhítse étvágyad!
Ahol én fekszem, az az ágyad.)

(1933. június)

Reménytelenül

Lassan, tüdődvé

Az ember végül homokos,
szomorú, vizes síkra ér,
szétnéz merengve és okos
fejével biccent, nem remél.

Én is így próbálok csalás
nélkül szétnézni könnyedén.
Ezüstös fejszesuhanás
játsszik a nyárfa levelén.

A semmi ágán ül szivem,
kis teste hangtalan vacog,
köréje gyűlnek szeliden
s nézik, nézik a csillagok.

Vas-színű égboltban...

Vas-színű égboltban forog
a lakkos, hűvös dinamó.
Óh, zajtalan csillagzatok!
Szikrát vet fogam közt a szó – –

Bennem a mult hull, mint a kő
az űrön által hangtalan.
Elleng a néma, kék idő.
Kard éle csillan: a hajam – –

Bajszom mint telt hernyó terül
elillant ízű számra szét.
Fáj a szívem, a szó kihül.
Dehát kinek is szólanék – –

(1933. március)

Eszmélet

1

Földtől eloldja az eget
a hajnal s tiszta, lágyszavára
a bogarak, a gyerekek
kipörögnek a napvilágra;
a levegőben semmi pára,
a csilló könnyűség lebeg!
Az éjjel rászálltak a fákra,
mint kis lepkék, a levelek.

2

Kék, piros, sárga, összekent
képeket láttam álmaimban
és úgy éreztem, ez a rend –
egy szálló porszem el nem hibbant.
Most homályként száll tagjaimban
álmom s a vasvilág a rend.
Nappal holdkél bennem s ha kinn van
az éj – egy nap süt idebent.

3

Sovány vagyok, csak kenyeret
eszem néha, e léha, locska
lelkek közt ingyen keresek
bizonyosabbat, mint a kocka.
Nem dörgölődzik sült lapocka
számhoz s szívemhez kisgyerek –
ügyeskedhet, nem fog a macska
egyszerre kint s bent egeret.

4

Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ,
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
s így mindenik determinált.
Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.

5

A teherpályaudvaron
úgy lapultam a fa tövéhez,
mint egy darab csönd; szürke gyom
ért számhoz, nyers, különös-édes.
Holtan lestem az őrt, mit érez,
s a hallgatag vagonokon
árnyát, mely ráugrott a fényes,
harmatos szénre konokon.

6

Im itt a szenvedés belül,
ám ott kívül a magyarázat.
Sebed a világ – ég, hevül
s te lelkedet érzed, a lázat.
Rab vagy, amíg a szíved lázad –
úgy szabadulsz, ha kényedül
nem raksz magadnak olyan házat,
melybe háziúr települ.

7

Én fölnéztem az est alól
az egek fogaskerekére –
csilló véletlen szálaiból
törvényt szőtt a mult szövőszéke
és megint fölnéztem az égre
álmaim gőzei alól
s láttam, a törvény szövedéke
mindíg fölfeslik valahol.

8

Fülett a csend – egyet ütött.
Fölkereshetnéd ifjúságod;
nyirkos cementfalak között
képzelhetsz egy kis szabadságot –
gondoltam. S hát amint fölállok,
a csillagok, a Göncölök
úgy fénylenek fönt, mint a rácsok
a hallgatag cella fölött.

9

Hallottam sírni a vasat,
hallottam az esőt nevetni.
Láttam, hogy a mult meghasadt
s csak képzetet lehet feledni;
s hogy nem tudok mást, mint szeretni,
görnyedve terheim alatt –
minek is kell fegyvert veretni
belőled, arany öntudat!

10

Az meglett ember, akinek
szívében nincs se anyja, apja,
ki tudja, hogy az életet
halálra ráadásul kapja
s mint talált tárgyat visszaadja
bármikor – ezért őrzi meg,
ki nem istene és nem papja
se magának, sem senkinek.

11

Láttam a boldogságot én,
lány volt, szőke és másfél mázsa.
Az udvar szigorú gyöpén
imbolygott göndör mosolygása.
Ledőlt a puha, langy tócsába,
hunyorogott, röffent még felém –
ma is látom, mily tétovázva
babrált pihéi közt a fény.

12

Vasútnál lakom. Erre sok
vonat jön-megy és el-elnezem,
hogy' szállnak fényes ablakok
a lengedező szősz-sötétben.
Igy iramlanak örök éjben
kivilágított nappalok
s én állok minden fülke-fényben,
én könyöklök és hallgatok.

(1934 első fele)

Mama

Már egy hete csak a mamára
gondolok mindig, meg-megállva.
Nyikorgó kosárral ölében,
ment a padlásra, ment serényen.

Én még őszinte ember voltam,
ordítottam, toporzékoltam.
Hagyja a dagadt ruhát másra.
Engem vigyen föl a padlásra.

Csak ment és teregetett némán,
nem szidott, nem is nézett énrám
s a ruhák fényesen, suhogva,
keringtek, szálltak a magosba.

Nem nyafognék, de most már késő,
most látom, milyen óriás ő –
szürke haja lebben az égen,
kékítőt old az ég vizében.

(1934. október)

Kirakják a fát

A pályaudvar hídja még remeg,
de már a kényes őszi dél dorombol
és kiszáradt hasábfák döngenek,
amint dobálják őket a vagonból.

Ha fordul is egy, a lehullt halom
néma... Mi bánt? Ugy érzem, mintha félnék,
menekülnék, hasáb a vállamon.
A kisgyerek, ki voltam, mégis él még.

A kis kölyök, ki voltam, ma is él
s a felnőttet a bánat fojtogatja;
de nem könnyezik, egy dalt zöngicsél
s ügyel, hogy el ne szálljon a kalapja.

Töletek féltem, kemény emberek,
ti fadobálók, akiket csodáltam?
Most mint lopott fát, viszlek titeket
ez otthontalan, csupa-csösz világban.

(1936. október)

Gyermekké tettél

Gyermekké tettél. Hiába növesztett
harminc csikorgó télen át a kín.
Nem tudok járni s nem ülhetek vesztég.
Hozzád vonszolnak, löknek tagjaim.

Számban tartalak, mint kutya a kölykét
s menekülnék, hogy meg ne fojtsanak.
Az éveket, mik sorsom összetörték,
reám zudítja minden pillanat.

Etess, nézd – éhezem. Takarj be – fázom.
Ostoba vagyok – foglalkozz velem.
Hiányod átjár, mint huzat a házon.
Mondd, – távozzon tőlem a félelem.

Reám néztél s én mindent elejtettem.
Meghallgattál és elakadt szavam.
Tedd, hogy ne legyek ily kérlelhetetlen;
hogy tudjak élni, halni egymagam!

Anyám kivert – a küszöbön feküdtem –
magamba bujtam volna, nem lehet –
alattam kő és üresség fölöttem.
Óh, hogy alhatnék! Nálad zörgetek.

Sok ember él, ki érzéketlen, mint én,
kinek szeméből mégis könny ered.
Nagyon szeretlek, hisz magamat szintén
nagyon meg tudtam szeretni veled.

(1936. május)

A Dunánál

1

A rakodópart alsó kövén ültem,
néztem, hogy úszik el a dinnyehéj.
Alig hallottam, sorsomba merültem,
hogy fecseg a felszín, hallgat a mély.
Mintha szivemből folyt volna tova,
zavaros, bölcs és nagy volt a Duna.

Mint az izmok, ha dolgozik az ember,
reszel, kalapál, vályogot vet, ás,
úgy pattant, úgy feszült, úgy ernyedett el
minden hullám és minden mozdulás.
S mint édesanyám, ringatott, mesélt
s mosta a város minden szennyesét.

És elkezdett az eső cseperészni,
de mintha mindegy volna, el is állt.
És mégis, mint aki barlangból nézi
a hosszú esőt – néztem a határt:
egykedvű, örök eső módra hullt,
szintelenül, mi tarka volt, a mult.

A Duna csak folyt. És mint a termékeny,
másra gondoló anyának ölén
a kisgyermek, úgy játszadoztak szépen
és nevetgéltek a habok felém.
Az idő árján úgy remegtek ők,
mint sírköves, dülöngő temetők.

2

Én úgy vagyok, hogy már száz ezer éve
nézem, amit meglátok hirtelen.
Egy pillanat s kész az idő egésze,
mit száz ezer ős szemlélget velem.

Látom, mit ők nem láttak, mert kapáltak,
öltek, öleltek, tették, ami kell.
S ők látják azt, az anyagba leszálltak,
mit én nem látok, ha vallani kell.

Tudunk egymásról, mint öröm és bánat.
Enyém a mult és övék a jelen.
Verset írunk – ők fogják ceruzámat
s én érzem őket és emlékezem.

3

Anyám kún volt, az apám félig székely,
félig román, vagy tán egészen az.
Anyám szájából édes volt az étel,
apám szájából szép volt az igaz.
Mikor mozdulok, ők ölelik egymást.
Elszomorodom néha emiatt –
ez az elmulás. Ebből vagyok. „Meglásd,
ha majd nem leszünk!...” – megszólítanak.

Megszólítanak, mert ők én vagyok már;
gyenge létemre így vagyok erős,
ki emlékszem, hogy több vagyok a soknál,
mert az összejtig vagyok minden ős –
az Ős vagyok, mely sokasodni foszlik:
apám- s anyámmá válok boldogon,
s apám, anyám maga is ketté oszlik
s én lelkes Eggyé így szaporodom!

A világ vagyok – minden, ami volt, van:
a sok nemzedék, mely egymásra tör.
A honfoglalók győznek velem holtan
s a meghódoltak kínja meggyötör.
Árpád és Zalán, Werbőczy és Dózsa –
török, tatár, tót, román kavargó
e szívben, mely e multnak már adósa
szelíd jövővel – mai magyarok!

...Én dolgozni akarok. Elegendő
harc, hogy a multat be kell vallani.
A Dunának, mely mult, jelen s jövő,
egymást ölelik lágy hullámai.
A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés.

(1936. június)

Két hexameter

• Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgysis!
| Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgysis.

(1936. november–december)

Nagyon fáj

Kivül-belől
leselkedő halál elől
(mint lukba megriadt egérke)

amíg hevülsz,
az asszonyhoz úgy menekülsz,
hogy óvjon karja, öle, térde.

Nemcsak a lágy,
meleg öl csal, nemcsak a vágy,
de odaszítja a muszáj is –

ezért ölel
minden, ami asszonyra lel,
míg el nem fehérül a szája is.

Kettős teher
s kettős kincs, hogy szeretni kell.
Ki szeret s párra nem találhat,

oly hontalan,
mint milyen gyámoltalan
a szükségét végző vadállat.

Nincsen egyéb
menedékünk; a kés hegyét
bár anyádnak szegezd, te bátor!

És lásd, akadt
nő, ki érti e szavakat,
de mégis ellökött magától.

Nincsen helyem
így, élők közt. Zúg a fejem,
gondom s fájdalomam kicifrázva;

mint a gyerek
kezében a csörgő csereg,
ha magára hagyottan rázza.

Mit kellene
tenni érte és ellene?
Nem szégyenlem, ha kitalálom,

hisz kitalálom
a világ így is olyat, akit
kábít a nap, rettent az álom.

A kultúra
ugy hull le rólam, mint ruha
másról a boldog szerelemben –

de az hol áll,
hogy nézze, mint dobál halál
s még egyedül kelljen szenvednem?

A csecsemő
is szenved, ha szül a nő.
Páros kint enyhíthet alázat.

De énnekem
pénzt hoz fájdalmas énekem
s hozzám szegődik a gyalázat.

Segítsetek!
Ti kisfiúk, a szemetek
pattanjon meg ott, ő ahol jár.

Ártatlanok,
csizmák alatt sikongjatok
és mondjátok neki: Nagyon fáj.

Ti hű ebek,
kerék alá kerüljetek
s ugassátok neki: Nagyon fáj.

Nők, terhetek
viselőik, elvetéljetek
és sirjátok neki: Nagyon fáj.

Ép emberek,
bukjatok, összetörjeteK
s motyogjátok neki: Nagyon fáj.

Ti férfiak,
egymást megtépve nő miatt,
ne hallgassátok el: Nagyon fáj.

Lovak, bikák,
kiket, hogy húzzatok igát,
herélnek, rijjátok: Nagyon fáj.

Néma halak,
horgot kapjatok jég alatt
és tátogjatok rá: Nagyon fáj.

Elevenek,
minden, mi kintől megremeg,
égjen, hol laktok, kert, vadon táj –

s ágya körül,
üszkösen, ha elsenderül,
vakogjatok velem: Nagyon fáj.

Hallja, mig él.
Azt tagadta meg, amit ér.
Elvonta pusztá kénye végett

kivül-belől
menekülő élő elől
a legutolsó menedéket.

(1936. november eleje)

Kései sirató

Harminchat fokos lázban égek mindig
s te nem ápolasz, anyám.
Mint lenge, könnyü lány, ha odaintik,
kinyújtóztál a halál oldalán.
Lány őszi tájból és sok kedves nőből
próbállak összeállítani téged;
de nem futja, már látom, az időből,
a tömény tűz eléget.

Utoljára Szabadszállásra mentem,
a hadak vége volt
s ez összekuszálódott Budapesten
kenyér nélkül, üresen állt a bolt.
A vonatetőn hasaltam keresztben,
hoztam krumplit; a zsákban köles volt már;
neked, én konok, csirkét is szereztem
s te már sehose voltál.

Tőlem elvetted, kukacoknak adtad
édes emlőd s magad.
Vigasztaltad fiad és pirongattad
s lám, csalárd, hazug volt kedves szavad.
Levesem hütötted, fujtad, kavartad,
mondtad: Egyél, nekem nőssz nagyra, szentem!
Most zsiros nyirkot kóstol üres ajkad –
félrevezettél engem.

Ettelek volna meg!... Te vacsorádat
hoztad el – kértem én?
Mért görbitetted mosásnak a hátad?
Hogy egyengedsz egy láda fenekén?
Lásd, örülnék, ha megvernél még egyszer!
Boldoggá tenne most, mert visszavágnék:
haszontalan vagy! nem-lenni igyekszel
s mindent elrontsz, te árnyék!

Nagyobb szélhámos vagy, mint bármelyik nő,
ki csal és hiteget!
Suttyomban elhagytad szerelmeidből
jajongva szült, eleven hitedet.
Cigány vagy! Amit adtál hizelegve,
mind visszaloptad az utolsó órán!
A gyerekek kél káromkodni kedve –
nem hallod, mama? Szólj rám!

Világosodik lassacsckán az elmém,
a legenda oda.
A gyermek, aki csügg anyja szerelmén,
észreveszi, hogy milyen ostoba.
Kit anya szült, az mind csalódik végül,
vagy így, vagy úgy, hogy maga próbál csálni.
Ha küzd, hát abba, ha pedig kibékül,
ebbe fog belehalni.

(1935/1936. december)

Flóra

1. *Hexaméterek*

Roskad a kásás hó, cseperészget a bádogeresz már,
elfeketült kupacokban a jég elalél, tovatűnik,
buggyan a lé, a csatorna felé fodorul, csereg, árad.
Illan a könnyü derű, belereszket az égi magasság
s boldog vágy veti ingét pírral a reggeli tájra.

Látod, mennyire, félve-ocsúdva szeretlek, Flóra!
E csevegő szép olvadozásban a gyászt a szivemről,
mint sebről a kötést, te leoldtad – újra bizsergek.
Szól örökös neved árja, törékeny báju verőfény,
és beleborzongok, látván, hogy nélküled éltem.

2. *Rejtelmek*

Rejtelmek ha zengenek,
őrt állok, mint mesékbe'.
Bebujtattál engemet
talpig nehéz hűségbe.

Szól a szellő, szól a víz,
elpirulsz, ha megérted.
Szól a szem és szól a szív,
folyamodnak térted.

Én is írom énekem:
ha már szeretlek téged,
tedd könnyüvé énekem
ezt a nehéz hűséget.

3. *Már két milliárd*

Már két milliárd ember kötöz itt,
hogy belőlem hú állatuk legyen.
De világuktól délre költözik
a szép jóság s a szelid érzelem.
Mindenségüket tartani a fénybe,
mint orvos, ha néz az üvegedénybe,
már nem tudom, megadom magam kényre,
ha nem segítesz nékem, szerelem.

Ugy kellesz, mint a parasztnak a föld,
a csendes eső és a tiszta nap.
Ugy kellesz, mint a növénynek a zöld,
hogy levelei kiviruljanak.
Ugy kellesz, mint a dolgos tömegeknek,
kik daccal s tehetetlenül remegnek,
mert kínjukból jövőnk nem született meg,
munka, szabadság, kenyér s jószavak.

Ugy kellesz nekem Flóra, mint falun
villanyfény, kőház, iskolák, kutak;
mint gyermekeknek játék, oltalom,
munkásoknak emberi öntudat.
Mint minta, mint az erény a szegénybe,
s ez össze-vissza kusza szövénybe,
társadalmunkba, elme kell, nagy fénybe',
mely igazodni magára mutat.

4. Buzgóság

Ha olyan buzgó volnék, mint szerelmes
s megbékülne e háborús család,
az emberek, keresném engedelmes
szívvel,
az örökös ifjuság italát.

Nehezülök már, lelkem akkor boldog,
ha pírban zöldel a fiatal ág –
bár búcsut int nekem... E fura dolgot
űzném,
az örökös ifjuság italát.

Fecseghetnének nyelves tudományok –
mind pártfogolna, ki szívébe lát:
legalább keressem, amire vágyok,
bár nincs,
az örökös ifjuság italát.

5. Megméressél!

Már nem képzelt ház üres telken,
csinosodik, épül a lelkem,
mivel az árnyakkal betelten
a nők között Flórára letem.

Ő a mezőn a harmatosság,
kétes létben a bizonyosság,
lábai kígyóim tapossák,
gondjaim mosolyai mossák.

Ízét adja a tiszta víznek,
száját adja a tiszta íznek,
hazaszólt, amikor űznek,
szemében csikó legelészget.

Ő az okmány, kivel a kellem
a porráomlás ellen, a szellem
az ólálkodó semmi ellen
szól, pöröl szorongó szerelmem.

Érdekeimből megértettél,
bátorra vakmerőből tettél,
kínlódtál, amíg nem szeretted,
egész világom ege lettél, –

hát dicsértessél s hirdettessél,
minden korokon át szeressél
s nehogy bárkiben alább essél,
mindig, mindenütt megméressél!

(1937. február)

Flórának

Most azon muszáj elmerengnem:
hogy ha te nem szeretnél engem,
kiolthatnám drága szemem,
lehunyhathatnám fáradt szemem.

Mert jó meghalni. Tán örülnék,
ha nem szeretnél így. Kiülnék
a fehérhabú zöld egek,
fecsegő csillagfellegek

mellé a nyugalom partjára,
a nem üres űr egy martjára,
szemlélni a világokat,
mint bokron a virágokat.

Hajósinas koromban, nyáron,
a zörgő, vontató Tatáron,
egy szép napon munkátlanul,
mint aki örömet tanul,

bámultam a Dunát, megáradt,
libegtetett leveles ágat,
úgy kanyarított sok fodort,
deszkát harapdált és sodort

olyan sok szép villogó dinnyét
a sárga ár, hogy el se hinnéd
és én se hinném el talán,
ha nem tenéked mondanám.

Piros almák is ringatóztak,
zöld paprikák bicegve úsztak,
most ez, majd az lett volna jó.
S állt és bólított a hajó.

Ilyen lenne az űri szemle.
Milyen szép! – bólíntva mindenre,
meglátnám, milyen kéken ég
az ég, mely hozzád illenék.

Mert a mindenség ráadás csak,
az élet mint az áradás csap
a halál partszegélyein
túl, örök, szívek mélyein

túl, túl a hallgatag határon,
akár a Duna akkor nyáron...
Mert szeretsz s nyugton alhatom,
neked én be is vallhatom

az elmulástól tetten érten,
hogy önmagamba én se fértem,
a lelkem azért közvagyon
s azért szeretlek ily nagyon.

(1937. március)

(Én, ki emberként...)

Én, ki emberként vagyok, élve, boldog,
mint olyan dolgok, mik örökre szólnak,
hadd kiáltom szét az egeknek újból –
Flóra, szeretlek!

Ajkaidról lágy lehü, száz varázslat
bűvöl el, hogy hű kutyaként figyeljem
könnyü intését okos ujjaidnak,
mint leszek ember.

Flóra, karcsú, szép kehely, állsz előttem,
mint csokor van tűzve beléd a mennybolt
s napvirág felhők, remegő levél közt
hajlik az estnek.

Lelkemen szöktet, paripán, a képed,
épp csak érintvén vizeket, mezőket.
Két szemedből fűre, bogárra, tiszta
értelem árad.

Este van, mindent körüláll a csillag,
lásd, a mindenség aranyos kalitka,
benne itt vagy, én csevegőm, oh itt vagy,
rabmadaracsám!

(1937. március)

Bukj föl az árból

Ijessz meg engem, Istenem,
szükségem van a haragodra.
Bukj föl az árból hirtelen,
ne rántson el a semmi sodra.

Én, akit fölhasznál a ló,
s a porból éppen hogy kilátszom,
nem ember szívébe való
nagy kínok késeivel játszom.

Gyulékony vagyok, s mint a nap,
oly lángot lobbantottam – vedd el!
Ordíts reám, hogy nem szabad!
Csapj a kezemre menyköveddel.

És verje bosszúd, vagy kegyed
belém: a büntelenség vétek!
Hisz hogy ily ártatlan legyek,
az a pokolnál jobban éget.

Vad, habzó nyálú tengerek
falatjaként forgok, ha fekszem,
s egyedül. Már mindent merek,
de nincs értelme semminek sem.

Meghalni lélekzetemet
fojtom vissza, ha nem versz bottal
és úgy nézek farkasszemem,
emberarcú, a hiányoddal!

(1937. március)

(Ős patkány terjeszt kórt...)

Ős patkány terjeszt kórt miköztünk,
a meg nem gondolt gondolat,
belezabál, amit kifőztünk,
s emberből emberbe szalad.
Miatta nem tudja a részeg,
ha kedvét pezsgőbe öli,
hogy iszonyodó kis szegények
üres levesét hörpöli.

S mert a nemzetekből a szellem
nem facsar nedves jogokat,
hát uj gyalázat egymás ellen
serkenti föl a fajokat.
Az elnyomás csapatban károg,
élő szívre mint dögre száll –
s a földgolyón nyomor szivárog,
mint hülyék orcáján a nyál.

Lógatják szárnyuk az ínségnek
gombostűjére szúrt nyarak.
Bemásszák lelkünket a gépek,
mint aluvót a bogarak.
Belsőnk odvába bútt a hálás
hűség, a könny lángba pereg –
űzi egymást a bosszuállás
vágya s a lelkiismeret.

S mint a sakál, mely csillagoknak
fordul kihányni hangjait,
egünkre, hol kinok ragyognak,
a költő hasztalan vonit...
Óh csillagok, ti. Rozsdás, durva
vastörökül köröskörül
hányszor lelkembe vagytok szurva –
(itt csak meghalni sikerül.)

S mégis bizom. Könnyezve intlek,
szép jövőnk, ne légy ily sivár!...
Bizom, hisz mint elődeinket,
karóba nem húznak ma már.
Majd a szabadság békessége
is eljön, finomúl a kin –
s minket is elfelednek végre
lugasok csendes árnyain.

(1937. január eleje)

Thomas Mann üdvözlése

Mint gyermek, aki már pihenni vágyik
és el is jutott a nyugalmas ágyig,
még megkérdel, hogy: „Ne menj el, mesélj” –
(így nem szökik rá hirtelen az éj)
s míg kis szive nagyon szorongva dobban,
tán ő se tudja, mit is kíván jobban,
a mesét-e, vagy azt, hogy ott legyél:
így kérünk: Ül le közénk és mesélj.
Mondd el, mit szoktál, bár mi nem feledjük,
mesélj arról, hogy itt vagy velünk együtt
s együtt vagyunk veled mindannyian,
kinek emberhez méltó gondja van.
Te jól tudod, a költő sose lódit:
az igazat mondd, ne csak a valódit,
a fényt, amelyetől világlik agyunk,
hisz egymás nélkül sötétben vagyunk.
Ahogy Hans Castorp madame Chauchat testén,¹
hadd lássunk át magunkon itt ez estén.
Párnás szavadon át nem üt a zaj –
mesélj arról, mi a szép, mi a baj,
emelvén szivünk a gyásztól a vágyig.
Most temettük el szegény Kosztolányit
s az emberségen, mint rajta a rák,
nem egy szörny-állam iszonyata rág
s mi borzadozva kérdezzük, mi lesz még,
honnan uszulkan ránk uj ordas eszmék,
fő-e uj méreg, mely közénk hatol –
meddig lesz hely, hol fölolvasható?...
Arról van szó, ha te szólsz, ne lohadjunk,
de mi férfiak férfiak maradjunk
és nők a nők – szabadok, kedvesek
– s mind ember, mert az egyre kevesebb...
Foglalj helyet. Kezdd el a mesét szépen.
Mi hallgatunk és lesz, aki csak éppen
néz téged, mert örül, hogy lát ma itt
fehérek közt egy európaít.

(1937. január eleje)

1 Utalás Thomas Mann *A varázshegy* (1924) című regényének híres jelenetére, amikor Hans Castorp a röntgen segítségével „belelát” kedvese, madame Chauchat (ejtsd: mádám sosa) testének belsejébe.

Ars poetica

Németh Andornak¹

Költő vagyok – mit érdekelne
engem a költészet maga?
Nem volna szép, ha égre kelne
az éji folyó csillaga.

Az idő lassan elszivárog,
nem lógok a mesék tején,
hörpintek valódi világot,
habzó éggel a tetején.

Szép a forrás – fürödni abban!
A nyugalom, a remegés
egymást öleli s kél a habban
kecsesen okos csevegés.

Más költők – mi gondom ezekkel?
Mocskolván magukat szegyig,
koholt képekkel és szeszekkel
mímeljén mámort mindegyik.

Én túllépek e mai kocsmán,
az értelemig és tovább!
Szabad ésszel nem adom ocsmány
módon a szolga ostobát.

Ehess, ihass, ölelhess, alhass!
A mindenséggel mérd magad!
Sziszegve se szolgállok aljas,
nyomorító hatalmakat.

Nincs alku – én hadd legyenek boldog!
Másként akárki meggyaláz
s megjelölnek pirosuló foltok,
elissza nedveim a láz.

Én nem fogom be pörös számat.
A tudásnak tesztek panaszt.
Rám tekint, pártfogón, e század:
rám gondol, szántván, a paraszt;

engem sejdít a munkás teste
két merev mozdulat között;
rám vár a mozi előtt este
suhanc, a rosszul öltözött.

S hol táborokba gyűlt bitangok
verseim rendjét üldözik,
förlindulnak testvéri tankok
szertedübögni rímeit.

Én mondom: Még nem nagy az ember.
De képzelet, hát szertelen.
Kísérje két szülője szemmel:
a szellem és a szerelem!

(1937. február eleje)

¹ Németh Andor (1891–1953) magyar író, költő, kritikus, József Attila barátja, és későbbi monográfusa: a *József Attila és kora* című mű szerzője.

1

Az éjjel hazafelé mentem,
éreztem, bársony nesz inog,
a szellőzködő, lágy melegben
tapsikolnak a jázminok,

nagy, álmos dzsungel volt a lelkem
s háltak az uccán. Rám csapott,
amiből eszméletem, nyelvem
származik s táplálkozni fog,

a közösség, amely e részeg
ölbecsáló anyatermészet
férfitársaként él, komor

munkahelyeken káromkodva,
vagy itt töpreng az éj nagy odva
mélyén: a nemzeti nyomor.

2

Ezernyi fajta népbetegség,
szapora csecsemőhalál,
árvaság, korai öregség,
elmebaj, egyke és sivár

bűn, öngyilkosság, lelki restség,
mely, hitetlen, csodára vár,
nem elegendő, hogy kitessék:
föl kéne szabadulni már!

S a hozzáértő, dolgozó
nép okos gyülekezetében
hányini-vetni meg száz bajunk.

Az erőszak bűvöletében
mit bánja sok törvényhozó,
hogy mint pusztul el szép fajunk!

3

A földesúr, akinek sérvig
emeltek tönköt,¹ gabonát,
csákányosokkal pusztta tért nyit,
szétveret falut és tanyát.

S a gondra bátor, okos férfit,
ki védte menthetlen honát,
mint állatot terelni értik,
hogy válasszon bölcs honatyát.

Cicáznak a szép csendőrtollak,
mosolyognak és szavatolnak,
megírják, ki lesz a követ,

hisz „nyiltan” dönt, ki ezer éve,
magával kötve mint a kéve,
sunnyít vagy parancsot követ.

4

Sok urunk nem volt rest, se kába,
birtokát óvni ellenünk
s kitántorgott Amerikába
másfél millió emberünk.

Szíve szorult, rezgett a lába,
acsargó habon tovatűnt,
emlékezően és okádva,
mint aki borba fojt be bűnt.

Volt, aki úgy vélte, kolomp szól
s társa, ki tudta, ily bolondtól
pénzt eztán se lát a család.

Multunk mind össze van torlódva,
s mint szorongó kivándorlókra,
ránk is úgy vár az új világ.

1 Legallyazott fatörzs.

5

A munkásnak nem több a bére,
mint amit maga kicsikart,
levesre telik és kenyérre,
s fröccsre, hogy csináljon ricsajt.

Az ország nem kérdi, mivégre
engedik meggyűlni a bajt
s mért nem a munkás védelmére
gyámolítják a gyáripárt.

Szövőlány cukros ételekről
álmodik, nem tud kartelekről¹.
S ha szombaton kezébe nyomják

a pénzt s a büntetést levonják:
kuncog a krajcár: ennyiért
dolgoztál, nem épp semmiért.

6

Retteg a szegénytől a gazdag
s a gazdagtól fél a szegény.
Fortélyos félelem igazgat
minket s nem csalóka remény.

Nem adna jogot a parasztnak,
ki rág a paraszt kenyerén
s a summás sárgul, mint az asztag,
de követelni nem serény.

Ezer esztendő távolából,
hátán kis batyuval, kilábol
a népségből a nép fia.

Hol lehet altiszt, azt kutatja,
holott a sírt, hol nyugszik atyja,
kellene megbotoznia.

7

S mégis, magyarnak számkivetve,
lelkem sikoltva megriad –
édes Hazám, fogadj szivedbe,
hadd legyek hűséges fiad!

Totyogjon, aki buksi medve
láncon – nekem ezt nem szabad!
Költő vagyok – szólj ügyészedre,
ki ne tépje a tollamat!

Adtál földmívest a tengernek,
adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyarnak,

hogy mi ne legyünk német gyarmat.
Hadd írjat szépet, jót – nekem
add meg boldogabb énekem!

(1937. május)

1 Monopóliumok megállapodása a piac felosztásáról.

Tudod, hogy nincs bocsánat

Tudod, hogy nincs bocsánat,
hiába hát a bánat.
Légy, ami lennél: férfi.
A fű kinő utánad.

A bűn az nem lesz könnyebb,
hiába hull a könnyed.
Hogy bizonyosság vagy erre,
legalább azt köszönjed.

Ne vádolj, ne fogadkozz,
ne légy komisz magadhoz,
ne hódolj és ne hódíts,
ne csatlakozz a hadhoz.

Maradj fölöslegesnek,
a titkokat ne lesd meg.
S ezt az emberiséget,
hisz ember vagy, ne vesd meg.

Emlékezz, hogy hörögtél
s hiába könyörögtél.
Hamis tanúvá lettél
saját igaz pörödnél.

Atyát hivtál elesten,
embert, ha nincsen isten.
S romlott kölkökre leltél
pszichoanalízisben.

Hittél a könnyü szóknak,
fizetett pártfogóknak
s lásd, soha, soha senki
nem mondta, hogy te jó vagy.

Megcsaltak, úgy szerettek,
csaltál s így nem szerethetsz.
Most hát a töltött fegyvert
szorítsd üres szivedhez.

Vagy vess el minden elvet
s még remélj hű szerelmet,
hisz mint a kutya hinnél
abban, ki bízna benned.

(1937. június)

(Talán eltűnök hirtelen...)

Talán eltűnök hirtelen,
akár az erdőben a vadnyom.
Elpazaroltam mindenem,
amiről számot kéne adnom.

Már bimbós gyermek-testemet
szem-maró füstön szárítottam.
Bánat szedi szét eszemet,
ha megtudom, mire jutottam.

Korán vájta belém fogát
a vágy, mely idegenbe tévedt.
Most rezge megbánás fog át:
várhattam volna még tiz évet.

Dacból se fogtam föl soha
értelmét az anyai szónak.
Majd árva lettem, mostoha
s kiröhögtem az oktatómat.

Ifjuságom, e zöld vadont
szabadnak hittem és öröknek
és most könnyezve hallgatom,
a száraz ágak hogy zörögnek.

(1937. november)

(Karóval jöttél...)

Karóval jöttél, nem virággal,
feleseltél a másvilággal,
aranyat ígértél nagy zsákkal
anyádnak és most itt csücsülsz,

mint fák tövén a bolondgomba
(igy van rád, akinek van, gondja),
be vagy zárva a Hét Toronyba
és már sohasem menekülsz.

Tejfoggal kőbe mért haraptál?
Mért siettél, ha elmaradtál?
Miért nem éjszaka álmodtál?
Végre mi kellett volna, mondd?

Magadat mindig kitakartad,
sebedet mindig elvakartad,
híres vagy, hogyha ezt akartad.
S hány hét a világ? Te bolond.

Szerettél? Magához ki fűzött?
Bujdokoltál? Vajjon ki úzött?
Győzd, ami volt, ha ugyan győződ,
se késed nincs, se kenyered.

Be vagy a Hét Toronyba zárva,
örülj, ha jut tüzelőfára,
örülj, itt van egy puha párna,
hajtsd le szépen a fejedet.

(1937. november 24.)

(Ime, hát megleltem hazámat...)

Ime, hát megleltem hazámat,
a földet, ahol nevemet
hibátlanul írják fölém,
ha eltemet, ki eltemet.

E föld befogad, mint a persely.
Mert nem kell (mily sajnálatos!)
a háborúból visszamaradt
húszfilléres, a vashatos.

Sem a vasgyűrű, melybe vésve
a szép szó áll, hogy uj világ,
jog, föld. – Törvényünk háborús még
s szebbek az arany karikák.

Egyedül voltam én sokáig.
Majd eljöttek hozzám sokan.
Magad vagy, mondták; bár velük
voltam volna én boldogan.

Igy éltem s voltam én hiába,
megállapíthatom magam.
Bolondot játszottak velem
s már halálom is hasztalan.

Mióta éltem, forgószélben
próbáltam állni helyemen.
Nagy nevetség, hogy nem vétettem
többet, mint vétettek nekem.

Szép a tavasz és szép a nyár is,
de szebb az ősz s legszebb a tél,
annak, ki tűzhelyet, családot,
már végképp másoknak remél.

(1937. november 24.)

RADNÓTI MIKLÓS

(1909–1944)

Ikrek hava

[részletek]

Két hónapja halt meg apa.

A néni ágyában fekszem, magas sötétbarna öregasszony-ágyban, a húsos és puha ágynemű körülvesz, fogva tart melegével. Olyan ez az ágy, mint egy régi, nagy hajó, mély és recsegő, fehér felhők úsznak körülte s néha ring. Sárgaságom van, három napja hoztak ide bérkocsin, mikor elhoztak Ági sírt és anya veszekedett Lajos bácsival. Hogy ő is tud ápolni engem, nem kell ahhoz a néni, meggyógyít ő engem, csak adjanak pénzt kölcsön, még orvost is ismer, olcsót. S mikor én fölültem a díványon és harsányan tiltakoztam, hogy nem akarok elmenni, én sem akarok, akkor anya is sírt. S elvittek mégis, mert Mihály bácsi, a gyám akarta. [...]

A néni a kályha mellett varr, felé fordulok fektemben és szigorú hangon jelentkezem:

– Adja nekem a Frommert¹ a néni!

Sokáig csöndben voltam, azt hitte, alszom. Összerezzen és nemet int.

– Akkor hazamegyek! [...]

– Szóval haza akarsz menni?

– Haza! – válaszolok gyöngé daccal, minden meggyőződés nélkül. Hirtelen értelmetlen ijedség támad bennem. Hangomra az ágy emelkedni kezd, visszatér régi helyére, a bácsi mellé.

– Te most már itt vagy itthon, – válaszol és a mennyezetre pillant. Hová is mennél?

– Haza. Anyához és az Ágihoz.

– Anyához, anyához... – Csönd, a bácsi nem néz rám, mellém néz valahová. – A nevelőanyádhoz! – mondja hosszú szünet után, kilöki magából a szót, örül, hogy túljutott rajta, feláll és járni kezd a szobában. Ülök az ágyban, a torkom hirtelen bedagad, sírás fojtogat és düh. – Nem igaz! – lobban fel bennem és kiáltani akarok.

– De, de... a nevelőanyád, – jön a válasz, megelőzve a tiltakozást, most már a rémület kap el, érzem a nyugodt hang mögött az izgalmat, a járkálás gyorsabb lesz, követem a tekintetemmel.

– ...Elég nagy fiú vagy már, megtudhatod. Jó asszony, szeresd is, tíz évig nevelt, az anyád is volt az anyád helyett, de...

– Nem igaz!

– De igaz, fiam. Az anyád, az édesanyád meghalt, amikor te születted. Egy éves voltál már te, szegény apád akkor vette feleségül az anyádat.

– Hazudik!

Leül újra a székre, az ágyam mellé és rám néz. A hangja fáradt és meleg.

– Miért hazudnék, kisfiam? Ez így van! És az anyád nagyon szegény, nem tud két gyereket nevelni. Ő nem akarja, azt mondja, hogy ő dolgozik és eltart téged is, de az nagyon nehéz. Mondd meg neki, hogy itt maradsz.

– Nem maradok!

– Édes, édes fiam, miért nehezítenéd az anyád dolgát!

– De nem igaz, hogy anya nem a mamám!

1 Korabeli pisztolyárka.

– Anna! – kiált a bácsi a szomszéd szoba felé és feláll. Ijedten jön be a néni, sápadt. – Felszökik a láza, – mondja és elkapja rólam a tekintetét. Hol a kép? – kérdi a bácsi, félszeg mozdulatot tesz és topog a lábával. [...]

A néni jön be, kis mélyedést paskol a paplanon s egy képet tesz elé. – Itt az anyád, látod, nem hazudtam! – morog csöndesen a bácsi.

Nézem a képet. Egy szép, komoly, idegen asszony áll a képen, fehér rózsák vannak a kaplóján, fodros fehér ruhája van és oldalt néz, elgondolkozva. Nem nyúlok hozzá, csak nézem. [...]

– Hogy halt meg anya? – kérdeztem három év múlva egy alkonyatkor a nénit.

– Tanulj és ne kérdezz butaságokat! Meghalt!

– Hogy halt meg? miért halt meg? – A hangom megijeszthette, mert felém fordult és összekulcsolta a kezét.

– A szíve nem bírta, ikerszülés volt.

– Ikerszülés volt? – mondtam ámulva utána. – Mi mindent rejtegetnek ezek még! – csikorítottam össze a fogaim s a kezem ökölbeszaladt... Micsoda család! Minden másképpen van, mint másoknál, rendes embereknél!

– Hol az ikertestvérem? – támadtam a néniire gyanakodva.

– Meghalt, gyönge volt, egy-két percig élt csak. Az is fiú volt.

– És?

– Mit és?

– És... és anya azért halt meg, mert ikergyerekei lettek?

– Azért – törölt ki gyorsan egy könnyet a szeméből a néni, – de ezen már úgyszem lehet segíteni, ne kérdezzess és különben sem való ilyesmiről beszélgetni. Szégyellj magad!

– Dehogyanisnem való! – dühöngtem – és apa!

– Hát nem hagysz békén? Apád nem volt Pesten, egy órával később érkezett meg. Tanulj és hagj békén!

Egy nagy lélekzettel visszanyeltem torkomból a szívemet.

– Huszonnyolc éves volt akkor szegény Ilona, – sírta hirtelen a néni és kiment a konyhába. Rányitottam, de visszanyomta az ajtót és megfordította a kulcsot a zárban a konyha felől. – Tanulj és hagj békén, – kiabálta nedves hangon.

– Én a falhoz vágtam volna apa helyében azt a kölyköt, tudja? – ordítottam az ajtón át.

– Bolond vagy? Milyen kölyköt? – nyílt ki hirtelen az ajtó.

– Engem, – sziszegtem összeszorított szájjal, – mindenki meghalt neki, csak én maradtam! És most azt se lehet tudni, hogy én haltam-é meg, vagy a testvérem. Ha ikergyerekek vannak, honnan lehet azt tudni?!

– Megbolondultál? – akadtak el a néni könnyei, – gyere, elmegyünk a moziba!

– Nem megyek a moziba! – tomboltam, – nem kellett volna engedni, hogy gyerekei legyenek anyának, ki volt az a hülye orvos, aki hagyta? Majd megölöm! – rúgtam bele a dívány sarkába és az utcára rohantam.

S akkor elkezdődött valami, amiről csak verset lehet írni... akkor kezdődött volna az ifjúság? S micsoda évek! Te maradtál meg? vagy a másik? Megölted őket, – beszélt a hang, megölted őket, megöl ted ő ket, megöl ted ő...

(1939)

Pogány köszöntő

Nézd! dércsipte fáink megőszült
fején ül most a szél és lengő
harangú tornyok között csak
megkondúlnak a jámbor imák!

Csorgó nyálával békés borjú
lépdél még szekerünk után, de
már nem kószál szárnyas szavakkal
szájunk körül halovány ámen!

Megmosakodtunk! tornyok között,
fákon pihenő szélben és most
megőszült fák közt csókokkal tarkán
pogány szemekkel kitavaszkodtunk!

A testünket nézd! együtt fakad a
rüggyel drága hús és napbadobált
csókjaink után boldog torokkal
így, istentelenül fölsikoltunk!

(1930. január 11.)

Arckép

Huszonkét éves vagyok. Így
nézhetett ki ősszel Krisztus is
ennyi idősen; még nem volt
szakálla, szőke volt és lányok
álmodtak véle éjjelenként!

(1930. október 11.)

Pirul a naptól már az őszi bogyó

Szőke, pogány lány a szeretóm, engem
hisz egyedül és ha papot lát
rettenve suttog: csak fű van és fa;
nap, hold, csillagok s állatok vannak
a tarka mezőkön. És elszalad. Por
boldogan porzik a lábnyomán.

Pedig fõnn a kertek felé
feszület is látja a csókját és
örömmel hull elé a búzavirág,
mert mindig hiába megcsudálja õt
egy szerelmetes, szakállas férfiszentség.

Tizennyolc éves és ha nélkülem van,
hallgatva jár, mint erdõs partok
közt délidõn jár a nyári víz s
csillogó gondot ringat magában arról,
hogy sohasem telünk el a csókkal és
szomorú. Pirul a naptól már az őszi bogyó.

(1930. szeptember 1.)

Mint a bika

Úgy éltem életem mostanig, mint fiatal bika,
aki esett tehenek közt unja magát a déli
melegben és erejét hirdetni körberohangat
s játéka mellé nyálából ereszt habos lobogót.
És rázza fejét s fordul, szarván a sűrű,
repedő levegővel és dobbantása nyomán
gyötrött fű s föld fröccsen a rémült legelőn szét.

Úgy élek mostan is, mint a bika, de mint
bika, aki megtorpan a tücskös rét közepén
és fölzagol a levegőbe. Érzy, hogy hegyi erdőkön
az őzbak megáll; fülel és elpattan a szélel,
mely farkascorda szagát hozza sziszegve, –
fölzagol s nem menekül, mint menekülnek
az őzek; elgondolja, ha megjön az óra, küzd
és elesik a csontjait széthordja a tájon a horda –
és lassan, szomorún bög a kövér levegőben.

Így küzdök én is és így esem el majd,
s okulásul késő koroknak, csontjaim őrzy a táj.
(1933. augusztus 22.)

Szerelmes vers az Istenhegyen

Itt hordta az anyja mielőtt született,
köszönd meg a tájnak,
hogy óvta őt és körül a vastag árnyak
hűsét is köszönd, s hajló lombját a fáknak;

mind néked tartogatták! napod egére
napnak és harcodhoz
lobogónak, mely szökkenve véd a gonosz
vermeektől s nehéz munkádnak diadalt hoz.

Napod és lobogód ! s itt is mindenben úgy
érezed lélekzetét,
mint mikor melletted alszik s füledbe két
kicsi hanggal szuszogja szíves életét.

Szerelme egyre egyszerűbb és szemében
már nincsen félelem,
figyeli munkád, mosolyog és hangja sem
hallik, úgy örül, ha napodon vers terem.

Szűk holmidat vidáman összetartja és
széttúr a gondodon
s mint nap, zápor vizét az ázott lombokon,
ráncaid úgy tünteti el homlokodon.

Karolva óv s karolva óvod, míg körül
leskel rád a világ,
s végül hosszú késeivel megöl; virág
nem hull majd és furakodva féreg se rág,

ha meghalsz s tested égetni lebocsátják.
De mint esti harang
hangjára toronyból a sok fehér galamb,
a hangja száll utánad s csapdos majd ott alant.

(1934. szeptember)

Istenhegyi kert

A nyár zümmögve alszik és a fényes ég
magára vonta szürke fátyolát,
kutyám borzol, fölmordul s elrohan,
megugró árnyat lát a bokron át.

Öreg virág vetkőzi sorra szirmait,
pucéran áll és félig halottan,
gyöngé barackág ropog fölöttem
s terhével lassan a földre rogygan.

Ó, ez a kert is aludni s halni készül,
gyümölcsöt rak a súlyos ősz elé.
Sötétedik. Halálos kört röpül
köröttem egy elkésett, szóke méh.

S fiatal férfi te! rád milyen halál vár?
bogárnyi zajjal száll golyó feléd,
vagy hangos bomba tús a földbe és
megtépett hússal hullsz majd szerteszét?

Álmában lélekdzik már a kert, hiába
kérdzem, de kérdem újra mégis.
Gyümölcsökben a déli nap kering
s hűvösen az esti öntözés is.

(1936. július 20.)

Járkálj csak, halálraitélt!

Járkálj csak, halálraitélt!
bokrokba szél és macska bútt,
a sötét fák sora eldőlt
előtted: a réműlettől
fehér és púpos lett az út.

Zsugorodj őszi levél hát!
zsugorodj, rettentő világ!
az égről hideg sziszeg le
és rozsdás, merev füvekre
ejtik árnyuk a vadlibák.

Ó, költő, tisztán élj te most,
mint a széljárta havasok
lakói és oly büntelen,
mint jámbor, régi képeken
pöttömnyi gyermek Jézusok.

S oly keményen is, mint a sok
sebtől vérző, nagy farkasok.

(1936)

Huszonnyolc év

Erőszakos, rút kisdéd voltam én,
ikret szülő anyácska, – gyilkosod!
öcsémet halva szülted-é,
vagy élt öt percet, nem tudom,
de ott a vér és jajgatás között
úgy emeltek föl a fény felé,
akár egy győztes, kis vadállatot,
ki megmutatta már, hogy mennyit ér:
megötte két halott.

Mögöttem két halott,
előttem a világ,
oly mélyről nőttem én,
mint a haramiák;
oly árván nőttem én,
a mélységből ide,
a pendülő, kemény
szabadság tágas és
szeles tetőire.

Milyen mély volt gyerekkorom,
s milyen hűvös.
Hívó szavad helyett kígyó
szisszent felém játékaim
kis útain, ha este lett
s párnáimon vért láttam én,
a gyermeket elrémítő,
nagy, hófehér pehely helyett.

Milyen mély volt gyerekkorom,
s milyen magos az ifjúság!
A két halál megérte-é?
kiáltottam a kép felé,
mely ott süttött szobám falán.
Huszonnyolc éves voltál *akkor*,
a képen huszonöt talán,
ünnepélyes ifjú nő,
komolykodó, tünődő.

Huszonnyolc éves voltál *akkor*,
most ugyanannyi lettem én,
huszonnyolc éve, hogy halott vagy,
anyácska! véres szökevény!

Anyácska, véres áldozat,
a férfikorba nőttem én,
erősen tűz a nap, vakít,
lepke kezeddal ints felém,
hogy jól van így, hogy *te* tudod,
s hogy nem hiába élek én.

(1937. május)

Első ecloga

*Quippe ubi fas versum atque nefas: tot bella per orbem
tam multae scelerum facies;...*

(Vergilius)¹

PÁSZTOR:

Régen láttalak erre, kicsalt a rigók szava végre?

KÖLTŐ:

Hallgatom, úgy teli zajjal az erdő, itt a tavasz már!

PÁSZTOR:

Nem tavasz ez még, játszik az ég, nézd csak meg a tócsát,
most lágyan mosolyog, de ha éjszaka fagy köti tükrét
rádvicsorít! mert április ez, sose higgy a bolondnak, –
már elfogytak egészen amott a kicsiny tulipánok.
Mért vagy olyan szomorú? nem akarsz ideülni a kőre?

KÖLTŐ:

Még szomorú se vagyok, megszoktam e szörnyü világot
annyira, hogy már néha nem is fáj, – undorodom csak.

PÁSZTOR:

Hallom, igaz, hogy a vad Pirenéusok ormain izzó
ágyucsövek feleselnek a vérbefagyott tetemek közt,
s medvék és katonák együtt menekülnek el onnan;
asszonyi had, gyerek és öreg összekötött batyuval fut
s földrehasal, ha fölötte keringeni kezd a halál és
annyi halott hever ott, hogy nincs aki eltakarítsa.
Azt hiszem ismerted Federícót, elmenekült, mondd?

KÖLTŐ:

Nem menekült. Két éve megölték már Granadában.

PÁSZTOR:

Garcia Lorca halott! hogy senki se mondta nekem még!
Háborúról oly gyorsan iramlík a hír, s aki költő
így tűnik el! hát nem gyászolta meg őt Európa?

1 „Itt, hol a bűn az erény, harcok dúlják a világot, oly sok alakban lép fel a véték” (Vergilius: Georgica, Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

KÖLTŐ:

Észre se vették. S jó, ha a szél a parázst kotorászva
tört sorokat lel a máglya helyén s megjegyzi magának.
Ennyi marad meg majd a kíváncsi utódnak a műből.

PÁSZTOR:

Nem menekült. Meghalt. Igaz is, hova futhat a költő?
Nem menekült el a drága Atilla se, csak nemet intett
folyton e rendre, de mondd, ki siratja, hogy így belepusztult?
Hát te hogy élsz? visszhang jöhet-é szavaidra e korban?

KÖLTŐ:

Ágyudörej közt? Űszkösödő romok, árva faluk közt?
Írok azért, s úgy élek e kerge világ közepén, mint
ott az a tölgy él; tudja kivágják, s rajta fehérlik
bár a kereszt, mely jelzi, hogy arra fog irtani holnap
már a favágó, – várja, de addig is új levelet hajt.
Jó neked, itt nyugalom van, ritka a farkas is erre,
s gyakran el is feleded, hogy a nyáj, amit őrzöl a másé,
mert hisz a gazda se jött ide hónapok óta utánad.
Áldjon az ég, öreg este szakad rám, míg hazaérek,
alkonyi lepke lebeg már s pergeti szárnya ezüstjét.

(1938)

A „Merdek út” egyik példányára

Költő vagyok és senkinek se kellek,
akkor se, hogyha szótlán dünnyögök:
○ – ○ – ○ – sebaj, hisz énekelnek
helyettem kandi ördögök.

S higgyétek el, higgyétek nékem el,
joggal legyen az óvatos gyanu!
költő vagyok, ki csak máglyára jó,
mert az igazra tanu.

Olyan, ki tudja, hogy fehér a hó,
piros a vér és piros a pipacs.
És a pipacs szöszöske szára zöld.

Olyan, kit végül is megölnek,
mert maga sosem ölt.

(1939. június 1.)

Két karodban

Két karodban ringatózom
csöndesen.
Két karomban ringatózol
csöndesen.
Két karodban gyermek vagyok,
hallgatag.
Két karomban gyermek vagy te,
hallgatlak.
Két karoddal átölelsz te,
ha félek.
Két karommal átölellek
s nem félek.
Két karodban nem ijeszt majd
a halál nagy
csöndje sem.
Két karodban a halálon,
mint egy álmon
átesem.

(1941. április 20.)

Negyedik ecloga

KÖLTŐ

Kérdeztél volna csak magzat koromban...
Ó, tudtam, tudtam én!
Üvöltöttem, nem kell a világ! goromba!
tompán csap rám a sötét és vág engem a fény!
És megmaradtam. A fejem rég kemény.
S tudóm erősödött csak, hogy annyit bőgtem én.

A HANG

S a vörheny és a kanyaró
vörös hullámai mind partradobtak.
Egyszer el akart nyelni, – aztán kiköpött a tó.
Mit gondolsz, miért vett mégis karjára az idő?
S a szív, a máj, a szárnyas két tüdő,
a lucskos és rejtelmes gépezet
hogyan szolgál... ó miért? s a rettentő virág
nem nyílik még husodban tán a rák.

KÖLTŐ

Születtem. Tiltakoztam. S mégis itt vagyok.
Felnőttem. S kérdezed: miért? hát nem tudom.
Szabad szerettem volna lenni mindig
s örök kísérték végig az uton.

A HANG

Jártál szellőtől fényes csúcsokon,
s láttál, ha este jött, a hegyre töppedt
bokrok közt térdepelni egy jámbor őz-sutát;
láttál napfényben álló fatörzsön gyantacsöppet,
s mezítlen ifju asszonyt folyóból partra lépni
s egyszer kezedre szállt egy nagy szarvasbogar...

KÖLTŐ

Rabságból ezt se látni már.
Hegy lettem volna, vagy növény, madár...
vigasztaló, pillangó gondolat,
tünő istenkedés. Segíts szabadság,
ó hadd leljem meg végre honnomat!

A csúcstól újra, erdőt, asszonyt és bokrokat,
a lélek szélben égő szárnyait!
És megszületni újra új világra,
mikor arany gőzök közül vakít
s új hajnalokra kél a nap világa.

Még csönd van, csönd, de már a vihar lehell,
érett gyümölcsök ingnak az ágakon.
A lepkét könnyű szél sodorja, száll.
A fák között már fuvall a halál.

És már tudom, halálra érek én is,
emelt s leejt a hullámzó idő;
rab voltam és magányom lassan
növekszik, mint a hold karéja nő.

Szabad leszek, a föld feloldoz,
s az összetört világ a föld felett
lassan lobog. Az írótaóblák elrepedtek.
Szállj fel, te súlyos szárnyú képzelet!

A HANG

Ring a gyümölcs, lehull, ha megéri;
elnyugtat majd a mély, emlékekkel teli föld.
De haragod füstje még szálljon az égig,
s az égre írj, ha minden összetört!

(1943. március 15.)

Tétova óda

Mióta készülök, hogy elmondjam neked
szerelmem rejtett csillagrendszerét;
egy képben csak talán, s csupán a lényeket.
De nyüzsgő s áradó vagy bennem, mint a lét,
és néha meg olyan, oly biztos és örök,
mint kőben a megkövesült csigaház.
A holdtól cirmos éj mozdul fejem fölött
s zizzelve röppenő kis álmokat vadász.
S még mindig nem tudom elmondani neked,
mit is jelent az nékem, hogy ha dolgozom,
óvó tekinteted érzem kezem felett.
Hasonlat mit sem ér. Felöltlik s eldobom.
És holnap az egészet újra kezdem,
mert annyit érek én, amennyit ér a szó
versemben s mert ez addig izgat engem,
míg csont marad belőlem s néhány hajcsomó.
Fáradt vagy s én is érzem, hosszú volt a nap, –
mit mondjak még? a tárgyak összenéznek
s téged dicsérnek, zeng egy fél cukordarab
az asztalon és csöppje hull a méznek
s mint színarany golyó ragyog a teritőn,
s magától csendül egy üres vizespohár.
Boldog, mert véled él. S talán lesz még időm,
hogy elmondjam milyen, mikor jöttödre vár.
Az álom hullongó sötétje meg-megérint,
elszáll, majd visszatér a homlokodra,
álmos szemed búcsúzva még felémint,
hajad kibomlik, szétterül lobogva,
s elalszol. Pillád hosszú árnya lebben.
Kezed párnámra hull, elalvó nyírfaág,
de benned alszom én is, nem vagy *más* világ,
S idáig hallom én, hogy változik a sok
rejtelmes, vékony, bölcs vonal

hűs tenyeredben.

(1943. május 26.)

Nem tudhatom

Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőházam itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyerekkorom világa.
Belőle nőttek én, mint fatörzsből gyöngye ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.
Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom,
tudom, hogy merre mennek, kik mennek az uton,
s tudom, hogy mit jelenthet egy nyári alkonyon
a házfalokról csorgó, vöröslő fájdalom.
Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály;
annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát,
de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát;
az gyárat lát a látcsőn és szántóföldeket,
míg én a dolgozót is, ki dolgáért remeg,
erdőt, füttyös gyümölcsöst, szőlőt és sírokat,
a sírok közt anyókát, ki halkán sírogat,
s mi főnről pusztítandó vasút, vagy gyárüzem,
az bakterház s a bakter előtte áll s üzen,
piros zászló kezében, körötte sok gyerek,
s a gyárok udvarában komondor hempereg;
és ott a park, a régi szerelmek lábnyoma,
a csókok íze számban hol méz, hol áfonya,
s az iskolába menvén, a járda peremén,
hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én,
ím itt e kő, de főnről e kő se látható,
nincs műszer, mellyel mindez jól megmutatható.

Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép,
s tudjuk miben vétkeztünk, mikor, hol és mikép,
de élnek dolgozók itt, költők is büntelen,
és csecsszópók, akikben megnő az értelem,
világít bennük, őrzik, sötét pincékbe bújva,
míg jelt nem ír hazánkra újból a béke ujja,
s fojtott szavunkra majdan friss szóval ők felelnek.

Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.

(1944. január 17.)

Töredék

Oly korban éltem én e földön,
mikor az ember úgy elaljasult,
hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra,
s míg balhitekben hitt s tajtékozott téveteg,
befonták életét vad kényszerképzetek.

Oly korban éltem én e földön,
mikor besúgni érdem volt s a gyilkos,
az áruló, a rabló volt a hős, –
s ki néma volt netán s csak lelkesedni rest,
már azt is gyűlölték, akár a pestisest.

Oly korban éltem én e földön,
mikor ki szót emelt, az bujhatott,
s rághatta szegyenében ökleit, –
az ország megvadult s egy rémes végzetten
vigyorgott vértől és mocsoktól részegen.

Oly korban éltem én e földön,
mikor gyermeknek átok volt az anyja,
s az asszony boldog volt, ha elvetélt,
az élő írigylé a férges síri holtat,
míg habzott asztalán a sűrű méregoldat.

.....

Oly korban éltem én e földön,
mikor a költő is csak hallgatott,
és várta, hogy talán megszólal újra –
mert méltó átkot itt úgysem mondhatna más, –
a rettentő szavak tudósa, Éσαιás.

.....

(1944. május 19.)

Hetedik ecloga

Látod-e, esteledik s a szögesdróttal beszegett, vad
tölgykerítés, barak oly lebegő, felszívja az este.
Rabságunk keretét elereszti a lassu tekintet
és csak az ész, csak az ész, az tudja a drót feszülését.
Látod-e drága, a képzelet itt, az is így szabadul csak,
megtöretett testünket az álom, a szép szabadító
oldja fel és a fogolytábor hazaindul ilyenkor.

Rongyosan és kopaszon, horkolva repülnek a foglyok,
Szerbia vak tetejéről búvó otthoni tájra.
Búvó otthoni táj! Ó, megvan-e még az az otthon?
Bomba sem érte talán? s *van*, mint amikor bevonultunk?
És aki jobbra nyöszörg, aki balra hever, hazatér-e?
Mondd, van-e ott haza még, ahol értik e hexametert is?

Ékezetek nélkül, csak sort sor alá tapogatva,
úgy irom itt a homályban a verset, mint ahogy élek,
vaksin, hernyóként araszolgatván a papíron;
zseblámpát, könyvet, mindent elvettek a *Lager*
őrei s posta se jön, köd száll le csupán barakunkra.

Rémhírek és férgek közt él itt francia, lengyel,
hangos olasz, szakadár szerb, méla zsidó a hegyekben,
szétdarabolt lázas test s mégis *egy* életet él itt, –
jóhírt vár, szép asszonyi szót, szabad emberi sorsot,
s várja a véget, a sűrű homályba bukót, a csodákat.

Fekszem a deszkán, férgek közt fogoly állat, a bolhák
ostroma meg-megujúl, de a légyserег elnyugodott már.
Este van, egy nappal rövidebb, lásd, újra a fogság
és egy nappal az élet is. Alszik a tábor. A tájra
rásüt a hold s fényében a drótok újra feszülnek,
s látni az ablakon át, hogy a fegyveres őrszemek árnya
lépdel a falra vetődve az éjszaka hangjai közben.

Alszik a tábor, látod-e drága, suhognak az álmok,
horkan a felriadó, megfordul a szűk helyen és már
újra elalszik s fénylik az arca. Csak én ülök ébren,
félígszítt cigarettát érzek a számban a csókod
íze helyett és nem jön az álom, az enyhethadó, mert
nem tudok én meghalni se, élni se nélküléd immár.

(Lager Heidenau, Žagubica fölött a hegyekben, 1944. július)

Nyolcadik ecloga

KÖLTŐ

Üdvözlégy, jól bírod e vad hegyi úton a járást
szép öregember. Szárny emel-é, avagy üldöz az ellen?
Szárny emel, indulat űz s a szemedből lobban a villám,
üdvözlégy agg férfiu, látom már, hogy a régi
nagyharagú próféták egyike vagy, de melyik, mondd?

PRÓFÉTA

Hogy melyik-é? Náhum vagyok, Elkós városa szült és
zengtem a szót asszír Ninivé buja városa ellen,
zengtem az isteni szót, a harag teli zsákja valék én!

KÖLTŐ

Ismerem ős dühödöt, mert fennmaradott, amit írtál.

PRÓFÉTA

Fennmaradott. De a bűn szaporább, mint annak előtte,
s hogy mi a célja az Úrnak, senkise tudja ma sem még.
Mert megmondta az Úr, hogy a bő folyamok kiapadnak,
hogy megroggyan a Kármel, a Básán és a Libánon
dísze lehervad, a hegy megrendül, a tűz elemészt majd
mindent. S úgy is lőn.

KÖLTŐ

Gyors nemzetek öldösik egymást,
s mint Ninivé, úgy meztelenül le az emberi lélek.
Mit használnak a szózatok és a falánk, fene sáskák
zöld felhője mit ért? hisz az ember az állatok alja!
Falhoz verdesik itt is, amott is a pötty csecsemőket,
fáklya a templom tornya, kemence a ház, a lakója
megsül benne, a gyártelepek fölszállnak a füstben.
Égő néppel az utca rohan, majd bűgva elájul,
s fortyan a bomba nagy ágya, kiröppen a súlyos ereszték
s mint legelőkön a marhalepény, úgy megsugorodva
szertehevernek a holtak a város térein, ismét
úgy lőn minden, ahogy te megírtad. Az ősi gomolyból
mondd, mi hozott most mégis e földre?

PRÓFÉTA

A düh. Hogy az ember
ujra s azóta is árva az emberforma pogányok
hadseregében. – S látni szeretném újra a bűnös
várok elestét s mint tanu szólni a kései kornak.

KÖLTŐ

Már szóltál. S megmondta az Úr régen szavaidban,
hogy jaj a prédával teli várnak, ahol tetemekből
épül a bástya, de mondd, évezredek óta lehet, hogy
égy él benned a düh? ilyen égi, konok lobogással?

PRÓFÉTA

Hajdan az én torz számat is érintette, akárcsak
bölc Izaiásét, szénnel az Úr, lebegő paraszával
úgy vallatta a szívem; a szén izzó, eleven volt,
angyal fogta fogóval s: „nézd, imhol vagyok én, hívj
engem is el hirdetni igédet”, – szóltam utána.
És akit egyszor az Úr elküldött, nincs kora annak,
s nincs nyugodalma, a szén, az az angyali, égeti ajkát.
S mennyi az Úrnak, mondd, ezer év? csak pille idő az!

KÖLTŐ

Mily fiatal vagy atyám! irigyellek. Az én kis időmet
mérném szörnyü korodhoz? akár vadsodru patakban
gömbölyödő kavicsot, már koptat e röpke idő is.

PRÓFÉTA

Csak hiszed. Ismerem újabb verseid. Éltet a mérég.
Próféták s költők dühe oly rokon, étek a népnek,
s innivaló! Élhetne belőle, ki élni akar, míg
eljön az ország, amit ígért amaz ifju tanítvány,
rabbi, ki bétöltötte a törvényt és szavainkat.
Jöjj hirdetni velem, hogy már közelít az az óra,
már születőben az ország. Hogy mi a célja az Úrnak, –
kérdém? lásd az az ország. Útrakelünk, gyere, gyűjtsük
össze a népet, hozd feleséged s mess botokat már.
Vándornak jó társa a bot, nézd, add ide azt ott,
az legyen ott az enyém, mert jobb szeretem, ha göcsörtös.

(Lager Heidenau, Žagubica fölött a hegyekben, 1944. augusztus 23.)

Levél a hitveshez

A mélyben néma, hallgató világok,
üvölt a csönd fülemben s felkiáltok,
de nem felelhet senki rá a távol,
a háborúba ájult Szerbiából
s te messze vagy. Hangod befonja álmom,
s szivemben nappal újra megtalálom, –
hát hallgatok, míg zsong körém felállván
sok hűvös érintésű büszke páfrány.

Mikor láthatlak újra, nem tudom már,
ki biztos voltál, súlyos, mint a zsolotár,
s szép mint a fény és oly szép mint az árnyék,
s kihez vakon, némán is eltalálnék,
most bujdoskolsz a tájban és szememre
belülről lebbensz, így vetít az elme;
valóság voltál, álom lettél újra,
kamaszkorom kútjába visszahullva

féltékenyen vallatlak, hogy szeretsz-e?
s hogy ifjuságom csúcán, majdan, egyszer,
a hitvesem leszel, – remélem újra
s az éber lét útjára visszahullva
tudom, hogy az vagy. Hitvesem s barátom, –
csak messze vagy! Túl három vad határon.
S már őszül is. Az ősz is ittfelejt még?
A csókjainkról élesebb az emlék;

csodákban hittem s napjuk elfeledtem,
bombázórajok húznak el felettem;
szemed kékjét csodáltam épp az égen,
de elborult s a bombák fönt a gépben
zuhanni vágytak. Ellenükre élek, –
s fogoly vagyok. Mindent, amit remélek
fölmértem s mégis eltalálok hozzád;
megjártam érted én a lélek hosszát, –

s országok útjait; bíbor parázson,
ha kell, zuhanó lángok közt varázslom
majd át magam, de mégis visszatérek;
ha kell, szívós leszek, mint fán a kéreg,
s a folytonos veszélyben, bajban élő
vad férfiak fegyvert s hatalmat érő
nyugalma nyugtat s mint egy hűvös hullám:
a 2 x 2 józansága hull rám.

*(Lager Heidenau, Žagubica fölött a hegyekben,
1944. augusztus–szeptember)*

À la recherche...¹

Régi szelíd esték, ti is emlékké nemesedtek!
Költőkkel s fiatal feleségekkel koszorúzott
tündöklő asztal, hova csúszol a múltak iszapján?
hol van az éj, amikor még vígan szürkebarátot
ittak a fürge barátok a szépszemü karcsu pohárból?

Verssorok úsztak a lámpák fénye körül, ragyogó, zöld
jelzők ringtak a metrum tajtékos taraján és
éltek a holtak s otthon voltak a foglyok, az eltűnt
drága barátok, verseket írtak a rég elesettek,
szívkön Ukrajna, Hispánia, Flandria földje.

Voltak, akik fogukat csikorítva rohantak a tűzben,
s harcoltak, csak azért, mert ellene mitse tehettek,
s míg riadozva aludt körülöttük a század a mocskos
éj fedezéke alatt, a szobájuk járt az eszükben,
mely sziget és barlang volt nekik e társadalomban.

Volt, ahová lepecsételt marhakocsikban utaztak,
dermedten s fegyvertelen álltak az aknamezőkön,
s volt, ahová önként mentek, fegyverrel a kézben,
némán, mert tudták, az a harc, az az ő ügyük ott lenn, –
s most a szabadság angyala őrzi nagy álmuk az éjben.

S volt ahová... mindegy. Hova tüntek a bölcs borozások?
szálltak a gyors behívók, szaporodtak a verstöredékek,
és szaporodtak a ráncok a szépmosolyú fiatal nők
ajka körül s szeme alján; elnehezdedtek a tündér-
léptü leányok a háboru hallgatag évei közben.

Hol van az éj, az a kocsma, a hársak alatt az az asztal?
és akik élnek még, hol vannak a harcra típortak?
hangjuk hallja szívem, kezem őrzi kezük szorítását,
művük idézgetem és torzóik aránya kibomlik,
s mérem (néma fogoly), – jajjal teli Szerbia ormán.

Hol van az éj? az az éj már vissza se jó soha többé,
mert ami volt, annak más távlatot ad a halál már. –
Ülnek az asztalnál, megbujnak a nők mosolyában
és beleisznak majd poharunkba, kik eltemetetlen,
távoli erdőkben s idegen legelőkön alusznak.

(Lager Heidenau, Žagubica fölött a hegyekben, 1944. augusztus 17.)

1 Ejtsd: á la röser; utalás Proust *Az eltűnt idő nyomában* című művére, amelynek eredeti, francia címe: *À la recherche du temps perdu*.

Erőltetett menet

Bolond, ki földre rogyván fölkel és újra lépked,
s vándorló fájdalomként mozdít bokát és térdet,
de mégis útnak indul, mint akit szárny emel,
s hiába hívja árok, maradni úgyse mer,
s ha kérdezed, miért nem? még visszaszól talán,
hogy várja őt az asszony s egy bölcsőbb, szép halál.
Pedig bolond a jámbor, mert ott az otthonok
fölött régóta már csak a perzselt szél forog,
hanyattfeküdt a házfal, eltört a szilvafa,
és félelemtől bolyhos a honni éjszaka.
Ó, hogyha hinni tudnám: nemcsak szivemben hordom
mindazt, mit érdemes még, s van visszatérni otthon;
ha volna még! s mint egykor a régi hűs verandán
a béke méhe zöngne, míg hűl a szilvalekvár,
s nyárvégi csönd napozna az álmos kerteken,
a lomb között gyümölcsök ringnának meztelen,
és Fanni várna szőkén a rőt sövény előtt,
s árnyékot írna lassan a lassú délelőtt, –
de hisz lehet talán még! a hold ma oly kerek!
Ne menj tovább, barátom, kiálts rám! s fölkelek!

(Bor, 1944. szeptember 15.)

Razglednicák¹

(1)

Bulgáriából vastag, vad ágyuszó gurul,
a hegygerincre dobban, majd tétováz s lehull;
torlódik ember, állat, szekér és gondolat,
az út nyerítve hőköl, sörényes ég szalad.
Te állandó vagy bennem e mozgó zürzavarban,
tudatom mélyén fénylesz örökre mozdulatlan
s némán, akár az angyal, ha pusztulást csodál,
vagy korhadt fának odván temetkező bogár.

(1944. augusztus 30., a hegyek közt)

(2)

Kilenc kilométerre innen égnek
a kazlak és a házak,
s a rétek szélein megülve némán
riadt pórok pipáznak.
Itt még vizet fodroz a tóra lépő
apró pásztorleány
s felhőt iszik a vízre ráhajolva
a fodros birkanyáj.

(Cservenka, 1944. október 6.)

(3)

Az ökrök száján véres nyál csorog,
az emberek mind véreset vizelnek,
a század büzös, vad csomókban áll.
Fölöttünk fú a förtelmes halál.

(Mohács, 1944. október 24.)

(4)

Mellézuhanam, átfordult a teste
s feszes volt már, mint húr, ha pattan.
Tarkólövés. – Így végzed hát te is, –
sugtam magamnak, – csak feküdj nyugodtan.
Halált virágzik most a türelem. –
Der springt noch auf,² – hangzott fölöttem.
Sárral kevert vér száradt fülemben.

(Szentkirályszabadja, 1944. október 31.)

1 Képeslapok (szerb).

2 Ez még felkel.

SZABÓ LŐRINC (1900–1957)

Kalibán

Caliban: „...burn but his books.”¹
(Shakespeare)

Égesd el a könyveket, Kalibán!
Pusztítsd el őket! Mind! Szőrös kezed
fojtsa koromba gyémánt ágyvelők
értelmetlen tündérajátékait!
Nincs szükség rájuk. Mit pöffeszkedik
az isteni tudás? Űzlet az is!
Az aljas élet szégyelli magát
és álarcot vesz fel és hisz neki.
Vén igazság, hengegtél eleget,
most pusztulj, te háromszor-becstelen
ábránd, ki még mindenkit mindenütt
kiszolgáltál! És ti is, szeretet
és jog, s aki csak vagytok, valahány!
Hiú hitek! S szépség, te pipere,
s te, lélek, silány pókháló, s ti szók,
ti szók, ti képmutató istenek:
pusztuljatok mind-mind, hogy ezután
ne érezzünk, ne higgyünk s a remény
ne is kísértsen többé sohase!
Égesd el a könyveket, Kalibán!
Töröld le arcunkról az angyalok
arcának mimelt vonalait, és
legyen úr végre, aki úgyis úr,
legyen úr az egyetlen, az erő!
Égesd el a könyveket, Kalibán,
s kalapálj vassá, verj acélbelű
roppant szerkezetekké! Kalibán,
te másféle bölcs, benned is csodát
teremtett mérnököd, az élet ő
gépésze, a te szörnyű agyad a
bestia mindenség legigazabb
képletére kattogva működik, –

1 „Csak égesd el a könyveit!” – idézet Shakespeare *A vibar* című komédiájából.

Kalibán, Kalibán, borzalmas és
bűvös hatalom, már csak te segítsz:
alakíts át iszonyú, fekete
óriásokká, reflektorszemű
szénevő gépekké, hogy amikor
elégeted a férges könyveket,
toronytestünkkel és csörömpölő
bokánkkal, árnyunkat a pusztulás
ingó égéig dobva, fenevad
kórusban táncoljunk máglyád előtt
és ne tudjuk még sajnálni se, hogy
soha többé nem leszünk emberek.

(1923)

Az Egy álmai

Mert te ilyen vagy s ők olyanok
és néki az érdeke más
s az igazság idegállapot
vagy megfogalmazás
s mert kint nem tetszik semmi sem
s mert győzni nem lehet a tömegben
s ami szabály mind nélkülüm
született:
ideje volna végre már
megszöknöm közületek.

Mire várjak még tovább, a jövőt
lesve alázasosan?
Fut az idő, és ami él,
annak mind igaza van.
Én vagy ti, egyikünk beteg;
és mégse nézzem a fegyvereket,
hogyan szeretet vagy gyűlölet
közelít-e felém?
Ha mindig csak megértetek,
hol maradok én?

Nem! Nem! nem bírok már bolond
szövevényben lenni szál;
megérteni és tisztelni az őrt
s vele fájni, ha fáj!
Aki bírta, rég kibogozta magát
s megy török közt és törökön át.
Ketten vagyunk, én és a világ,
ketrebben a rab,
mint neki ő, magamnak én
vagyok a fontosabb.

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár,
az értelem szökik,
de magára festi gondosan
a látszat rácsait.
Bent egy, ami kint ezer darab!
Hol járt, ki látta a halat,
hogyan a háló megmaradt
sértetlenül?
Tilalom? Más tiltja! Bűn? Nekik,
s ha kiderül!

Bennünk, bent, nincs részlet s határ,
nincs semmi tilos;
mi csak mi vagyunk, egy-egy magány,
se jó, se rossz.
Rejtőzz mélyre, magadba! Ott
még rémlik valami elhagyott
nagy és szabad álmom, ahogy
anyánk, a végtelen
tenger, emlékként, könnyeink
s vérünk, savában megjelen.

Tengerbe, magunkba, vissza! Csak
ott lehetünk szabadok!
Nekünk többé semmit sem ad
ami kint van, a Sok.
A tömeggel alkudni ha kell,
az igaz, mint hamu porlik el;
a mi hazánk az Egy, amely
nem osztozik:
álmodjuk hát; ha még lehet,
az Egynek álmait!

(1931)

Semmiért Egészen

Hogy rettenetes, elhiszem,
de így igaz.
Ha szeretsz, életed legyen,
öngyilkosság, vagy majdnem az.
Mit bánom én, hogy a modernnek
vagy a törvény mit követelnek;
bent maga ura, aki rab
volt odakint,
és nem tudok örülni, csak a
magam törvénye szerint.

Nem vagy enyém, míg magadé vagy:
még nem szeretsz.
Míg cserébe a magadénak
szeretnél, teher is lehetsz.
Alku, ha szent is, alku; nekem
más kell már: Semmiért Egészen!
Két önzés titkos párbaja
minden egyéb;
én többet kérek: azt, hogy a
sorsomnak alkatrésze légy.

Félek mindenkitől, beteg
s fáradt vagyok;
kivánlak így is; meglehet,
de a hitem rég elhagyott.
Hogy minden irtózó gyanakvást
elcsittithass, már nem tudok mást:
Mutasd meg a teljes alázat
és áldozat
örömét és hogy a világnak
kedvemért ellentéte vagy.

Mert míg kell csak egy árva perc,
külön, neked,
míg magadra gondolni mersz,
míg sajnálsz az életed,
míg nem vagy, mint egy tárgy, olyan
halott és akarattalan:
addig nem vagy a többieknél
se jobb, se több,
addig idegen is lehetnél,
addig énhozzám nincs közöd.

Kit törvény véd, felebarátnak
még jó lehet;
törvényén kívűl; mint az állat,
olyan légy, hogy szeresselek.
Mint lámpa, ha lecsavarom,
ne élj, mikor nem akarom;
ne szólj, ne sírj, e bonthatatlan
börtönt ne lásd;
és én majd elvégzem magamban,
hogy zsarnokságom megbocsásd.

(1931)

Különbéke

Ha tudtam volna régen, amit
ma már tudok,
ha tudtam volna, hogy az élet
milyen mocskok,
nem füttyörésznek most az uccán
ilyen vigan:
valószínűleg felkötöttem
volna magam.

Régen, mint az álmok tékozló
más fiai,
azt, hittem, lehet a világon
segíteni,
azt hittem, szép szó vagy erőszak
ér valamit
s az élet, ha sokan akarjuk,
megváltozik.

Minden szörnyűbb, mint hittem akkor,
fiatalon,
de, hálistennek, egyre csökken
az undorom,
egyre jobban bírom az évek
förtelmeit,
és az idő és a közöny már
fertőtlenít.

Mert fátylát sorra dobta minden,
egymásután,
s harminchárom évem ma átlát
minden szítán:

látom, sokkal több a mocskok, mint
az ifjukor
sejteni bírta volna bennem
valamikor,

látom, milyen rútúl becsapják
a baleket,
s hogy a balek azért balek, mert
mást nem tehet,

s hogy az ész az érdek rimája,
és hogy magát
sugaras hőssé a bitang is
hogy költi át,

s ha van is, kézen-közön elvész
az ideál,
és hogy nem hozhat egyetértést,
csak a halál, –

s mert mindez mégcsak nem is aljas,
nem szomorú,
s minden dolgok apja valóban
a háború:

úgy nézem, elszánt nyugalommal,
az életet,
mint reménytelen lepratábort
vagy harcteret.

Ha egyszerre tudok meg mindent,
hogy itt mi van,
egész biztosan felkötöttem
volna magam.

De valamit a sors úgy látszik,
akart velem:
megmutatott mindent, de lassan,
türelmesen:

különbékét ezért kötöttem
a semmivel,
ezért van, hogy csinálom, amit
csinálni kell,

ezért becsülök úgy egy-egy jó
pillanatot,
ezért van, hogy a háborúban
verset írok

s a leprások közt füttyörészek
és nevetek
s egyre jobban kezdem szeretni
a gyerekeket.

(1933)

Lóci óriás lesz

Veszekedtem a kislammal,
mint törpével egy óriás:
– Lóci, ne kalapáld a bútort!
Lóci, hova mégy, mit csinálsz?
Jössz le rögtön a gázresóról?
Ide az ollót! Nem szabad!
Rettenetes, megint ledobtad
az erkélyről a mozsarat!

Hiába szidtam, fenyegettem,
nem is hederített reám;
lépcsőnek használta a könyves
polcokat egész délután,
a kaktusz bimbait lenyírta
és felboncolta a babát.
– Most nagyobb vagyok, mint te! – mondta
s az asztal tetejére állt.

Nem birtam vele, tönkrenyúzott,
de azért tetszett a kicsi,
s végül, hogy megrakni ne kelljen,
leültem hozzá játszani.
Leguggoltam s az óriásból
negyedórára törpe lett.
(Mi lenne, gondoltam, ha mindig
lent volnál, ahol a gyerek?)

És ahogy én lekuporodtam,
úgy kelt fel rögtön a világ:
tornyok jártak-keltek köröttem
és minden láb volt, csupa láb,
és megnőtt a magas, a messze,
és csak a padló volt enyém,
mint nyomorult kis rab mozogtam
a szoba börtönfenekén.

És ijesztő volt odalentről,
hogy olyan nagyok a nagyok,
hogy mindent tudnak és erősek
s én gyöngye és kicsi vagyok.
Minden lenézett, megalázott,
és hórihorgas vágy emelt
– föl! föl! – mint az első hajóst, ki
az egek felé szárnyra kelt.

És lassan elfutott a méreg,
hogy mégse szállok, nem növök;
feszengtem, mint kis, észre sem vett
bomba a nagy falak között;
tenni akartam, bosszut állni,
megmutatni, hogy mit tudok.
Negyedóra – és már gyűlöltem
mindenkit, aki elnyomott.

Gyűlöltem, óh hogy meggyűlöltem!...
És ekkor, zsupsz, egy pillanat:
Lóci lerántotta az abroszt
s már iszkolt, tudva, hogy kikap.
Felugrottam: – Te kölyök! – Aztán:
No, ne félj, – mondtam csendesen.
S magasra emeltem szegénykét,
hogy nagy, hogy óriás legyen.

(1933)

A földvári mólón

Partra döng a tó: nagyítóüveg-
húsa alatt ingó terméskövek
dagadnak-fognak, ahogy éleik
szöge a híg kristályban megtörik,
szűkül vagy tágul: a dirib-darab
roncsok együtt emelik hátukat,
torz teknősbékák, a vízzel, amely
szabályosan lüktetve futja el
mohos lapjukat, aztán lecsorog
s fél vagy negyed ütemkésés konok
játékával kontráztatja saját
lélegzetének nyugodt ritmusát.
Nyíló recék kereszhálózata
borzong egymáson át ide-oda,
s lent, a napsütött fenékhomokon,
hol halak húznak, lehelletfinom
árnyuk együtt fut s együtt tűnik el
a fénytörés színörvényeivel,
mert máris új hullám nő és üveg-
húsa alatt a torz terméskövek
megint dagadnak-fognak: tizenöt
másodperc telt el, s két hullám között,
mely jött s elomlott, most megint csorog
a sok kis csurgó, fecseg és locsog,
s megint árnyat húz a fenékre a
felszín futó renehálózata, –
s mindez folyton így ismétli magát,
így, e játék, az örökléten át,
így, e léhaság, s túlél minket is
és túléli ellenségünket is,
túl, ez a semmi, ez a tünde kép,
túl a királyok, hősök és a nép
minden jövőjét: jelentéktelen,
mégis másod, rettentő Végtelen!

(1948)

Mozart hallgatása közben

„Csak a derű óráit számolom”,
mondta pár szó s egy vasrúd a falon,
a napóráé. Láttam én is a
latin szöveget, s lelkem bánata
irigyelte a vidám öreget,
aki oly bölcs betűket vésetett
a buta kőbe... Bár, ki tudja, nem
rögtönzés volt-e csak, szellemesen
dacos sugallat az a gondolat?
Dac és sugallat bennem is akadt
egykor, de az árny mindig sulyosabb
maradt a fénynél... A felhők fölött
kellett volna elfogni az örök
tündöklést! a nap arany árvizét,
tengerét! az édes könnyelműség
lepkeszárnyacsókú pillanatait,
s főképp azt, melyben a mámor lakik,
az ifjú gyönyört, melynek kései
mása most annyi váddal van teli:
a szeszként libbenőt, a legvadabb,
a villámgyors tigris-szitakötőt,
a kézkománc tüzet, a zizzenőt,
ki kedvesével a kék nyolcasát
gyűrűzve libben láng-deleken át
s alkonyi csöndön!... Tavak, mocsarak
szittyói közt, szikrázó ég alatt
ma is szállok én... csak testben öreg...
(Nono! – mordúl bennem a szörnyeteg
igazság)... Igen, azt a testtelen
úszást, lebegést kéne, istenem,
utólélni, a könnyűt, úgy, amint
a gyermekkor csinálta, most, megint:
a sellőkét a vízben, szúnyogét
fátyolködében, csak az örök ég
örök hajósa lenni, ahogyan
ma is visz a képzeletem-agyam,
valahányszor párologtat-emel
a kép, mint karmestert a pálca, mely
fuvolát zendít s kürtöt s hegedűt!

Óh, igen, a fényt, napot, a derűt,
illatok táncát, szélhalk őzikét,
s fent a kékben a habos gőzökét,
azt kellene most visszahozni, hogy
átjárjanak uj, forró áramok,
nem a grönlandi szörnyek, nem ezek
a jegesmedve s rozmár hidegek,
melyektől annyit szenved a szegény,
hogy a pokolba vágyik, s annyit én; –
kinti rémüktől félve hallgatom
Mozartot, s tűnődöm a tavaszon
vagy akárcsak a mult nyáron (pedig
az is vén volt már, ötvenötödik!):
és felsóhajtok: gyógyíts meg, Zene,
te, Mindenségé, édes üteme
a fájdalomnak, Varázsfuvola,
varázsjáték, te, tündér mámora
hitnek, reménynek: árnycsík a falon
a nagy fényben, s a szívben nyugalom
s üvegparázként égő sugarak
az élő lomb tengerzöldje alatt,
s bölcsesség, a vidám öregeké,
amilyen azé lehetett, azé
a napóráisé, ki – „Non numero
horas nisi serenas!” – drága jó
intelmét adja, még most is, tanácsul:
„Csak derűs órát veszek tudomásul!”

(1956)

A huszonhatodik év

Lírai rekviem százhusz szonettben
1950–1956

K. E.
emlékére
[részletek]

9. Mindenütt ott vagy

Mindenütt ott vagy, ahol valaha
tudtalak, láttalak, szerettelek:
út, orom, erdő veled integet,
falu és város, nappal s éjszaka
folyton idéz, őszi hegy s tél hava,
vízpart s vonatfütyty, s minden ott remeg
az első vágy s a tartó örület
huszonöt kigyúlt tavasza, nyara.
Mindenütt megvagy: mint virágözön
borítod életemet, friss öröm,
frissítő ifjúságom, gyönyöröm:
minden mindenütt veled ostromol,
de mindig feljajdul a halk sikoly:
e sok Mindenütt mindenütt Sehól!

10. Mert sehól se vagy

Mert sehól se vagy, mindenütt kereslek,
nap, rét, tó, felhő, száz táj a ruhád,
mindig mutat valahol a világ,
s mindig elkap, bár kereső szememnek
tévedései is hozzád vezetnek,
úgyhogy fény-árnyak, tündérciterák
villantják hangod, a szemed, a szád,
csöndes játékait a képzeletnek:
látlak s nem látlak, drága nevedet
csengi csendülő szivembe szived,
de percenkint újra elvesztelek:
csillagokig nyílok szét s hallgatózom
üldöződ, én, mégis, mint akit ólom
húz le, sírodba; magamba csukódom.

96.

A huszonhatodik év

• Búcsúzunk, édes kétségbeesésem?
Mindig búcsúzunk! Valami selyem,
valami hűvösség a szivemen,
valami béke vagy már: alig érzem
fájónak ezt a fájdalmat: becézem,
hisz már rég csak általa vagy velem,
s szomorúan bár, mégis édesen
meg-megismétled, amit veled éltem
e tündér földön: teleröpködöd
multunk éveit, a huszonötöt,
s ezt, a huszonhatodikat, örök
búcsúm, te társam, halott útitárs:
tárt szivemben mindig itthon találsz,
és akárhogy fáj, vigasz, hogy te fájsz.

117.

Igy semmisűlsz meg

• Dolgoknak kezdel lenni rokona,
halkulva, lassan, halkuló agyamban,
amelyekben már szétválaszthatatlan
a fogyó egykor s a növe soha;
s lelkeknek, mikről csak a rege s a
vágy tud, ha tud még; álmontúli dallam,
semmibe tűnt víz az üres patakban,
tűnt vizeknek még tűntebb moraja.
Igy semmisűlsz meg. – Mohák, csillagok,
foszlik minden, oldódik, párolog
(s be villámgyorsan, ha rád gondolok!):
ércfogú eszmék közt hús-szenvedések
zokognak, s amit elhalva mesélnek,
rábeszél, hogy terólad se beszéljek.

FÜST MILÁN
(1888–1967)

Öregség

Hol vagytok ó szemeim, kik oly áldottnak véltetek egy arcot?
S hol vagy ó csodálatos fülem is, amely oly hegyes lett, mint a szamáré valamely édes-bús nevetéstől?
S hol vagytok fogaim, ti vérengzők, kiktől felserkent nemcsak a szamóca, de az annál duzzadtabb és pirosabb ajak is?
S hol vagy te mellemnek oly irtozatos dalolása?

S hol a kín és hol az áldás, amelyet most hiába keresek eszelős utaimon, görbe bottal a kezemben?
Loholni bolondúl? Kergetni az őzet, az őzlábút s utána ledőlni, susogni, nem is neki, de a holdnak...
Holmi rejtelmekről, amelyeket senki sem érthet egészen s amelyeknek zaklatott boldogság mindenkor a neve...
Hol vagytok ti mozgalmak és fekete átkok? Örök sietés? Hol a mohó száj s hol a nevetésem? Úristen, hol a nevetésem s a tárgyaltan zokogás is:
Mikor döngő hajnalodások vértelen messzeségei! hányszor
Leborúltam a sötétben elétek!

Hallgass rám oh ifjuság. Volt egy öreg görög egykor
Ki felemelte két kezét, mint a szobor s az ifjuságát visszakövetelvén
Mondott aiszchyloszi átkot arra, aki tette, hogy így meg kell az embernek öregedni.
Félig vakon állt a hegyen, csupa sugárzásba merülve, – ősz haját verte a szél is
S pislá szeméből könnyei hulltak az Istenség magasztos lába elé.
S mégis szava dörgött, szavától megállt a malom, megrendültek a dombok
S az öt éves kos is felemelte rá a fejét. – – Ámde az Istenség

Nem nézett rá, nem felelt akkor az öregnek.
Sírt az Istenség. Mert, mintha dobokat vernének a fülébe, tompa dobot
S erre felelné a hegyomlás s e hegyomlásnak felelné a tenger...
Oly nagygyá nőtt meg előtte s oly szentté az öregség ősi nyomora.
Mert hisz ott állt ő már önnön sírja előtt s még mindig pörölvé a széllel
S még egyszer hangoztatni akarván igazát, mielőtt elomolna...

S aztán hát elment persze, – csend lett végül is e vidéken.
De a szívében is csupa csend volt már akkor, el ne feledjük s egy másik, *még nagyobb* figyelem...

S a feje körül tompa derengés.

(1947)

A feleségem története

Störr kapitány feljegyzései [részlet]

Maradt még egy tükördarab a földön, felvettem és belenéztem. S megint csak ugyanazt gondoltam: hogy igaza van. Hogy igazuk van. S vajha ne kellene többé látnom – kit? Ezt a gyűlöletes pofát. Eldobtam a tükröt.

– Én kergettem a halálba – álltam meg az ajtónál. És hallgatóztam. Mert az az érzésem volt, hogy a feleségem már nem is él.

S úgy elkezdtem ettől fázni, magamra kellett borítanom valami rongyát, méghozzá a fejemre, mert tudvalevő, azt kell az embernek mindenekelőtt betakarni, ha fázik. Csak épp hogy női ruhával? Még ilyet se csináltam azelőtt.

– No és, ha bármi van is – próbáltam tárgyilagosan megítélni a helyzetemet –, ki tehet arról? S nem mindegy lett volna nekem, ha nem vagyok itt, hogy él-e, hal-e?

– Igen, igen, csakhogy én ezt mégsem akartam. Mert a halálát én azért nem akartam. – –

Mindehhez pedig a villany is úgy égett, hogy el lehetett bóbiskolni a fényében. S a fény mögött az üresség mint baljós hatalom, amelyet nyilván más is ösmer, aki az aggodalmakat már ösmeri. S mögötte a bólogatást, mintha fekete virágok hajladoznának a mélyén.

Felgyújtottam hát az összes villanyokat, majd újból eloltottam az egészet.

– Ennek a szegénynek pedig haza kell jönni – beszéltem magam elé.

S fel-le jártam a sötétben. A sötétség mégis jobban esett. S mégis egyre iszonyúbb lettem.

– Ha most jön, akkor rendben van – mondtam egyik pillanatban. S a másikban:

– Még öt percet várok, s ha nem jön, evvel a köténnyel fojtom meg magamat.

És nem jött. Pedig, ha jön... édes Isten, de furcsa lett volna, ha jön. Úgy lehet: még le is borultam volna eléje.

Folyton a kínaiak jártak az eszemben, nem tudom, mért? Nyilván kényszerűségből. Halálra dolgozzák magukat Amerikában vagy a Filippi-szigeteken, s mint a nadály szívják ki a földből meg a föld népéből, ami abból kivehető... S mikor már mindenük együtt van, ami kell: külön kis koffereik az ingeiknek, külön a sapkáknak meg a cipőknek, s persze, kellő mennyiségű aranydollár is az ingük alatt, akkor nyugodt mosollyal elindulnak a hazájuk édes partjai felé. S a hajón elkezdének kártyázni.

Mi már meg sem állítottuk a hajót, mikor egyik a másik után dobta be magát a tengerbe. De micsoda elegánsan! Még a repülésükben is csupa megvetés. Mikor a cirpeléseik meg a sápirozásaik véget értek, akkor már tudni lehetett: akinek semmije se maradt mindabból, amiért éveken át törte magát, az még körüljárt kicsit a hajón, még meg is pörgette hosszúkás kártyáit az orra előtt, aztán zsupsz, bele a tengerbe. Mi pedig mentünk tovább teljes gözzel, még lámpát se gyújtottunk utánuk. Mert tudvalevő, harap az ilyen, mint a dühös állat – foggal-körömmel védekeznek ezek az életük ellen, mikor eljátszották. S mi mért nem? Az én fájtám? Mikor eljátszottam nem is egy, de ötven életemet.

Kinyitottam az ablakot. Kinn sár és langyos eső. Egy kocsi szeretne megindulni, de nem tud. – Csupa kín. Újra becsuktam.

S ez aztán így ment. Újra megnéztem a levelét, aztán újra. Azt írta, hogy hazajön. S hogy még mi mindent csináltam, már nem tudom, nyilván nincs is mit mondani róla. Elég abból annyi, hogy délután öttől vagy fél hattól, éjfél után fél háromig jártam a szobákat. Közben behozták a vacsorámat, felé se néztem.

S már-már az járt az eszemben, hogy a rendőrséghez fordulok. Mert arra gondolni, hogy Londonban vagyunk, amelyet alig ösmer, ahol egy utcának öt neve is van, s ahol a rendőrök maguk figyelmeztetik az embert, hogy ide meg ide ne menjen, mert ott veszélyes a járás fényes nappal, nemhogy ilyenkor. Esős éjszaka volt.

S mint az egér, kaparászott az eső az ablakokon.

De mért is kerülgetem annyit? Nem tudtam attól a képzeletemtől szabadulni, hogy valami kínaiak kezébe került, különben mért jutottak volna épp most az eszembe? Épp ezekben a gyötrelmes pillanatokban?

S megint hallgatóztam egy ideig.

S most már hangokat véltem hallani, segélykiáltásokat a falon át... Egy szoba jelent meg előttem, ahol petróleumlámpa van az asztalon, s ahol lestrófolják éppen a lámpát...

– Minthogy határtalan a könnyelműsége, fölülmúl minden képzeletet, régen tudom én azt. – Kaphatok én pénzt, amennyit akarok – mondta nekem búcsúzásul. S ki tudja, megint mit csinált, hogy bebizonyítsa nekem vagy magamagának is, hogy mire képes.

S már el is határoztam, hogy felköltöm odalenn az öregembert, mert ezt nemigen lehetett így kitartani tovább...

Mikor is éjfél után fél háromkor benyitott.

S mármost nem tudom, ismerős-e más előtt is ez az érzés? Az ember vár és vár valakit, maga elé képzelettel ezerszer, s mikor megjelenik, nem kell neki többé. De annyira nem, hogy meghalna bele. Hogy azt kérdezi magától: – ezt vártam én, ezért aggódtam, ez kellett annyira nekem?

– Ezért kergettem én az öngyilkosságig magamat?

Mert nemcsak hogy semmis volt, jelentéktelen és hiábavaló, nemcsak hogy a mai nyomorúságnak semmi nyoma rajta, de még részeg is – egy asszony. Ebben tehát beigazolódott a képzeletem.

– Hogy ő ma bizony kiruccant egy kicsit... – És nagyot nevet a dolgon, még énekel is.

Et sans vigueur,

Et sans pudeur,

– azt mondja. – Igen, igen, mit csináljunk? Mulattam egy kicsit, a mindenit neki. Sans phrase, ittam.

Semmit se feleltem.

– No, szóval, hogy ő ma milyen remekül érezte magát...

– Mert egy olyan jó kis remek társasággal találkozott a Cityben – párizsi kirándulók, s a barátainak valamiféle pereputtya, mit tudom én már? S azok fizették neki a pezsgőt. Az én feleségemnek.

– Sőt, még a portugaffot is, ha tudni akarja. Mert azt is ittam. Most ittam először, de remek volt.

– Én tehát most be is vagyok rúgva kicsit, nem furcsa? – kérdezi tőlem. S minthogy feleletet erre se kapott, kivette könnyű kis cigarettatárcáját, rágyújtott, aztán a zsebéből cukorkákat kotorászott elő.

– Don, don – dudorássza nekem –, mért olyan hallgatóg Ön?

– Hogy ezt ő szintén ma este tanulta, hogy milyen jó együtt a cigarettafüst meg a csokoládé. – Ezt egy fiatalembertől tanultam – veti rám félig a szemét.

S vakmerő figyelemmel.

Csak persze mind e mesterkedése se sokat ért, mert azért mégse tudott ő magával mit csinálni. Mert ezt is észrevettem ám. Mert még mindig ott állt egy helyben, a fényben, a szoba közepén és egy lábon, s a hányaveti kis köpenyében igazán olyan volt, mint egy züllött kis csirkefogó.

– Pizkos vagy, züllött vagy – gondoltam magamban. – Én a szent természethez benned nem nyúlok, igazad van, mert utálok.

S mint mondom, bonbonokat evett, s az ezüstpapírokat máris dugdosni kezdte valahova. Az asztalfiába gyömmöszölte.

– Vagyis, nem akar ez innen elmenni, szó sincs róla, mert meggondolta magát. Ez visszajött a kacatjai közé. – Mindezt abban a pillanatban tudtam, amikor benyitott. Hogy nem fog ő most már csomagolni.

S hogy mennyire szégyelltem én magam mindezekért, elképzelni se lehet. S főképpen az érzelmeimért, igen, a kínaiakért. Hogy így esem én bele újra meg újra.

S hogy ezért én még szomorú voltam. És ha utoljára is az életben, de képes voltam érte szomorú lenni?

– Jaj – azt mondja hirtelenül –, hát az új kalapomat észre se veszi? – Szóval, vett még egy kalapot is. Nem értettem a dolgot, hogy épp ma vette és ezek után? S ami a fő: hogy mért hívja fel rá a figyelmem? Zavarában-e, vagy annyira részeg, vagy annyira kihívó? Egy rongy kis sapka volt a fején.

– És hogy volt ez a sapka? – tettem fel a kérdést. (Az első szó különben, amelyet tőlem hallott, mióta hazajött.)

– És honnan volt erre pénze magának?

– Hogy ő kért.

– No, ne mondja. Kitől kap maga pénzt?

– Eh, valakitől – felelte bosszúsan. És csuklott is utána. – Csak hogy adom majd meg a végén? – tette hozzá mindenesetre. Egyre csodálatosabb volt a dolog.

Szóval egy kalapért jött ez ide vissza? Még vásárolgatni kicsit?

– És hogy volt ez a kalap?

– Jaj – azt mondja –, de röstellem. Alig merem kimondani a számon. – S a száját csücsörítette. – Kettő – mondta ki végre.

– Két font? – kérdeztem csendesesen.

S akkor hát el is határoztam, hogy megölöm. Ott, rögtön, abban a pillanatban, mert egy pillanat haladékot sem adok. Csak azt várom meg, amíg elfordul.

– Most pedig meghalsz – mondtam magamban még egyszer, és egész hidegen is. Mintha csak az elmém is meg akarná pecsételni minden indulatomat.

S néztem a mozdulatait.

S abban a pillanatban már hullt is szét minden a szemem előtt. Csupa darabokra. Hogy külön élt a kezem meg a lábam, meg a szívem, s az egésznek már semmi értelme se volt. De a legfurcsább hatást a feleségem lélegzétvétele tette rám, erre ma is világosan emlékszem.

A kis mellei, amint fel-le jártak a blúzában. S mintha mindeddig észre se vettem volna, milyen gömbölyűek.

S a szívem amellettt jéghideg – egy cseppnyi szeretet nem volt bennem iránta. Semmi többé. Csak a szenvedéseim emléke és az ítélet.

– Meghalsz – ez volt bennem, semmi egyéb.

Ő pedig még mindig ott állt a lámpa alatt, s a pénzét kezdte számolgatni bűnbánó szelíden. S félkézzel, igen, ahogy a csirkefogók, ahogy az utcalányok, valami söntés asztalához dőlve, hajnal előtt.

– Sokat költök, az is igaz – mondta előbb. Majd:

– Alig van már pénzem. – És megint nevetett.

S hogy ez is mi volt? Mert ez bizony úgy hangzott, mint a mentetegetőzés.

– De most már igazán nem veszek semmi egyebet, ez a kalap volt az utolsó. – S aztán hirtelen rám emelte csillagos-kék szemeit. S valami kérelem vagy esdeklésféle volt a mosolyában.

– Mit tegyünk evvel a haszontalan asszonnyal? – kérdezték tőlem e szemek.

No, szóval, tudta ő, mire készülök. Ebben oly biztos vagyok, mint ahogy élek. S mintha ő maga is tanácsot akarna kérni, ítéljük-e halálra?

– Eh, nem várok én tovább – gondoltam ekkor. S úgy lehet, meg is mozdultam a sötétben. Mikor is hirtelen így szólt:

– De hol a levelem? – És lehajtotta fejét. – Egy levelem hiányzik – mondta szórakozottan.

– Milyen levele?

– A tizenkilences számú levelem.

– Micsoda tizenkilences? Mi értelme van ennek? Maga meg szokta számozni a leveleit?

– Igen.

– Hogyhogy igen? És mért? – Hogy nem ő számozza meg, valaki más.

– És ki volt az a valaki? – Nem felelt.

– Ki az a valaki más? – kérdeztem újra. S még akkor egyszer elsötétült előttem a világ. – Maga talán férfiakkal is levelez?

– Milyen férfiakkal? – nevet a szemembe.

– Na, nézze csak, Jacques, aranyom, mindent én elmondani úgyse tudok. Nem is lehet, no, nem igaz? Maga se mond.

Csend lett a szobában.

– Különben is nagyon jól tudhatnám, ha foglalkoznék az ügyeivel, hogy ő még egy vizsgát le szeretne tenni odahaza, s ahhoz a lélektanból kellene készülni neki.

– S hogy ez egy igen derék és jó fiatalember, aki neki ezeket a leveleket írja. Aki még Párizsban megígérte, hogy átsegíti a nehezén. – Egyszóval, megeredt a nyelve nagyon. – Mert mit gondolok én? nem olyan könnyű neki tanulni ma már.

– No látja, hogy nem lehet mindent elmagyarázni – forgatja meg még egyszer a dolgot.

Megint csak csend lett. Semmit se feleltem. Mert azt éreztem, hogy fáradt vagyok, ez is hirtelen jött rám, mint minden akkoriban. Hogy a szívem elfáradt, pontosan a szívem, azt érezni lehet. Úgy látszik, el voltam gyötörve nagyon.

S akkor már fölém is kerekedett, abban a pillanatban, azonnal.

– Douc-Douc bácsi – azt mondja, mintha mi se történt volna közöttünk –, figyeljen ide. Adj ide szépen a levelemet, és minden rendben van, akkor kibékülök.

– Maga kibékül?

– Igen. És meg is bocsátok, akarja?

És a részegek csodás ravaszságával és biztonságával máris odajött egészen a közelembbe, szinte kezembe adván a nyakát. A mellével pedig, szokása szerint, rátámaszkodott a karomra.

– Nos, rendben van? – kérdezi megint.

– És maga ne bánjon velem olyan rosszul – teszi hozzá –, mert az nem szép magától. Igazán nem szép. Most is csak azért jöttem vissza, mert megsajnáltam magát, ezt vegye csak tudomásul. Vagy el se hiszi?

– No, ringyó – kellett volna mondani neki –, no, ringyó. Mi van a tizenkilences számú levéllel? Kivel szoktál te levelezni? És ma kivel ittál? Nem mondanád meg ez egyszer, hogy kivel ittál? És hogy ki fizeti neked a pezsgőket? És hogy ki vette ma neked ezt a kalapot? Vagy azt képzeled, ha megmondod, mibe került, akkor már mindent elhiszek? Mit gondolsz, ekkora barom – hogy ilyen mélységesen ostoba vagyok én? – ezt kellett volna mondani neki.

De nem mondtam.

S ezek a jegyzetek talán éppen erre valók. Hogy pótoljak velük valamit, minthogy annyi mindent elmulasztottam az életben. Mert semmit se tettem, és semmit se mondtam akkor és ott, mikor annak helye és ideje lett volna. Mit csináljak?

Két dolog azonban mindenesetre kiderült a történetekből. Az egyik ez: hogy se megölni nem fogom én tudni soha, se szétverni azt a fitos orrát, vagy összetörni, ahogy annyiszor akartam. Mert ha most nem, akkor igazán soha többé. És hiába példálóztam én a mázsamesterrel. Úgy látszik, valami rettenetesen akarok én, csakhogy elégtelen vagyok ehhez... mert nem tudom én egészen elveszíteni a fejem – vagy nem is annyira teljes az indulatom? Ha pedig ez így van, akkor vegyük is tudomásul, mert aszerint kell cselekedni.

A másik pedig ez: hogy némi változás azért mégiscsak végbement itt köztünk az idők folyamán. Mert azelőtt ez úgy volt: hogy minél nagyobb volt a viaskodás köztünk, én annál jobban kíváncsoztam utána. Mert akkor majd megvesztem, majd szétmentem a tűzemben.

De most nem. Csak annyit mondtam neki:

– Menjen aludni. Majd elintézzük ezt is, nyugodt lehet, az összes ügyeinket. – Ennyi volt az egész.

S attól fogva kinn is aludtam a másik szobában a díványon.

(1942)

III. MAGYAR IRODALOM 1945 UTÁN

CS. SZABÓ LÁSZLÓ

(1905–1984)

Római muzsika

[részlet]

Hatvanezerre rúghatott Róma népe az 1500-as évek elején, amikor nekifogtak az új Szent Péter bazilika építésének. Annyi, mint Kolozsváré kicsi fiú koromban. S ott látásból vagy személyesen szinte mindenki ismerte egymást, ismerős volt a Hóstáttól a Monostorig a gróf s a professor, a györgyfalvi s a kalotaszegi lány s a baka szeretőjük, az oláh favágó, a gyufagyári munkás s a visszajáró üveges tót, a főtéri kocsis és Sándor, a sétatéri bolond.

Róma sem volt más. Celiótól a Trasteveréig látásból vagy személyesen ismerte egymást a zöld-ségkertész, a bormérő, a domonkos rendfőnök, a pápai festő, a kurtizán s a bocskoros dudás, aki szent nótát fújni karácsonyra bejött a hegyekből. Ebben a városban élt egyszerre Raffaello, Bramante s Michelangelo. Ő egyedül, a másik kettő sleppel, munkatársak seregével. Meg volt tisztelve a város, udvar, ország, ahová valamelyik segédjük elszegődött.

Testközelben éltek. Elmondja Vasari, hogy régiségek után kutatva a Titus fürdőnél, boltozatos földalatti terembe hatolt a csákány. Üzentek Raffaelloért, ő meg tanítványával, Giovanni de Udinével kötélén leereszkedett Nero betemetett palotájának a barlangjába. Mert a mesés Aranyház volt a véletlenül föltárt, „légmentes” grotta. A festők fáklyalángnál tanulmányozni kezdték épen maradt díszítéseit, egyikük rákarcolta nevét a falra. Másfélezer éves rejtőzködés után könnyed, játékos szépségek villantak föl a bolygó fényben: gyümölcskoszorú, virágfüzér, kandeláber, fantasztikus növényzet, halak, madarak, arabeszkok, szárnyas faun, nimfa, habléány, triton, furulyás táncosnő, a mogyoróhintós Mab királynő méretében. Nagy gusztussal le is utánozták a Vatikán második emeletén, a kifestendő Loggiákban: így lett a díszítés nemzetközi neve a grotta szóból groteszk.

Rómának akkor még nincsenek megszentelt kövei. Raffaello mint régészeti főfelügyelő ezt írja X. Leo pápának: „Miért panaszkodunk gótokra, vandálokra s más gonosz ellenségre, ha azok, akiknek atyai örököként védelmezni kellett volna Róma nyomorúságos maradványait, régóta szétrombolásukon mesterkednek. Mennyi meszet égettek ókori szobrokból és díszekből!”

Négy évvel a szívhez szóló panasz előtt, Bramante halálakor ő lett a Szent Péter templom főépítész. S a pápa meghagyja neki, hogy a közelből szerezzen be építőanyagot, ne távolról! Az antik rom tovább is szabad préda; V. Sixtus a század végén Róma egyik csodáját, a Palatinuson magasodó császárkori Septizoniumot használja kőfejtőnek, egy porszem se maradt belőle. Csak azt köti Raffaello lelkére a kinevezés, hogy új leletek köteles bejelentése alapján tiltsa meg feliratos márványdarabok szétfűrészelését, az elegáns latin nyelv védelmében. Más szóval az épületromokat szabadon bányászhatják. Nem ókori emlékek megmentésére, csupán a humanizmus érdekében szolgált a kíméleti rendelet, hogy maradjon elég követendő stílárius minta a művelt körökben ápolat új-latin nyelv csiszolására. A kinevezési szöveg inkább Erasmusra vall, az ő művészeti közönyére, semmint egy olaszra, akinek közvetlen elődei, a Medicik új Athénné tették Firenzét.

Egy napon aztán...

De itt vegye át a szót Francesco da San Gallo, a szobrász, öregkori levelében hatvan év előtti napot idéz föl. 1506 elején hírül vitték a pápának, írja, hogy néhány szépséges szoborra bukkan-
tak egy szőlőben, a Santa Maggiore bazilika mellett. Ő meg lovaslegényt menesztett a levélíró
apjához, Giulianohoz (a nagy építészhez), azzal az üzenettel, hogy nézzen ki a helyszínre. Éppen
náluk volt Michelangelo, – nem jössz ki te is? – szólt oda Giuliano. Lóra ültek, a kicsi Fran-
cesco apjába csimpaszkodva, hátul a nyeregben. Művelt ember volt az építész, a frissen föltárt
hatalmas szobortömbök láttára rögtön gyanította, hogy az öreg Plinius által említett Laokoon
csoportot találták meg. Kitágította a lyukat, azután hazatértek, apa és fia az egyik lovon, Mi-
chelangelo a másikon, „antik dolgokról beszélgetve”. Hozzátehetette volna: a szomszéd szőlőkben
még tovább forgott a kapa. Így éltek testközelben.

Kié legyen a lelet? A közeli San Pietro in Vincoli bíborosa ezer dukátot ígérget a szerencsés
telektulajdonosnak, – tudósít pár nappal az esemény után egy szemfüles levélíró, de a pápa
közbeszól: a szobrot én akarom. Egyelőre ágyánál őrzi a szőlősgazda, álmában is virraszt fölötte
a félszeme.

Még húsz évig virult főpapi szinten ez a műgyűjtő humanizmus. Aztán Rómát is elsodorta
a zivataros század, áldozatul esett a Habsburg és Valois ház nagy hatalmi vetélkedésének, amely
egy emberöltőre a védtelen Itáliát választotta hadszíntérül. 1527-ben V. Károly zsoldosai fel-
dúlták és kifosztották a várost, Raffaello iskolája szétszóródott, kit Mantováig szórt a Sacco
viharszele, kit tovább, az Alpok mögé francia és angol királyi kastélyokba. De amit Ronsard
és Shakespeare, a két udvari költő maga körül látott vagy amiről hallott, már újfajta művészet,
a manierizmus. Derűs lelkű nagy mesterek külföldre szakadt, neurotikus tanítványai terjesz-
tik. Fülledt erotikájuk s a modorosan tetszelgő lelki torzulás tükre, akaratlanul Róma barbár
meggyalázásáról tanúskodik. Hatásvadászó tudásuknak nincs lelki egyensúlya, anyagtan fan-
táziákat vetít ki a behízsgő, elegáns művészet, hallucinál az oltárnál, csiklandoz a fejedelem
hálósobájában. Fuit Roma. Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy város, ahol egyszerre élt
Raffaello, Bramante s az akkor még dionüszoszi Michelangelo.

(1970)

MÁRAI SÁNDOR (1900–1989)

Halotti beszéd

Látjátok feleim, szemtekkel, mik vagyunk.
Por és hamu vagyunk.
Emlékeink szétesnek, mint a régi szövetek.
Össze tudod még rakni a Margit-szigetet?...
Már minden csak dirib-darab, szilánk, avitt kacat.
A halottnak szakálla nőtt, a neved számadat.
Nyelvünk is foszlik, szakadoz és a drága szavak
Elporlanak, elszáradnak a szájpadlat alatt.
A „pillangó”, a „gyöngy”, a „szív” – már nem az, ami volt.
Amikor a költő még egy család nyelvén dalolt
És megértették, ahogy a dajkaéneket
A szunnyadó, nyugós gyerek álmában érti meg.
Szívverésünk titkos beszéd, álmunk zsványoké,
A gyerekek *Toldi*-t olvasod és azt feleli: oké.
A pap már spanyolul morogja koporsónk felett:
„A halál gyötrelmei körülvettek engemet”...
Az ohioi bányában megbicsaklik kezed,
A csákány koppan és lehull nevedről az ékezet.
A tyrrheni tenger zúgni kezd s hallod Babits szavát,
Krudý hárfája zengi át az ausztrál éjszakát.
Még szólnak és üzennek ők, mély szellemhangokon,
A tested is emlékezik, mint távoli rokon.
Még felkiáltsz: „*Az nem lehet, hogy oly szent akarát...*”
De már tudod! Igen, lehet... És fejted a vasat
Thüringiában. Posta nincs. Nem mernek írni már.
Minden katorga¹ jeltelen, halottért sírni kár.
A konzul gumit rág, zabos, törli pápaszemét,
Látnivaló, untatja a sok okmány és pecsét. –
Havi ezret kap és kocsit. A mistress s a baby
Fényképe áll az asztalán. Ki volt neki Ady?
Mi volt egy nép? Mi ezer év? Költészet és zene?
Arany szava?... Rippli² színe? Bartók vad szelleme?
„*Az nem lehet, hogy annyi szív...*” Maradj nyugodt. Lehet.
Nagyhatalmak cserélnek majd hosszú üzenetet.

1 Kényszermunka, kényszermunkatábor (orosz).

2 Utalás Rippl-Rónai József (1861–1927) magyar festőművészre.

Te hallgass és figyelj. Tudjad, már él a kis sakál,
Mely afrikai sírodon tíz körmével kapál.
Már sarjad a vadkaktusz is, mely elfedi neved
A mexikói fejfán, hogy ne is keressenek.
Még azt hiszed, élsz?... Valahol?... És ha máshol nem is,
Testvéreid szívében élsz?... Nem, rossz álmom ez is.
Még hallod a hörgő panaszt: „*Testvért testvér elad...*”
Egy hang aléltan közbeszól: „Ne szóljon ajakad...”
Egy másik nyög: „Nehogy, ki távol sír e nemzetem...”
Még egy hörög: „Megutálni is kénytelen legyen.”
Hát így. Keep smiling. És ne kérdjed senkitől: miért?
Vagy: „Rosszabb voltam mint ezek?...” Magyar voltál, ezért.
És eszt voltál, litván, román... Most hallgass és fizess.
Elmúltak az asztékok is. Majd csak lesz, ami lesz.
Egyszer kiás egy nagy tudós, mint avar lófejet,
A rádióaktív hamu mindent betemet.
Tűrd, hogy már nem vagy ember ott, csak osztályidegen,
Tűrd, hogy már nem vagy ember itt, csak szám egy képletlen,
Tűrd, hogy az Isten tűri ezt s a vad, tajtékos ég
Nem küld villámot gyújtani, hasznos a bölcsesség.
Mosolyogj, mikor a pribék¹ kitepi nyelvedet,
Köszönd a koporsóban is, ha van, ki eltemet.
Őrizd eszelősen néhány jelzödet, álmodat,
Ne mukkanj, amikor a boss megszámlolja fogad.
Szorongasd még a bugyrodát, rongyaidat, szegény
Emlékeid: egy hajfürtöt, fényképet, költeményt –
Mert ez maradt. Zsugorin még számbaveheted
A Mikó utca gesztenyefáit, mind a hetet,
És Jenő nem adta vissza a Shelley-kötetet,
És már nincs, akinek a hóhér eladja a kötelet,
És elszáradnak idegeink, elapad vérünk, agyunk
Látjátok feleim, szem'tekkel, mik vagyunk?
Íme, por és hamu vagyunk.

(Posillipo, Olaszország, 1950)

1 A hóhér segítse, tágabban az elnyomó hatalmat kiszolgáló, másokat bántalmazó személy.

Mennyből az angyal

Mennyből az angyal – menj sietve
Az üszkös, fagyos Budapestre.
Oda, ahol az orosz tankok
Között hallgatnak a harangok.
Ahol nem csillog a karácsony.
Nincsen aranydió a fákon,
Nincs más, csak fagy, didergés, éhség.
Mondd el nekik, úgy, hogy megértsék.
Szólj hangosan az éjszakából:
Angyal, vigyél hírt a csodáról.

Csattogtasd szaporán a szárnyad,
Repülj, suhogj, mert nagyon várnak.
Ne beszélj nekik a világról,
Ahol most gyertyafény világol,
Meleg házakban terül asztal,
A pap ékes szóval vigasztal,
Selyempapír zizeg, ajándék,
Bölcs szó fontolgat, okos szándék.
Csillagszóró villog a fákról:
Angyal, te beszélj a csodáról.

Mondd el, mert ez világ csodája:
Egy szegény nép karácsonyfája
A Csendes Éjben égni kezdett
És sokan vetnek most keresztet.
Földrészek népe nézi, nézi,
Egyik érti, másik nem érti.
Fejük csóválják, sok ez, soknak.
Imádkoznak vagy iszonyodnak,
Mert más lóg a fán, nem cukorkák:
Népek Krisztusa, Magyarország.

És elmegy sok ember előtte:
A Katona, ki szíven döfte,
A Farizeus, ki eladta,
Aki háromszor megtagadta.
Vele mártott kezet a tálba,
Harminc ezüstpénzért kínálta
S amíg gyalázta, verte, szidta:
Testét ette és véréit itta -
Most áll és bámul a sok ember,
De szólni Hozzá senki nem mer.

Mert Ő sem szól már, nem is vádol,
Néz, mint Krisztus a keresztfáról.
Különös ez a karácsonyfa,
Ördög hozta, vagy Angyal hozta –
Kik köntösére kockát vetnek,
Nem tudják, mit is cselekesznek,
Csak orrontják, nyíznak, gyanítják
Ennek az éjszakának a titkát,
Mert ez nagyon furcsa karácsony:
A magyar nép lóg most a fákon.

És a világ beszél csodáról,
Papok papolnak bátorságról.
Az államférfi parentálja,
Megáldja a szentséges pápa.
És minden rendű népek, rendek
Kérdik, hogy ez mivégre kellett.
Mért nem pusztult ki, ahogy kérték?
Mért nem várta csendben a végét?
Miért, hogy meghasadt az égbolt,
Mert egy nép azt mondta: „Elég volt.”

Nem érte ezt az a sok ember,
Mi áradt itt meg, mint a tenger?
Miért remegtek világrendek?
Egy nép kiáltott. Aztán csend lett.
De most sokan kérdik: mi történt?
Ki tett itt csontból, húsból törvényt?
És kérdik, egyre többen kérdik,
Hebegve, mert végképp nem értik -
Ők, akik örökségbe kapták -:
Ilyen nagy dolog a Szabadság?...

Angyal, vidd meg a hírt az égből,
Mindig új élet lesz a vérből.
Találkoztak ők már néhányszor
– a gyermek, a számár, a pásztor –
Az álomban, a jászol mellett,
Ha az Élet elevent ellett,
A Csodát most is ők vigyázzák,
Leheletükkel állnak strázsát,
Mert Csillag ég, hasad a hajnal,
Mondd meg nekik –
mennyből az angyal.

(New York, 1956.)

Egy polgár vallomásai

[részlet]

A hídon két katona állt, térdig érő, pompás, fűzős bakancsokat viseltek, szürkészöld egyenruhát, de azt is inkább csak sportszerűen, mint valamilyen vadászöltönyt. Kesztyűs kezeiket karba fonták, s úgy nézték, közönyösen és tartózkodóan, a Nyugatra induló rozoga vegyesvonatot.

– Figyelj – mondtam feleségemnek. – Ezek már európai katonák.

Magam is izgatottan figyeltem, s szívem a torkomban vert. Úgy éreztem magam, mint valamilyen nagy utazó, aki veszedelmes tájakra indul, mint Stanley vagy Stein Aurél. Ijesztően fiatalok voltunk mind a ketten. Huszonhárom éves múltam akkor, s alig néhány hete nős. Lola az ablak mellett ült, abban a kimustrált vasúti kocsi, mely valahol a Párizs környéki vonalakon, a helyi forgalomban szolgálhatott addig, s a franciák most száműzték a kocsit ide Aachenbe, a német-belga határszélre, mint valamilyen pestises vidékre. A fülkében hiányzott az egyik ablak, a szíjak tépetten, szakadtan fityegtek, a poggyászháló rongyosan lógott, az ülésekből kiállt a rugó. „Jó lesz nekik” – gondolhatták a francia társaság párizsi irodáiban, mikor leküldték a kocsit Aachenbe. S csakugyan, jó volt ez így nekünk. Dideregve ültünk a törött ablak mellett, bámultuk az „európai” katonákat – a német határtól kezdve néhány kilométeren át angolok vezették a vonatot –, s vacogott fogam az elfogódottságtól.

Ó, milyen kis négerék voltunk ott a belga-német határon! Milyen „európai” volt szemünkben, a бүдös-avas, toprongyos vasúti kocsi, a nagy hasú, ezüstmonogramos, pecsétfoltos kabátban szuszogó belga jegyellenőr, a vaksi, szortyogó gázlámpa a kupé mennyezetén, a vasúti jegy, mely olyan „egészen más” volt, olyan „európai” volt, mindenképpen más, mint az otthoni vasúti jegyek, melyekkel Kassáról Poprádfelkára lehetett utazni... Nyilván „európai” volt számunkra a lószőr is, mely kilógott a kupé rongyos üléséből, a vacak, hamuszürke francia csokoládé is, melyet útravalóul vettünk az állomáson, s a nyár végi eső „európai” szénfüst savanyú szagát sajtolta be a fülkébe, ahol mindenestől, szorongásunk és elfogódottságunk mellett is, mi magunk is rendkívül „európaiaknak” éreztük magunkat. Fogvacogva és már jó előre elhatároztuk, hogy nekünk majd nem „imponál” Párizs... (Ezt a didergő fölényt később minden Párizsba tévedt közép-európai látogatón megéreztem.) Csak éppen olyan kíváncsiak voltunk, hogy a hideg rázott. Mi olvastuk már akkor az „egész francia irodalmat” – s csakugyan olvastam Zola, Anatole France és Maupassant néhány regényét, lehetőleg magyar vagy német fordításban, hallottam valamit fél füllel Bergsonról, s „ismertem” a francia történelmet, de inkább csak úgy a nagy forradalomtól s a napóleoni háborúktól napjainkig.

Ismertük francia illatszerek és hajpomádék nevét is, olvastam Baudelaire néhány versét eredetiben, s Párizs volt a hivatalos „nagy Bakony”, ahol Ady szomorúan tespedett és fajtája sorsán borongott, miközben valószínűleg sok abszintot ivott és „csipkés, francia leányok” ölelgették. Igen, mi nem voltunk vadak és készültünk a nyugati leckéből. S nem öltözködtünk-e egészen úgy, mint a franciák – később észrevettük, hogy még „elegánsabban”, gyanúsán különbül is öltözködtünk, mint a nyugati nők és férfiak – nem csodálkozott-e odahaza a mademoiselle, milyen előkelő, kellemes polgári formák között élünk, nem tanultunk-e franciául Clémentine kisasszonytól, s nem cicomázták-e magukat hölgyeink a „legutolsó francia divat” szerint?... Nem, mi azután igazán ismertük a nyugati kultúrát, s megnyugodva utazhattunk Párizsba, nemzetünk, osztályunk s nevelőink nem vallanak velünk odakünt szégyent.

Miért, hogy mégis lett a hideg, s a piszkos vasúti kocsiban, melyet a *Nyugat* küldött fogadásunkra, azzal a szemérmes drukkkal ültünk, ahogy vidéki rokonok köszörülük torkukat és tisztogatják cipőjüket, ha a fővárosba vetődnek gazdag és befolyásos atyafiak látogatására? A „nyugati kultúra” kissé lógott rajtunk, mint a frakk a négeren. Idegeink büntudatosan lázadoztak. A kapuban gyanítani kezdtük, hogy a „Nyugat” valami más is, mint Anatole France művei, meglehetősen rossz magyar fordításokban, Ady párizsi benyomásai, francia divatlapok és bajuszpedrók, történelmi leckék az iskolában, s rosszul kiejtett francia szavak, melyeket odahaza oly hatásosan lehetett elhelyezni a köznapi beszédben. Kezdtük sejteni – inkább csak légköri benyomás volt ez, ott a belga-német határon! –, hogy polgárnak lenni, a szó nyugati értelmében más, mint polgárnak lenni odahaza; nemcsak a négy szoba teszi meg a gőzfűtés, a cselédek, Goethe összes művei a könyvszekrényben, meg a finom úri társalgás, s Ovidius és Tacitus műveinek ismerete, mindez egy kultúra érintkezési felületeinek horzsolópontjain függött csak össze lazán azzal a másikkal, valódi polgáriassággal, amelynek látogatására indultunk most. Zavartan éreztük, nagyon finom idegekkel, hogy polgárnak lenni nem egészen ugyanaz Nantes-ban, mint Kassán – s mi odafent, a mi „nagy urbanitású” felvidéki városainkban, valahogy kínos-lelkiismeretes voltunk polgárok, úgy iparkodtunk, mint az emnens diákok, valósággal szorgalmi feladatokat végeztünk polgáriasságból, ernyedetlenül civilizálódtunk. Nantes-ban valószínűleg éppen csak éltek az emberek egy életformán belül, különösebb osztály-becsvágy nélkül. A határon tolatott a mozdony, sötét volt már, a gőzgép kéménye tűzijáték-szerű füstöt köpködött és szikrákat dobált. Nyugtalanul néztem körül. Félttem és feszengtem, mint diákkoromban, mikor valamilyen nehéz tantárgyból, magánszorgalomból és a többiek bosszantására jelesen akartam felelni... Szentül eltökéltem, hogy jelesre felelek Európából.

Lola okosan ült az ablak mellett, figyelmesen nézett ki Európába és hallgatott. Életbevágó pillanatokban, később is mindig így alakult: én beszéltem és ő hallgatott. Ugyanabból a városból érkezett, ahol én is születtem. Ismeretségünk az élet őskorába nyúlt vissza, a gyermekkor mítoszában veszett el, úgyszólván csak jelbeszéddel érintkeztünk, születésünk pillanatától mind a ketten ugyanannak a városnak, osztálynak és ugyanannak a zsúfolt provincialitásnak levegőjét szívtuk; nyilván nem mi határoztuk el, ami történt velünk. Okosan nézett ki az ablakon, s gyanakodva, mert idegeiben veszélyérzetet hozott magával Európába, s tudta, hogy „idegenben nagyon kell vigyázni”. Én csak nézelődtem, fészkelődtem és vakmerően fecsegttem. Ő hallgatott, és néha ilyesfélét mondott: „Berlinben több fogvizet kellett volna venni. Ott most biztosan olcsóbb.” Arra gondolt a határon, hogy Berlinben olcsóbb a pipereszer vagy a harisnyakötő, mint Párizsban. Titokban tiszteltem, ha ilyesmit mondott.

Az „európai katonák” elsétáltak az ablak mellett, olyan lézengő járással, mint nálunk az urak, mikor estefelé hazaérkeznek a vadászatról. Angol szokás szerint közös poggyászkocsiba dobálták fel a málhákat, s nem adtak vevényt. Megkérdeztem tőlük, hogyan kapom meg Párizsban bőrdíjemet. „Majd rámutat” – mondta az egyik, és csodálkozva nézett.

– S elhiszik? – kérdeztem.

Kivette szájából a cigarettát.

– No hallja? – mondta az európai katona, őszinte elképedéssel és rossz németséggel. – Csak nem fog hazudni?...

Szólt valamit társának angolul, fejszóválva ment odébb, s néha gyanakodva visszanézett.

(1935)

Füves könyv

[részletek]

33

Arról, hogy szabadok vagyunk

Mikor hatalmasokkal állasz szemközt, gondold mindig arra, kitől kapták ezek az emberek hatalmukat? S mit tehetnek ellened? Elvehetik javaidat, szabadságodat vagy életedet? És aztán? Parányi mikroba, fertőző baktérium is elveheti életed, mely törékeny és mulandó, mint a rovarok élete. Nem, a leghatalmasabb úrnak sincs igazi hatalma lelked fölött, s ezért tehetetlen, ha te igazságos vagy, s ő igazságtalan. Csak akkor tehet ellened valamit, ha téged bűnben talál, s ő igazságos. Ezért ne arra gondold, mit mondasz majd a nagy úrnak, hogyan viselkedel; csak arra gondold, hogy szabad vagy, amíg igazságos vagy, s a nagy úr tehetetlen igazságod ellen.

42

Az olvasásról

Erővel olvasni. Néha nagyobb erővel olvasni, mint amilyen erővel az írás készült, melyet olvasol. Áhítattal, szenvedéllyel, figyelemmel és kérlelhetetlenül olvasni. Az író fecseghet; de te olvass szűkszavúan. Minden szót, egymás után, előre és hátra hallgatózva a könyvben, látva a nyomokat, melyek a sűrűbe vezetnek, figyelni a titkos jeladásokra, melyeket a könyv írója talán elmulasztott észlelni, mikor előrehaladt műve rengetegében. Soha nem olvasni fitymálva, mellékesen, mint akit egy isteni lakomára hívtak, s csak a villa hegyével turkál az ételekben. Elegánsan olvasni, nagylelkűen. Úgy olvasni, mintha a siralomházban olvasnád az utolsó könyvet, melyet még beadott celládba a porkoláb. Életre-halálra olvasni, mert ez a legnagyobb emberi ajándék. Gondold meg, hogy csak az ember olvas.

74

A jellem műveltségéről

Önelégülten és büszkén gondolsz arra, hogy elolvastál és megértettél néhány könyvet, gyarapítottad ismereteid, megtudtál valamit a természetről vagy az emberi szellem tűnődéseiről? Úgy érzed, „művelt” vagy, különb, mint a tudatlanok? Gondold csak arra, milyen végtelen tömegű ismeretet zár magába a könyvek összessége, s egyetlen könyv teljes megértéséhez mit is kellene ismerni és olvasni még? Gondold a British Museum könyvtárának körbefutó vasállványaira, milyen hosszan kellene élned, hogy valamit is megismerj a gondolkozás anyagából, melyet az ott felhalmozott könyvek magukba zárnak! De maradj csak könyves szobádban, s valld meg, mily sokféle könyvet nem olvastál azok közül, melyek könyvespolcaidon sorakoznak, s még az olvasottak között is hány akad olyan, melyet teljesen megértettél, s minden figyelemmel követtél. Nem, a „műveltség”, mikor farkasszemet néz az emberi szellem világegyetemével, meddő és hiú magatartás csak. Inkább gondold arra, hogy egyetlen ismeretet megérteni, felfogni, átérezni már az élet erőfeszítéseinek teljességét követeli. És gondold arra is, mennyi mindent írtak, gondoltak előtted, a gondolatoknak micsoda óceánjai pihennek a múltban, s miféle zuhanással árad minden új korban az emberi gondolatok bősége a jelenségek és tünetmények összegéből. Erre gondold, s elszégyelled magad. Agyad műveltsége véges és gyermekes. De jellemed és szíved műveltsége lehet teljes és emberhez méltó, akkor is, ha szellemi ismereteid korlátozottak.

A képzelőerőről

A franciák szerint igazi fantáziája annak van csak, aki látni tudja a valóságot. Ez a képesség ritka. Az emberek azt hiszik, a fantázia egyértelmű valamilyen soha nem létezett tünemény megálmodásával. De soha nem létezett tüneményeknek nincs kezük, sem lábuk, olyanok, mint a griffek, s aminek nincs köze a valósághoz, az unalmas és gyermekes. Az igazi képzelőerő a valóságból építi fel az újat, a csodálatost, a meglepőt. *Látni a valóságot* sokkal meglepőbb és fantáziadúsabb vállalkozás, mint felhőkből építeni a valóság első fuvallatára szétomló álmváratokat. Tanulj meg igazán látni egy épkézláb embert, s meg kell tudnod, hogy meglepőbb és csodálatosabb, mint a mítoszok szárnyas hősei.

A remekműről és a tündérről

Ahhoz, hogy egy emberi alkotás remekbe sikerüljön, s időtlen ragyogással kápráztassa és gyönyörködtesse az embereket, a tehetség, a téma, a kivitel tökéletessége mellett kell valami más is. A remekműben van valamilyen tündéri elem is, mely csodálatos fényével átsugárzik az egészen, oly gyöngéden és megejtően, mint ahogyan az északi fény világít a nyári éjszakában, valószerűtlenül s mégis fényzerűen, mert látni és olvasni is lehet mellette. A remekmű legyen valóságos, pontos, okos, céltudatos, arányos, gondosan megmunkált, hűségesen kivitelezett – s legyen még valami más is. Tündéri is legyen. S minden öntudatosság mellett önfeledt is legyen. Mérnöki szabályok szerint épüljön, de káosz is legyen benne, egy kávéskanálra való az ősködből, mely a csillagképek nyomában porzik, arany szemcsékkel. Tündéri nélkül csak „nagy” vagy „tökéletes” művek vannak. Az igazi remekmű néha nem is olyan tökéletes. Csak sugárzik, a „csak álmom” is benne van, a csillagok fénye, a tündéri. S a feladatnak ez a része, amikor a művész már nem tud művén segíteni; az utolsó ecsetvonást, a tündérit az Isten végzi el.

(1943)

NÉMETH LÁSZLÓ (1901–1975)

A minőség forradalma

[részletek]

A munkanélkülieket számon tartjuk, de ki törődik a munkásokkal? Tudjuk, hogy a rend, melyben a bőségtől csak az éhség lesz nagyobb, s a termelőeszközök tökéletesedésével csak a bitangjára hagyott lelkek száma nő: halálra ítélt. De ki figyelmeztet a kiáltó heveny betegség alatt az idültre, a termelés betegsége alatt a munkáéra?

Más a munka és más a szenvedély, de az ép ember más időkben mégsem volt munka és szenvedély teljes kételtűje. A munka is szenvedély volt, vagy legalább lehetett, s a személyiség nem húzódott vissza a munkás nappalból a munkátlan estébe; az ember nem akkor lett önmaga, amikor leitatta a főkönyvet s letette a vakolókanalat. Robotnak nevezzük a fásult, személytelen munkát, de a robotot az a 19. század terjesztette ki és szigorította meg, amely eltörülte. A munkamegosztás a munkást is megosztotta munkája és élete közt. [...]

Azoknak az embereknek a száma, akik a munkájuknak élnek, napról napra fogy. [...] Az egyéniség kifolyott a munkából. Nézz meg egy vadevezőt, amint a csónakján babrál, s nézd meg hivatalában. A városok körül falvak épülnek, s három barackfájához több köze van a munkásnak, mint egésznap munkájához. Az emberek nem bírják valami monománia nélkül. Bridge-, vízipólo- és bélyegtudósok közt élünk; a parasztok közt rádiószakértőket találni. Az egyéniség, melyet a munka visszautasít, kárpótlást keres.

Korunk nyilvános élete ijesztően alacsony, a szellemi élet mégis inkább fokozott, a találékonyság nagyobb, az egyéni problémakör tágabb. Nem munka és szenvedély hasadása magyarázza meg korunknak ezt a paradoxonát? [...]

Akik a társadalom átalakításáért küzdenek, nem hajlandók erről a kérdéstről gondolkodni. Megakadályozza őket a tételes tunyaság és a hamis fegyelem. Úgy érzik, a forradalom az elosztás kérdése. Arányosítani kell a munkát, arányosítani a munka élvezetét; az arányosítás mennyiség-tani feladat, nincs köze minőséghez. Nos egy olyan korban, amikor az osztályok színvonala már összetöredezett, szellemi előjogok nincsenek, én is ellensége vagyok az anyagi előjogoknak. Mikor a vagyon öncélú s emberek millióit rekeszti ki az életből, ellensége vagyok a zűrzavar szentségének. Elismerem, hogy szükség van az elosztás reformjára, s a közösséget inkább elfogadom kizsákmányolónak, mint a magánembert. De nem hiszem, hogy az elosztás meggyógyíthatja az élet mély baját. Az igazságosabban elosztott javak, még ha bőségesek is, létminimumot jelentenek, amíg az ember munkájában nem találja meg legfontosabb javát. Az elosztás forradalma ideig-óráig talán megnyugtatja az emberiség igazságérzetét, de ha nem lép tovább, még boldogtalanabbá teszi az egyént.

Várom az embert, aki megszövegezza a minőség forradalmi kiáltványát. Ezt a kiáltványt már sok millió ember szövegegeti a szívében, s a mozgalom, melyet kivált, mélyebbre fog szántani az emberi életben, mint az elosztás forradalma. Íme néhány gondolatfoszlány ahhoz a készülő kiáltványhoz:

1. Az ember ezmesternek született. Nincs nagyobb méreg a számára alvó képességeinél. A satnya testű ember kedvetlen, de még kedvetlenebb, akinek a képességei petyhüdtek el. Az ember képességeivel gyökeredzik a világban, azzal kapaszkodik, amit meg tud csinálni. Mindig csordában élünk, és sosem voltunk Robinsonok. De azért Robinsont nem lehet elpusztítani bennünk. Minden élet egy sziget, mely cserekereskedelmet folytat más szigetekkel. A csere egy darabig hasznos, a sziget ad és kap, segítik és segít. A baj ott kezdődik, amikor a csere öncélú lesz, több a hajós, mint a szigetlakó, s a gazdaság szétdúlja a szigetek belső idilljét. A természet üzemmé válik, az emberek nemcsak cserélnek, hanem a cseréért élnek, egyoldalúan aknázzák ki magukat. Kincseik kiásott részét elprédálják a hajósok, nagy része pedig ott pusztul érintetlenül. Mi lesz e kopárságban a szigetlakóból? Elhülyül vagy Robinson korára emlékszik. Meggyűlöli a kereskedelmet, s azon töpreng, hogy tehetné el láb alól a hajósokat.

2. A hajósok persze sokan vannak és övék a tenger, de a minőség forradalma feltartóztathatatlan, mihelyt az egyén belátta, hogy a képességek aránytalan munkamegosztása őt megsemmisíti. Az ember a csere szörnyének érzi magát, borzad magától. S csak azért is ezmester akar lenni. Látja, hogy amit cserélt, annál értéktelenebb lett, minél többet cserél s kimondja a hajmeresztő tételt: jót csak ezmester tud termelni. A jó munkás a dilettáns lesz, mert aki nem ért mindenhez, semmihez sem ért. Nem az lesz kiváló, aki egy dologra veti magát, hanem csak annak szabad egy dologra vetnie magát, aki kiváló, azaz sok dologhoz ért. Felvirrad a dilettánsok napja, az üzemeket irracionalizálják, a cipőkészítő művészek megbuktatják a cipőgyárakat.

3. A minőségért forrongó ember megveti a mai munkást is, aki beáll a mozgóláncba, fix időre fix bért kap, s nincs alkalma kiválni. Akinek nem érdeke, hogy remeket csináljon, rabszolga, akár magányosok, akár az állam piramisát építi. A munkának előtte egy faja tiszteletreméltó: a vállalkozás, s olyan államért fog küzdeni, amely megbecsüli a munka egyéni együttthatóját, teret ad a minőségnek, értelmetlenné teszi a vagyont és a vállalkozások nagy mellérendelésében munkatérrel jutalmazza a munkát.

(1933)

ILLYÉS GYULA (1902–1983)

Testvérek

Három nap néztem volna csak szemed
árnyékos völgyét, szemöldöködet,
a pillák sűrű sását, mely között
az eleven kis vadvíz inceleg,
villantja fényét, fürge terveit,
síkos halacskák szökdeléseit –
Három nap néztem volna hallgatólag
az egyiket, aztán a másikat.

S töltöttem volna három új napot
csak nézni némán a lágy hajlatot:
ruhád alól kisejlő kebledet,
a csillagot, mely rajta szendereg,
s készül, fényküllőt feszítve selyem
leplén ragyogni vak éjjelemen –
Három nap néztem volna hallgatólag
az egyiket, aztán a másikat.

S elég lett volna újonnan nekem
csak legeltetni, itatni szemem
szép szárba szökkent páros térdeden,
melyek hivalgón, mégis félszegen,
mint fényes kapu kettős szárnyai
tán biztatták már egymást nyílani –
Három nap néztem volna hallgatólag
az egyiket, aztán a másikat.

Az enyhe hőben, amely szelíden
testedből áradt, tested fényiben
elültem volna, napon a beteg,
lesve, mellemben hogyan bizsereg,
hogy' oldódik a fájdalom, hogyan
oszlana már a test is boldogan
el, föl egy könnyebb táj felhőibe,
mely maga már az altató mese –

És lettem volna gyermek, gyermeked,
hogy, ha ölellek: úgy öleljelek.
Hogy mit szerelem csak sokára ad,
halljam már most vígasztaló szavad.
Fi a lánytestvért – úgy öleltelek,
ős vágy ízével enyhítve a bünt,
így aludtam el – leghűbb kedvesed,
mire az első éjjel tovatűnt.

(1935)

Puszták népe

[részletek]

1. Tájékozódás. Pusztá a Dunántúlon. A pusztá lakóinak lelkülete

Vidéken születtem és nevelkedtem, de a falvak életéről sokáig alig tudtam többet, mintha városban pillantottam volna meg a napvilágot. A parasztok lelkivilágát jó ideig csak hallomásból ismertem. Pusztán születtem, és ott is laktam serdülő koromig.

Pusztá magyarul nemcsak azt a regényesen szabad, tengervégtelenség legelőt jelenti, amelyen Petőfi méneseinek körme dobog; a dunántúli magyar nyelven ezt egyáltalán nem jelenti, abból az egyszerű okból, mert ott ilyenek nincsenek. A Dunántúl a nagybirtokok közepén épült, s néha egész faluszámba menő cselédlakások, istállók, fészerek és magtárak együttesét jelenti, amelyet azért nem lehet tanyának nevezni, mert a tanyán csak egy-két család él, ezeken meg néha száz-kétszáz is. A dunántúli pusztán van iskola, van templom vagy legalább kápolna, rendszerint a kastély egyik szárnyához ragasztva. Van tehát kastély is, hatalmas, gyönyörű park közepén tenispályával, mesterséges tóval, gyümölcsösökkel és fejedelmi allékkal,¹ és mindezek körül remekbe kovácsolt magas vaskerítéssel, sőt körülötte kegyeletes emlékként várárokszerű pocsolóval. A kastély után a legdíszesebb, sőt néha még annál is tekintélyesebb épület az ököristálló. Aztán a gazdatiszt lakása, amelyet nem tudni, milyen hagyományból, majd mindenütt ciprusok és fenyők öveznek. A gazdatiszt házában valamivel kevésbé díszes az ispán lakása. Ennél is kevésbé díszes a főgépészé. Az utóbbiak is legtöbbször még különálló épületek. A cselédek háza (és nem zselléréké, mert a zsellér már a közeli faluba szorult, a szolgálatból kikopott cselédet és napszámot jelenti) egyáltalán nem díszes. A cselédek egy tető alatt, hosszú földszintes házakban laknak, akár a kültelki proletárok, lakásaikat csak vékony fal választja el egymástól. A hosszú tömeglakások beosztása olyan, hogy két-két szoba közé esik egy szabad tűzhelyű közös konyha. A század elején kelt törvény értelmében egy szobában csak egy család lakhat. Ezt sok helyen már be is tartják. De akad elég hely, ahol nem tartják be. Belső-Somogyban nem egy cselédházat láttam, amelyen még kémény sem volt, a közös konyhából a füst az ajtón ömlött ki, s a szobákban több család lakott együtt. Amiről helyes képet csak úgy alkotunk, ha meggondoljuk, hogy a cselédek elég szaporák, körükben egy család általában hathét, sőt nemritkán még ma is tíz-tizenkét lelket jelent. Az istállók és fészerek között találomra elhelyezett cselédházak előtt és mögött egypár lépésre (hogy vigyázhassanak rájuk) sorakoznak a cselédek konvencióban² engedélyezett disznainak és tyúkjainak ólái, amelyek az etnográfusok³ megállapítása szerint még ma is az ázsiai őshaza építészeti elvei szerint épülnek, néhány dúcból, tapasztott sárból és szalmából. Legtöbb pusztán három-négy ilyen végtelen hosszú cselédház van, külön az ökörhajtóknak, azaz a béreseknak és külön a kocsisoknak, akik a pusztai társadalom hagyományai szerint osztály szempontjából felette állnak a béreseknak, noha sem jövedelmük, sem munkájuk nem különb. A legalacsonyabb osztály csodálatosan nem a kanászoké, ahogy a falu példája szerint várni lehetne, hanem a dohányföldieké.

1 Fásorok.

2 Megállapodás, egyezmény.

3 Néprajztudós.

Magyarország művelhető területeinek csaknem felét a puszták cselédjei művelik. Erkölcsben, szokásban, világfelfogásban, de még járásban és karjának mozgatásában is ez a népréteg minden másiktól élesen különbözik. Még a falvak mögött is eldugva és elzárva, tökéletes elszigeteltségben él. Egész napi, sőt vasárnapi elfoglaltsága miatt a pusztát szinte sohasem hagyja el, lakhelyén hozzáférni pedig a nagy távolság, a rossz utak, a különleges hazai viszonyok miatt, de e nép ősi bizalmatlansága miatt is nehezebb vállalkozás, ahogy gyakran emlegettem, mint egy közép-afrikai törzs tanulmányozása. Az irodalomban is csak a háborút követő évek folyamán kezdtek feltűnni. Valami furcsa, áporodott, de mégis erőt adó közösségben élnek, anyagilag és szellemileg egyaránt; ez a közösség nem egy vonásában inkább hasonlítható a gyári munkásság külön összetartozásához, mintsem a falvakéhoz. Persze azért lényegében attól is elüt. Egyéni külön világ ez is, lakóinak nemcsak szókinccse, hanem még álomvilága is teljesen egyedülálló, ami természetes is.
[...]

19. Akik kiemelkednek. A második és harmadik nemzedék. Út a társadalomba
[...]

A béresektől nem vették jó néven a műveltségre való törekvést. Rossz szemmel nézték az ilyesmit már a parancsolók is. Akit olvasás közben leptek meg, azt a háború előtt úrhatalomnak tartották, a háború után röviden kommunistának. Megvolt a vélemény már arról is, aki a civilizáció egyszerűbb ajándékaival élt. K.-pusztáról azért menesztettek egy kocsiszt, mert novemberben a vetőgép kormányának a rángatásához kesztyűt húzott. „Haj, haj, az én időmben” – csóválták a fejüket a gazdatisztek, ha egy béresen nadrágtartót láttak. Amikor a lányok vasárnap magas sarkú cipőt kezdtek hordani, az értelmiség asszonyai az erkölcsi világrend összeomlását várták, s kétségbeestek, hogy most már miről ismerszik meg, ki a cseléd, ki az úrnő? A béresek között gyanút keltő volt már az is, aki nem volt elég durva és közönséges, aki nem káromkodott. Mit finomkodik? Az elurasodástól féltették. Amin ők, elég különös észjárással, mert hisz maguk is urak voltak, puhányságot, megbízhatatlanságot, sőt tolvajságra való hajlamot értettek.

A szellem fegyvereihez a cselédek leszármazottjai legfeljebb a harmadik-negyedik nemzedékben jutottak. A faluba sodródott család valamelyik tagja tovább sodródott a városba. Az értelmesebbek ösztönösen a szolgai pályákat keresték. Amennyire lehetett, kerülték a napszámos életet, ismerték azt már hazulról; hivatali altisztségre, pedellusságra,¹ portási és hasonló hozzájuk illő, alacsonyabb közigazgatási állásra áhítoztak. Akiknek ez sikerült, azok uraik példáját követve gyakran taníttatták gyermekeiket. De mit tudtak már ezek az unokák és dédunokák a puszták életéről, s mit tehettek volna érte, ha véletlenül megmarad is bennük a hűség a családfa iránt, az elkötelezettség érzése, amelyet a származás ró az emberre, amely ellen ilyen esetben semmit sem vethetünk föl, mert nem jogtalan kiváltságok, hanem a jog mellett sarkall küzdelemre? Hajas bácsi fia Pesten járásbíróvági kézbesítő lett, annak gyermeke pedig jogász. Ezt maga Hajas bácsi is csak hírből tudta, a jogásznak csak fényképét ismerte, s állította ki büszkélkedve a sublát² tetejére. Egy kicsit sietve hányjuk föl, hogy a mai állítólagos

1 Pedellus: iskolaszolga.

2 Komód, fiókos szekrény.

népies irányzat hatása alatt sokan oly büszkén emlegetik póri származásukat, akár a mágnások a maguk őseit. Nem hiszem, hogy Hajas bácsi unokája gyakran előhozakodott nagyatyjával. Az ilyen nagyapák, tapasztalatom szerint, a szalonokban kedélyes öreg földbirtokosokká szoktak finomodni, nem ritkán nemesi előnévvel.

Olyan tüneményesen gyors felemelkedésről, aminőt az én családom mindkét szárnya végzett, kevésről tudok. Rácegresről emberemlékezet óta senki sem járt középiskolába. Nebándról is nagybátyám volt az első, s utána nem akadt több. Jóllehet nem volt olyan családbokor, főleg a felügyelők és parancsolók közt, amelynek valamelyik ágát nem kapta el az emelkedés vágya. Meddig emelkedhettek? S mit nyert vele, újra csak, a lent vegetáló összesség? S mit nyertek azok is, akik fölemelkedtek?

Az anyák és nagyanyák a földlakó rovarok szívósságával húzták-tolták a napvilágra ivadékaikat. Ők maguk mindvégig a nyirkos homályban maradtak, annak szennylevéből szívták az erőt, azt alakították az utódok számára mézédés táplálékká. Túl gyors volt az átalakulás? A második nemzedék tántorgott, és vakultan pislogott a felső fényen, berúgott az erős, szabad levegőtől, s rövidesen elvesztette lába alól a talajt. Ó, fejlődni fejlődött... Mint a hideg égőből az egyenlítő alá plántált növény, duzzadt és ragyogott, de épp ez a hirtelen és hangos tündöklés figyelmeztetett, hogy saját magát eszi. Valami beteg hiszékenységtől hajtvá rohamosan nőtt, egyre magasabbra, egyre messzebb a gyökértől. A fiúk „boldogultak” az életben. Az iram, amelyet átvettek, nem egyet magasra röpített a régi keretből; minél magasabbra, annál nagyobb veszélybe, mert annál nagyobb idegenségbe. Amilyen biztos szövetkezésben, megtartó közösségben éltek hajdan az apák, olyan ingó talajra kerültek a fiúk; kapkodtak, botladoztak, s szívükből-lelkükből kifordulva idegesen siettették valami titkos büntetés beteljesedését, ha nem magukon, hát fiaikon. Nem voltak rokonszenvesek, bár igazán mindenképpen ártatlanok voltak. Árulók lettek, de ugyan minek is az árulói? Maguk sem tudták, ilyesmi eszükbe sem jutott. De lelkületük mégis az árulók vagy legjobb esetben a száműzöttek nyugtalan, önemészítő lelkülete volt.

A nagyszülők kiállásával megtorpant a támadó hév a mi családukban is. Apám szülei egy fiukat taníttatták; a többit, semmiféle áldozatot nem sajnálva, legalább a falusi kézművesség szintjére igyekeztek felnyomni. Nagyszámú unokáik közül hat fiú került középiskolába; tanulmányait csak kettő fejezte be. A második nemzedék megállt, a harmadig pedig bomlani kezdett, s az a veszély fenyegette, hogy lezuhan, mélyebbre, mint ahonnan az ősök megindultak. Igaz, az idő is becsapta őket. A világ nem volt többé oly könnyű vadászterület, amilyenek az öregek látták. Mindez akkor, amidőn az én sorsom is dűlőre jutott.

Megkaptam a negyedik elemiből a bizonyítványt, a tanítónak már megszokott megjegyzésével, amely minden negyedik elemisre oly találóan ráillik: „kezdeni kellene valamit ezzel a fiúval”. Nagyanya Cecén fölfülett. Azután, amikor a vacsora utáni találgatásoknál egyéb hetekig nem történt, egy nap megjelent nálunk; még fejkendője oldozása közben bevallotta, hogy miattam jött. Rosszat sejtve vonultam ki a lóhoz. Nehezen viseltem el már akkor is, hogy jelenlétemben jövőmet szabadalják.

Anyámat persze nem kellett biztatni, de apám előtt nem állt valami különös becsben a betű és az iskola. Akkoriban a mészárosok sorsa kápráztatta el – egész nap kocsin ülnek, úgy járnak a pusztákat, vesznek egy borjút, kímérik, s máris öt pengőt keresnek s ráadásul a bőrt. Magának már se ereje, se hite nem volt, hogy ezt megkísérelje, de bátyámat is, engem

is erre a pályára szánt. Nagymama azonban kitartott. Írt a nagybácsinak, aki nemrég hajlandó volt örökbe fogadni engem. Eredménytelenül. Eredménytelenül kísérletezett egy másik nagybácsinál is, aki olyan városban lakott, ahol volt gimnázium. Kétségbe ejtette a közöny, elsősorban az enyém. A könyörgő leveleket nekem diktálta, mert noha rengeteget olvasott, keze írásában csak legközelebbi hozzátartozói ismerték ki magukat. Fanyalogva körmöltem napszámra a csavaros, Jókai-stílusú mondatokat olthatatlan tudásszomjamról, szellemem rendkívüliségéről, amelyet bűn lenne az út sarában hagyni, mert az egykor a család fénye lesz. Semmi tudásszomjat nem éreztem. „Hát mi szeretnél lenni?” – kérdezte egy délután, megállva egy percre a dél óta tartó izzadságos, közös munkában. „Lovász” – közöltem vele őszintén, s már húztam is ki az udvarra, hogy rátermettségemet bebizonyítsam. Nagymama végigmérte a lovat, és egy hét múlva eladta. Maga vezette el a dorogi vásárra, s ami a família leghíresebb lószakértőjének sem sikerült, azt ő egyre megoldotta. A kényes, gyönyörű ló a próbafuttatásnál nagymama szavára remekül húzott, semmiség volt az első parasztra rálőcsölni, majdnem annyira, amennyit egykor apám remélt érte. Aztán haraggal eltávozott, a ló árát valami ürügygel az utolsó fillérig magával vitte. Beírtak az ötödik elemibe.

Búbánatomban fejemet a könyvekre adtam, rövidesen az imakönyvekre. Két nagyanyám annyira ellentétes vére ütött ki egyszerre rajtam: rajongó vallásosságba s ugyanakkor olvasási dühbe estem. Székeket állítottam a szűk kis ablak elé, s rátérdepelve órák hosszat bújtam a szentek életét, míg a szürkületben az orrommal súrolt betűk táncolni nem kezdtek, lehunytam égő pillám, elkápráztatott szemem előtt angyalok repültek, s Mária kék szoknyája suhogott. Iskola után otthon már nekem is dolgoznom kellett. A harmadik-negyedik kiáltásra emeltem csak föl fejemet, s a csodák világából fölriasztva álmosan botladoztam a valóság tárgyai közt, kezemből mindent kiejtettem. Padlásra, fák tetejére menekültem, hogy szenvedélyemnek nyugodtan áldozhassak. Munkakerülő, lusta hírem támadt. Apám is kezdte belátni, hogy inkább vagyok való szellemi pályára.

Noha naponként hajnalban keltem, hogy a kismiséen ministrálhassak. Az iskolában a hittant barátok tanították, ismerték apám családjának vallásosságát, anyámék szívbeli eretnkségét, s annyi veszélynek kitett lelketem örömmel irányították a jó úton. Tőlük kaptam a könyveket, anyámnak is föl kellett volna olvasnom őket. Föl is olvastam. Lelkesen beszéltem neki Máriáról, vallásosságom – ahogy visszaemlékszem rá – elsősorban Mária-tisztelet volt. Anyám gyanakodva, s egy kicsit talán féltékenyen hallgatta rajongásomat. Pedig Máriában is a szép, kedves, annyit szenvedő, de könnyei közt is mindig mosolygó anyát tiszteltem. A körmenetben én vittem az oltáriszentség előtt a csengőt; átszellemült arccal lépdeltem a menet élén s tekingettem néha föl a májusi felhőkre, mögöttük Mária trónolt eleven, meleg tekintettel, néha szinte láttam. Magasból tekintettem én is az emberekre, akik a súlyos ötös csengő szavára hódolattal borultak jobbról-balról térdre előttem; egy kicsit magam is a felhők között jártam a tömjénszágú, bő ministráns-ingben.

Anyám anyja, a hit dolgában következetes protestáns, meglepéssel értesült lelki átváltozásomról. Maga elé állított, és jóakaratóan kérdezgetni kezdett. Hévvél ragadtam meg az alkalmat, kipirultan fogtam a titok magyarázatába; csak a hittérítő szónoklat után éreztem olyasmit, mintha vizsgán estem volna át, mintha nagymama nem annyira érveimre, hanem valami előttem is ismeretlen képességemre lett volna kíváncsi. Elhatározta, hogy pap leszek. Katolikus vagy református, amelyik sikerül.

Ő kísért el az ötödik osztály vizsgájára, s amikor elhangzott a rendes kijelentés, ezúttal egy páter szájából, hogy „ezzel a fiúval pedig...” – nagymama rögtön szavánál fogta. A páter zavartan kaparta állát, két hétig kaparta, mert attól fogva nagymamával naponta fölkerestük. Egy latin nyelvű ajánlólevél lett az eredmény a pécsi ciszterciákhoz. Nagyanya szerzett hozzá egy másikat a református paptól a pápai kollégiumhoz.

Kezébe vette a dolgot. Tudta már, hogy a családra nem számíthat. A visszavonulás az utolsó évek alatt a front egy-két részén valóságos pánikká fajult. Apám anyja betegeskedett, kiejtette a vezetést, hívei véres fejjel ereszkedtek le az ostromlott falakról. Egy-két bástyán még tartották magukat, de kezdtek már elzárkózni az utánuk jövők elől, keresték a békét a felettük állókkal. Bátyám már nem járta ki a középiskolát, s anyámnak azért is sarkára kellett állnia, hogy megfelelő helyen inaskodjék. Sikerül engem még utolsónak beröpitíteni a várba? Nagyanya minden erejét és fortélyát összeszedte. Terve a ravaszágban volt meghatározó és együgyű, mint Ulixesé.

Nem tudom, a felsőbb régiókban annak idején hogy zajlottak a felekezeti harcok. Hozzánk érve a hullámok dörögve és vad fröcsögéssel csaptak össze, néha megyéket borítottak el. Csaknem minden falu felerészben református, felerészben katolikus volt. A főutca két végén épült templomok szószékén a papok Pázmány és Alvinczi haragjával rázták öklüket, üzengettek és fenyegetőztek. Tüzelték és féltékenyen őrizték nyájukat. Ádáz harc folyt, hogy a vegyes házasságokból származó újszülöttek melyik karámot gazdagítsák. A bárányok hümmögtek és legyintettek, nemigen értették a dolgot. Nagymama értette. Egy nap útra kelt az ajánlólevelekkel és bizonyítványaimmal. Kiválasztott egyet-kettőt rajzremekeim közül, sőt gyönyörű betűkkel lemásoltatta velem egyik napvilágra került klapanciámat,¹ mert akkor már egész verseket is írtam, nagy titokban. Sajnos, se Pápán, se Pécsen nem fedeztek föl. Nagyanya mindenütt lelket bocsátotta áruba, elég olcsón, a tandíjmentesség és az ingyenes konviktus² ellátás fejében. Elment még Bonyhádra is, az evangélikus iskolába. Hasztalan. A harc ádáz volt, de annyira mégsem.

Haraggal tért meg. Megvolt a véleménye a vallásokról, általában. Közeledett újra a szeptember, a hatodik elemi. A jövőmről mindenki lemondott, én is. Egész nyáron úgy éreztem magam, mint az a vásárra kiállított borjú érezheti, s most felszabadultam.

Nagymamát azonban, mint öntudatos, jó vívót, a kudarc csak új küzdelemre hevítette. Az utolsó pillanatban még egyszer megkísérettette a sorsot. De ez már a kártyás mozdulata volt, amikor pénze fogytán maradék hitelre kéri a lapokat. Még volt egy terv. Veszprémben az ötödik gimnáziumtól fölvettek volna ingyenes kispapnak, ha jeles leszek. Szóval csak az első négy osztályig lesz velem gond. Az ígéret szóbeli volt, de nagymama vakon bízott a kedvező jelekben.

Apám egyik nénje a szomszéd járás székhelyén lakott, gimnázium ott is volt. Elvállalta, hogy kosztra-kvartélyra magához vesz, semmivel sem olcsóbban, mintha idegenhez mentem volna. „A többi a te dolgod lesz” – mondotta nagyanya, amikor összecsapták a holmimat, s ő hosszú intelmet intézett hozzám, ahogy az már ilyen alkalmakkor a regényekben szokás. „Pap persze nem leszel – mondta –, de azért csak készülj annak.” Megértettem, hogy hazudnom kell, nem háborodtam fel; bólintottam, homlokomat ráncoltam, s újra bólintottam.

1 Rigmus.

2 Szállás és étkezés.

A búcsúzás előtt félrehívott s közölte velem, hogy nem kell aggódnom, jövőm biztosítva van. A ló árát, nyolcvan koronát, takarédba tette, az én nevemre. Tanulmányaim befejezésekor lesz jogom kivenni, hogy pályámat majd megalapozhassam. Bár okosabban teszem, ha csak akkor nyúlok hozzá, ha majd megnősülök. „Addig a magad erejéből is elvergődhatsz” – mondta. Komolyan, egy kicsit szertartásosan csókoltam neki kezét, férfinak éreztem magam, értettem a játékot. A koszt pénz fél évre sem volt biztosítva.

A mezővároskában kezdetben szenvedtem, kegyetlenül szenvedtem, mintha naponta egy-egy bőrt nyúztak volna le rólam. Kínos vedlési folyamaton kellett átesnem, külsőmben is. Ruháinkat addig anyánk készítette, a miénket, fiúkét is. De az előkelő, úriás ruhát, amelyben az új életre eresztettek, azt már szabó varrta, az alvégi, az olcsóbbik. Otthon még próbaképp sem mertem benne emberek előtt mutatkozni, nevetséges bohócrongynak tartottam magam is. De az, hogy valójában milyen nevetséges volt, csak a városban derült ki. Iskolatársaim rövidnadrágban jártak, Keszler úr az én nadrágomat is rövidre szabta, de olyanformán, mintha egy hosszúnadrág sikerült volna túlságosan rövidre. A két szár a bokám fölött pontosan egy tenyérnyire végződött. Két hétig égette a lelkem, amíg fájdalommat elsírtam anyámnak egy levelezőlapon. De mit csináljunk? – az volt az egyetlen városba illő nadrágom. Hosszú számítgatás után kaptam egy másikat, ez már rövidebb volt vagy két centiméterrel, de épp azért tán még nevetségebb, mint az előbbi.

Újra írtam, vissza is küldhettem az elsőt, ám Keszler úr oly óvatosan nyúlt hozzá, mintha eleven húsba kellett volna vágni. Nem lett sokkal kurtább a következő forduló után sem, most anyám akaratóból, aki szelíd levélben magyarázta meg, hogy a nadrág több esztendőre készült, viseljem csak megadással, majd belenövök, jövőre vagy két év múlva senkinek sem lesz olyan szép nadrágja, mint nekem. Láttam, hogy otthon nem értik meg küzdelmeimet a világban, sóhajtottam, s magam nyiszáltam le a fölösleges darabot, s szegtem be aztán a csonkot, fölhasználva a tudást, amelyet még nagymamának köszönhettem. Ez volt az első önálló cselekedetem, az első jele az elszakadásnak. Utána megkönnyebbülten, vidáman lépdeltem.

A tanulást olyasminek tekintettem, mint a szegény beteg a drága kórházi ápolást; ha már ott voltam, igyekeztem, hogy gyarapodjak a pénzemért. Vagy mint a napszamba járást? A dolgomat könnyűnek találtam, s rajta voltam, hogy ki ne csöppenjek belőle; amit kívántak, még a kelleténél is jobban elvégeztem, mi volt ez még így is a kapáláshoz vagy akár a szólóköltözéshez képest? Itt a városban senki sem ismert, szabadabban lélegeztem, mint a faluban. Az idegen utcákban volt valami a pusztá korlátalanságából, ahogy később a nagy világvárosok is gyakran felidéztek bennem a hazai határt. Csak néha lepett meg a szorongató érzés, amely azóta is meg-meglátogat, hogy a körülöttem levő emberek egy nap rájönnek valamire, arra tán, hogy félreértésből fogadtak be, s tűrtek meg maguk között, és fülemnél fogva vezetnek majd vissza, oda, ahova való vagyok, a rácegresi istállók környékére. Ilyenkor elcsüggedtem. De aztán a százfejú léleknek az a feje, amely nagyanyámból ojtódott belém, susogni kezdett, hogy kapaszkodj, erősítsd az állásaidat. A lelkemre nőtt púpot csak úgy tüntethettem el, ha kiegyenesedtem, a többiek közül is. Még nem sejtettem, mi végre, de rendszeresen, keményen tanultam; rövidesen jó tanuló lettem; hogy később, amikor a lélek a nyomorítás ellen lázadással tiltakozott, annál rosszabb legyek. Egyelőre azonban úgy látszott, minden szépen megindul. Amidőn a pusztá még egyszer visszarántott. Visszarántott és elengedett, de nem tudom, valami titkos fonálon nem akkor kötött-e legjobban magához.

Az osztályban még két pusztai volt, körülbelül abból a rétegből, mint én. Mindketten abban a képzelet szülte felemás öltözetben, ahogy a szegények az úri divatot elképzelik! Erről ismertünk egymásra. Az egyik az én nadrágjaim párját viselte, ráadásul rovátkás bársonyból, a másik harisnyát, de kék keresztcsíkosat, mint az asszonyok. Riadtan kerültük egymást, mint a bohózatokban az álkísértetek. Osztva az osztály véleményét, lehetetlen figuráknak tartottam őket, bizonyára ők is annak tartottak engem.

Egy-egy előkelőbb csoport körül ténferegünk, s boldogok voltunk, ha csak valami szolgai szerepre is, de maguk közé vettek. Pirulva emlékszem, mennyi buzgalommal, bőbeszédűséggel, mennyi hízelgéssel és ajándékkal akartam kegyüket megnyerni. Vidáman futottam a messze gurult labda után, természetesnek találtam, hogy a lovasjátékban, mikor egyik fiú a másik nyakába ül, én legyek mindig a ló. Igyekeztem kitűnő ló lenni. Már barátaim is voltak. Az egyik adóügyi jegyző fiai, akik szüleiktől nyilván figyelmeztetést kaptak, hogy törődjenek velem; apjuknak nagybátyám a köztisztviselői ranglétrán feljebbvalója volt. Egyszer magukhoz is meghívtak. Egy sereg lány közé botlottam be, de megálltam a sarat. Homonnay néni megsimogatta a fejemet, mint egy mezőről betévedt kutyusnak. A végzet egy mértanórán ért utol.

Ezt a tantárgyat rokonszenves fiatalember tanította. Őszintén vonzódtam hozzá. Lelkesülten bámultam rá, ha a padok közti sétájában néha mellettem állt meg. Ruhájának illata ma is az orromban van. Magas, szőke fiú volt, egy évre rá elesett a háborúban.

A táblánál álltam, körzővel, vonalzóval, s a jó tanulók biztonságával szerkesztettem az ábrát, az asznapi leckét. Egyenest húztam a B és F pontok között. „Mondd is, amit csinálsz” szolt hozzám a tanár.

– Egyenest húzok a bé és áff pontok között – feleltem. A tanár mosolyogva felütötte a fejét. „Mi között?”

– A bé és áff pontok között – ismételtam. Egy kicsit tájshólásban beszéltem.

– Nem áff, hanem eff.

– Igenis.

– Mondd ki, hogy eff.

– Áff – mondtam tisztán és félreérthetetlenül.

– Nem áff! Mondd, ahogy kell.

Hallgattam. Tudtam, hogy nálunk tájshólásban beszélnek, nem ő-vel, amit később igen szépnek találtam, hanem az e-t hol egész zártan ë-nek, hol nyíltan csaknem á-nak ejtve; közhönségesebb szavainkat például, ha a pusztaiak módjára morzshólás helyett zshórmolást mondtunk, anyánk elég gyakran kijavította, de csak a szavakat, mert a hangokat ő is úgy ejtette, mint mindenki. Nagypapa is gúnyolódott néha velünk, mert ő alföldiesen beszélt; igaz, hogy néha mi is nevtünk az ő szavain.

– No, mondd hát – s nyelvem megbénult. Hirtelen meggyűlöltem a kiejtésemet.

– Mi lesz?

– Áff – nyögtem ki végre halkán, végső erőfeszítéssel. Az osztály felrohögött.

– Hová való vagy? – kérdezte a tanár.

Nem válaszoltam.

– Pusztai! – kiáltotta valaki.

– Bregócs.¹

Így gúnyolják a pusztaiak is a pusztaiakat. A kifejezést a falusiak nem ismerik. Ezt csak valamelyik pusztai társam mondhatta, az általános derűtség növelésére.

A tanár leintette őket. Kétszer-háromszor szépen, világosan kiejtette előttem a helyes e-t. De hasztalan biztatott, hogy utánozzam. Aztán megmagyarázta, hogy okvetlen meg kell tanulnom, mert különben hogy tudhassa ő, melyik betűre gondolok?

– Holnapra megtanulod a rendes kiejtést – mondta egy kicsit türelmetlenül. – És jelentkezni fogsz.

Egész délután a Kapos partján a fűzfabokrok közt föl-alá járva gyakoroltam magam. Néha úgy éreztem, sikerült. Tátogtam, hápogtam, égre fordított arccal a torkom szorígtattam.

Reggel első dolgom volt, hogy próbát tegyek. Sírni szerettem volna. Kétségbeejtő gikszer szökött ki a torkomból, s mint egy bosszúálló jelenés, szinte megállt a levegőben.

Az óra előtt nem jelentkeztem, s most már nemcsak a szerencsétlen hang, de az égvilágon semmi sem jött ki a számon. Egész hosszas rábeszélés után, amelyet az osztály helyeslő, harásány nevetése tarkított, a fiatal tanár végre dühbe gurult, s kiutasított az osztályból. Nem emlékszem, mi volt az utolsó szava. „Az olyan buta tuskónak, aki még beszélni sem tud – valami ilyesmit mondhatott –, nincs helye az osztályban.” Azt értettem belőle, hogy örökre kivettek a gimnáziumból? Később azzal magyaráztam viselkedésemet. Ma nem hiszem; nem voltam olyan együgyű. Hirtelen kimondhatatlan fáradtság úrhodott el rajtam, erre emlékszem.

Szótlatlan kifordultam az ajtón, s még a kilincs eleresztése előtt elhatároztam, hogy hazautazom. De nem azért voltam pusztai, hogy hübelebalázs módjára fogjak neki. Az iskolaidő leteltéig az utcán csavarogtam, közben elballagtam az állomásig, a kifüggesztett hirdetényekről nagy nehezen sikerült megtudnom, mennyibe kerül a jegy Simontornyáig, s mikor indul a vonat. Aztán lakásomra mentem, s nyugodtan, mintha semmi sem történt volna, megebédeztem. Nagynénémtól fűzetvásárlás ürügyével kértem annyi pénzt, amennyi a jegyre kellett. Amit tudtam, összecsomagoltam, s a batyut elrejtettem a kapu előtti bokorban. Este tizenegykor már a hazai, a simontornyai állomás peronján álltam.

De miért nem szüleimhez mentem? A sáros, sötét éjjeli úton bandukolva miért jutott egyszerre eszembe, hogy leghelyesebb, ha Szerentsésékhez megyek? Reggelre értem Hegyempusztára.

De Szerentsésék közben innen is továbbköltöztek, Vajta fölé, Csojjánosra. Ebéd után leltem őket, de véletlenül azért még tudtak valamit adni.

Nem lepődtek meg jöttömön, a szokásos családi kérdéseknél nemigen kérdeztek egyebet, azt legkevésbé, meddig akarok maradni. Eggyel több vagy kevesebb, náluk igazán nem számított. „Jóskával alhatsz” – mondta Malvi néni. Magaviseletemen semmit sem vettek észre, vidám voltam és beszédes. Délután már a lányokkal krumplit szedtem, s jókedvűen dobáltuk egymást a csenevész, megrohadt gumókkal. Csak este jutott Mihály bácsi eszébe: „Tavaly azt beszéltek, hogy gimnáziumba íratnak” – mondta. „Már elvégeztem” – feleltem. Tervem az volt, hogy újévkor beállok valami félrészesnek a pusztán.

Negyednap jött értem a család előkelő szárnyának egyik legénysorban levő tagja, egy pincér. Végigmért, mint valami rablógyilkost, s küldetése magoslatáról gőgösen vetette felém:

1 Bérés.

„csomagolj.” A csomag azonmód volt, ahogy idehoztam. Megindultunk, de nem Simontornya felé. „Anyád semmit sem tud a dologról” – mondta, mikor már Vajtán jártunk a házak között. Ott szálltunk vonatra, Szekszárd felé utaztunk. Kölesd-Tengelicen, a harmadik vagy negyedik állomáson, minden előzetes elhatározás nélkül, hajadonfótt, kiskabátban leszálltam a vonatról, s nyugodtan megindultam az állomásról kifelé. Unokatestvérem az állomás mellékhelyisége előtt ért utol, a kis épület mögé rántott, arcom karomba takartam, földetlen, kopaszra nyírt fejemet kezdte verni szárazon csattogó ütésekkel. De a mozdony sípolt, erre galléron ragadott, s futva a már mozgó vonatra vonszolt. Nem ellenkeztem. Mentem, ahová vittek.

Természetesen nem mondtam el mindent. Így is túl sokat markoltam. Akárhol nyúltam az „anyagba”, ezerfelől tekeredtek ujjamra a szálak – hogyan kössek most, befejezésül, tetsetős bogot belőlük? Az olvasó megszokta, hogy a legfájdalmasabb kérdéseket feltáró művek végén is lel valami útmutatást vagy ajánlatot a megoldásra, hogy fölvert lelkiismeretét megnyugtassa, ha csak annyira is, hogy még sincs veszve minden, mert lám, ha akadt, aki felfedte a bajt, lesznek, akik meg is gyógyítják. A közösségérzet, amely fölzigatta, egyben el is lustítja. Én nem merem olcsó hiedelmekbe ringatni, magam sem vagyok hiszékeny. Látom a baj nagyságát, előre látom következményeit is. Egy nép élete forog kockán. Mi az orvosság? Az az olvasóra is tartozik annyira, mint az íróra, hisz ő is tudja már, amit az író tud. Akik a „megoldás” nélkül a könyvet csonkának érzik, és folytatását várják – folytatást várok azoktól én is. Nekik ajánlom munkámat.

(1936)

Fáklyaláng

[részletek]

KOSSUTH

Hetek óta, ahány hazáért aggódó szempárba nézek, mindből ez a kérdés, ez a néma vád lövell ki: miért nem tudtok ti ketten szót érteni, a szív meg a kar? Ha ti összefogátok, ti: az eszme meg a tett!...

GÖRGEY

Nem rajtam múlt. Hogy ide jutottunk.

KOSSUTH

Isten és a história előtt emelt fővel vallhatom: megtettem, amit ember tehetett. Ahhoz, hogy erőt vegyünk ellenségeinken, hogy nemzet maradjon ez a nemzet, nekem csak egy hiányzott.

GÖRGEY

Hadvezér?

KOSSUTH

A te bizalmad.

GÖRGEY

S az irántam való bizalom? Én éppoly tiszta lelkiismerettel állok Isten és ember elé.

KOSSUTH

Őszinte leszek, s őszinteséget várok. Amikor először kértelek rá, azt mondtam, valld meg, ha a főhatalmat akarod, s én magam alapítok pártot számodra, s ez a párt nagy lesz, egész Magyarország lesz.

GÖRGEY

Hol tartanánk már azóta!

KOSSUTH

Megverted volna az ellenséget?

GÖRGEY

Magával Paskievics herceggel értettem volna meg, mekkorát tévedett a cár, amidőn azt hitte, hogy Magyarországra afféle parasztlázadás miatt, afféle betyárbandák szétugrasztása végett kellett csapatokat küldenie.

KOSSUTH

S az mit változtatott volna?

GÖRGEY

Amit már így is változtatott! Elfogott tisztjeinket a császáriak a bitó alá, a cáriak terített asztalukhoz vezetik, Rüdiger gróf öméltósága hadiköveteim fogadásakor alig tudott föleszmélni meglepetéséből, hogy azok éppoly jól beszélnek franciául, akár ő; éppoly jó képesítésű, valódi tisztek, sőt éppoly valódi grófok, akár ő. Amit a politikai kormányzat egy álló évig nem tudott elérni, a parancsnokságom alatt álló hadtest az első kísérletre elérte: a hadijog és a köteles lovagiasság szerint kezeltetünk. Sőt!

KOSSUTH

Hallottam. Az udvarias ellenség azonban még nem veszélytelen ellenség. Gyorsabban tönkretetheti a tapasztalatlant, mint a másik.

GÖRGEY

Tapasztalatom nem ezt mutatja. S amit ezen az országon még tönkretenni lehet! A politika dúlásai után!

KOSSUTH

Tábornok úr!

GÖRGEY

Az ország megelégte a háborút, kormányzó úr! Ami erőnk még van, arra kell fordítanunk, hogy kivezessük belőle, minél kevesebb áldozattal. Ami ereje s tekintélye pedig ennek az országnak még van, az bennünk van, katonáiban.

KOSSUTH

A harcolni vágyó katonáiban! Az igazi katonáiban. A harcosok közt lélekvárató hírek kerengnek tábornok úr tárgyalásainak rejtelmes reményeiről. Görgey gúnyos mozdulatára. Nem kérdem, van-e több e tárgyalások homályában, mint amennyit ön ez ideig felfedett. Felfogásomon az sem változtatna. Felfogásom pedig az, hogy még e baljós megszorításunkban, sőt éppen azért, mert jelenleg ily súlyos helyzetben vagyunk, az ellenség megnyerése helyett mindenekelőtt csatanyerés legyen a gondunk!

GÖRGEY

A nép nem akar háborút.

KOSSUTH

Tavaly is ezt ismételtétek! S szavamra felkelt az Alföld. Aztán a Dunántúl, Erdély! Csak ebből a veremből kitörjünk: ahány hét, annyi tízezer embert hozok a zászló alá.

GÖRGEY

Olyanokat megint, mint tavaly? Kaszásokat?

KOSSUTH

Vannak, akiknek ez a háború is csak, mint a többi: sorscsapás; kényelmüket, szabadságukat korlátozza. De vannak, akiknek ez a szabadság kezdete. Az elnyomottak hajója most ér nálunk is a történelem nyílt tengerére: nem kell félnünk, ha szélvész röpíti, ha a népharag villámló vihara!

[...]

KOSSUTH

Ön a kard forгатásához vél érteni. Van helyzet, amidőn a szó forгатása éppoly képességeket kíván. Ágyúk igéinél nemegyszer voltak hatékonyabbak, igenis, kiáltványok igéi. S szónoklatoké. Épp a történelmi harcokban.

GÖRGEY

Ha egyszer szemtől szembe látnék csak egyetlen ilyen igék teremtette katonát! Árnýkra nem lehet puskát bízni! (...) Az efféle akkori-orátori gégeprodukció már-már bennünket is ködlovagokká vékonyít; épp a képtelen mellverésekkel nem újoncokat hoz, hanem szökevényeket visz. Falvanként meglép egy-két „tigris, oroszlán!” A „nép adáz gyermeke!”

KOSSUTH

Én más tapasztalatot nyújthatok róla, hacsak például is.

GÖRGEY

Ahol én áthaladtam – nyilván más országrészekben – egyik panaszos deputáció a másik nyomába háborgatta a törzsirodám. (...) Minden állomáshelyen legalább egy dikciózó küldöttség, hogy kifosztva a granárium, megfogyva a ménes, már a birkanyáját sem meri kihajtani az uradalom, nem lesz gyapjú a bécsi vásárra, s egyáltalán, mikor lesz bécsi vásár megint; ergo commendator serenissime, fiat pax, fiat prosperitas, ékes diáknyelven, ahogy már szokás.

KOSSUTH

Latinul? A parasztok?

[...]

GÖRGEY

Félreértve Kossuth engedékenységet, magabiztosan. A „nép” csak egyféle szabadságot akar. Hogy terheitől szabaduljon! A jobbágyiaktól, hadiaktól! Haza! Egy nagy német költő azt mondta: Vaterland ist ein... A haza üres szó, de egy leégett malom, igen, az valóság.

KOSSUTH

Az nem látta még végveszélyben a hazáját.

GÖRGEY

Itt százszámra égnek a malmok, az udvarházak, az apák rakta ősi kastélyok. S annyi ég le, amennyit az ellenség arra ítél. A hazát? Tulajdon vagyunkat nem tudjuk megvédeni. Sőt! Azokat a méneseket mi apasztjuk, azokat a granáriumokat a mi katonáink dézsmálják! A tisztikar látja ezt, és – akármit teszek is, pedig teszek egyet-mást a fegyelemért – kedvét veszti a reménytelen harctól.

KOSSUTH

Ez a harc nem reménytelen!

GÖRGEY

Sokaknak az, s nem tegnap óta. De ahhoz egész hadamban s törzskaromban megvan az elszánás, hogy ami megkísérelhető, megkíséreljük. Készséggel jöttem erre a megbeszélésre. Mert egyben olyan közölnivalóval, amelyet holnap talán már érdekesebb formában kellene előadnom.

KOSSUTH

Mit akarsz?

GÖRGEY

Rögtöni, azonnali módot a még menthető megmentésére.

KOSSUTH

A fővezérséget?

GÖRGEY

Teljes intézkedési joggal.

KOSSUTH

A teljhatalmat?

GÖRGEY

S haladéktalanul. Amíg a két ellenség nem egyesül. Hogy külön-külön álljak szembe velük.

KOSSUTH

Hogy elválaszd őket? Ahogy már Budán terveztük?

GÖRGEY

Megkapom, amit kértem?

KOSSUTH

Hogy közös erővel, a megsebzett oroszán dühével vessük magunkat a ránk tört bitorlókra? Ha te hiszel a győzelemben, én a csodákban hiszek; a csodahívők alázatával segítlek a harcban.

GÖRGEY

Ne essék félreértés. Én nem a győzelemben hiszek.

KOSSUTH

Hát akkor mire a hatalom?

GÖRGEY

Őfelsége I. Miklós hadvezére és képviselője nem tárgyalhat a magyar trónfosztók vezérével, a republikánus eszmék ez idő szerint való leghíresebb európai hirdetőjével.

KOSSUTH

Veled pedig, lám, már tárgyaltak is.

GÖRGEY

Megadván a köteles tiszteletet és címzést mint seregszereplőknek is.

KOSSUTH

Ellentétben az osztrákokkal, akik veled nem parlamentíroznak, engem pedig köröztetnek. *Papírlapot mutat fel.*

GÖRGEY

A kormány a kormánnyal nem értett szót. De van hadsereg, amely megérti a hadsereget. Meg kell ragadni az alkalmat. Nem futhatunk lázképek után! A kontinens két legerősebb nagyhatalmával mérkőzünk.

KOSSUTH

Akik holnap talán egymás torkát harapják át.

GÖRGEY

Az általános kép, hogy ebben a háborúban virtuálisan legyőztek bennünket.

KOSSUTH

Kiket?! A magyar honvédsereget, amely – úgy van – Európa legdölyfösebb hadvezéreit tanította meg futni? Bennünket, akik az újkor leghatalmasabb dinasztiáját kényszerítettük térdre gyerekkatonákkal, rossz fegyverekkel, pénz nélkül, élelem nélkül?

GÖRGEY

Mikor?

KOSSUTH

Most! Magad vallottad! Azzal, hogy Ferenc József, a véres kezű kamasz térdre rogyva kérte a cár segítségét, a história szemében a magyar honvédek előtt omlott térdre, a mi tegnap lett vezéreink kardja előtt!

GÖRGEY

Azok az idők elmúltak; végzetes konzekvenciákat hagyva hátra.

KOSSUTH

Visszatérhetnek! Csak hibáinkon épülünk. Mit vihettünk volna végbe csak két hónapja is ezzel a néppel! Ha már akkor egyetértünk, ezek az igék nem itt hangzanak, hanem a Burgban! S még most sem késő!

GÖRGEY

A Burg szóra felfigyel, szinte engedni látszik, mint később is, ha nagy szerep lehetősége idéződik elébe; de erőt vesz magán. Burg!... Ne kezdjük újra a szavak röppentgetését. A helyzeten nem változtatnak. A különleges megbecsülést, amelyet említettem, nem csupán fegyveremnek, hanem sosem rejtett alkotmányos elveimnek köszönhettem. A józanságomnak.

KOSSUTH

Ne rettegjen ön attól, hogy gondolatai megváltozhatnak szíve sugallatára! Nem érzem, hogy fölmenthetem magam attól, hogy meggyőzzem önt: nem igaz, hogy nem hihetünk a győzelemben.

GÖRGEY

Helyzetünk több, mint válságos.

KOSSUTH

Átmenetileg, talán! De Temesvárnál harcban állunk, de a Birodalom két legjobb erődjé, Komárom és Pétervárad a mienk, de a románokat és illíreket immár magunkhoz békítettük, de az ország minden falujában zúgnak a harangok a szent háborúra a ránk tört zsarnokok ellen, de – van pillanat, erre gondolj – amikor egy nemzet jövőjét két férfi is döntően századokra jóra vagy rosszra fordíthatja. Amikor egy nép s tán egy földrész kormányrúdjá egy ember kezébe kerül!

Némi szünet, mert Görgey mintha hajlana a szóra.

GÖRGEY

Én megkíséreltem.

KOSSUTH

Holnapután, meglehet, ebben a teremben Paskievics vagy Haynau mond ítéletet. De ha a mi összebékülésünket összeszövetkezésünk követi, e kazamatákból Magyarország

szabadsága, úgy lehet: Európa szabadsága fog szerteragyogni. Mi ketten egy új, egy szabadságszerető Napóleon feladatát végezhetjük el!

GÖRGEY

Legyőzve magát. Késő!

KOSSUTH

Gondold el: ott a császár meg a cár, itt pedig te meg én, s ezt a kazamatát mindenki látja, ezer év múlva is! És kezünkben van, hogy valamelyik környékbeli falu neve azt fogja-e jelenteni, hogy Termopilé, vagy hogy: pirulj, magyar, bábok vezettek!

GÖRGEY

Kitörve. Nem az életemet félttem!

KOSSUTH

Hévvél. Én csak a munkát kérem ebből az együttesből! Amit tavasszal Tiszafüreden mondtam, azt mondom ma is. A hatalom koszorúja nekem töviskorona.

GÖRGEY

Most már valóban átadod?

KOSSUTH

Folytatva. Csak egyben kell bizonytságot tennie annak, aki így az élre áll: hogy a házához és a szabadsághoz hű marad. Csak azt kell tisztáznia, hogy gondolatban sem volt: csak azt kell megfogadnia, hogy sohasem lesz áruló. Hogy árnyékát is elkerüli és elkerülteti az árulásnak!

GÖRGEY

Ez rám vonatkozik, kormányzó úr?

KOSSUTH

Vonatkozhat, tábornok úr!

(1953)

A reformáció genfi emlékműve előtt

Száznegyvenhárom léptem; ez a hossza
a szoborsornak. Hírnök, ki megölt
milliók végső tisztelgését hozza,
úgy mentem el a rajvonaluk előtt.

Kálvin, Knox, Farel, Béza!¹ S bika-fővel
a hadrakelt hit zord hadnagyai,
a Vilmosok!² és Coligny és Cromwell³
– ők néztek rám – s a szablyás Bocskay!⁴
Hátrálnom kellett közelükből: mindet
nem fogta össze csak messzibb tekintet.
Fölhúzódtam a kert felé, a fákig
s lelkemben is hűs tárgyilagosságig.

S most mintha ők
álltak volna kaszárnya-számadáson
az én szemem előtt,
feszesen-katonásan
kilépvén éppen akkor
a háttérül kapott nagy szikla-falból
s abból a másik, épp oly teli tömbből,
a mögéjük kövesedett időből.

Addig jöhettek, maguk is meredt
kövek a napfénybe, hol nem lehet
szavuk már. Szavuk immár csak a tett,
mely idővel ad magyarázatot!
Holtak, vigyázz-ban állók, szóljatok!

- 1 A reformáció kiemelkedő alakjai: Kálvin János, a református egyház megalapítója, John Knox, skót reformátor, valamint Guillaume Farel, francia reformátor és Béza Tódor svájci reformátor, Kálvin társai.
- 2 A két Vilmos: (Nassau) Vilmos orániai herceg, a németalföldi szabadságharc nagy alakja, Hollandia atyja, valamint I. Frigyes Vilmos brandenburgi választófejedelem és porosz herceg, aki Poroszország uralkodójaként 1685-ben kiadta a hugenotta menekülteknek letelepedést és vallásszabadságot biztosító potsdami ediktumot.
- 3 Gaspard de Coligny a francia hugenották felkelésének egyik katonai vezetője, Oliver Cromwell pedig az angol polgári forradalom vezetője, a puritán protestantizmus elterjesztője Angliában.
- 4 Bocskai István erdélyi fejedelem; a tizenöt éves háborúban a protestáns hatalmak oldalán harcolt.

Vagy előbb én beszélhetek?

Kik ott álltatok, „nem tehetve másképp”,¹
mert ez vagy az, de megalkuvás nincsen,
mert a langyosat kiköpi az Isten,
kik után tárgyként maradt fönna szándék,
mennyi az igazság még öklötökben,
mely négy százada oly nagy esküt markolt,
mely kőbe s öröklébe görcsösödten
tartja ma is a bibliát s a kardot?
Mit adott, melyre fölgerjedt szerelmes
dühével törtetek, a cél, ahogy
elértétek?

Ti kérditek?

S ha nem lesz
örömötökre meghallanotok?
Elmondom. Épp mert nékem is keserves.

Álltatok, égve az Úr igazától;
állt szemközt épp oly tűzzel teli tábor;
aztán dönteni kezdett ezredegyeszer
az ész helyett a fegyver
s a láng.

Hogy várja örök üdv a lelket:

rángtak milliószám kínban a testek
csatamezőn, bitófán, vérpadon,
karón, keréken, meg a fájdalom-
szerzés új mestergépein; növesztett
egymással szemben erdőnyi keresztet
Jézus példája, végig Európán;
égték, hogy égjen itt a kép s a „bálvány”,
ott a „csalárd könyv” – városok és falvak,
hol újra emberhúst faltak a félvad
zsoldosok, eladdig míg tűz a tűzzel,
nem állt egymással szemben bűn a bűnnel,
eladdig, míg nem jött – a győzelem?
Az idő. Okosan, türelmesen
s némi humorral.

1 Utalás Luthernak 1521-ben a wormszi birodalmi gyűlésen elhangzott szavaira, melyekkel visszautasította tanai megtagadását: „*Itt állok, másként nem tehetek*”.

A kétféle had
és hit várai szemközt állanak
ma is, az én hazámban is: a zordon
fehér-falú s arany-cifrázta templom
vén tornyai még ágyúként vitáznak
minden beharangozáskor, vasárnap
papjaik bent még ősimód dörögnek,
de kijövet az utcán átköszönnek
s ujjon mutatják, hogy hány óraker
s kinél lesz ferbli-kör vagy harcsa-tor
s egy kis ital.

Szép. Magam is helyeslem;
ha pap vagyok, magam is így cselekszem:
„értsük meg egymást!”

De nem volt nagy ár
mégis a harminc évi döghalál,
d'Aubigné¹ dühe, Coligny halála,
Szent Bertalan bosszútlan éjszakája,²
fél Németország, a ketté törött
Európa s hogy itt volt a török
százötven évig és a mi hazánk... –
Ez lett a „győzelem”! Ezt küldte ránk
Isten azzal, hogy „napként kimutatta”:
nem *érte* folyt a harc, hanem *miatta*;
ilyen volt, mit díjul szánt, a jövő:
– mert volt-e vajon győztes, kit nem ő
rendelt *eleve* győzni?

Győztetek.
Maga a Sátán győzött veletek!
Balekok voltatok, mind! Hátra arc!
Nincs jogotok egy lépés sem előre.
Törlődjetek be kőbe és időbe.
Elveszett – eleve! – a harc!
– mondtam keményen, mint aki magára
támad először is az igazával;
majd:

1 Költő, a francia hugenotta mozgalom egyik vezetője.

2 1572. augusztus 24-én, Bertalan-nap éjjelén kb. kétezer francia protestánst (hugenottát) gyilkoltak meg Párizsban a katolikus királyi udvar felbujtására.

Megbuktatok! A haddal simára
törölt kontinens – e fekete tábla –
közepére mi iratott eredmény?
Egy betű, egy már tréfának sem új
buta betű s az is csak magyarul:
mért több *a keresztyén*, mint *a keresztény*?
Értelmet annyi millió halott
véréből ennyit párolhattatok,
midőn – feledve, kinek mi a dolga –
karddal csaptatok ti is a Csomóba:¹
a Föladatba, mely épp a kötés
kibogozásával szép és merész.
Ez az „eredmény”!

És ha – ez se volna?!
– kondult bennem is, ahogy várható volt,
a tulsó torony az innen valóra
(és attól fogva mind a kettő bongott)
s kelt ezredszer is – alig finomodva –
bennem a két ős ádáz szó-birokra:
a mindig úrhitű tolnai pásztor
s a csupa dac sárréti prédikátor.
Mert mi szorította kézbe a fegyvert?
Nem a Rossz ellen támadt, aki felkelt?
S ha annyi sem lett volna harc? Ha szótlan
„hal el a hit” a „római mocsokban”?
Ha arra tart eszme s világ, amerre
a „tiarás templom-kufár”² vezette,
ha nincs, ki a bűnnek ellenszegül,
s – ha úgy fordul, hát reménytelenül,
de csak annál szebb önfeláldozásképp –
odavágja, hogy „nem tehettem másképp!”,
ma hol vagyunk?! Akkor tán elmarad
a kín, a vér, akkor nincs áldozat,
nincs – inkvizíció?!

1 Utalás a gordiuszi csomó Nagy Sándor-féle kioldására.

2 A pápa megnevezése, utalva a hármaskoronájára, a tiarára.

Ha – bár „hiába” –

Gusztáv Adolf¹ nem ül harci lovára,
s jobbágy-iga helyett nem vágnak inkább
fegyvert ölteni a toulouse-i tiszták,²
valdeusok, huszíták, Bocskay
írást-imát se tudó hajdui,
hiszed, hogy lett volna béke, olyan bár,
amilyet az imént lemosolyogtál?
Hiszed, hogy volna olyan-amilyen
magyarság, ha nincs – Kálvin?

Nem hiszem.

Vagy mást mondok: szobádban volna villany,
ha nem lép Giordano Bruno³ a tűzbe?
Hol kezdődött, hogy atomerő is van
s holnap rakétán repülsz ki az űrbe?
Övék az érdem, kiket sem a máglya
nem riaszthatott vissza, sem a gálya –
sem harcaik bukása,
a léptenként fölmeredő „hiába”!

Látták vagy nem a céljuk,
azt jól látták, hogy nincs visszafelé út;
a mult, ahogy füst-vette összeomlott,
úgy lökte őket, mint lőpor az ólmot:
előre! és ők vállalták e sorsot –
Mondd hát velem, hogy dicsőség reájuk!

Álltam némán, hírhozó katonájuk,
már azt forgatva, hogy én mit kapok,
nem is őtőlük magyarázatot:
a tettektől, melyek – akár a gyermek –
magukért csak felnőttkorban felelnek.
Végül, ezt mondtam, önvigasztalásképp:
volt bárkié a szándék,
maga az Isten se tudhatta másképp.

(1946)

1 Svéd király, a harmincéves háborúban a német protestáns hadakat segítette.

2 Katarok vagy albigensek: 13. századi eretnekek, a protestantizmus előfutárai, mint a valdensek és a huszíták is.

3 Lázadó domonkos szerzetes, aki a protestantizmus különböző változataira tért át, a katolikus egyház 1600-ban máglyahalálra ítélte.

„Hangzavart”? – Azt! Ha nekik az,
ami nekünk vigasz!
Azt! Földre hullt
pohár fölcattanó
szitok-szavát, fűrészfoga közé szorult
reszelő sikongató
jaját tanulja hegedű
s éneklő gége – ne legyen béke, ne legyen derű
a bearanyozott, a fennen
finom, elzárt zeneteremben,
míg nincs a jaj-sötét szivekben!
„Hangzavart”! Azt! Ha nekik az,
ami nekünk vigasz,
hogyan van, van lelke még
a „nép”-nek, él a „nép”
s hangot ad! Egymásra csikorított
vasnak s kőnek szitok-
változatait bár a zongora
s a torok fölhangolt húrjaira,
ha így adatik csak vallania
a létnek a maga zord igazát,
mert épp e „hangzavar”,
e pokoljait zavaró harci jaj
kiált
harmóniát!
Mert éppen ez a jaj kiált
mennyi hazugul szép éneken át –
a sorshoz, hogy harmóniát,
rendet, igazit vagy belevész a világ;
belevész a világ, ha nem
a nép szólal újra – fölségesen!
Szikár, szigorú zenész, hú magyar
(mint annyi társaid közt – „hírhedett”)
volt törvény abban, hogy éppen e nép
lelke mélyéből, ahová leszálltál,
hogyan épp e mélység még szűk bányatorka
hangtölcsérére át küldted a sikolyt föl
a hideg-rideg óriás terembe,
melynek csillárjai a csillagok?
Bánatomat sérti, ki léha vigaszt
húzza a fülembe;
anyánk a halott – a bucsúzótné

kuplé-dal zengje;
hazák vesztek el – ki meri siratni
verkli futamokkal?
Van-e remény még emberi fajunkban? –
ha ez a gond s némán küzd már az ész,
te szólalj,
szigorú, szilaj, „agresszív” nagy zenész,
hogyan – mégis! – okunk van
remélni s élni!
S jogunk van
– hisz halandók s életadók vagyunk –
mindazzal szembenézni,
mit elkerülni ugysem tudhatunk.
Mert növeli, ki elfödi a bajt.
Lehetett, de már nem lehet,
hogyan befogott füllel és eltakart
szemmel tartsanak, ha pusztít a förgeteg
s majd szidjanak: nem segítettek!

Te megbecsülsz azzal, hogy fölfeded,
mi neked fölfedetett,
a jót, a rosszat, az erényt, a bűnt –
te bennünket növesztel, azzal,
hogyan mint egyenlőkkel beszélsz velünk.
Ez – ez vigasztal!
Beh más beszéd ez!
Emberi, nem hamis!
A joggal erőt ad a legzordabbhoz is:
a kétségbeeséshez.
Köszönet érte,
az erőért a győzelem-vevéshez
a poklon is.
Ím, a vég, mely előre visz.
Ím, a példa, hogy ki szépen kimondja
a rettenetet, azzal föl is oldja.
Ím, a nagy lélek válasza a létre
s a művészé, hogy megérte
poklot szenvednie.
Mert olyanokat éltünk meg, amire
ma sincs ige.
Picasso kétorrú hajadonai,
hatlábú ménjei

tudták volna csak eljajongani,
vágatva kinyeríteni,
amit mi elviseltünk, emberek,
amit nem érthet, aki nem érte meg,
amire ma sincs szó s tán az nem is lehet már,
csak zene, zene, zene, olyan, mint a tietek,
példamutató nagy ikerpár,
zene csak, zene csak, zene,
a bányamély ős hevével tele,
a „nép jövő dalával” álmodó
s diadalára ápoló,
úgy szabadító, hogy a börtön
falát is földig romboló,
az ígért üdvért, itt e földön,
káromlással imádkozó,

oltárdöntéssel áldozó,
sebezve gyógyulást hozó,
jó meghallóit eleve
egy jobb világba emelő zene –
Dolgozz, jó orvos, ki nem andalítasz;
ki muzsikád ujjaival
tapintva lelkünk, mind oda tapintasz,
ahol a baj
s beh különös, beh üdvös írt adsz
azzal, hogy a jaj
siralrát, ami fakadna belőlünk,
de nem fakadhat, mi helyettünk
– kik szív-némaságra születtünk –
kizenged ideged húrjaival!

(1955)

Egy mondat a zsarnokságról

Hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak a puskacsőben,
nemcsak a börtönökben,

nemcsak a vallató szobákban,
nemcsak az éjszakában
kiáltó ór szavában,
ott zsarnokság van

nemcsak a füst-sötéten
lobogó vádbeszédben,
beismerésben,
rabok fal morse-jében,¹

nemcsak a bíró hűvös
ítéletében: bűnös!
ott zsarnokság van
nemcsak a katonásan

pattogatott „vigyázz”-ban,
„tűz”-ben, a dobolásban,
s abban, ahogy a hullát
gödörbe húzzák,

nemcsak a titkon
félignyílt ajtón
ijedten
besuttogott hírekben,

a száj elé hulltan
pisszt jelző ujjban,
ott zsarnokság van
nemcsak a rács-szilárdan

fölrakott arcvonásban
s e rácsban már szóltan
vergődő jajsikolyban,
a csöndet

növelő néma könnyek
zuhatagában,
kimeredt szemgárban,

ott zsarnokság van
nemcsak a talpraálltan
harsogott éljenekben,
hurrahkban, énekekben,

hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak az ernyedetlen
tapsoló tenyerekben,

kürtben, az operában,
éppoly hazug-harsányan
zengő szoborkövekben,
színekben, képteremben,

külön minden keretben,
már az ecsetben;
nemcsak az éjben halkan
sikló gépkocsizajban

s abban,
megállt a kapaljban:²

hol zsarnokság van, ott van
jelenvalóan
mindenekben,
ahogy rég istened sem;

1 A rabok a falakon való kopogtatással üzentek egymásnak a börtönben.

2 Az 50-es években az ÁVH emberei éjjel vitték el az áldozatokat.

ott zsarnokság van
az óvodákban,
az apai tanácsban,
az anya mosolyában,

abban, ahogy a gyermek
idegennek felelget;

nemcsak a szögesdrótban,
nemcsak a könyvsorokban
szögesdrótnál jobban
butító szólamokban;

az ott van
a búcsúcsókban,
ahogy így szól a hitves:
mikor jössz haza, kedves;

az utcán oly szokottan
ismételt hogy-vagy-okban,
a hirtelen puhábban
szorított kézfogásban,

ahogy egyszercsak
szerelmed arca megfagy,
mert ott van
a légyottban,

nemcsak a vallatásban,
ott van a vallomásban,
az édes szó-mámorban,
mint légy a borban,

mert álmaidban
sem vagy magadban,
ott van a nászi ágyban,
előtte már a vágyban,

mert szépnek csak azt véled,
mi egyszer már övé lett;
vele hevertél,
ha azt hitted, szerettél,

tányérban és pohárban,
az van az orrban, szájban,
hidegben és homályban,
szabadban és szobádban,

mintha nyitva az ablak,
s bedől a dögszag,
mintha a házban
valahol gázfolyás van,

ha magadban beszélgetsz,
ő, a zsarnokság kérdez,
képzeletedben
se vagy független,

fönt a Tejút is már más:
határsáv, hol fény pásztáz,
aknamező; a csillag:
kémlelő ablak,

a nyüzsgő égi sátor:
egyetlen munkatábor;
mert zsarnokság szól
lázból, harangozásból,

a papból, kinek gyónol,
a prédikációból,
templom, parlament, kánpad:
megannyi színpad;

húnyod-nyitod a pillád,
mind az tekint rád;
mint a betegség,
veled megy, mint az emlék;

vonat kereke, hallod,
rab vagy, rab, erre kattog;
hegyen és tenger mellett
be ezt lehelled;

cikáz a villám, az van
minden váratlan
zörejben, fényben,
a szív-hökkenésben;

a nyugalomban,
e bilincs-unalomban,
a zápor zuhogásban,
ez égig érő rácsban,

a cellafal-fehéren
bezáró hóésésben;
az néz rád
kutyád szemén át,

s mert minden célban ott van,
ott van a holnapodban,
gondolatodban,
minden mozdulatodban;

mint víz a medret,
követed és teremtéd;
kémlelődsz ki e körből?
ő néz rád a tükörből,

ő les, hiába futnál,
fogoly vagy, s egyben foglár;
dohányod zamatába,
ruháid anyagába,

beivódik, evődik
velődik;
eszmélnél, de eszme
csak övé jut eszedbe,

néznél, de csak azt látod,
mit ő eléd varázsolt,
s már körbe lángol
erdőtűz gyufaszáלבól,

mert amikor ledobtad,
el nem tiportad;
s így rád is ő vigyáz már,
gyárban, mezőn, a háznál,

s nem érzed már, mi élni,
hús és kenyér mi,
mi szeretni, kívánni,
karod kitárni,

bilincseit a szolgálta
maga így gyártja s hordja;
ha eszel, őt növeszted,
gyermeked neki nemzed,

hol zsarnokság van,
mindenki szem a láncban;
belőled büzlík, árad,
magad is zsarnokság vagy;

vakondként napsütésben,
így járunk vaksötétben,
s feszengünk kamarában,
akár a Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
a dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,

mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.

(Irodalmi Újság, 1956. november 2.)

Fölmagasodni
nem bírhatasz. De lobogsz még,
szél-kaszabolta magyar nyelv, lángjaidat
kígyóként a talaj szintjén iramítva – sziszegvén
néha a kintől,
többször a béna dühtől, megalázott.
Elhagytak szellemeid.

Újra a fű közt, a
gazban, az aljban.
Mint évszázadokon át a behúzott
vállú parasztok közt. A ne szólj szám, nem
fáj fejem aggjai közt. A
nádkúpban remegő lányok közt, mialatt
átrobogott a tatár. A
szíjra fűzött gyerekek közt, amidőn csak
néma ajak-mozgás mímelte a szót,
mert hangot sem tűr a török, mert
arcba csap ostor –:
most mutatod meg,
most igazán – nekem is, mire vagy jó,
most a pedigred:¹ a címered, hajszályökerednek
kőharapó erejét.

Összemosolygás nyelve; a titkon
össze-világító könnyek nyelve; a hűség
nyelve; a föl nem adott hit
tolvaj-nyelve; remény laissez-passer-ja;² szabadság
(percnyi szabadság, kortynyi szabadság, foglár háta mögötti szabadság)
nyelve; tanár-kigunyolta diák, szerzsán-legyalázta³ baka,
összeszidott panaszos, hivatalnokok-unta mamácska
nyelve; csomaghordók, alkalmi favágók, mert
gyárba se jó, szakmára sem alkalmas (mert
nyelv-vizsgát se megállt) proli⁴ nyelve; az ifjú
főnök előtt habogó veterán
nyelve; a rendőrörsön azonnal
fölpofozott gyanúsított

1 Pedigré: származás, családja.
2 Laissez-passer: a szabad áthaladásra feljogosító engedély.
3 Szerzsán: őrmester.
4 Egyszerű munkásember.

mélyebbről fakadó tanúság-
tétele, mint Lutheré;
kassai zugárus, bukaresti cselédlány,
bejruti prostituált szüle-hívó
nyelve; köpések-
mosta, dühpírja-törölte
orcájú fiaid közül egy, íme:
szólni tudó más nyelveken is,
hű európaiként
mondandói miatt figyelemre,
bólintásra becsült más népek előtt is:
nem léphet föl oly ünnepi polcra,
nem kaphat koszorút
oly ragyogót, amelyet, szaporán lesietve ne hozzád
vinne, ne lábad elé
tenne, mosollyal bírva mosolyra vonagló
ajkad, fölnevelő
édesanyám.

(1970)

FÜLEP LAJOS (1885–1970)

A magyarság pusztulása [részlet]

Aki nem ismeri a viszonyokat, vagy csak fölületesen, méltán megütközhet azon, hogy a magyarság pusztulásáról írunk. Hogyan? Annyi év óta magasztalják a magyarság csodálatos életerejét, mellyel a háború és a forradalmak, sőt a földaraboltság megrázkódtatásait kibírta, nem győzik bámulni a konszolidációt, mely oly hamar rendes, normális viszonyokat teremtett, utalnak pénzünk stabilitására, s ezt a sok szépet és jót nemcsak a miniszteri és képviselői emelvényeken, templomok szószékein, banketteken, újságok hasábjain hirdetik, de ezt mondja és írja rólunk, valahány előkelő idegen megfordul nálunk – s a magyarság mégis pusztul? Lehet ez? Hol itt az igazság?

Nos, ha valaki meg tudja mutatni, hogy bár a legcsekélyebb túlzás van a magyarság pusztulásának emlegetésében, szívesen fogadunk el bármely enyhébb kifejezést, és örömet gyűlünk ki abból a bajból, mit optimistáink oly eléggülten neveznek sötétenlátásnak. A tények alapos ismeretében azonban azt hisszük, meg kell maradnunk a kétségtelenül sötét kifejezés mellett, melynek jogosságát az ezután következők sajnos nagyon is igazolni fogják. Hiszen ha a kellemesen hangzó elnevezés segítene rajtunk, már rég túl volnánk minden nyavalyán.

Hogy a magyarság pusztul, számokkal és tényekkel pontról pontra igazolható állítás, nem pedig elmélet, melyről vitatkozni lehet pró és kontra. Én nem akarom mondanivalómat számokkal, statisztikai adatokkal teletömni: az illetékesek azokat a számokat úgyis nagyon tudják. Főleg azt akarom megmutatni nekik, amit vagy nem tudnak, vagy nem eléggé; nevezetesen azt, ami a számok mögött van; azt, hogy nem merő számokkal állunk szemben, amelyek egyik évben esetleg ilyenek, másikban esetleg olyanok, hanem korlátozatlanul romboló erővel állunk szemben, melynek pusztítása évről évre növekszik, s végül is megsemmisít mindent, ha idején gátat nem vetnek neki, illetőleg, ha szembe nem állítják vele a szaporító, fejlesztő, építő erőt. Mert a veszedelem megszüntetése még nem elég; a veszedelem útján való megállás ott, ahol vagyunk, nem más, mint a haldoklás prolongálása, állandósodása rosszabb a halálnál. Megmenteni csak a javulás bír bennünket.

Az országos statisztikai adatokat tehát itt most mellőzöm. Nem azért, mert azok kedvezőbben módosítják a magyarság helyzetének szomorú képét. Ellenkezőleg, minden szám csak élesíti és elmélyíti; s a teljes képet a maga megdőbbentő perspektívájával csak valamennyiből együttvéve lehet megkapni. Mert hiába mondják, hogy a magyarság itt vagy ott számban és gazdaságilag, műveltség és erkölcs terén halad, fejlődik, ha másfelől a fogyás nagyobb, mint a gyarapodás, a pusztulás nagyobb, mint az épülés – s a fogyás és pusztulás évről évre kimutathatóan növekszik ott, ahol már uralkodik, és rendszeresen, fokról fokra elharapódik oda, ahol előbb még nem volt! Annyira így van ez, hogy az elmúlt évek haladványa alapján bárki kiszámíthatja ceruzával a kezében, hogy egyik-másik vidéken hány évig lesz még magyarság, vagy ahol a mérleg egyelőre még lebeg, mikor fog fölbillenni s a szokott módon alázuhanni.

A heveny kórral veszélyeztetett terület a Dunántúl, és pedig a maga teljes egészében. Mert a Dunántúlnak nincs ma már olyan megyéje, ahol az egyke vagy nem uralkodik, vagy föl nem ütötte a fejét. A legveszedelmesebben pusztít Baranyában, Tolnában, Somogyban – de hol van rá garancia vagy remény, hogy mikor annyi idős lesz, mint az említett megyékben, nem éri el ugyanezt a fokot Vasban, Veszprémben, Fejérben, ahol már mindenütt félelmetesen terjeszkedik? Ellenkezőleg, az eddigi jelek mind azt mutatják, hogy az egyke azonos idő alatt mindenütt körülbelül azonos, alapos munkát végez. A Dunántúlnak vannak olyan falvai, hol a magyarság már megszűnt, s olyan vidékei, ahol apatikusan és egyelőre föltartóztathatatlanul megy a megsemmisülés felé. Helyén nagy úr támad, vagy elfoglalja a németység. Kérdem: ha a Dunán túl elesik három megye, a többi megmaradhat-e a dunántúli magyarság számára? S ha a Dunántúl elesik – megmaradhat-e Magyarország a magyarság számára? Különösen, mikor a Duna-Tisza közén is fúj már a pestises szél*, melytől elfogy a nép, kialszik a nemzeti felelősség tudata, megrothadnak az erkölcsök.

Vidékenként tehát ma már csak az a különbség, ami a háború frontjai között volt: egyik helyen folyik a gyilkos akció, másik helyen szünetel, de az egészben együtvéve szüntelen a pusztulás, az egyik front veresége megrendíti a másik frontot, a tartalék egyre fogy – és addig fogy, míg egyszer minden összeomlik, a megsemmisült részek csakúgy, mint a viszonylag épebbek.

(1929)

HAMVAS BÉLA (1897–1968)

A Jóisten uzsonnája

Június a piros hónap. Mint ahogy a május a zöld és az augusztus az aranyárga. Júniusban nyílik a pipacs. Piros Pünkösöd, amikor a Szent Szellem a földön piros lángnyelv alakjában megjelenik. A piros gyümölcs hónapja, cseresznye, meggy, eper, málna, ribizke. És amin nem lehet eléggé csodálkozni, ez nem a sóvár és megvadult piros. E gyümölcsökben semmi kihívó nincs, ellenkezőleg, valamennyi csupa nevetés. Derült és gyermekpiros ez, az év első termésének színe.

Júniusban kell enni. Az ember körülbelül fél kiló teljesen érett eperre számítsen tizenkét-tizenöt deka porcukrot. Az általános vélemény, hogy a gyümölcsöt és a cukrot legjobb rétegesen elhelyezni és az epret kicsit megtörni, csak azért, mert így bővebb levet ereszt. Mikor ez elkészült, két deci tejfölt kell ráönteni. A mennyiség lehet valamivel több vagy kevesebb, ízlés szerint. A túlzástól tartózkodni kell. Sokan a tejszínt részesítik előnyben, de ezek az emberek az étel lényegét félreértik. A június nem az átható cukor, hanem a gyengéden friss és enyhén savas gyümölcs hónapja. A tejszín alkalmazása tévedés. Később, a hónap végén a szamócához már megengedhető, és vannak, akik a málnához, főként a tejberizshez készített friss málnakompóthoz nem hajlandók mást enni, mint tejszínt. Ez így helyes, de a tejszín az eperhez hibás ízlésre vall. A hibás ízlés hibás értékeléshez, ez pedig hibás életrendhez vezet, ezért ilyesmit kerülni kell.

Az elkészítés módja lehet, hogy az ember egy réteg epret, egy réteg cukrot és egy réteg tejfölt helyez el egymás fölött, és a gyümölcsöt éppen csak hogy egy kicsit megnyitja. Mások a gyümölcsöt épen hagyják, és a tejfölt a tetejére öntik, hadd szívárogijon le, oldja fel a cukrot és vonja ki az eper levét. Az edény fenekén rózsaszínű ital gyűlik össze, s a leghelyesebb, ha az ember, miután az epret megette, úgy ahogy van, nem kanállal eszi meg, hanem megissza. Ez az uzsonna tökéletes befejezése.

A bűnbeesett ember a tejfölös epret jégsezkrénybe teszi és természetellenesen lehűti. Ez ellen a leghatározottabban tiltakozni kell. Bizonyos hőfokon alul a gyümölcs ízéből éppen úgy veszít, mint a bor. A helyes mérték a pincehőfok, vagy ami ugyanaz, az ember az edényt, tulajdonképpen az eszményi a cserépedény, a fém elvetendő, a kútba eresztí és néhány óráig ott tartja. Legjobb az epret délelőtt a friss reggeli szedésből, délelőtt tíz óra tájban elkészíteni és délután három-fél négyig hűvös helyen tartani. Mert a tejfölös eper elfogyasztásának klaszszikus ideje, amikor a déli hőség már fölengedett és a levegő enyhülni kezd, vagyis fél négy. A Jóisten, amikor ebéd utáni szundikálásából felébred, az epret ilyenkor eszi uzsonnára. Odat teszi az árnyékos teraszra, az asztal fölé a diófa hajlik, ott eszi meg kiskanállal, mielőtt ismét a szőlőbe megy. Mert aki nem tudná, a Jóisten a világon a legmagasabbrendű munkát végzi, vagyis szőlőműves. Uzsonna után megnyugodott gyomorral és kedéllyel a rafiát övébe dugja, a metszőollót zsebre teszi, a kapát megfogja és kimegy a tökéek közé, hogy a szabálytalan hónaljajtásokat levagdossa, a lazult vesszőket megigazítsa, és ahol gyomot talál, azt kikapálja.

(1958–1964)

VÁRKONYI NÁNDOR (1896–1975)

Előszó helyett

„... Kultúrhistoriát írok, vélek írni, a kultúrhistoria nem azonos a filozófiával. Ha filozófiailag akarnám meghatározni azt a munkát, amit végezni akartam, nagyon rövidre fogva, ezeket mondhatnám: hasonlíthatnám Teilhard de Chardinhez, aki most – tudjuk – egy új kultúrfilozófiát adott, amit mindenki ismer. Az ő kultúrfilozófiáját úgy foglalhatnám össze: ő hominizálni akarja a Mindenséget, emberiesíteni. Minden „emberi” a kozmoszban. Hogy mondják latinul? „Si magnis parve componere licet.” Ha szabad kis dolgokat hasonlítani nagyokhoz, akkor az én kultúrbölcseletemről azt mondhatni: én divinizálni akarom az embert. A kozmosz hominizálása, az ember, mint a kozmosz középpontja filozófiailag végrehajtható-, értelmezhető-e? Ez az elmélet megvalósítható-e filozófiailag? Ezt nem tudom. De, hogy az embert, az emberben lévő istenit, mint a világnak, a kozmosznak egy részét meg lehet ragadni, azt bátorkodom kijelenteni és mint fő mondanivalómat hangsúlyozni.

Ha folytatom az összehasonlítást – a kicsit a naggyal – azt mondhatom Teilhard de Chardinnak az elgondolása, gondolkodása, gondolatmenete tipikusan nyugati, tipikusan európai, evolucionista, célratörő, egyenes vonalú. Vajon a világnak a története, a nagyvilágot értem, az egész mindenséget, ilyen egyenes vonalú, célratörő? Nem a hódító európainak a belemagyarázása ez a gondolat a világ menetébe? Akkor én ezzel szemben már inkább a keleti világnézethez csatlakozom, amely ciklusokban képzei el a világmindenség életét, körforgás-szerűen, illetve spirálisan, egyre megújuló menetben. Ez tipikusan keleti gondolat, és ehhez csatlakoznék én. Az a felfogás, amit négy nagy munkámban kifejtteni vélek, az ezt a világszemléletet valósítja meg, bár nem nyíltan, közvetlen fogalmazásban, de a mondanivalójába belerejtve. Egy helyen nyíltan rámutatok, ahol a suméroknek az elképzelését ismertetem arról a kettősségről, amit ők kettős csigavonallal ábrázoltak. Az a legegyszerűbb, legmegragadhatóbb képe ennek a világszemléletnek. ...

... Követendő példa, legalábbis a magam számára így fogalmaznám meg: nem fölélni, kihasználni és elsorvasztani a körülöttem lévő életet, hanem megismerkedni vele. Visszaszerzeni azt a harmóniát, amit az ember hite és hagyománya szerint a Paradicsomban élt meg. Ezt magasabb rendű és szebb célnak tartom, de természetesen megvalósíthatatlannak. Ám, még megvalósulatlan állapotában is méltóbbnak, emberiesebbnek tekintem, mint a goethei határtalan önzést, amelyhez persze, mint zseninek joga volt. De vajon az ember tarthatja, ítéheti-e magát zseninek? Van-e joga erre akár a legnagyobb zseninek is? Nem tudom. Goethe mindenesetre egy örök érvényű példát adott. ...”

(1970)

WEÖRES SÁNDOR (1913–1989)

A vers születése

[részletek]

Mikor jelentkezik és hogyan bontakozik ki a költőhajlam? Majdnem minden írni-olvasni tudó ember megpróbálkozik valamelyik életszakában a versírással; de kevésnél marad meg huzamosabb időn át a verselő kedv és még kevesebb fejlődik költővé. Akárhányan már a gyermekkorban írogatnak. Mondhatjuk, hogy a gyermekek 10-12 éves korukig mindannyian költők, még ha tán nem írnak is egy sort sem: életismeretük még hézagos, ezért a fantázia szabad kapcsolataival pótolják az ismeret hézagait; a kifejezésmód kényelmes sémáit még nem ismerik, hát maguk alkotnak kifejezésmódot önmaguknak, mondanivalójuk úgy tör utat a szavak sűrűjén, mint a sziklagörgeteg az erdőn. Egy négyéves kislány, arra a kérdésre, hogy: „kit szeretsz legjobban?” – így felelt: „Apukát, anyukát, meg a Bodri kutyát; meg a Józsi bácsit és Jézuskát, mert hoznak sok cukrot.” Teljesen reális szemlélet ez: a „kellemes és kellemetlen” tengelyében áll, mint az átlagemberé és az örömeit-bánatait éneklő alanyi költőé egyaránt; de a kifejezés nem a konvencionális mederben, hanem teljes sajátossággal, csak egyszeri módon történik, tömören és biztosan. Néha egész gondolatsort egyetlen szóba sűrítenek; pl.: „Bözsinek most ki lesz a főzmamája?” Képzeletük minden rejtélyt megindokol: a felhőket angyalok tologatják, a szelet a fák hajladozása okozza; és egy gyereklány, aki az apját csak fényképről ismerte, látva, hogy másnak van szülője és öneki nincsen, a talányt úgy oldotta meg, hogy apját a fényképpel azonosította: „Az én apám nem olyan, mint másé: csak elől ember, hátul papiros.” És ismerjük a gyerekek fantasztikus mesélgetéseit (Dehmel szép költeményt írt erről): tücsköt-bogarat összehazudoznak nekünk, anélkül hogy elhítenni akarnák, vagy maguk elhinnék. De az élet hamarosan letöri a képzelet csápjait: készen adott, kényelmes sablonokba tereli az ágas-bogas gyermeki kedélyvilágot; az elődök hosszú során át öröklődő ismeretek kiszorítják a szabadon bóklászó ismeret-keresglést. A szeretett lények első osztályából kiszorul a Bodri kutya, és kénytelen beérni a második osztállyal, a „kedvencek” rangjával; Jézuska pedig egészen különálló kategóriába kerül, az eszmei lények közé. A felelőtlen összevissza mesélgetés részben hencegessé, elhívésre szánt hazugsággá realizálódik; részben visszaszorul az ember benső világába és ott zártan él tovább, a teljesülhetetlen vágyak lomtárává válva – s ez a fojtott, levegőtlen benső világ néha kibukkan és jelzi, hogy a szürke hétköznapi felszín alatt micsoda fantazmagóriák rejtőznek, melyek a képzelet síkján megvalósítanak minden lehetetlen vágyat. Legtöbb embernél a gyermeklélek káosza átsimul a konvencionális szemléletmód kész csatornáiba; a többség a megtanult és beidegződött sémák szerint gondolkozik, érez és cselekszik, mechanikusan – de vannak, kiknek lelkülete nem fér el a mindennapi keretekben, szellemisségük többet mozog úttalan-járatlan területen, mint a sablonok között; és a költő is ide tartozik.

[...]

INTERMEZZO

A hátralevő négy vázlatban a versköltés folyamatáról igyekszem beszámolni. Ez más módszerrel alig lehetséges, mint önvizsgálattal – és (Poe Edgar szavait idézve) „minthogy az ilyen elemzés ... teljesen független magának az elemzett dolognak képzelt vagy valódi értékétől, nem látszhatik szerénytelenségnek részemről a modus operandi föltárása ...”

*

Gyakran vallottak alkotásmódjukról a költők. Horatius „Ars Poetica” -jától és Dante „Vita Nuova” -jától Valéryig és Kosztolányiig. Hadd idézzem közülük Arany János vallomását – a Szemere Pálnak írt elküldetlen levéltöredéket:

„...szabad legyen egy észrevételt kockáztatnom Kegyednek amaz ép annyira új, mint találó megjegyzésére, hogy a szellemnyilatkozásban, főleg ha költészetre, s itt leginkább a lyrára szorítjuk, alsó fokozat a neszme (non sens úgy-e?), vagy alig több ennél. Igen helyes. Mi is lehetne, az inventio műveinél, egyéb mint neszme, vagy félig homályos eszme legfőlebb. Itt nem a logica vezet bizonyos eszmékhez, itt a pillanatnyi helyzet, kedélyállapot, érzelemből fog eszme fejlődni, s ha kísérhetjük is, szabályozhatjuk is további fejlődésében, a csíráról, keletkezés mozzanatáról nem adhatunk számot magunknak. Hallottam – s Kegyed még inkább tudhatja – hogy Vörösmarty Szép Ilonkája ez egyetlen sorból fakadt fel: »Hervadása liliomhullás volt.« Mi ez így, semmi határozott személyhez, tárgyhoz nem kötvé? egy kép, de mihez csak ezentúl kell tárgyat keresni: tehát féleszme, vagy ami egyértelmű : neszme. És e »neszmétől« viselősen, a költő addig hordja azt, míg szerves egésszé alakítva, megszületik az eszme, teljes szépségében: egy Szép Ilonka. – Más példát mondok. A nép fia megtelik érzellemmel, – az érzelm már hullámmá válik. rhythmust, dallamosságot kap (mert a zeneiség áll legközelebb a még eszmévé nem fejlett érzelmehez) – de az eszme még hiányzik: mit tesz tehát? Összefüggetlen, ex abrupto jövő szavak dallamába önti érzelmét, s csak azután törekszik e dallamos szavakhoz illő eszmét találni... – Mikor a dalló neki kezd: »Káka tövén költ a rucza«, akkor még nehezen van egyebe a pusztá érzelménél, eszmeiség nélkül, melyet dallamos szavakba, s egy az érzéki szemlélet köréből – taláalomra előrántott – képbe önt s ez első sor, mi egybefüggésben sincs a majdan kifejlő eszmével, ez ridegen marad. Mikor a másik sort hozzáírja: »Jó földben terem a buza« – akkor sincs még eszméje az érzelmehez, de e sor már még sem marad oly ridegen, mint az első, mert hozzá kötheti a terem szóhoz megszületett gondolatját: »De a hol a hű lyány terem, Azt a helyet nem ismerem.« –”

„... Az eszme genesisé hát, úgy sejtem, művelt lyricusnál is ez, csak a vele-bánás, a procedura különböző, több félék levén az utóbbinak eszközei, mint a természet naív gyermekének. Én csekély tapasztalásom legalább ezt látszik igazolni. Kevés számú lyrai darabjaim közül most is azokat tartom sikerültebbeknek, a melyek dallamát hordtam már, mielőtt kifejllett eszmém lett volna – úgy hogy a dallamból fejlődött mintegy a gondolat.”

AZ IHLET

Mi a költői ihlet? és van-e egyáltalán? Sok költő úgy mutatkozik előttünk, mint aki természetfölötti lobogásban alkot, szinte félistenné magasztosulva, sőt talán földöntúli erővel egyesülve.

Mások kimondják, hogy a versírás is közönséges agymunka és semmi több, akárcsak egy matematikai feladat megoldása. Az ihlet lélektani problémáját a sokféle nyilatkozat, célzás, sejtetés inkább összegyűjti, mint kibonyolítja; a költőnek saját alkotásmódjára vonatkozó megjegyzése többnyire inkább arra világít, hogy az illető milyenek óhajt látszani a kortársak előtt és főként az utókor előtt, mint ihletének valódi természetére. Minthogy az ihlet nem több és nem kevesebb, mint a műalkotásra alkalmas kedélyállapot, tehát nyilván létezik; ámbár nem emberfölötti megszállottság, hanem emberi lelki jelenség. Ahogy Németh László írja: „az agynak ... létünk mélyéből felszálló erekcója az ihlet. Vannak, akikbe látogatóba jár, mint a lidérc a toronyba, vannak, akiken állandóan átvilágít s vannak, akik mint a zseblámpát, gombnyomásra gyújtják.” [...]

A KIALAKULÁS

[...]

Hogyan képződik az első csírához a többi járulék és végül a kész költemény? Három fő esetet próbálok megkülönböztetni: 1. Hirtelen támadt bizonytalan téma-sejtelemre vagy csak a hangulatunkra építve elkezdjük írni a verset, nem is sejtve, hogy mi lesz belőle; a leendő mű csak ködkép bennünk, de a verssé válás kényszerével lép föl és alvajáró módon követjük. Ilyenkor a kialakulás időbelileg egybeesik a kidolgozással. 2. A hangulat, téma, forma egyszerre és világosan jelentkezik, és azon nyomban elkezdjük írni a verset. Ilyenkor a kialakulás részben megelőzi a kidolgozást. 3. Lassan, fokozatosan érlelődik bennünk a vers, míg végre megírhatjuk; mikor hozzálátunk a megíráshoz, már a nagyjából készet formálgatjuk; az ilyen versről valamilyes önkritikát is mondhatunk, még mielőtt kivéstük. Itt a kialakulás majdnem mindent elintéz, és a kidolgozás jóformán csak aratni érkezik. – Mindegyik esetben nagy mértékben elősegíti a kialakulást, hogy a költő agyában mindig nagyszámmal vannak kész motívumok; véletlenül létrejött foszlányok vagy előbbi versekből kiszorult részletek – és többnyire akad köztük néhány, ami a kialakulóféltben levő költeménybe éppen beleillik. Ezerszámmal lappanganak bennünk a kész és felhasználatlan motívumok; néhányat esetleg le is jegyeztünk, mint vázlatot, töredéket; ha mondanák, hogy említsünk párat közülük, tán egy se jutna eszünkbe, de versköltéskor automatikusan jelentkezik az éppen odaillő. Az ilyen törmelékek rögtön mint szilárd részek illeszkednek a megírandó versnek még bizonytalan testébe, és ezáltal megfoghatóbbá teszik, támasztékot jelentenek a bizonytalanságban. Mikor pusztán csak a hangulatunk kényszeríti a versírást, sokszor egy-egy kész motívum szolgál elindulásként, köréje kristályosodik az első strofa. Például a „Kovács” című versem megindulását egy régebbiről meglevő kép adta: „a csigatalpú hegyek”; ugyanebben a költeményben régebbiről adódott a „hurutos ég rejtő felhőlepedéke” és „a Hold fele észrevétlen földomborúl a tó”. (De csak az alakzatok tartalma ered régebbiről, megfogalmazásuk a többi verssorral egyidejű.) Pár éve a motívumok annyira fölszaporodtak bennem, hogy valósággal maradékvásárt kellett rendeznem belőlük; némelyik versem (különösen a „Mocsári dal” és az „Arabesque”), keletkezését tekintve, alig egyéb, mint hogy a felgyülemlett foszlányokat felfűztem különböző témák fonálára. Verseim közül az elsőnek említett kialakulási típusba tartozik a „Rövid dal”: szinte magától képződött improvizáció. Olyasféle hangulatom támadt, amilyen Debussy kis zongora-opusaiban érezhető; sejtettem, hogy vers lesz a hangulatomból, de fogalmam sem volt, hogy miről szóljon. Egy jambikus versforma dongott a fejemben:

U-U-U--|U-U-U--|U-U-

a b – c b rímmel; nem kívántam teljesen alkalmazkodni hozzá, hanem inkább körülötte keringeni mindenféle változatokkal. Írni kezdtem, valami lágy zsongás és néhány vizuális ködkép lepkeit kergetve: „Ne félj, ne félj... – Harmattal jó az éj, – boglyas felhők sietnek – a Hold előtt –”. Még nem tudtam, mire vonatkozik a „ne félj”, mi az, amitől nem kell félni; valami éjszakai páni félelemtől van itt szó... ne félj, az éjszaka sötétségében nincsenek rémek, amilyenekkel a dajkamese és a gyermekképzlet benépesíti... és tovább írtam: „Gyermekkorod sok réme – a Mókus és az Egyszem – tudod: nem él...” (A Mókus és Egyszem úgy tűnhetik itt, mintha kicsi-korombéli szorongásaim világából került volna elő. Engem sosem ijesztettek ördögökkel és szellemekkel; rendeztem néhányszor a cselédlányok riogatására kődobáló kísértetjárást, de nekem alig voltak babonás félelmeim: a libáktól féltem és kutyaóktól, nem pedig az éjszaka szellemeitől. A „Mókus” onnan ered, hogy nálunk Kemenesalján a parasztyerekeket bizonyos „kankus”-sal ijesztetik, mely néha mint „a kankus meg a mókus” szerepel. És honnan ered az „Egyszem”? Ez mégiscsak saját szorongásaim világából való: egy japán mesében olvastam háromujjú szörnyetegekről, és féltem, valahányszor rájuk gondoltam. Ez a félelem rémlett föl az idegeimben a „Rövid dal” írásakor, anélkül hogy egyúttal a félelem előidézője is eszembe jutott volna; konkretizálódott a félelem, de homályban maradt az oka, a mögötte rejlő kísértet-mese: ezért a japán háromujjú véletlenül a görög kykloppal helyettesítődött.) Most már megvolt a téma, melyen továbbgördülhetett a költemény: „Viola-árnya térség, – meghallgatod meséjét, – de nem hiszed.” Aztán egy puhán disszonáns rímmel és a kezdősorra emlékeztetéssel föloldottam a verset: „A bokrok nem beszélnek, – élettelen zörögnek. – Ne félj...” A második kialakulási módon keletkezett a „Panaszdal”. Magától adódott az egyszerű és gyakori forma; úgyszintén a téma is: a neuraszténia tüneteinek elpanaszolása. Az ideges közérzéseimre emlékezés rakásra szolgáltatta a motívumokat: nappali szédülések, éjszakai nyugtalan álmatlanság, fejfájás, társaságtól való irtózás stb. – s ez a nyersanyag strófákká kerekedett: „A társ terhemre van, – a csók szúr, nem ragyog – és túlsokan vagyunk, – ha egymagam vagyok.” És ezenkívül még öt versszakot töltöttek meg a panaszaim. És a záró képet, az alkonyat hasonlatát („a szoba lázasan vetkőzi színeit”) egy sikerületlen régebbi írásomból vettem. Ami pedig a harmadik módot illeti: egyik leghuzamosabban alakult költeményem a „Fű, fa, füst”. Mint már említettem, a vers háromszavas címe és egyúttal refrénje pályás korom egyik legelső mondókája volt és ekörül kezdett kristályosodni a leendő költemény. Ez a csíra hamarosan magába olvasztotta egy diákkori versvázlatomat; a következőt:

Valamikor a székek, asztalok
nagyok voltak, nagyon nagyok,
sétálhattam az asztal alatt...
...Mikor kicsi voltam,
éles határok különültek
bennem a dolgok közé,
kettős bugyborékból állt az élet:
ajtó és ablak,
huszár és baka,
lepke és virág.

Nyilván a gyerekkori lelkületről szóljon a vers, a fogalmak rendeződéséről... és megtoldódott a vázlat: a vers második felében, mint felnőtt, visszagondolok a pályás kori mondókára: most varázsige nekem ez a három szó és az egész tapasztalati világ sűrített képlete – és, majd ha meghalok, mi az, amit elveszítetek? fű, fa, füst... Így íveljen a költemény az eszmélet kezdetétől a halálig. – Ez a versváz sokáig hevert bennem és közben észrevétlenül rendeződött, némely sorai is kibontakoztak, és elég pontosan érzett tartalomláncolat kapcsolta egybe őket; de a tartalomlánc inkább csak sejtett volt, mint ismert, nem tudtam volna előre vázolni. Már jóformán készen volt bennem a költemény, de még mindig úgy lebegett előttem, mint valami délibáb vetítette kupola; úgy éreztem, sose tudom megírni, mert ha hozzáérek, rögtön szétomlik az egész. Végre egy hosszú utazás előtt, az úti készülődés sokféle sietős gondja közt rászántam magamat a megírásra: lesz, amilyen lesz, hiszen mire visszatérek, az úti élmények szétfújnak a benső építményemet. És csak bámultam, hogy aránylag milyen könnyen megy a megírás: csupa régen kész sort jegyeztem; mindössze néhány összekapcsoló részletet kellett kitalálnom, vagy inkább csak formába gyúrnom, mert megfogalmazatlanul azok is készen álltak.

(1939)

Psyché

Egy hajdani költő nő írásai

Napoleonra.

Beszélő személyek: Claudia és Silvia pásztor leányok.

- Cl. Édes Silvia, tengünk birkáink s a fejő szék
És a tejes sajtárok szűkös téreiben, míg
Nagy tsuda történik!
- Si. Nem hallék semmi tsudárúl.
- Cl. El-maradott vagy. Halljad: támada új Tsata Isten,
Minden Nemzetet öszve terel dús tarka virányra ,
Hol köz boldogulásban mind valamennyi tenyészik.
Bölds, jó férfiu!
- Si. Látám, piszkos a körme.
- Cl. S ez is baj?
Háboruban, vérben robogott, meg-váltni Világunk,
És hartzban viharozva kevés gond jut piperére.
Hántorgassd laza öltözetit, nem túl nagy alakját,
S lábán sáros a tsizma, miattunk jól bele-gázolt.
- Si. Rendbe vagyon, ha ruhája viseltes, még se pötsétes,
Mert mi nem illik a polgárnak, jól illhet a fennső,
Ritka, nagy embernek. Nem kell külső ragyogás, hol
Fényes a belső. És ha kitsiny termetje nem is szép,
Hát arrúl se tehet. De ha szutykos a mantsa s a karma,
Mért nem mosta-meg.
- Cl. Ejj, hát éppen e tsúnya mosatlan
Kéz emelé virulásra, barátném, mind e Világot!
Tsak rá gondolok és ugrál a szivem. S a javított
Köz sorséert bizon el-nézek körmén pitzí föltot.
- Si. Álmodsz, Claudia: álság, szenny a világa. S a Népek
Mind rázzák az igát, mit a gyász köröm aggata rájok.
Nem szidom a dolgos markot, mert durva, nem ápoltd;
Nézdd, a paraszt keze barnás, szinte meg-ette a földet,
Szinte göröngy lett; varga-tenyérnek bőre alúl a
Sárga tsiríz ki nem ázik, s pálott , gennyes az ujjá:
Álnok végezet ez, s én nem fintorgatom órróm.
Ám a Vezér, rágtsált, szurtos, „rejtssdd-hátra” körömmel:
Illy feketült ujj-hegy feketít mindent feketére.

Norinberga, Maii 1813.

Eggy lovász fihoz

Oldalod mellyül borusan szököm-fel,
Óriás kígyó ropogat: magányom,
Bolgatod fészkin, tova még-sem űzöd,
S forr derekomra.

Álmaid lep, el-gyürtt iszap ágy, te kis hal,
Úszonyod lágy még s lihegő kapoltyúd,
Gondtalan czompó , ha be-harmatoztál,
Nyugton el-alszol.

Mint fejér tűz-nyelv rohanok mezítlén
Szomjuságomban, ki az éjtszakába,
Ott a Cosmosnak ridegebb s hitetlen
Tarlaja füstöl.

Baden, 1814.

Psyche confessioja

Buda, 23. Oct. Anno Domini 1814.

Bolond Atyám hívott Psychének,
Ez harmadik kereszt-nevem.
Mindég Amor karjában égek,
A Lélek és a Szerelem

Külön nem válható sohsem.
Míg másulásiban reménylek,
Hívságos forgalomban élek,
Tarka s vidám az életem;

S ha majdan egyszer tsendre térek,
Nem forgok többé: meg-lelem,
Hogy Szerelemre vált a Lélek
S Lélekre vált a Szerelem.

Nagy Adelinához

A bodrogi tanyán, 1816 nyár-elő hava 10-dikén.

Asszony személt nem tűnök a tájamon,
Mert tűbe fűznek, meg-sodorintanak
 Vékonyra és görbére (majd hogy
 Épp ugyan így unom enn-pofátskám),

Tsak téged, édes Delna! ha meg-jelen
Friseur-busítottó bodri kutyó hajad
 Lombúl borúlván ablakomra:
 Ízibe szállok eléd, feledve

Főző kalán, kelt tészta, repett ümög ,
Kő likban égő fúladozó pokol,
 Füstöt lüvő, szikrát pökő száj:
 Vulcanus üsttye, de Cyprisé lőn.

Fussunk a bimbós kertbe, a fák közé,
Szedgyünk tseresnyét, bor pirosat, chérie !
 Meg-bánnya még a sánta míves:
 Mért hagyta fűtve kohót, ha el-ment!

Hattýú dallom, azt tészti, utolsó énekem. Íram egyg kevéssel frigyünk előtt, még tsak lejendő Sógor-némnak. A fennt említett Vulcanus: akkoron Jegyesem, mostan gyermekinknek Attyok. Ettől fogva nem éneklettem. Sic transit gloria mundi.¹

(Sáros-Patakon. 23. decembris 1821.)

¹ Így múlik el a világ dicsősége.

A teljesség felé

[részletek]

Az ős tudás

Az egyetlen igazi tanulás: a lényünkben szunnyadó tudásnak tevékenyvé ébresztése.

Az emberalkatban rejlő ős tudás lényegileg mindenkiben azonos, érvénye teljes. Az ős tudás az egyetlen alkalmas alap; ami rajta alapszik, ronthatatlan, ami elgondoláson alapszik, szétmálló.

Az ős tudás végtelenül egyszerű, olyannyira, hogy szavakba nem is foglalható. Megegyezik vele minden, ami szükséges, nyugodt, szilárd; ellentétben van vele minden, ami csábító, izgága, hemzsegő.

Tíz hadsereg, száz pénzesláda, ezer okirat védettje elpusztul; amit az ős tudás birtokosai minden segítség nélkül létrehoznak, megmarad. Aki a lényében rejlő ős tudást ön maga számára meghódította, mindent elért, ami emberileg elérhető; az élet és halál csak felületesen sebezheti, lényegében sérthetetlen és teljes.

[...]

Tíz lépcső

Szórd szét kincseid – a gazdagság legyél te magad.

Nyűdd szét díszeid – a szépség legyél te magad.

Feledd el mulatságaid – a vígság legyél te magad.

Égesd el könyveid – a bölcsesség legyél te magad.

Pazarold el izmaid – az erő legyél te magad.

Oltsd ki lángjaid – a szerelem legyél te magad.

Űzd el szánelmaid – a jóság legyél te magad.

Dúld fel hiedelmeid – a hit legyél te magad.

Törd át gátjaid – a világ legyél te magad.

Vedd egybe életed-halálad – a teljesség legyél te magad.

[...]

A mozdulatlan tudás

Önmagad beutazása: a mindenség beutazása. A térbeli világ úgy viszonylik a mindenséghez, mint egy ruhazseb az élő-testhez.

Éjjel, a csillagos ég alatt felfoháskodsz: Mily nagy a világ! De ládd: egyetlen gondolatod a legtávolabbi égitesten is túl-fut pillanat alatt.

Egy gondolattól a másikig végtelenül hosszabb az út, mint csillagtól csillagig.

Az ember a teret végtelenül érzi, de valójában úgy szorong a térben, mint egy börtönkamrában, melynek sem hossza, sem szélessége nincs egy teljes lépés. Aki lényében a végtelen áramokig hatol, a kamra falán kis rést ütött; aki személyiségét feloldotta, a kamra falán akkora rést ütött, melyen már kifér.

[...]

A létezés

Nézz meg egy kódarabot, egy kalapácsot, egy bokrot, egy paripát, egy embert: mindegyik keletkezett, pusztuló, határolt, egyéni, külön- lévő. De közös lényegük, a létezés, nem pusztuló, nem határolt, nem egyéni, nem külön- lévő. A létezés mindenben azonos.

A sokféle keletkező és pusztuló alakzat: ez az élet. Az örök egymásután, melynek minden alakzat csak egy-egy állomása: ez a létezés.

Az ember az egyetlen, aki a változóban a névvel-rögzíthetőt keresi: értelme van.

Az ember az egyetlen, aki önmagában az egyéni és feltételes dolgok alá, a közös és feltétlen létezésig ás: lelke van.

[...]

Élő és létező

Tiprás és eltiportatás, falás és fölfalás: ez az élet. Ruhaként viselni tiprást és eltiportatást, falást és fölfalást: ez a lét.

Aki szeszélyét követi, az életbe burkolózik. Aki szükségletét követi, a létbe burkolózik.

Aki viharosan szeret, gyűlöl, sóvárog, undorodik: ez az élő. Aki nyugodtan viseli az össze-függőt: ez a létező.

[...]

A tudomány és művészet pártfogója

Ha valaki „a tudomány és művészet pártfogója”, ez majdnem oly nevetséges, mintha egy vallásos emberre azt mondanák: „az Isten pártfogója”. Ahogy Isten nem függ attól, hogy hisznek-e benne, éppúgy a tudományt és művészetet sem érinti, hogy törődnek-e vele. A tudomány és művészet hazája nem a lét, az „esse”, hanem a lehetőség, a „posse” s ha a létben megnyilvánul, attól a lét lesz gazdagabb; a tudomány és művészet részéről végtelen alázat, hogy a létben magát megnyilatkoztatni engedi, hiszen minden alakot-öltése fogyatékos. És ha a tudomány és művészet eltűnik az emberi sorsból: nem az ő pusztulása ez, hanem a fogyatékos megnyilvánulásoké, s e megnyilvánulások gazdájáé, az emberé.

[...]

Az élet megértése

Figyeld a tünemények szakadatlan áramlását: mind más és mindig más és mégis mindig azonos. Figyeld tested fájásait: a tompán húzódo sajtástól az élesen villámló fájdalomig mennyi változat! S ezek folyton cserélődnek, egymásra rétegződnek, akár egy zenemű motívumai,

vagy a fán a lombok, gallyak, virágok csipkézete. Figyeld a történelemben, a jelenkorban és saját hétköznapjaidban a jószándék, szenvedély, hazugság, erőszak egymásba-mosódó vonulását: mindaz, amit magában-véve rossznak, csúfnak, aprónak ismersz, oly harmóniává szövődik, mint a felhők vándorlása, vagy a hegykúpok láncolata.

Az életet úgy kell megérteni, mint egy zeneművet. Ha el tudsz vonatkozni mindattól a kellemes, vagy kellemetlen hatástól, melyet az élet dolgai, egyenként, egyéniségednek jelentenek: felismered a közös szépséget a hullámok játékában és tested fájásaiban és az események változásában és érzéseid, gondolataid áramlásában és mindenben. Mind más és mindig más és mégis mindig azonos. A dolgoknak ne a szerepét és hatását figyeld, inkább mintázatát és iramát: csak ezen az úton értheted meg az életet, természetet, embertársaidat és önmagadat.

[...]

A szépség

A természetben mindig szép formák és szép színcsoportok vannak. Nézz meg egy férget, vagy egy darab trágyát: annak is szép színe és formája van.

Ha az ember a természettől valamit elvon, hogy saját kívánalma szerint alakítsa: az eredeti szépséget többé-kevésbé háttérbe szorítja rajta, s néha szépet, többnyire rútat formál belőle.

A természet a végtelen alkotó végtelen szépségét hordja. Az emberi készítmények a véges alkotók különböző szépségű művei.

[...]

A remekmű

Az alkotás lehetősége megvan az emberben és eszközeiben, de a művészi alkotás emberfölötti csoda.

Azt, ami a szép műveket széppé teszi, a jelenségvilág tényei közt hiába keressük. A remekművek lehetnek egyszerűek, bonyolultak, rendezettek, szeszélyesek, tökéletesek, kezdetlegesek; éppígy a kontár-művek is. Csak épp a remekműben megvan az a csodálatos delejesség, mely a kontárműből hiányzik, s amelyet a jelenségvilág körülményeiből nem lehet levezetni.

A remekműben, az alkotó és műélvező képzelet közvetítésével, az időtlen dereng át az időbeli világba.

[...]

A kulcs kettőt fordul a zárban

Bontsd szét személyedet és beléd tódul a világ.

Bontsd szét a személyeddé vált világot és beléd tódul a teljesség.

[...]

Befejezés

Amit itt olvasol: több mint világnézet és kevesebb mint vallás.

Több mint világnézet, mert általa a dolgokat nem valamely irányból látod, hanem közös gyökerükönél tapintod.

Kevesebb mint vallás, mert nincs benne szó az isteni misztériumokról, melyekről csak jelképekben lehet beszélni. Nincs benne szó Krisztusról, a testet öltött Istenről, aki szakadatlanul meghal és poklot jár az emberért.

Az itt-mondottaknak nem az a rendeltetésük, hogy elhidd őket, hanem hogy igazi lényedre, igazi világodra eszméltessenek.

(1945)

Fű, fa, füst

Özönvíz-táj ez, tág és szédítő,
a kőkorszaknál ősibb az idő,
emlékezés sem kísér az uton –
Ekképp mesélték, csak innen tudom:
mikor pelenkám volt még és dadám
s a Hold kezemnél ült az almafán,
az „ee-ee” és „papa-mama” után
az első, amit kimondott a szám:
„fű, fa, füst”.

Úgy tűnik, mintha látnám-hallanám:
fölöttem süt víg napocska-anyám,
a dajkával kis kocsiban tolat
engem, reménydús fiatalurat
s oly fontos, mint nagy dörgeteg beszéd,
mitől országok esnek szerteszt,
és véres lesz a pusztá és a rét,
hogymondom e szent varázsigét:
„Fjü – ffa – fjtt –”

Fogatlan szájjal tátogattam és
érzés nélkül jött sírás-nevetés,
a sorsom nem volt könnyű vagy nehéz,
multat s jövőt még nem festett az ész,
idő nem volt, csak az örök jelen,
mely, mint a pont, kiterjedéstelen
s mert kezdettelen, így hát végtelen –
mi áll, vagy mozdul, minden névtelen,
fű, fa, füst.

A tarka egység részekké szakadt,
rámzúdult a különbség-áradat.
Képzeld faágakat: mindegyiken
sok két- és hárommagvú tok terem:
így lett lassacskán mindennek neve
párjával: tej-víz, fehér-fekete,
kéz-láb, huszár-baka, fésű-kefe
s hármásban: elefánt-zsiráf-teve,
fű-fa-füst.

Óriások közt telt az életem,
a vállukig sem ért föl a kezem.
És egy nap – tisztán emlékszem reá –
nem fértem állva az asztal alá.
Lejjebb ereszkedett a mennyezet
és kezem-lábam megszélesedett.
Ahogy én nőttem, úgy kisebbedett,
de napjaimnak kedvesebbje lett
fű, fa füst.

Sorsom huszonnégy esztendő-t lerótt,
még végigélnék néhány-milliót:
hasztalan vággyal nézem a jövőt,
gyerek áll így a más-cukra előtt.
De a kevés is jobb, mint semmi se,
az élet szép, csak bánni kell vele
s ha félrebillen kedvem kereke,
helyrezökkenti a varázsige:
fű, fa füst.

Szép a való! szebb, mint minden mese,
kár, hogy mindünknek hűtlen kedvese.
Azért van mind a tétlenség s a tett,
hogy tompultabban lásd a végedet.
Kinn ülök most a híg téli napon,
mint aranya körében Harpagon
s ha mennem kell majd: tenger vagyonom
bucsuzóul még összeszámolom:
fű, fa, füst.

(1937)

Dalok Na Conxy Pan-ból

1

Hová repültök, háromélű kardok,
forróságokra mely ég szele fűtt,
e rejtelmes világon mit akartok,
míg ajzott hűrként pendül a Tejút?

2

Hosszú, függélyes, szűk fémcsőben éltem
és csúsztam benne fejjel lefelé
mindig gyorsabban – s hasztalan reméltem,
hogy kiérek az igazság elé.

3

A városban, mit hét napig kerülhetsz,
arany-szekrényben él a nagy majom,
körötte szétpancsolt vér és kidült szesz
s heréltek bögnek minden hajnalon.

4

Hol lila fák közt lankadoz a lélek,
ott alszik a huszonnégy nagy madár
kővé vált párnán. Azt hinnéd, nem élnek,
de csőrükön az álmuk ki-be jár.

5

Öreg lámpával, nagyhasú kenyérrrel
a kis hidon minden nap vártalak.
Azóta mennyit halványult az éjjel!
Kutamban már vadrózsák alszanak.

6

A költő-herceg várt rám a hegy ormán
négy asszonnyal, kik szívét cipelik
egy hosszú póznán. Látták kék vitorlám,
s mindannyian zokogtunk reggelig.

7

Polcold föl lábadat s pihenj, aludj csak,
elfáradt szolgálóm. Majd fölkeltelek,
ha kézcsókot kérve erre futnak
a régesrég elhamvadt reggelek.

8

Csak két fejem maradt és három ujjam:
bujdosnom kellett zöld hinárokon
és meg nem mondta senki, hova fujjam
sóhajomat, mely veletek rokon!

9

Kis királynő, te árvácska-cipőjű,
kire tekint ma hamuszín szemed?
Erkélyemet már fölverte a bő fű.
A halk patak elmosta kertemet.

10

Szélkakasok, vihar-ütemre forgók,
Mohos kriptámban hallom hangotok!
A hadvezérekhez vagytok hasonlók,
csak vázatok vas, lelketek titok.

11

Táncot tanít Furkó, jár könnyü lába,
két keskeny ablak hinti rá a fényt.
Csak egy sovány angyalka sír magába,
mert ókulája elhagyta szegényt.

12

Szép városodban tévedezve jártam,
aztán a Hét Harangvirág Terén
lehelletednek szobránál megálltam
s homlokod titka átömlött belém.

13

Világ hajósa, hajnal, tiszta néne,
Egy csöppke mézes-csészét adj nekem
S megengedem hálából és cserébe,
hogy árnyamat elnyújtsd a nagy hegyen.

14

Ezer sugár találkozik az űrben
s a katlan mélyében ezer varázs
s ezer meg ezer búzaszem a csűrben.
Csak a sorsok közt nincs találkozás.

15

Ha csizzé válnál – máma ez a gondom –
hoznál-e nékem ünnepkor diót?
s amint az ősz már közelít a dombon,
galagonyát s fanyar kökénybogyót?

16

Ki sírva faggatsz, hű baráti lélek,
vigasztalásul ennyit mondhatok:
a víz alatti házban éldegelek,
fölfalnak tengermélyi csillagok.

17

A hegyszorosban megrekedt az éjfél,
vad tengerszemre hajlik ág-boga.
Ott áll a halvány szurokfáklya-fénynél
egy vérző-talpú szegény katona.

18

Tüdőd velem volt, míg én verekedtem
s amint elnyúltam holtan a havon
és kővé fagytam: lélekzett helyettem.
Ó bár a szíved volna így rokon!

19

A tenger fújta mérgét itt – az árvíz
esküdött rájuk örök pusztulást!
Romok alól a menny cafrangja látszik,
itt-ott kilóg mint korhadó palást.

20

E vers is valóság, akár az álmod.
Az élet: szív és kés egy szín alatt.
Szemeddel az egész tengert halászod
s horoggal mit fogsz? Egynéhány halat.

(1939–1940)

Rongyszőnyeg

Dalok, epigrammák, ütempróbák, vázlatok, töredékek

53.

A férfi:

Szeretem ernyős szemedet,
etető puha kezedet,
mellém-simuló testedet,
csókolnám minden részedet.

Ha minket földbe letesznek,
ott is majd téged szeretlek,
őszai záporral mosdatlak,
vadszőlő-lombbal csókollak.

A nő:

Hidd el, ha egyszer meghalunk,
föl a felhőbe suhanunk.
Vének leszünk és ráncosak,
de szívünkben virágosak.

Nagy felhő-hintánk csupa láng,
alattunk sűrög a világ,
gurul a labda, sül a fánk,
mosolyog hetven unokánk.

(1940–1941)

99.

Őszai éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.
Zúg a tüske,
szél szalad ide-oda,
reszket a galagonya
magába.
Hogyha a Hold rá
fátylat ereszt:
lánnyá válik,
sírni kezd.
Őszai éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.

(1935)

115.

Híres-neves pályatársam,
Váteszfalvi Áron!
új művedről cikket kívánsz
tőlem minden áron.
Akarod, hogy legyen benne
hetvenhét dicséret,
Homérosszal karonfogva
jártassalak téged.

De én azt szeretem írni,
ha földön, ha mennyben,
mi önként, nem kommandóra
lotyog a fejemben.
Ha e szokást megbocsátod
s rám szelíden nézel,
áldjon meg a kilenc Múzsza
tizennyolc kezével.

(1941)

116.

Csak játék, mondja dalomra a kortárs,
s a jövő mit se szól rá, elfeled.
Verseimet ajánlom a falaknak,
úgy írtam ahogy nekem jólesett.

118.

A valóságon túlinak
reménytelen ostroma mindez –

120.

A hangod akkor legszebb
ha kerete a csöndnek,
a hajad akkor legszebb
ha cseléde a napsugárnak,
az arcod akkor legszebb
ha emlékszem rája sírva,
a sorsod akkor legszebb
ha elszáll mint az ének.

127.

Ki minek gondol, az vagyok annak...
Mért gondolsz különc rokotalannak?

Jelet látsz gyűlni a homlokomra:
te vagy magad ki e jelet vonja

s vigyázz hogy fénybe vagy árnyba játszik,
mert fénye-árnya terád sugárzik.

Itélsz rólam, mint bölcsről, badarról:
rajtam látsz törvényt sajátmagadról.

Okosnak nézel? hát bízd magad rám.
Bolondnak nézel? csörög a sapkám.

Ha lónak gondolsz, hátamra ülhetsz;
ha oroslánnak, nem menekülhetsz.

Szemem tavában magadat látod:
mint tükröd, vagyok leghűbb barátod.

143.

A nő: tetőtől talpig élet.
A férfi: nagyképű kisértet.

A nőé: mind, mely élő és halott,
úgy, amint két-kézzel megfoghatod;
a férfié: minderről egy csomó
kétes bölcsesség, nagy könyv, zagyva szó.

A férfi – akár bölcs, vagy csiznavarga –
a világot dolgokká széthabarja
s míg zúg körötte az egy-örök áram,
címkék között jár, mint egy patikában.
Hiába száll be földet és eget,
mindég a semmiségen át üget,
mert hol egység van, részeket teremt,
és névvel illeti a végtelent.
Lehet kis-ember, lehet nagy-vezér,
alkot s rombol, de igazán nem él
s csak akkor él – vagy tán csak élni látszik –
ha nők szeméből rá élet sugárzik.

A nő: mindennel pajtás, eleven,
csak az aprózó észnek idegen.
A tétlen vizsgálótól összefagy;
mozogj és mozgasd s már királya vagy:
ő lágy sóvárgás, helyzeti erő,
oly férfit vár, kitől mozgásba jó.
Alakja, bőre hívást énekel,
minden hajlása életet lehel,
mint menny a záport, bőven osztogatva;
de hogyha bárki kétkedően fogadja,
tovább-libeg s a legény vérig-sértve
letottyan címkéinek büvkörébe.
Valóság, eszme, álom és mese
úgy fér hozzá, ha az ő köntöse;
mindent, mit párja bölcsességbe ránt,
ő úgy visel, mint cinkos pongyolát.
A világot, mely észnek idegenség,
bármeddig hántod: mind önéki fátyla;
és végső, királynői díszruhája
a meztelenség.

Az éjszaka csodái

A városvég itt csupa szürke ház,
a részegekre angyalka vigyáz,
s a villanyfényben, mint aranykehelyben
alusznak a tűzfalak, háztetők,
s a sorompón túl ében-szín lepelben
zizegnek a láthatatlan mezők –
a messzeség öblén pár pisla fény ég,
mögöttük nyugodt mélység a sötétség –

Ha becézésem és csókom se kell,
kicsi lány, mivel ringassalak el?
Ha elzár tőlem a buta lakat,
lesajnál minket majd a virradat.
Bámuljuk egymást búslakodva és
szánk sarkát bontja már a nevetés.

Tel! ha hiszed, ha nem hiszed,
úgy szeretem nevetésedet,
mint kinn ezt az éjszakát,
lámpavilágos éjszakát –
aranypor mállik az éj válláról,
s szemközt a sarkon a cégtábláról
furcsán szökken a pentameter-sor elő:
„Tóth Gyula bádogos és vízvezeték-szerelő”
– a nevetésed is ilyen bolond:
mindenre illik és semmit se mond.

Üldögélünk csendesen,
két jó-gyerek, rendesen,
messzi kocsmazene hallszik,
a környéken minden alszik,
az alkóvban odaát
mélyen alszik anyukád
s szomszédban a Vakos néni,
ferdeszájú Vigláb néni,
Balogh úr, a vasutas,
imádód, a kis-inas –

Itt is, ott is, emitt is, amott is
bajszos rendőr őrzi az álmot,
nagyfülü bagoly őrzi az álmot,
mint kinn ezt az éjszakát,
lámpavilágos éjszakát –
itt is, ott is, emitt is, amott is
dongnak az öreg faliórák,
bánatos hangú ingaórák,
fodrozzák az éjszakát –

Alvó lélek, kússz a tájon,
álmodon mint pókfonálon,
huss! huss!
Föl a légbe visz az út,
tág a lég,
tág az út,
tág a lég,
tág az út,
hozd az örömet, hozd a bút,
hozd az örömet, hozd a bút,
huss! huss!

Nézd! a ház,
mint a felhő, fényt cikáz,
mozdul, mint a barna-béka,
vele mozdul az árnyéka,
és belőle alvó lelkek
párolognak, légbé kelnek
a kéményből, mint a füst,
az ereszről, mint ezüst –
száll a kövér Vakos néni,
deszka-vékony Vigláb néni,
és köröttük nagy sereg
libben, szökken, hempereg –

Ni, a Gős pék ketté-bomlott
és kergeti önmagát.

Balogh úr a templomtornyot
fújja, mint a furulyát,
azt fújja, hogy „Ne sirasson”,
mégis könnyezik belé –

Ott meg a cukrász-kisasszony
tipeg fejfel lefelé –

Vigláb néni peckes-módon
sétálgat a sürgönydróton,
krinolinja lyukas-hordó,
kezeben egy napraforgó,
vékony nyakán férfi-gallér,
oldalán egy szép gavallér.
Vigláb bácsi nagy-kesergőn
kuporog egy lámpaernyőn,
nézi párját: „Lássa, kérem,
parádéra megy a pénzem.
Nekem pohár sörre sincsen,
neki fodrász, ruha, minden.
Én megmondtam már ezerszer,
hogy hibás a mai rendszer,
államreform kéne régen,
persze nem hitték. Na tessék!
Adó, lakbér... nem csekélység!
Öt gyermekem van, kérem!”

Oda nézz, szösz-bogár:
ott a boltos lánya áll,
boltnak hisz egy fecskéfészket,
benne várja a vevőket;
ez már mégis hajmeresztő,
hogy ma senki be se néz!
Majd belép a szívdőglesztő
hollywoodi filmszínész:
„Kérek kilenc fogkefét,
ráadásul a kezét.”

Röptük össze-vissza húz...
rá ne nézz, mert megvakulsz.

Mogyoró Pál ezalatt
megfogott egy sülthalat.
„Tanár úr tudná talán,
milyen hal ez? macskacápa?”
„Rá van írva uszonyára,
de nincs itt az ókulám.”
Pál örült, hogy futhatott
és szekundát nem kapott.
És a ritka állatot
vezeti egy hosszú hídon:
„Majd vadászni megtanítom.”

Tejes-ember a kéményen
üldögél, mint nyári réten,
kisgyermek lett újra szépen,
mézes-kenyér a kezében.
Távol, öreg bükkfa alatt
labdázik egy fiú-csapat,
ő a szemét rajta-felejt,
mézes-kenyerét halkan leejti,
kicsúszik alóla a rét, meg a kémény,
s eltűnik az éj csipkái mélyén.

És erre-arra az alvó-csapat
potyog a falról, mint a vakolat.
A villanyfényen átdereng az ég,
s a városon túl látszik a vidék,
a dombok gyengéd-rajzu háta
– és elcsitul az alvók karneválja.
Jön a söprőgép tompa morajjal,
mögötte a hajnal
fut lobogó szőke hajjal,
csörömpöl a reggel, száll a fény...
és az éji tág csodát,
ezt a furá micsodát
ketten láttuk: te meg én.

(1940)

Háromrészes ének

I

Madárka sír, madárka örül,
míg piros gerendái közül
néz a hatalmas –

Küldd néki töretlen álmodat,
míg magad vagy a vadász, meg a vad,
nem szűnhet kerge futásod.
Győznöd se lehet, veszned se szabad:
a hályogos sűrűség alatt
vermed hasztalan ászod.

Kinyílik a táj,
lehunyódik a táj –
az üresség öntözi szélét!

A rét, a liget
itt mind a tied,
de nem lehetsz soha békét.

Az élettelen avar is röpül.
Ne hidd, hogy a rögben alhass.
Madárka sír, madárka örül,
néz a hatalmas.

A mult se pihen:
új percek méreg-csöppjeiben
elomolva őrzi részét.
A holt vadlúd, bár tolla se lebben,
röpül a zúgó szárnyu seregben
s rőptében üli fészékét.

A jövő nem vár, előre arat:
a most ömlő sugarak
a holnapi gyermek
rózsás bőréről csiripelnek.

Ne kérdd a veremtől jussodat.
Te vagy a vadász és te vagy a vad
s távol, a hatalmas: az is te magad.

Ő odafönn
merev csillámu közöny,
és sorsba burkolt lénye ideleenn
rengés, mely sohasem pihen,
s a két arc: az Igaz és a Van
összefordul mámorosan,
mint a Nap meg a tenger
nézi egymást ragyogó szerelemmel.

Küldd néki töretlen álmodat!
mert szived éber-álma,
mint légen a pára,
átlódul a pályán
s fönn sajog a menny hajnal-koronáján.

Madárka sír, madárka örül,
míg piros gerendái közül
néz a hatalmas –

Kereplőként űzöd körbe magad,
rab vagy, de keserved álma szabad
s igazad az álom, a röpke!
A szikla, ha rávésed jajodat,
többé nem szikla: élő te-magad
s föllibben a fellegekbe!

Kinyílik a táj,
lehunyódik a táj –
az üresség öntözi szélét!
Sugarak izzó füzére alatt
meglelheted százszor sirodat,
mégsem lehetsz soha békét.

Az élettelen avar is röpül.
Ne hidd, hogy a rögben alhass.
Szél körme kapar a sír körül,
és vallat a fény, a hatalmas.

Te vagy a vadász és te vagy a vad
s a pálya is, minden te magad
– madárka sír, madárka örül –
piros gerendák közül kidagadva
tág szemmel nézel magadra.

II

Rikolt a páva veled,
tipeg az éjbe veled,
elveszti nyúlt vonalát
a futórózsa veled,

odafönn villámló kútnál
remegő gyöngy közt aludtál –
kikkel egy-éjbe jutottál,
mindannyival oda futnál.

Rikolt a páva veled –
rád-kúszó rózsza remeg,
a mező nyers illata
nedves csókjára pereg.

Sír a liliom,
a sáska is –
hogya lehetne,
szánna is.
Csak a könny csorog
a szirmon, a fán –
ki merne sírni
igazán?

Ki merne súgni neked
arról, hogy mi lett veled?
melyik ég rejti helyed?
őrzi-e gyöngyeidet?

Ki egét elhagyta, lássa:
habos örvény a lakása,
fedelének éj az ácsa,
sötétség a kalapácsa.

Tipeg a páva veled,
remeg a rózsza veled,
fáradtan rád-hajlanak,
megosztják alvó-helyed.

Itt minden örömben
bogárka vész,
s a fájdalom mélye
tisza méz.

Hét szín mozog itt
és hang-özön:
egyetlen, arany csend
volt odafönn.

Szinek közt gyúl a szemed,
hangok közt zsong a füled –
kivánsz-e bucsuzni, mondd,
vagy itt lenn jobb a helyed?

Odafönn villámló kútnál
remegő gyöngy közt aludtál –
remegő gyöngy közt a kútnál
tán már aludni se tudnál.

Hegyekkel játszik az út,
a tücskök dobja pereg,
rád-kúszó rózsza remeg.
Rikolt a páva veled –

III

Tűzhabos, bársonyos tereken át
keresem szárnyának pille-porát.
Ormokon,
kő-fokon
kutatom fátyla nyomát.

Lehelletét
szél verte szét,
lángja kormát vas-pohárban
őrzi a sötét.

Jégszirnos hegyeken át,
csatakos völgyeken át
kérelem, keresem:
ápolná kegyesen
sápadt kis mécsesem fénysugarát.

Ide se lát!
Ide se lát!
Alszik és álmában épít
ablaktalan tükör-palotát!

Hasztalan üldözöm zajban, csendben,
nem érem el soha: itt van bennem,
vad futásommal ő úzi magát,
mécsesem fénye az ő kicsi foglya,
vézna, ijedt fény, mégis beragyogja
a végtelen tükör-palotát.

Rögökön, fellegen, kék vidéken
siető léptemmel el nem érem:
szivemben szövöget
napokat, éjeket,
a kinti sokszinű szőnyeget
benn szövi mind,
bennem szőtt szőnyegen
odakinn keresem,
míg ezer mintája szüntelen
körbe kering.

De néha meglátom
– igaz-e vagy álom –
mikor a kerek táj télbe hajolt
s a jeges réteken
minden csak sírverem
s lenn fekszem, földdé vált fekete holt.

Homályos tereken,
idegen egeken
sebzetten bukdos a légen által
és rekedt, színtelen víjjogással
lezuhan a jég alá!
lezuhan a jég alá!

A mélység föllazul,
villogó gyöngy-habot ont
és megint elsimul,
és minden fekete, holt.

Lehelletét
szél verte szét,
lángja kormát vas-pohárban
őrzi a sötét.

Jég alatt, nem-múló percemen át
őrizem simuló pille-porát.
S a fényben szüntelen
szaladó éveken
tű-fokon
csókolom
ujja nyomát.

(1943)

Barbár dal

(Képzelt eredeti és képzelt fordítása)

Dzsá gulbe rár kicsere
áj ni musztasz emo
áj ni mankütvantasz emo
adde ni maruva bato! jaman!

Ole dzsuro nanni he
ole csilambo ábábi he
ole buglo iningi he
lünlel dáji he! jaman!

Vá pudd shukomo ikede
vá jimla gulmo buglavi ele
vá leli gulmo ni dede
vá odda dzsárumo he! jaman!

Szél völgye farkas fészke
mért nem őriztél engem
mért nem segítettél engem
most nem nyomna kő! ajaj!

Könnyemmel mosdattalak
hajammal törölgettelek
véremmel itattalak
mindig szerettelek! ajaj!

Földed tüskét teremjen
tehened véres tejet adjon
asszonyod fiat ne adjon
édesapád eltemessen!

(1944)

Arany kés forog

arany kés forog
a telt szívben és fönn
arany-kés forog

fény pattog éles szilánk
arany-kés forog
a telt szívben és fönn

se határ se út
fény pattog
a telt szívben
éles szilánk

arany kés forog
a telt szívben és fönn
fény pattog éles szilánk
se határ se út

naur glainre iki
vobe gollu vá
naur glainre iki

tian pliteí keumu tié
naur glainre iki
vobe gollu vá

hom vonnon mí
tian pliteí
vobe gollu
keumu tié

naur glainre iki
vobe gollu vá
tian pliteí keumu tié
hom vonnon mí

(1946)

XX. századi freskó

Felhőkakukvár

háromezer éve telik díszekkel és lomokkal,
nagy ládákkal – felírásuk: „én!” „enyém!” „nekem!” „engem!”
s falát mindenfelé kinyomta „az én kincsem”, „az én lázam”, „az én üdvöm”,
végre felbillent
s az alatta felgyűlt ganajba zuhant.

Lakói

a lenti mocsokban hemzsegnak,
nem értik mi történt velük, nem látnak az éjszakában,
jajgatva vergődnek a szeméten, vagy futkosva, egymásra tiporva
cipelik törött, recsegő holmijukat,
vagy építeni akarnak, a törmeléket dúlva –

De van aki lát közöttük

és szurokba hempereg és meggyújtja magát hogy azok is lássanak:
kétségbeesett világosság, eleven fáklya!

Páran rámutatnak: „Ni, a bolond,
szurokba mártotta magát és elhamvad,
ahelyett hogy menteni segítene.”

Mások kiáltják: „Az ő fényénél látunk!”
és még gyorsabban húzzák-vonják a törött lomokat.

Mit látnának? mit mutatna nekik az eleven fáklya?

a törmeléket, a trágyát,

és fölötte a fekete semmit,

honnan már hiányzik Felhőkakukvár

és eltűntek az angyalok,

a Biztonság, a Szabadság, az Igazság Angyala, meg a többi,

még a Háború Angyala is (mert amit ezek háborúnak néznek:

egymásba-botlók szüntelen marakodása a sötétben;

hol már az idő, mikor hadat indított a szabad elhatározás?)

s még a Gyűlölet Angyala is

(mert mindenki annak bokájába mar, akiébe bír;

de hol az igazi gyűlölet már?)

Az égen egy maradt: a tétlen, közönyös lélek,

az Undor Angyala. Mert már csak az utálat, melynek lelke van.

Ha látnának az eleven fáklyafénynél: őt látnák, az Undor Angyalát
amint lábával harangoz a kutyáknak, vagy fütyülve a romokra vizez,

s nem hinnék hogy angyal,
hogyan az alakot váltott szeretet, mely inkább mosolyog mint haragszik.

S ha közlőrl látnák: nem hinnék hogy az Undor Angyala,
mely oly szép, mint az a nő, kit álmunk legmélye hord,
a gyilkos megrészegül tőle, vágtyól zokogva öklére borul, fogadkozik,
s a tiszta is megdöbben előtte: mi a szépség, hogy ily sodra van?
S az üvöltve lobogó fáklya, s e végső édesség: ugyanegy.
Ha kérdik őt – felel:
„Ne fontoskodj.” Ajkát biggyesztve szól: „Ne fontoskodj.”
Harmadszor is azt mondja: „Ne fontoskodj.” S elhallgat.

Az eleven fáklya körbe-szalad és ordít:
„Hallottátok-e: ne fontoskodjatok!
E két szó a nektek röpitett ige, e két szó a Nagy Könyv,
e két szó, mely a világ rángását feloldaná!
Ne fontoskodjatok! Ne akarjatok zászlót lengetni,
építő, romboló, mentő mozdulatokkal hadonászni,
hagyjátok a jelszókat, fontoskodó elveket, rángató eszméket!
Halljátok: semmi előnyt ne kívánjatok,
előny értékében ne higgyetek,
s lemállik rólatok a százféle téboly, mely mind előnyt kínál!
és olyanok lesztek, mint a szívverés: nyugalma működés, és működése nyugalom.”
Igy kiált az eleven fáklya, végre összeroskad,
száján dül a pernye, a korom,
még csontja is fekete.

Az Undor Angyala
egykedvűen játszik
a rom felett.
Vár.

(1946)

Hangsoportok

Puha, forró hangok
Ange amban ulanojje
balanga janegol
mo hitula e mante
u kuaháj imanan.
Jekale munni temme
a jajja mimenó
golopandu ameníja
u kuaháj imanan.
Gyors, gyöngyöző, vidám hangok
Vikulili hejriri sziggaga
mukofoki kupukájlili vikufuja
kej rubu lofu-lofu
rudozori klitpipa kejrila.
Áradó, sugárzó hangok
Khúnái áfháiszthái mengoh
álkén ovái láí!
mánésgholi ken unnoloj mopi
aljoj ken oszendeszthái!

(1946)

Négy korál

I

Megszólal a kimondhatatlan
de nem mondhatja ki önmagát

Cselekszik a kezetlen
de csak a te kezeddél
megindul a lábatlan
de csak a te lábaddal
eszmél az esztelen
de csak a te eszeddel
virágba borul a virágtalan
de csak a te virágoddal
gyümölcsbe merül a gyümölcstelen
de csak a te gyümölcösöddel
adakozik az adhatatlan
de csak a te adományoddal
irgalmaz az irgalmatlan
de csak a te irgalmaddal
imádkozik az imátlan
de csak a te imáddal
fényes lesz a fénytelen
de csak a te fényeddél

Megszólal a kimondhatatlan
de csak a te szívedben
(1952)

II

Ha homlokban drágakő lakik
drágakő lánggá emelkedik

Ha drágakőben láng lakik
láng homlokká emelkedik

Ha lángban homlok lakik
homlok drágakővé emelkedik

Ha drágakőben homlok lakik
homlok lánggá emelkedik

Ha homlokban láng lakik
láng drágakővé emelkedik

Ha lángban drágakő lakik
drágakő homlokká emelkedik
(1965)

III

Ha rátekintesz kedvesedre
akit szeretsz: tán nem te vagy?
Ha koldus lép a küszöbödre
akit kivetsz: tán nem te vagy?
Ki orrodért nyúl s orrát fogja
és gúnyolod: tán nem te vagy?
A dal ajkad testtelen foglya
és dúdolod: tán nem te vagy?
Fű, bárány, tigris, féreg, ember,
akit megölsz: tán nem te vagy?
Fű, bárány, tigris, féreg, ember,
aki legyőz: tán nem te vagy?
Bárki megy hóban akadozva
s befedi tél: tán nem te vagy?
Jutsz üdvösségre, kárhozatra,
s aki ítél: tán nem te vagy?
(1952)

IV

Nincs fülem többé, mégis beszélj hozzám,
tökéletesen értelek.
Míg éltem, nem érthettelek.
annyi vágyad, késed és sérülésed, annyi
rögeszméd,
persze nekem is: két bolond.
De ha most kérdezel,
gömbölyű csöndem felel,
Segítőn átölel,
ne is hiányold a beszédet.
Ezernyi szóval mit adhatnék?
magamét, nem tiédet.

(1967)

Merülő Saturnus

T. S. Eliot emlékének

Elvették nyájamat. Bánjam-e? Többé semmi dolgom,
nincs felelősség, menhelyen könnyű az aggnak élete.
Legelőbb a papot kergették el, az agancsos félrebeszélőt
deszkájáról, ahonnan égbe röpített naponta – bolond! –
és okosabb papokat válogattak; később a királyt, a védő
védtelent, és kardos királyokat fogadtak; aztán a bölcset,
hiszen van tudósunk elegendő; végül a költőt,
minek számlálja ujjait gagyogva? tódulnak helyébe
a kiválmak célszerű dalnokai megbízás szerint.

Így állok, arccal falnak fordítva, törött pásztorbotommal.
Csordám a vályunál tolong; mennyi vidám vadonatúj
nagyszerűség úszkál benne! Orr orr mellett, orr az orrot
kitúrja – bánjam-e? – már nem hivatásom,
agyarat döfnek belém, ha látom: mi lesz a roppant
szaporulatból, a kapart anyaméhből, falánk
bódulatban, gyorsuló iramban, a gyilkos sugarakból,
a kapuba rakott robbanásból –

Mint ha sínén a vonat
rohan a szakadékba melynek túlsó partja nincs –
bánjam-e? – lehet, megállítják a végső percben;
vagy a szakadék felett is pálya visz, csak vak vagyok;
talán a meredély szélén szárnyat bont, felröpül:
ők tudják, nem én. Bajuk, ha ők se tudják.
Nekem már mindegy: pásztorbotom eltört,
könnyű szalmán heverni évezredek
fáradalmát kipihenni. Nem látnak, fejük a vályuban,
én is csak farukat s lobogó füleiket látom.

(1967)

ÖRKÉNY ISTVÁN
(1912–1979)

Egyperces novellák

Használati utasítás

A mellékelt novellák rövidségük ellenére is teljes értékű írások. Előnyük, hogy az ember időt spórol velük; mert nem igényelnek hosszú hetekre-hónapokra terjedő figyelmet. Amíg a lány tojás megfő, amíg a hívott szám (ha foglaltat jelez) jelentkezik, olvassunk el egy Egyperces Novellát.

Rossz közérzet, zaklatott idegállapot nem akadály. Olvashatjuk őket ülve és állva, szélben és esőben vagy túlsúfolt autóbuszon közlekedve. A legtöbbje járkálás közben is élvezhető!

Fontos, hogy a címekre ügyeljünk. A szerző rövidsége törekedett, nem adhatott hát semmitmondó fölíratokat. Mielőtt villamosra szállnánk, megnézzük, milyen jelzésű a kocsí. E novelláknak éppily fontos tartozékuk a címe.

Ez persze nem azt jelenti, hogy elég csupán a fölíratokat olvasgatni. Előbb a cím, aztán a szöveg: ez az egyetlen helyes használati mód.

Figyelem!

Aki valamit nem ért, olvassa el újra a kérdéses írást. Ha így sem érti, akkor a novellában a hiba.

Nincsenek buta emberek, csak rossz Egypercesek.

Arról, hogy mi a groteszk

Szíveskedjék terpeszállásba állni, mélyen előrehajolni, s ebben a pozitúrában maradva, a két lába közt hátratekinteni: Köszönöm.

Most nézzünk körül, adjunk számot a látottakról.

Íme, a világ fejtetőre állt. Férfilábak kalimpálnak a levegőben, visszacsúsznak a nadrágszárak, s a lányok, ó, ezek a lányok, hogy kapkodnak a szoknyájuk után!

Ott az autó: négy kereke a levegőben, mintha egy kutya a hasát akarná megvakargatni. Egy krizantém: keljfeljancsi, vékony szára az égbe mered, ahogy a fején egyensúlyozza magát. Egy gyorsvonat, amint füstcsóvján tovarobog.

A Belvárosi Plébániatemplom a két tornyán levő két keresztben levő két villámhárító hegyével érinti csak a földet. És amott egy tábla a kocsmá ablakában:

Frissen csapolt sör!

Bent egy dülöngélő vendég – fejjel aláfelé – elhossa sörét a söntésből. A sorrend: lent a hab, rajta a sör, fent a pohár talpa. Egy csöpp nem sok, de annyi se csordul ki.

Tél van? Hát persze! Hiszen felfelé szállingóznak a hópelyhek, és az égbolt jégtükrén lóbálva iringálnak a korcsolyázó párok. Nem könnyű sport!

Keressünk most már vidámabb látványt. Ímhol egy temetés! Fölhulló hópelyhek közt, fölcöpögő könnyek fátyolán át végignézhethetjük, amint a sírásók két vastag kötélén fölbocsátják a koporsót. A munkatársak, ismerősök, közeli s távoli rokonok, továbbá az özvegy meg a három árva göröngyöt ragadnak, s elkezdik a koporsót hajigálni. Jusson eszünkbe az a szívtetpő hang, amikor a sírgödörbe ledobált rögök megdobbannak és szétomlanak. Az özvegy sír, jajonganak az árvák... Milyen más érzés fölfelé hajigálni! A koporsót eltalálni mennyivel nehezebb! Először is jó göröngyökre van szükség, mert a porhanyósabbja félúton szétesik. Van hát kapkodás, lótás-futás, taszigálódás a kemény rögökért. És hiába a jó göröngy; a rosszul célzott rög visszahull, és ha eltalál valakit – pláne, ha egy gazdag, előkelő rokont –, kezdődik a vihorászás, a káröröm egészséges kuncogása. De ha minden stimmel – kemény a rög, pontos a célzás, s telibe találja a deszkakoporsót –, megtapsolják a dobót, derűs lélekkel térnek haza, és sokáig emlegetik a nagy telitalálatot, a kedves halottat és ezt a mókás, pompásan sikerült szertartást, melyben nyoma sem volt a képmutatásnak, a tettetett gyásznak, a hazudott részvétnyilvánításnak.

Kérem, szíveskedjenek kiegyenesedni. Amint látják: a világ talpra állt, önök pedig emelt fővel, keserű könnyekkel sirathatják kedves halottaikat.

In memoriam dr. K. H. G.

- *Hölderlin ist ihnen unbekannt?*¹ – kérdezte dr. K. H. G., miközben a lódögnek a gödröt ásta.
- Ki volt az? – kérdezte a német őr.
- Aki a *Hyperion*-t írta – magyarázta dr. K. H. G. Nagyon szeretett magyarázni. – A német romantika legnagyobb alakja. És például Heine?
- Kik ezek? – kérdezte az őr.
- Költők – mondta dr. K. H. G. – Schiller nevét sem ismeri?
- De ismerem – mondta a német őr.
- És Rilket?
- Őt is – mondta a német őr, és paprikavörös lett, és lelőtte dr. K. H. G.-t.

Egy magyar író dedikációi

Most nyílt meg a Tá. Dé. Vé. utca 7. szám alatt a nagy író, Tá. Dé. Vé. Emlékmúzeuma. Jövünk-megyünk a tágas termekben, s elgyönyörködünk e nagy realista hátrahagyott töltőtollainak, kávéfőzőinek és párttagsági könyveinek gyűjteményében. A vitrinekben láthatók barátainak, szerelmeinek ajánlott könyvei is. E dedikációk legszebbjeit adjuk most közzé:

1.
Mamának és Papának
hű gyermekük.
2.
Ellának.
3.
Bellának.
4.
Karolinának.
5.
Linának.
6.
Cucusnak.
7.
Mucusnak.

1 Ön nem ismeri Hölderlint?

8.

Hamara Kristóf min. tanácsosnak, hazafias hódolattal
lófő Tá. Dé. Vé.

9.

Biatorbágyi Blumfeld Móricznak, a nagy humanistának, a Hungária Első Gumi vezérigazgatójának, az írók bőkezű istápjának.
Tá. Deutsch Vé.

10.

Hamara Kristófnének, a közép-rodéziai misszió Védnökasszonyának a megváltásra váró
Tá. Dé. Vé.

11.

Ostorovics Kornélnak, a nagyszerű kritikusnak, a *Goebbels prózája* c. esszé szerzőjének!
Tá. Dé. Vé.

12.

Gró Etelnek
tisztelő Tá. Dé. Vé-je,

Etelnek
Tá.

Etusnak, forró felgondolásokkal
Décske Vécске

Nyuszi! Máskor ne harapj!
Nyuszkó.
(utóbbi kiradírozva, helyébe tintával beírva:)

13.

Dr. Berény Aladárnak a zseniális válóperért.

14.

Trenka Tivadar vezérőrnagy, hadosztályparancsnok úrnak. Innen a távolból súlyos vastagbél-fekélyemmel köszöntöm a Moszkva kapuit döngető hadosztály tisztí és altisztí karát, tisztéseit és legénységét.
Tá. Dé. Vé. karp. őrmester

15.

Hamara Kristófné elvtársnőnek,
VI. ker. Igazoló Bizottság
Barátság! Tá. Dé. Vé.

16.

Ostorovits Kornélnak, *Az elhajlás jelei Kautsky ifjúkori műveiben* szerzőjének

17.

Blumfeld Móric bácsinak (Állatkert)

a szép vizslakölykökért - Tá. Dé. Vé.

18.

Hamara Kristófnak

Kanadai Magyar Nemzetőr

Üdv! Tá. Dé.Vé.

19.

Hamara Kristófnénak

Belvárosi Kutyafürdő

Vizslám nevében Tá. Dé. Vé.

20.

Ostorovits Kornélnak,

a *Némely igekötő helytelen használata Sztálin prózájában* bátor szerzőjének.

21.

Nyuszikám, te vagy az igazi! Meg tudsz bocsátani Nyuszkónak?

22.

Dr. Hajmási Péternek, a nagy urológusnak, hálás betege.

23.

Dr. Hajmási Pálnak, a nagy kardiológusnak, hálás betege.

24.

Ostorovits Kornélnak.

Férfem posztumusz könyvét önnek ajánlom, amiért búcsúbeszédében oly szépen kidom-
borította meg nem alkuvó jellemét és ebből fakadó keserű üldöztetéseit.

Tá. Dé. Vé.-né szül. Gró Etel

*

(Fenti gyűjtemény korántsem teljes. Még számos Tá. Dé. Vé. dedikáció rejtőzik közöny-
tárakban és magánszemélyeknél. Felkérem az olvasót, ha ilyenekről tud, értesítse a Tá. Dé.
Vé. Emlékmúzeumot.)

Ballada a költészet hatalmáról

A körúton állt egy telefonfülke. Ajtaja sűrűn nyitódott-csukódott. Az emberek megtárgyalták ügyes-bajos dolgaikat, fölhívták a lakáshivatalt, megbeszéltek egy találkát, pénzt kértek kölcsön a barátaiktól, vagy féltékenységükkel gyötörték kedvesüket. Egy idős asszony, miután visszaakasztotta a hallgatót, egyszer nekidőlt a készüléknek, és sírt. Ilyen eset azonban csak ritkán fordult elő.

Egy napsütéses nyári délutánon a fülkébe lépett a költő. Fölhívott egy szerkesztőt, és így szólt:
– Megvan az utolsó négy sor!

Egy piszkos papírszeletről felolvasott négy verssort.

– Jaj, milyen leverő! – mondta a szerkesztő. – Írd át még egyszer, de sokkal derűsebben.

A költő hiába érvelt. Hamarosan letette a hallgatót, és eltávozott.

Egy ideig nem jött senki, a fülke üresen állt. Aztán megjelent egy javakorabeli asszony, feltűnő kövér termettel, feltűnő nagyságú keblekkel, nagy virágos nyári ruhába öltözötten. Ki akarta nyitni a fülke ajtaját.

Az ajtó nehezen nyílt. Először nem is akart kinyílni, de aztán hirtelen kivágódott úgy, hogy valósággal visszalökte az utcára a hölgyet. A következő kísérletre az ajtó olyan módon válszott, hogy az már rúgásnak is beillett. A hölgy hátratántorodott, és nekiesett a postaládának.

Az autóbuszra várakozó utasok odacsoportosultak. Kivált közülük egy aktatáska, erélyes fellépésű férfi. Megpróbált benyitni a fülkébe, de olyan ütést kapott az ajtótól, hogy hanyatt esett a kövezeten. Mind többen és többen gyűltek oda, megjegyzéseket tettek a fülkére, a postára és a nagy virágos hölgyre. Egyesek tudni vélték, hogy magas feszültségű áram van az ajtóban, mások szerint a nagy virágos hölgy meg a cinkosa el akarták rabolni a készülékben lévő érméket, de idejében lefülelték őket. A fülke egy ideig némán hallgatta oktalan találgatásukat, aztán megfordult, és nyugodt léptekkel elindult a Rákóczi úton. A sarkon éppen pirosat jelzett a lámpa, a fülke megállt és várt.

Az emberek utánanéztek, de nem szóltak semmit; minálunk semmin sem csodálkoznak, legföljebb azon, ami természetes. Megjött az autóbusz, elvitte az utasokat, a fülke pedig vidáman ballagott végig a Rákóczi úton a verőfényes nyári délutánban.

Nézegette a kirakatokat. Elácsorgott a virágüzlet előtt, egyesek látták bemenni egy könyvesboltba, de lehet, hogy összetévesztették valaki mással. Egy mellékutcai italboltban felhajtott egy kupica rumot, aztán végigsétált a Duna-parton, és átment a Margitszigetre. Az egykori kolostor romjainál meglátott egy másik telefonfülkét. Tovább sétált, aztán visszafordult, végül átment a másik oldalra, és tapintatosan, de kitartóan szemezni kezdett a túlsó fülkével. Később, amikor már sötétedett, belegázolt egy virágágyba a rózsák közé.

Hogy éjszaka mi történt a romoknál, mi nem, azt nem lehet kideríteni, mert a szigeten rossz a közvilágítás. De másnap a korai járókelők észrevették, hogy a romok előtti fülke tele van dobálva vérvörös rózsával, a telefonkészülék pedig egész nap tévesen kapcsolt. A másik fülkének akkor már hült helye volt.

Ő pirkadatkor elhagyta a Szigetet, és átkelt Budára. Fölment a Gellérthegyre, onnan hegyen-völgyön át a Hármashatár-hegy csúcsára kapaszkodott föl, aztán leereszkedett a hegy oldalán, és nekivágott az országnak. Soha többé nem látták Budapesten.

A városon kívül, a Húvösvölgy utolsó házain is túl, Nagykovácsi községtől azonban jóval innen van egy vadvirágos rét. Akkora csak, hogy kifulladás nélkül körbe tudja futni egy kisgyerek, s olyan rejtve él a magas törzsű fák közt, mint egy tengersizem. Túl kicsi még ahhoz is, hogy valaki lekaszálja; ennél fogva nyár közepén már derékmagasságig nő rajta a fű, a gaz meg a virág. Ez az a hely, ahol a fülke letanyázott.

A kirándulók, akik erre vetődnek vasárnaponta, nagyon megörülnek neki. Kedvük támad megtréfálni valakit, aki még az igazak álmát alussza, vagy eszükbe jut hazatelefonálni, hogy tegyék a lábtörlő alá az otthon hagyott kulcsot. Belépnek a fülkébe – mely kissé rézsút dőlt a puha talajon –, s miközben az ajtón utánuk hajolnak a hosszú szárú vadvirágok, fölveszik a telefonkagylót.

A készülék azonban nem ad vonalat. Ehelyett négy verssor szólal meg a telefonkagylóban, olyan halkán, mintha hangfogós hegedűn... A bedobott pénzt a készülék nem adja vissza, de emiatt még senki sem tett panaszt.

Hogylétemről

- Jó napot.
- Jó napot.
- Hogy van?
- Köszönöm, jól.
- És az egészsége hogy szolgál?
- Nincs okom panasza.
- De minek húzza azt a kötelet maga után?
- Kötelet? – kérdeztem hátrapillantva. – Azok a beleim.

A Sátán Füreden

Az utas kilépett a kert kapuján, kezét nyújtott L. G.-nek, aki idáig kísérte, aztán útnak eredt a vasútállomás irányában. Még egy órája volt a veszprémi vonat indulásáig, tehát kényelmesen lépkedett az átforrósodott úttesten, fehér sortban, kihajtos fehér teniszingben, egy kis borjúbőr táskát lóbálva a kezében, dudorászva.

Már a szomszéd villa előtt megállt. Egy hatalmas vontató állt az út szélén, két pótkocsival; a sima platókon két zöldre mázolt vasszörnyeteg.

Lapos, zsömle formájú, óriási alkotmányok. Az utas, aki még sohasem látott ilyen gépet, első percben azt hitte, hogy pontonok, aztán, hogy jégtörő hajók, bár az is lehet, hogy valamilyen óriási exkavátornak az alapzatai. Az aljuk szelíden domborodik, mint egy ladik feneke, fent azonban ismeretlen rendeltetésű csövek, szivat tyúk, tarajok meredeznek szertesztét.

Ujjával megkopogtatja az első gép oldalát.

- Eladó? – kérdezi.
- Micsoda?

Az egyik kocsikísérő, aki halványszürke cejgnadrágot visel, meghökkenve méri végig. Felőstete meztelen, s mellének szürke borostái közt apró igazgyöngyök csillognak.

Tikkasztó a meleg.

– Emez – mondja az utas, újra oldalba veri a gépet, és figyelmesen hallgatja üres belvilágának fémes kongását.

– Ezt akarja megvenni? – bámul rá a kísérő.

– Miért? A másik talán jobb?

– Dehogy – mondja izzadva a kísérő. – Teljesen egyforma mind a kettő.

– Hát akkor ennél maradok – koccintja meg a gép oldalát a vendég.

– Meg akarja venni?

– Esetleg.

– Kinek a részére?

– Csak úgy magamnak. Miért, nem eladó?

– Ilyet még nem hallottam – mormogja a kocsikísérő.

Szemét lehunyja, a keze hátával letörli róla a verejtéket. Aztán még egyszer megbámulja az utast, száraz szemmel. Aztán sarkon fordul, és átmegy az árok felőli oldalra.

Összesen hatan vannak. Egy sofőr, aki hanyatt fekszik a vontató alatt, egy szerelőforma ember, aki a szerszámokat adogatja neki és a négy kísérő szerteszét.

Most ketten kiválnak közülük. A borostás mellű elhossa egyik társát, aki sötétkék vászoninget visel. Az ing, ahol hozzáér a bőréhez, átnedvesedett, és ott egy árnyalattal sötétebb a kékje.

– Maga az a pasas? – érdeklődik barátságatlanul.

– Miféle pasas? – kérdezi az utas.

A kékinges közelebb lép, és belenéz a szemébe.

– Minek ez a gép magának? Halljuk! – teszi hozzá fenyegetően.

– Kikérem magamnak ezt a hangot – fortyan fel most már az utas is. – Mondja meg, ha nem eladó, de ne kiabáljon velem.

A borostás mellű békítőn közbemorog: – Jóska...

Ettől a társa szelídülni kezd.

– Először is – mondja –, én nem szoktam kiabálni senkivel. Másodszor, én egy szóval sem mondtam, hogy a gép nem eladó. Harmadszor pedig talán meg szabad kérdezni, hogy minek ez magának.

– Nézze – mondja az utas. – Én nem kérdezek semmit, maguk se kérdezzenek semmit. De hogy ne legyen megint veszekedés, inkább megmondom: szükségem van rá.

– Erre? – bökk rá a gépre a kékinges.

– Erre vagy a másikra. De ha választani lehet, akkor inkább ezt viszem el.

– Várjon egy kicsit.

Elmennek. A kék ingnek időközben a háta is megsötétedett: most az árok felőli oldalon, ahová némi árnyékot vet a kocsi, összegyülekeznek a kísérők. A szerelő megrugdalja a sofőr talpát, aki kimászik a kocsi alól, odamegy a többiekhez, s egy idő múlva a borostás mellűvel és a kékingessel előkerül. Ő sokkal magabiztosabban lát neki a dolognak.

– Hát erről van szó, ugyebár? – nyújtja a csuklóját az utasnak, mert a keze olajos.

– Ha meg tudunk egyezni – mondja az utas.

– És mi az elképzelése, ha szabad kérdezni?

– Maga mondja meg.

- No mégis.
– Én ezt nem tudhatom – mondja óvatosan az utas. – Még azt se tudom pontosan, hogy mire való ez a gép.
– Ez a gép – mondja a borostásmellű buzgón – belvizeket fog elszivattyúzni.
– Nagyszerű – helyesel az utas.
– Elsőrendű konstrukció – dicséri a sofőr.
– Nagyon megbízhatónak látszik – bólogat az utas.
De a kékingesből megint kitör az a rossz természete. Előretolakszik, és kiabálni kezd.
– Látjátok, micsoda pasas? Azt se tudja, mi ez, csak meg akarja venni.
– Jóska – csitítja a borostásmellű.
– Mondtam, hogy nem szabad szóba állni vele – háborog a kékinges.
Az utas fölveszi a borjúbőr táskát.
– Ahogy akarják – mondja sértődötten. – Nem akarom erőltetni magukat.
– Jóska! – mordul föl a borostás.
– A viszontlátásra – mondja az utas.
– Hová rohan? – ordít rá a kékinges. – Ne rohanjon sehová.
– Megy a vonatom – mondja az utas, de pár lépést visszajön, s odamutat L. G. kertjére. –
Látják ott azt a diófát?
A diófa bent áll L. G. kertje mélyén, a háztól jobb kéz felé.
– Ha rászánják magukat, csak tegyék oda le, a fa alá.
Elmegy.
Ők, most már mind a hatan, odaszállingóznak L. G. kapuja elé. Ott álldogálnak egy helyben, nézik a kertet, a kertben a fát s a fa tömör, sűrű fekete árnyékát. A hőség rezgő függőnyén is átérződik egészen az országútig annak a sötét foltnak csábító hűvöse.

(1968)

PILINSZKY JÁNOS

(1921–1981)

Harbach¹ 1944

Thurzó Gábornak²

Újra és újra őket látom,
a hold süt és egy rúd mered,
s a rúd elé emberek fogva
húznak egy roppant szekeret.

Vonják a növény éjszakával
növekvő óriás kocsi,
a testükön a por, az éhség
és reszketésük osztozik.

Viszik az utat és a tájat,
a fázó krumpliföldeket,
de mindennek csak súlyát érzik,
a tájaktól a terheket.

Csak szomszédjuk esendő testét,
mely szinte beléjük tapad,
amint eleven rétegekben
egymás nyomában inganak.

A falvak kitérnek előlük
és félre állnak a kapuk,
eléjük jött a messzeség és
megtántorodva visszafut.

Térdig gázolnak botladozva
facipőiknek alacsony,
sötétben zörrenő zajában,
mint láthatatlan avaron.

De törzsük már a némaságé.
Magasba mártják arcukat,
feszülten mintha szimatolnák
a messze égi vályukat.

Mert fogadásukra már készen,
akár egy megnyíló karám,
kapuit vadul széttaszítva
sarkig kitérült a halál.

(1946)

1 Német település, itt volt fogolytáborban 1945-ben Pilinszky.

2 Író, kritikus, színműíró, Pilinszkyhez hasonlóan a *Vigilia* folyóirat munkatársa.

Francia fogoly

Csak azt feledném, azt a franciát, kit
hajnalfele a szállásunk előtt
a hátsó udvar sűrűjében láttam
lopódzani, hogy szinte földbe nőtt.
Körüllkutatva éppen visszanézett,
s hogy végre biztos rejteket talált:
övé lehet a zsákmánya egészen!
Akármi lesz is, nem mozdul odább.

S már ette is, már falta is a répát,
mit úgy lophatott rongyai alatt.
Nyers marharépát evett, de a torkán
még alig ért le, jött is a falat;
és undorral és gyönyörrel a nyelvén
az édes étel úgy találkozott,
mint telhetetlen testi mámorukban
a boldogok és boldogtalanok!

Csak azt a testet, reszkető lapockát,
a csupa bőr és csupa csont kezét,
a tenyerét, mely úgy tapadt a szájra
és úgy adott, hogy maga is evett!
Az egymás ellen keserülő szervek
reménytelen és dühödt szégyenét,
amint a végső összetartozást is
önönmaguktól kell, hogy elvegyék!

Az állatian makogó örömről
a suta lábát ahogy lemaradt,
és semmisülten kuporgott a testnek
vad gyönyöre és gyötrelme alatt!
A pillantását, – azt feledném egyszer!
Ha fuldokolva is, de falt tovább,
és egyre még, és mindegy már akármit,
csak enni bármit, ezt-azt, önmagát!

Minek folytassam? – Örök jöttek érte;
a szomszéd fogolytáborból szökött.
S én bolyongok, mint akkor is a kertben
az itthoni kert árnyai között.
A jegyzetembe nézek és idézem:
„Csak azt feledném, azt a franciát...”
S a fülemből, a szememből, a számból
a heves emlék forrón rámkialt:

„Éhes vagyok!” – És egyszeriben érzem
a halhatatlan éhséget, amit
a nyomorult már réges-rég nem érez,
se földi táplálék nem csillapít.
Belőlem él! És egyre éhesebben!
És egyre kevesebb vagyok neki!
Ki el lett volna bármi eleségen:
most már a szívemet követeli.

(1947)

Ravensbrücki¹ passió²

Kilép a többiek közül,
megáll a kockacsendben,
mint vetített kép hunyorog
rabruha és fegyencfej.

Félelmetesen maga van,
a pórusait látni,
mindene olyan óriás,
mindene oly parányi.

És nincs tovább. A többi már,
a többi annyi volt csak,
elfelejtett kiáltani
mielőtt földre roskadt.

(1959)

Harmadnapon

És fölzúgnak a hamuszín egek,
hajnalfele a ravensbrücki fák.
És megérik a fényt a gyökerek
És szél támad. És fölzeng a világ.

Mert megölhették hitvány zsoldosok,
és megszünhették dobogni szive –
Harmadnapra legyőzte a halált.
Et resurrexit tertia die.³

(1958)

1 Ebben a német városban női koncentrációs tábor volt, 93 ezer ember halt itt meg.

2 Jézus szenvedése és kereszthalála.

3 Idézet az apostoli hitvallásból, a „Hiszekegyből”. Jelentése: és feltámadt a harmadik napon.

Apokrif¹

1

Mert elhagytának akkor mindenek.

Külön kerül az egeké, s örökre
a világyégi esett földeké,
s megint külön a kutyaólak csöndje.
A levegőben menekvő madárhad.
És látni fogjuk a kelő napot,
mint tébolyult pupilla néma és
mint figyelő vadállat, oly nyugodt.

De virrasztván a számkivettetésben,
mert nem alhatom akkor éjszaka,
hányódom én, mint ezer levelével,
és szólok én, mint éjtidőn a fa:

Ismeritek az évek vonulását,
az évekét a gyűrött földeken?
És értitek a mulandóság ráncát,
ismeritek törődött kézfejem?
És tudjátok nevét az árvaságnak?
És tudjátok, miféle fájdalom
tapossa itt az örökös sötétet
hasadt patákon, hártvás lábakon?
Az éjszakát, a hideget, a gödröt,
a rézsut forduló fegyencfejet,
ismeritek a dermedt vályukat,
a mélyvilági kint ismeritek?

Feljött a nap. Vesszőnyi fák sötéten
a haragos ég infravörösében.

Így indulok Szemközt a pusztulással
egy ember lépked hangtalan.
Nincs semmije, árnyéka van.
Meg botja van. Meg rabruhája van.

2

Ezért tanultam járni! Ezekért
a kései, keserü léptekért.

S majd este lesz, és rámkövíül sarával
az éjszaka, s én húnyt pillák alatt
őrzöm tovább e vonulást, e lázas
fácskákat s ágacskaikat,
Levelenként a forró, kicsi erdőt.
Valamikor a paradicsom állt itt.
Félálomban újuló fájdalom:
hallani óriási fáit!

Haza akartam, hazajutni végül,
ahogy megjött ő is a Bibliában.
Irtóztató árnyam az udvaron.
Törődött csönd, öreg szülők a házban.
S már jönnek is, már hívnak is, szegények
már sírnak is, ölelnek botladozva.
Visszafogad az ősi rend.
Kikönyöklök a szeles csillagokra –

Csak most az egyszer szólhatnék veled,
kit úgy szerettem. Év az évre,
de nem lankadtam mondani,
mit kisgyerek sír deszkarésbe,
a már-már elfuló reményt,
hogy megjövök és megtalállak.
Torkomban lüktet közeled.
Riadt vagyok, mint egy vadállat.

Szavaidat, az emberi beszédet
én nem beszélem. Élnek madarak,
kik szívszakadva menekülnek mostan
az ég alatt, a tüzes ég alatt.
Izzó mezőbe tűzdelt árva lécek,
és mozdulatlan égő ketrecek.

1 Nem kanonizált vallási irat.

Nem értem én az emberi beszédet,
és nem beszélem a te nyelvedet.
Hazátlanabb az én szavam a szónál!
Nincs is szavam.
Iszonyu terhe
omlik alá a levegőn,
hangokat ad egy torony teste.

Sehol se vagy. Mily üres a világ.
Egy kerti szék, egy kinnfeledt nyugágy.
Éles kövek közt árnyékom csörömpöl.
Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.

Látja Isten, hogy állok a napon.
Látja árnyam kövön és kerítésen.
Lélekzet nélkül látja állani
árnyékomat a levegőtlen présben.

Akkorra én már mint a kő vagyok;
halott redő, ezer rovátka rajza,
egy jó tenyérynyi törmelék
akkorra már a teremtmények arca.

És könny helyett az arcokon a ráncok,
csorog alá, csorog az üres árok.

(1954)

Négysoros

Alvó szegek a jéghideg homokban.
Plakátmagányban ázó éjjelek.
Égve hagytad a folyosón a villanyt.
Ma ontják véretem.

(1956)

Szent Iator

Törőcsik Marinak

Akkorra már belepték a legyek

túl az agónián
túl a tetanuszon,
és messze túl szögeken, sebeken
se tárgy, se test
nyilvánosan
között
se ácsorgás
(behorpadt szentségtartó),
se röpülés

barát,
barátság mindörökre.

Amiként kezdtem

Amiként kezdtem, végig az maradtam.
Ahogyan kezdtem, mindvégig azt csinálom.
Mint a fegyenc, ki visszatérve
falujába, továbbra is csak hallgat,
szótlatlanul ül pohár bora előtt.

Egy szép napon

Mindíg az elhányt bádogkanalat,
a nyomorúság lim-lom tájait kerestem,
remélve, hogy egy szép napon
előnt a sírás, visszafogad szeliden
a régi udvar, otthonunk
borostyán csöndje, susogása.

Mindíg,
mindíg is hazavágytam.

Intelem

Ne a lélekzervételt. A zihálást.
Ne a nászasztalt. A lehulló
maradékot, hideget, árnyakat.
Ne a mozdulatot. A kapkodást.
A kampó csöndjét, azt jegyezd.

Arra figyelj, amire városod,
az örök város máig is figyel:
tornyaival, tetőivel,
élő és halott polgáraival.

Akkor talán még napjaidban
hírül adhatod azt, miről
hírt adnod itt egyedül érdemes.

Írnok,
akkor talán nem jártál itt hiába.

Vesztőhely télen

Kit fölvezetnek?	Nem tudom.
Kik fölvezetik?	Nem tudom.
Vágóhíd vagy vesztőhely?	Nem tudom.
Ki és kit öl? Ember öl állatot vagy állat embert?	Nem tudom.
S a zuhanás, a félreérthetetlen, s a csönd utána?	Nem tudom.
S a hó, a téli hó? Talán számüzött tenger, Isten hallgatása.	

Vesztőhely télen. Semmit sem tudunk.

A tékozló fiú keresése

Itt lakott kétségtelenül.
Látod? Látom,
A mi fiúnk.
Úlj az ablakba, nézd a házakat,
aztán a szobát, falakat,
a jégveremnél hidegebb
éléskamrát, mosdóhelyet.
Most pedig induljunk haza.

Mégis nehéz

Anya, anya
ebben a sivatagban,
mért hagytál itt, ebben a sivatagban?

Mért hagytál itt, hol minden oly kietlen,
és mindent mégis oly kíváncsian
szemlélgetek?

Tudod, hogy hány kisértés,
a semmi és üresség késdobáló
hány és hány pokla leskel itt reám?

Persze, a ruhák fodrát leeresztik,
a kelme megfakúl, s a fű
beteríti az utakat.

Persze, persze, a feledés, az elmulás –
de hol is hagytam abba? –
mégis élek,
mégis nehéz, anya, mégis nehéz.

József Attila

Katonája a mindenségnek,
bakája a nyomoruságnak,
teszünk azzal valamit is,
hogy a füvek zöldellő erejébe
visszahelyezzük a halottat?

Ki és kit?

Léptek a fűben, a sötétben,
aztán egy székláb és egy ágy
a törvénytelen ragyogásban.

Akár egy kivilágított
vesztőhely, leszorított tarkó,
oly szép és idegen a látvány.

Fények és árnyak,
léptek, bútorok,
hová kerültem?
Ágy és székláb,
ki is van itt, ki van jelen,
és ki figyel, s kit is figyel?

Léptek a fűben, a sötétben,
aztán egy székláb és egy ágy
a törvénytelen ragyogásban.

Meghatározás

Féregnek lenni mit jelent?
Vágyakozni egy tekintetre,
egy olyan hosszú, nyílt szembesülésre,
ahogy csak Isten nézi önmagát,
erre vágni, egyedül erre,
és ugyanakkor üveges szemekkel
befuródni abba, ami nincs,
beszorúlva a semmi és
valamiféle utánzat közé.

Kétsoros

Emeld fel, ahogy akkor fölemelted,
és üss vele, ahogy akkor ütöttél.

Költemény

Nem föld a föld.
Nem szám a szám.
Nem betű a betű.
Nem mondat a mondat.

Isten az Isten.
Virág a virág.
Daganat a daganat.
Tél a tél.
Gyűjtőtábor a körülhatárolt
bizonytalan formájú terület.

Újra József Attila

Te: bakája a mindenségnek.
Én: kadettja valami másnak.
Odaadnám tiszti kesztyűmet
cserébe a bakaruhának.

NEMES NAGY ÁGNES
(1922–1991)

Fák

Tanulni kell. A téli fákat.
Ahogyan talpig zúzmarásak.
Mozdíthatatlan függönyök.

Meg kell tanulni azt a sávot,
hol a kristály már füstölög,
és ködbe úszik át a fa,
akár a test emlékezetbe.

És a folyót a fák mögött,
vadkacsa néma szárnyait,
s a vakfehér, kék éjszakát,
amelyben csuklyás tárgyak állnak,
meg kell tanulni itt a fák
kimondhatatlan tetteit.

(1957–1967)

Szobrokat vittem

1

Szobrokat vittem a hajón,
hatalmas arcuk névtelen.
Szobrokat vittem a hajón,
hogy álljanak a szigeten.
Az orr s a fül porca között
kilencvenfokos volt a szög,
különben rajtuk semmi jel.
Szobrokat vittem a hajón,
és így süllyedtem el.

2

A víz alól kimentelek,
nélkületek nem élhetek.
Még fulladozva partra húzom
az összeroncsolt testeket.
Homokból ágyat készítek,
csepp olajat hordok naponta
roncsolt, gyönyörű arcotokra.
Eső megáztat csöndesen.
S nem lát titeket senkisé.

(1957–1969)

Között

A levegő nagy ruhaujjai.
A levegő, amin szilárdan
támaszkodik madár s madártnan,
az érvek foszló szélein a szárny,
egy percnyi ég beláthatatlan
következményű lombjai,
az élő pára fái, felkanyarodva
akár a vágy, a fenti lombba,
percenként hússzor lélegezni
a zúzmarás, nagy angyalokat.

És lent a súly. A síkon röghegyek
nagy, mozdulatlan zökkenései,
amint fekszenek, térdenállnak
az ormok és a sziklahátak,
a földtan szobrai,
a völgy egy percnyi figyelem-lazulás,
aztán megint a tömbök és a formák,
meszes csonttól körvonalig
kővé gyűrődött azonosság.

Az ég s a föld között.

A sziklák roppanásai.
Amint a nap átlátszó ércei
már-már magukba, fémmé a követ,
ha állat járja, körme füstölög,
s köröznek fent a sziklafal fölött
az égő paták füstszalagjai,
aztán az éj a sivatagban,
az éj, amint kioltja s kőmivolta
magváig ér, fagypon alatti éj,
s amint hasadnak és szakadnak
a porcok, forgók, kőlapok,
amint feszítik véghetetlen,
széthasgató önkívületben
a fehér s a fekete mindennapos
néma villámcsapásai –

A nap s az éj között.

A szaggatások, hasgatások,
a víziók, a vízhiányok,
a tagolatlan feltámadások,
a függőlegesek tűrhetetlen
feszültségei fent és lent között –

Éghajlatok. Feltételek.
Között. Kő. Tanknyomok.
Egy sáv fekete nád a puszta-szélén,
Két sorba írva, tóban, égen,
két sötét tábla jelrendszerei,
csillagok ékezetei –

Az ég s az ég között.

(1962)

Ekhnáton jegyzeteiből

Valamit mégis kéne tennem,
valamit a gyötrelmem ellen.
Egy istent kellene csinálnom,
ki üljön fent és látva lásson.

A vágy már nem elég,
nekem betonból kell az ég.
Hát lépj vállamra, istenem,
én fölsegítlek. Trónra bukva
támaszkodj majd néhány kerubra.
És fölruházzalak én, ne félj,
ne lásson meztelen az ég,
a szenvedést kapcsold nyakadra,
mintha kerek vércsík fakadna,
s az legyen langyos köpenyed:
szerettem növényeidet.
S helyezd el ékszeres szivedben:
hogy igazságra törekedtem.

Ennyi elég is. Mondd ki: jó itt,
és tedd hatalmas funkcióid,
csak ülj és nézz örökkön át.
Már nem halaszthatlak tovább.

(1957–1969)

„Tünékeny alma”

Hogyan jut valakinek eszébe, hogy verset írjon? Mire is való az, amit úgy hívunk, hogy költszet? Egyáltalán nem vállalkozom itt rá, hogy ezekre az alapkérdésekre válaszoljak, mindössze csak annyit szeretnék – mint afféle versíró –, hogy olykor-olykor legalább kiemeljem a fejemet a verssel való fogyhatatlan foglalatosságból, és legalább szemmel kövessem ezeket a kérdőjeleket, amelyek nemegyszer szinte-szinte fenyegetően csapkodnak az ember körül.

Hadd próbálkozzam meg mindjárt egy válasszal; ha nem is egyenes válasszal. Azt gondolom – már elég régóta –, hogy voltaképpen mindenki költő. Mindenki költő, az is, aki sosem írt verset, az is, aki sosem olvasott vagy hallott verset, és az is, aki rögtön elkattintja a rádiót, ha versről van szó. Mindannyian kivétel nélkül tele vagyunk kifejezetlen tudattartalmakkal, érzelmek és alig-gondolatok feszültségeivel, verstorzókkal és verscsírákkal, amelyekből mi lesz? Rendszerint nem több mint egy felkiáltás, egy félmondat vagy egy kézmozdulat. A kertész, aki rámutat egy fára, és azt mondja: „hegyi-juhar”, a futballszurkoló a gól után, az öregasszony, aki fényesre törli a jonatánalmát – mind verset mondott; anélkül hogy tudna róla. Ha nem így volna, bizony mondom, réges-régen megszűnt volna ez a kevésbé lukratív¹ vállalkozás, vagy népmeseien szólva, egy nagy zsákba varrták volna a világ minden költőjét, és bedobták volna a Dunába. Annál is inkább, mert eddig még bármilyen nagyra menendő vállalkozás során sem sikerült valahogy tökéletesen, valahogy félreérthetetlenül megmagyarázni, hogy mire is jó a vers. Mégis úgy látszik, megvan az emberiségben az a rejtett, az a búvópatak-tulajdonság, ami eltűri és hordozza a költészetet. Igaz, ez a titkos művészi ösztön más művészetekhez jóval kegyesebb, mint a versíráshoz. Ott van például a zene. Szívből irigylem a zenehallgatók szektáját, akik kottájuk vonalaival behálózzák a földet, s hangjegyeik Ausztráliától az Északi-sarkig repülnek. Ezt bizony a költészet szavairól korántsem lehet elmondani. Pedig – Isten látja lelkünket – a zenéről sem lehet világosabban megállapítani, hogy voltaképpen mire is való, mint a versről.

De mindegy. Ne irigykedjünk. Ne irigyeljük más művészetek tudat alatti villámcsapásait. Inkább lássuk be, hogy a költészet afféle kétpúpú teve – olyan, amelyet egyszer a Soroksári úton láttam. Egy teljes autósor állt és dudált, míg a teve – ez a magányos és titokzatos és pásztortalan teve – sávot váltott, és némi megvetéssel pillantva az ideges vagy kővé meredt autósokra, nyugodt léptekkel vonult a belső város felé. Már akkor is szembetűnően sok asszociációm támadt a tevéről, jelképisége olyannyira elkerülhetetlen volt – használjuk hát fel őt, használjuk fel a soroksári tevét ez egyszer a költészet szimbólumául. Két púpja volt, mondom. Ezt a két púpot én időrendben ismertem meg. Úgy értem: az évek folyamán módomban volt félreérthetetlenül megtapasztalni a költészet kettős természetét.

Kezdetben volt a gyerekkor. Gyerekkoromtól írok verset, mint annyian, és mint annyian, kezdetben teljesen aggálytalanul. A gyerekkori versírás jó. Nem, ne higgyük, hogy minden gyerek-költőből költő lesz – mert akkor valóban mindenki költő volna. A gyerek versérzéke közismert. A ritmikus motyogás, a szóeufória² korszaka ez – örök előképe, forrása és megértetője a versírás egy fajtájának vagy talán magának a versírásnak. Mindenki költő volt tehát három-négy éves

1 Hasznót hajtó.

2 Eufória: boldog állapot.

korában, esetleg még előbb. Az ugráló, kántáló, értelmes és értelmetlen szavakat hadaró gyerek az élet egyik legnagyobb élményét éli át: az emberi beszéd hajnalkorát. Félig öntudatlanul éli át, és kitűnő ritmusérzéssel; tehát költőien. A gyermeki ritmikus beszéd életfunkció, s úgy gondolom, minden későbbi ritmikus beszédnek is elsősorban életfunkciónak kell lennie.

Nincs is semmi baj, míg meg nem jelenik a teve második púpja; míg föl nem tűnik a látatháron a költészet másik fele. Akkor történik ez, amikor az ősi, serdületlen ritmusba kezd beleszólni a serdülő tartalom, s az ember megrendülten jön rá, hogy a költészet kifejezés. Vagyis hogy a költőnek mondania is kell valamit, hogy a szavaknak értelmük van, és arra való, hogy kifejezzük velük magunkat és a világot, minden emóciónkat és legalábbis az emberi lét egészét. A kamaszköltészet áradó pillanata ez, a verszuhatagoké – ki ne ismerné, mikor mindenki költő, vagy költő volt életében kétszer-háromszor?

Mégis: a kamaszköltészet túlságosan is sokra megtanít. Ha csakugyan versírásra születünk, igen hamar rájövünk a szó és az alany, a kifejezés és az emóció, a jel és a tárgy közötti távolságra. A gyermekkori szóeufóriának vége, a kamasz-pillanat kételytelen önkifejezésének ugyancsak: felnőtünk, és hordozhatjuk a teve két púpját, az írás mesterségének mindenkori kettősségét, a szó örömet és a szó elégtelenségét.

A versírás – nekem – e kettő közötti egyensúlyjáték. Kényes egyensúly: keskeny ösvény két szakadék között. Vagy másképpen: az egyértelmű szó és a tagolatlan közérzet párharca. De folytathatnám tovább a kettősségek felsorolását, ennek a „között” állapotnak a bekerítését, ami számomra a költészet. De hát hogy is ne volna legalább kettősség a költészet, amikor az élet is az? Minden pillanatunk és egész létünk ellentétek keresztezési helye – ahogy a reneszánsz filozófus¹ mondja –, vagy ha tetszik, közlekedési csomópont a tények és eszmék országútján, vagy légikikötő, ég és föld kondenzcsíkos találkozótere. Csoda, hogy élünk, csoda, hogy írunk a benyomások ilyen forгатagában, túlsúfolt, 20. századi eszméletünk tudomásai és hanyattatásai között. Csak lassan világosul meg előttünk, felnőtttségünk fokozatain előrehaladva, hogy írni nehéz. Hogy is mondja Arany János, mindannyiunk atyja, az ember és az író mitologikus és mindennapos gyötreimeiről szólván?

Prometheus nem vagyok, de kínját érzem,
Mint régi Tantalus szomjazva éhezem,
Fut perceim nyugalma.
Csak most világosak előttem a mesék,
A szüntelen fogyó, s megújuló vesék,
És a tünékeny alma.²

Igen, tünékeny alma, tantaluszi alma az, amit a költő versével le akar szakítani. De hát – mit is tehetne mást? – mindig újra megpróbálja.

(1975)

1 Nicolaus Cusanus.

2 Arany: Örökké!

NAGY LÁSZLÓ
(1925–1978)

Ki viszi át a szerelmet

Létem ha végleg lemerült
ki imád tücsök-hegedűt?
Lángot ki lehel deres ágra?
Ki feszül föl a szivárványra?
Lágy hantú mezővé a szikla-
csípőket ki öleli sírva?
Ki becéz falban megeredt
hajakat, verőereket?
S dúlt hiteknek kicsoda állít
káromkodásból katedrálist?
Létem ha végleg lemerült,
ki rettent a keselyűt!
S ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!

(1957)

Himnusz minden időben

Te szivárvány-szemöldökű,
Napvilág lánya, lángölű,
Dárdának gyémánt-köszörű,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Te fülemülék pásztora,
Sugarak déli lantosa,
Legelő márvány-palota,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Síralomvölgyi datolya,
Festmények rejtett mosolya,
Templomon arany-kupola,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Díjra korbácsolt versenyló,
Lázadásokban lobogó,
Csillag, dutyiba pillantó,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Harctéri sebek doktora,
Hazátlanoknak otthona,
Mézes bor, édes babona,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Piaci csarnok álmosa,
Nyomorúságnak táncosa,
Szilveszter-éji harsona,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Béta-sugárban¹ reszkető,
Sok-fejű kölyket elvető,
Tengerek habján csörtető,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Minden időben ismerős,
Mindig reménnyel viselő,
Bájokkal isteni erős,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Öröktől belémkaroló,
Vánkosra velem hajoló,
Varjakat döggé daloló,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Iszonyattól ha szédülök,
Ha a pimaszság rámdönög,
Önmagammal ha küzködök,
Gyönyörűm, te segíts engem!

Jog hogyha van: az én jogom,
Enyém itt minden hatalom,
Fölveszem kardom, sisakom!
Gyönyörűm, te segíts engem!

Felragyog az én udvarom,
Megdicsőül a vér s korom,
Galambok búgnak vállamon,
Gyönyörűm, ha segítsz engem!

(1960–1964)

1 Radioaktív bomláskor keletkező sugár.

József Attila!

Mért játszott a szíved, te szerencsétlen,
rombolva magad szüntelen télben,
építve dalra dalt,
s kifúlva
kigyúlva,
ésszel mérhető pontokon is túlra
tudatod mért nyilalt?
Hiszen te tudtad:
dögbugyor a vége e pokoli útnak,
ott a hit is kihalt,
hiszen te tudtad:
álmaid orra buktak,
magad örökre kicsuktad,
járhatod a téboly havát,
s árván, idéetlen,
emberségre, hű szerelemre étlen
villámló tálból eszed a halált.
Tudtad, tudom én is:
a nagy: te vagy,
s te, a Mindenség summáslegénye,
rész se kaptál, pedig az egészre
futotta érdemed.
Érdemes volt-e ázni, fázni,
csak a jövő kövén csírázni,
vérszagú szörnyekkel vitázni,
ha ráment életed!
Csak szólhatnál, hogy érdemes!
Mert csontom, vérem belerémül,
végzetedhez ha én állítok végül
józan zárómérleget.
Törd fel a törvényt, ne latold!

A porból vedd fel kajla kalapod,
vértanú vállad,
s a kifordult nyakcsigolyákat
rendbeszedve
két kisírt szemmel, tüzes iker-körrel
nézz a szemembe,
hogy rendülne bele
a mohó, emléknélküli tenyészet,
az egek mirígy-rendszere
s e megváltatlan földi lét.
József Attila!
te add nekem a reményt,
mert nélküle
romlott a napvilág,
a vér eves,¹
bár a fogad vicsorog,
bár a nyakad csikorog,
bólints, hogy érdemes,
cáfold meg halálos logikád,
te glóriás,
te kintől bélyeges!
Képzeletemre bízzál édes munkát,
mert immár úgy szorgoskodik,
hogy a sarkamtól torkomig
forraszt rám forró hamubundát,
rádióaktív iszonyt –
félek, hogy minden rejtelmet kibont
s végül már semmi se fáj.
Hogy el ne jussak soha ama síkra:
elém te állj.
Segíts, hogy az emberárulók szutykát
erővel győzze a szív,
szép szóval a száj!

(1960–1964)

1 Gennyés.

Menyegző

Arccal a tengernek itt állunk párban,
kürtszóban, ünnepi arany riadóban,
síp-sikolyban, a dobhang döbbenetében,
lábdobogásban ijedten, a tengert utánzó
táncosok lendülete fenyegeti hátunk,
mert a tengernek bemutattak minket,
vegye tudomásul, itt állunk párban,
a kőfokon, itt, a végtelenségbe bevágó
szárazföld csőrehegyén két emberi csillag,
összeesküdve örökre a jóra, igazra,
gyönyörűsége, a legszilajabb álmon is túl
a rendre, hogy általunk jönne világra,
vegye tudomásul a tenger, a szüntelen ostrom:
okosak a vének, ruganyos a vének tanácsa,
megengedik: IME, TESTETÖLTHET AZ IGE, HA TUD,
márványlap-arcélükből rettenetes kódex
tűzvirágot lepréselni mért is tömörödne,
tekintetűkkel, zuzmara-üstökösökkel
mért is ütnék porba a szív delelését,
mért is úszna égre eltaknyult isten-szakálluk
csíra-ölő árnyával, fekete szalaggal
becsavarni e pázsitos bolygót – félre ijedtség,
mi vagyunk a fenség, koronánk örökös láng,
csillagsor-pályák, babonátlan lámpái az észnek
a fölismerések spirál-tornyai a végtelenségig,
ó, nem a doktrinák¹ drágakövéből áll koronánk,
koszorúnk se mirtusz:² a koponya ér-fonata,
a nagyvilág kék halántékán ugyanaz a pulzus,
ugyanaz a dübögés a pacsirta búbja körül,
mi vagyunk a tűz, mi vagyunk a vér, a tej meg a méz,
kozmosz küldetés ősatyák kőtáblái ellen,
törni törekké, akár a laskát, ez a mi csatánk,
békesség vagyunk, az újrateemtés indulata,
a képzelet kivirágzása kánoni kopárság ellen,
herétlenek ellen, mert ingereink hérosziak,
mert csillagok lázítanak minket a legnagyobb nászra,
hogy virágpor-cirmos arcunk elijessze az örök halált,
hogy szerelmünk eszményi szagától a május teljes legyen,

1 Tanok, tételek.

2 Fehér virágú mediterrán növény, a belőle készült koszorú az ártatlanság jelképe.

lepattant gombjainktól tücskös és jánosbogaras az éj,
szerelemünk harmatától erős a smaragd mező,
hogyménjeink selyemhajóval ott siklassák az öregeket:
rácot, csontot, hogy áztassa ifjuságunk varázslata,
ó, nekünk igazi násznagy a tenger, a tenger,
viola távolból nászajándékokat hömpölygető,
babapólyákat, csipkés patyolat-hengereket,
hogyméltassa a térben mérhetetlen sóvárgásunkat,
s a törvényt, amit immár a tiltakozók is
tisztelni kénytelenek, mert megtépi őket a só,
megsebzi őket a fény, hát valami történik mégis,
örvendjen a tenger, itt állunk párban virulva
a kova-fokon itt, a világ kirakatában
krétafehér szakállak rendeletére,
kéz a kézben, várva a ceremónia végét,
viseljük a jelképek ünnepi gyötrelmeit,
a hátunkra tűzött haragzöld selymet, amint
hullámszik, akár a reménnyel tömény mező,
s túri a gyöngyzáport koponyánk, a búza, a rizs
rubin és opál kopogását, a sámáni igézetet,
ezerévek igéit, szírványos babona-záport:
LEGYETEK TERMÉKENYEK, LEGYETEK TERMÉKENYEK,
vetik ránk réztálakból a lignit-barna kezek,
kezek a hátunk mögött, gótbetű-görcsös kezek,
sárgák meg zöldek, epeszakítók, heroin-fehér kezek,
szűzmell-gyaluló, here-aszályos, halálfejgyűrűs kezek,
kezek oltári gyertyasorként nyílt ujjuk
s kezek egy-ujjuk: revolvértáska-kezek,
savakkal, sorsokkal bánó, balzsamozásra váró kezek,
kezek a hátunk mögött, kezek a koccintások
villámaiban, az új párért emelt kezek,
ÉLJEN AZ ÚJ PÁR, ÉLJEN, itt állunk párban szelíden
arccal a tengernek, s kezek a hátunk mögött,
kezek a zene aranyóljaiból kieresztik
a vérengző dallamokat, ragadozó ritmusokat,
s mozdulatlanokat marni párducok jönnek, sasok,
de nekünk állni kell királyian, kéz a kézben,
összeforradt kézzel, összekapcsolt vérköreinkben,
ér-glóriában, gyöngyvirágillatú mátkaruhában,
arccal a tengernek s mosolyogni a gigászi mókát
a habból perdített tünemény baba-pólyákat,
nézni az albatrosz-párok fáradhatatlan röptét,
de állni a körtáncosok szélverésében, akár a szobor,

várni, amikor dobszóra dobognak a lábak
s rengetik az anyaföld tűzeres agyvelejét
fekete sevrócipők,¹ és drága mazsolaszínü
topánok, lakkcsizmák, fogsorokkal sarkantyúsak,
vérszekfű-tarajuk át-üt a föld sóhaján, a poron,
s rúgva a port a szegények disznóbőr-bocskorai,
sörtésen, torzonborzan, mint kicsi szörnyetegek
ugrálnak kergén a zsírtalan remete-sarukkal,
akasztottember-színü szederlila bilgerlikkel,²
csukaorr-cipőkkel, gyászszalag-cuggú³ cipőkkel
és összevegyülnek a condrák,⁴ a fátyolruhák,
a folthátán-foltok, mint páرزó éjjeli lepkék,
a püspökpalásttal, a bíborpuha érsekköpennyel,
s fegyencek csíkjai gyűrűzve mint a giliszták
hajnaluk piramisát nyalják: a hóhéri csuklyát,
s csokorként dobálják a vézna balerinákat
nagy lihegések magasra a girlandoknak,⁵
az ünnep galandférgének, és ropják zenére
a kopottá kikefált gúnyák a diplomata-frakkok
ollói közt is, rajongva, mert ők is hivatalosak
és összevegyülnek a tüllök, a törpe zsekék
lótajtékilatú selyemgatyái, a prémek
dúvadhordái, a bárányok irháival,
zihál azúr-dresszben a tizenegy aranyérmes,
tolognak a díjazott gárdák, az elégedettek,
a dicsőségföltők, lóugrás-táncban a sakkmesterek,
szívmellényben az ultivitézek zihálnak,
forognak tisztviselőcskék, ráncuk elől-hátul mosoly,
titkárnők, új délibábok rezegnek a talaj fölött
kávépárában, a drága dohányfüst csipkéiben,
dögvész-uszályban a miss Európák és Amerikák,
company-vezérek karjain, aranyos ringlispilen,⁶
forgó aranyfán pávaként ülnek magasan,
a porban toporgó, fejüket forgató tyúkok fölött,
szédelgő, árva kis csajok fölött, és teljes az ünnep,
s rebbennek gyűrűs galambok, felropognak a dízsörtüzek,
üdvözölnek kalapok, csákók, s nem ülnek vissza a fejre,

1 Finom kecskebőrből készült cipő.

2 Puha szárú, alul fűzős csizma.

3 Cúg: rugalmas betét a magas szárú cipő két oldalán.

4 Rongyok.

5 Virágfüzér.

6 Körhinta.

kard-élek villannak, ezüstlenek rozmaringszálak,
szép delinkendők¹ és veronika-kendők² lobognak,
fölúsznak a zászlók az égre s fölúsznak a zászlók fölé
fölúsznak az elaggott, krétafehér istenszakállak,
s szózat hallatszik steril, a jégszférák sugallata:
ÉLJEN AZ ÚJ PÁR, ÉLJEN, DE MOST NE MOZOGJON,
arccal a tengernek itt állunk gyönyörű párban,
bűvölve mozdulatlaná és megörökítnek
kameráikkal a propeller-fejű fotósok
lebegve a halak fölött, féltérden a zöld levegőben,
nem a kivégző szakasz, ó nem, csak megörökítnek,
csöves üveglencse-szemükből kiüt a hideg sugár,
kattognak, zengnek, acélszita-szárnyuk zenél,
kék darázs-gépek, precízek, csupa gombok, rugók,
motorizált rémek Kondor Béla³ baljós rézkarcairól,
s megörökítnek minket, megsokasítva arcunk
röpítik rotációsok:⁴ IFJÚSÁG, SÓLYOMMADÁR,
TIÉD A VILÁG ÉS TEÉRTED VAN A VILÁG,
óriás betűk rólunk, akik itt feszülünk
arccal a tengernek s lagzi a hátunk mögött,
s múlik a drága idő, gyorsabb mint a sólyommadár,
de előttünk mindig a nappal, mögöttünk az éj,
mögöttünk mindig az éj, pedig pöröl a sötéttel
a fehérvirágú almafaerdő, a fellángoló
virágfa, tulipánfa, rengeteg tavaszi lámpa,
a láng és vér szivárványa, az ábrándok kohótüze,
az agyvelők ultra-világa, mégis hatalmas az éj,
s hiába ez a menyegző, menyegző a hátunk mögött,
hol márvánnyá lettek a leabroszolt jégtorlaszok,
asztalok az éjben, fehérek, hosszúak mint a vasút,
s rózsát nevetnek a tálak, többet mint a Rózsák Völgye,
hogy a föltálalt étel fölizgassa a mirigyeket,
levesek aranytócsáit hörpölje hamis glóriator,
a sok cicoma, cirkuszi bokréta, álarc-kobak,
dagadnak sáfrányos gőzben, faggyúban tündöklenek,
hústörkölyösek, becukrozódnak, beittasodnak itt a fejek,
a parafafejek, a gyémántfejek, a díszök-fejek,
a gumifejek, a fölfújható mosolyuak,
a mumusfejek, az ijedt fejek, a szerénykedők,

1 Könnyű, nyári kelme.

2 Veronika megtörölte a keresztvivő Jézus arcát, és az arc lenyomata ott maradt a kendőjén.

3 Kondor Béla (1931–1972) festő, grafikus, költő.

4 Hengeres nyomdagép.

fejek a pironkodók, fejek a finnyás és mohó fejek,
hánykódnak a krémekben, lángolnak az alkohol üdveiben,
fejek vérdíjasok, fejek árvák és örökké rezgő fejek,
fejek a migrén szentségtartói, sugarasak,
fejek az irigység csikorgó sóderfészkei, fejek,
fejek a rágalom remekbefaragott szószékei,
a szélkakas-fejek, a harckocsikupola-fejek,
a galambdúc-fejek, a bábeli torony-fejek,
regebeli családfán rezgők: a fejevárosok,
dobogó démon-fejek, a sarabolatlan sárkányfejek,
fejek a hátunk mögött, és terelik, pörgetik őket
isteneik a vének: az örvényszakállú fejek,
ÉLJEN A LAKODALOM, ÉLJEN A LAKO, A LAKODALOM
zene a hátunk mögött, az örök zenebanda zenél,
zúg a hegedűkből a fűrészelt fenyves, a nagydobokon
csökönyös szamarak bőrét örökké a bunkók ütik,
de csak a tébolyt cifrázza a húr, meg a bongó öböl,
csengetyűk lázsisbogása, a réztorok s rózsafa-gége,
ÉLJEN A LALALA LAKODA LAKODA LAKODALOM
höbögik megdagadt nyelvek, de örökké bort ad a fűrt,
örökké születik a bárány, de kés-fényben vérzik örökké,
lángol a konyha és izzadnak a kukták szüntelenül,
megzabálódik a hús és tengerbe söprődik a csont,
a tengerbe okádik, ürül meg vizez a lakodalom,
s újra a LALALA LALALA LAKODALOM,
emeli borunkat s töri kenyerünket a lakodalom,
jussunkat emészti, nyoszolyánkon bagzik a lakodalom,
a szégyentelen, a görnyedező, a görcsben rugózó,
virágyertyáinkat dönti le könyöke és lúgjaival
gyalázza a földet, gyilkolja a gyökeret a lakodalom,
fodor a fodron, figura a figurán tülekedik,
kocsi kocsi hátán üzekedik és összefarol
és összeragadnak mind a világmárkák, akár a bogár,
ó éj, a romlás nászéjszakája, ó lakodalom,
a sátán feketemiséje, te rút, és izzik az éjben
a körmök gyöngyháza, a varasult rosszseb parázsa,
a kármin, a fekete lakk, a kórisbogárzöld zománc,
topáz a hervadt ujjon, szuvas ínyen a porcelánfogsor,
korhadtt pilléren platina-híd, és izzanak a pudvák,¹ odvak,
a sorvadtt mohák, tapló-füleken a rémcinke-függők,
bagoly-fejű lények kezén a lapokká préselt ganéj,

1 Fa összetaplósodott belseje.

nagy aranybetűk izzanak, s cizellált bronzlevelek,
a meddőség szikjei, sivatagi láz-sömörök,
rókagödör-arcok, s pórusok, hol a lódarazsak a bérlők,
izzanak a vőfélyek csapzott keselyű-frizurái,
nyúves pálcái, a koszorúslányok, a nászasszonyok,
megromolva velejükig izzanak hajzatuk gyökeréig mind,
zilált pántlikáik a lepörgetett magnó-tekercek,
lóbéllel felkoszorúzva komornái mind a halálnak,
s mi arccal a tengernek itt állunk párban megmerevítve,
izzanak a poharak, húrok, izzik a tánc, az anyaföld,
izzik a lakodalom, izzik ez a forгатag ünnep,
örvényel az égre, lesuppan a földre süvítve,
húzza neki a zenekar, s kurrog, rikogat, ropja:
SUPRA AGGNŐ, SZÖKJ FEL KABLA,¹ TIPORJ A MAGRA!
TE VAGY A TÁNCOS, RIHERUHA-RÁNCOS, ROPJAD RÁNC!
HA MEGVOLT AZ ESKÜVŐJE, LESZÁRADHAT A TŰDŐJE, HÚZD!
EZ A KÖSZVÉNY HA MEGÁZIK, MINT A KAKAS BUBITÁZIK, BILLENTYŰ!
TYŰ, TYŰ, TYŰ! TUBARÓZSÁN TETŰ MÁSZIK, VASKESZTYŰ!
HÉ, AZ AGGCSONT MEGELLETT, A CSIKAJA DERES LETT, HÚZD!
IDENÉZZ A CSILLAGÁRA, NE A MENYASSZONY FARÁRA, HÚZD!
FEHÉR BÁRÁNY, FEHÉR KOS, EZ A LAGZI HUZAMOS, HÚZD!
VETKÖZIK A MÁTKAPÁR, KOPÁR LETT A MÁTKAPÁR, KÁR!
MAJD NEM LÁTSZIK AZ A CSONT, RÁTÖMKÖDJÜK A BETONT, HÚZD!
BEOMOLHAT BUDAVÁRA, HALLGASS CSAK A HADNAGYÁRA, HIPPI!
KRIPTABELŰ VARJÚ TÁNCOL, SZÁJÁBAN A HÚS, A FÁTYOL, HUSS!
IKULÁS, PIKULÁS, TÁNCOL EZER MIKULÁS, HOPP!
EZER HORDÓ BOROM VAN, MIND AZ EZER CSAPON VAN, TÖLTÉS!
NE IJEDJ MEG A POHÁRTÓL, TE SZELLEMI EXKAVÁTOR,² EX!
ISZIK IGY MÁS IS, GÉGE SE VÁSIK, MEGMARAD A STEX!³
TYUHAHÉ, RÓKAPRÉM, MÁS IS KURVA NEMCSAK ÉN, HÚZD!
BÁRCSAK EZ AZ ÉJSZAKA MINDÖRÖKKÉ TARTANA, HÚZD!

s mi felszalagozva és megkoszorúzva a dörgő időben,
arccal a tengernek itt feszülünk öntve szoborra!

(1964)

1 Idézet a *Körmöcbányai Táncszöböl* (1505), jelentése: fel vénasszony, ugorj kanca.

2 Kotrógép.

3 Pénz.

Versben bujdosó

Versben bujdosó haramia vagy,
fohászból, gondból, rádszabott sorsból
hirhedett erdőt meg iszalagos
bozótot teremtesz magad köré,
vele fekete éjt, hol fehér
inged is rebegő selyemlidérc,
alkohol szélverte lángja csak,
versben bujdosó haramia vagy,
szemed, a szemed is tünedező,
levelek rése ahogy tágul,
ahogy szűkül, de mindig másutt,
szüntelen célzó, de célozhatatlan,
kintről ordasi tűz s fegyelem,
belül piros őzike-csillag –
belül véredtől, véred vasától
hártyáid azúr ablakai közt
káprázatos világ a vemhed
s vétked, mert ott ragyog igazi nap,
versben bujdosó haramia vagy,
megáldott szakállas anyaság,
partizán-anyaság, lomb-koronás,
hogy az éterben cirkáló öklök
ünnepén eleven dob ne lehess,
hogy léted értelmét el ne vetéld
a halál dögönyöző bábáitól
és csipesz-kezek nehogy kiszedjék
érzékeid tündéri villámaid
s kötözzék csokorba tükör elé,
megfagyna minden, ha lélegező
ingedbe kő-cölöp öltözne föl,

koszorúzd lombbal és tarsd meg magad,
versben bujdosó haramia vagy,
az vagy: mert égi és földi körök
lángolnak s hamuként lehull a madár,
mert gyászban megtébolyodva forog
aki a kereket hozta világra
és sír a propelleres juharfa-mag,
mi lett a róla-vett ős-ideából,
s mert nem éden az ég, ahol ejtőernyők
nyílnak: a halál margarétái
s bezárul a lét – mert az áldás is zagyva
ha manna és puskaapor keveredik,
mert fénykaszáknak fordítva hátat
megréműlt kisdéd az anyai kaput
üti ököllet, s döbbenetükben
futnának a fehérje-láncolatok
óriás hegygerinc-csordái vissza
elbújni a bátor, pici ős-sejtbe,
vissza a fölgyújtott holdak alatt –
versben bujdosó haramia vagy,
moha-csizma rajtad és hangya-telep
és izzasz a nyugtalanság mérgeitől
és ítélsz a hűség tövisei közt
és holtig a hűségtől nem menekülsz,
versben bujdosó haramia vagy,
kesztyűdet: ötujjú liliomodat
kidobod a szimatoló ebek elé,
vallatják, szivároog belőle a vér.

(1968)

MÉSZÖLY MIKLÓS (1921–2001)

Jelentés öt egérről

December huszadikán költöztek be az egerek a kamrába, szám szerint öten, két nőstény és három hím. A kopasz vadszőlőn kapaszkodtak föl a második emeletig, az indák odáig felnyúltak. Mint valami izomrost-preparáció, olyan volt a fal, s ez a hálózat volt az egyetlen biztos út a pincétől a kamraablakig.

Vándorlásuknak nem volt különösebb oka, csupán a megszokott. Az élelemhiány, a mindennapos szénlapátolás robaja, s hogy nem akadt üreg, ahová behúzódhattak volna. Ösztöneikben az rögződött, hogy a védett üregekben egyúttal jóllakottak is.

A pince cementes volt, sehol egy rés. Nyáron faládák álltak az egyik sarokban, de ezek eltűntek ősszel. Maradt a szén. Ha lapátoltak belőle, a villanyt is felgyújtották, s ez ideges futkosásra készítette őket. Csak a széndarabok között bújhattak el. A szén viszont porlott – az egyetlen, ami mállott a pincében –, s a legváratlanabb pillanatban zúdult rájuk a fekete lavina. Sok így pusztult el közülük, de hogy hányan, azt soha nem érzékelték, csak azt, hogy ők még élnek. Legtöbbjük az éhségtől hullott el. De ezeknek a pusztulását sem érzékelték másképp, mint azokét, amelyeket a szén temetett be, s így meg se szagolhatták őket döglötten. Közömbösen surrantak el mellettük.

Egy nap megerősödött a hideg, s jeges hó fúvódott a pincébe, belepte a szénhalom réseit. Ha ráléptek a fehér porra, besüppedt alattuk; ha meg felolvadt a testüktől, a nedvességet érezték iszonyúnak a hasaljukon. Ez nemcsak a futkosást, de a rejtőzést is fáradságossá tette. S a villany is élesebben világított a hótól. Mintha csak egymást akarták volna kiegészíteni, a hó és a szén.

Huszadikán éjszaka az egyik hím odarohant a deszkajárókához, végigszaladt rajta az udvari ablakig, majd ismét visszafutott a pincébe, és ott cikázott nyugtalanul. Hamarosan a társai is nyomába szegődtek. Percekig rohangáltak így, fel és alá, mindig ugyanazon a szakaszon, és mindig ugyanott torpanva meg, mintha kényszerítő, áldozati feladatot hajtának végre. És semmi hangot nem hallattak közben. Aztán újra a deszkánál teremtek. Felkúsztak a szellőző vasrácsára, és megindultak fölfelé a végtelennek tetsző falon. Mindez pillanatok alatt történt. Ellenállhatatlanul mászniok kellett, noha semmi szagot nem éreztek; sőt, a fal még a pincénél is vigasztalanabb volt. A feketére aszott bogyók a legkisebb érintésre zörögve hullottak le; és sose tudták: ők okozták a zajt vagy valami más? De csak annál konokabban törtek előre. Az a tény, hogy más körülmények közé kerültek, megkétszerezte kitartásukat, hogy ezektől az új körülményektől minél előbb megszabaduljanak.

Közben akadt egy megrévesztő pillanat. Túl az első emeleten, egy kipúposodó malterréteg mentén, keskeny rés állta útjukat. Lábacskaikkal azonnal körbetapogatták belülről. Igazi üreg volt. Megnyugodva fúrták be magukat az alján felgyúlt porba, s itt töltötték az éjszakát. E biztos fedezék birtokában a vadszőlős falat is másképpen érezték másnap. A fekete bogyókból egész halomnyit hordtak be az üregbe, s tüéles fogukkal apróra morzsolták. Ertek is belőle, de éhségüket inkább a rágcsáló mozdulat enyhítette. A mélyedést, amit testükkel vájtak, széttördelt levéllel bélelték ki. Ez a munka késő délelőttig eltartott. Dél felé a szüntelen kapirgálástól az üreg fala meglazult, s az egész malterlebernyeg lezuhant az udvarra két társukkal együtt.

Mindketten egy nagyobb malterdarabba kapaszkodtak bele, előbb csak óvatosságból, aztán már ijedtükben, mint az egyetlen valamibe, amihez a biztonság friss emléke fűződött. Lent a mélyben betemetődtek a hóba; s fönt így maradtak öten.

Vaksin hunyorogtak, a téli nap vakít. Üreg nélkül a vadszőlős fal ismét borzalmasnak tetszett. Sokáig mozdulni se mertek, majd később egy kis maradék peremen tovább rágcsálták a levéltörmelékét; de hamar rájöttek, hogy nincs mit kibélelni vele, s akkor újra elfogta őket a kínzó sürgetés, hogy útra keljenek. Előre, és semmiképp se vissza.

Ekkor érkeztek el a kamraablakig. Már négy-öt méter távolságból megérezték, hogy nyitva van, s ettől új erőre kaptak. Csak addig kell kitartani most már – s akkor valami egészen más kezdődik.

Egészen más.

A kamra kicsi volt. Falait mennyezetig polc borította, a két szemközti állványt vasrúd kötötte össze, néhány kolbász, sonkavég, finom sókristállyal erezett szalonna lógott le róla. Egy kis asztalkán ételmaradék. Alatta hullámpapír doboz, tele rongyokkal letakart krumplival. Az ablak üvege kék volt, s ugyanilyen kék az ajtó ablakszeme is. Ez a derengő félhomály különösen nyugtatólag hatott rájuk.

Az egyik polc mellett szokatlan formájú láda hevert; talán, hogy fel lehessen rá állni. Mindenesetre volt egy elkülönített rekesze is, olyan, mint egy fiók, de ezt csak napok múlva fedezték fel. Addig a polcok sarkaiban töltötték az éjszakát. A sok zug közül egyelőre nem tudtak választani, váltogatták a helyüket; úgy érezték, mindegyik egyformán alkalmas, hogy birtokba vegyék. A bőséges táplálkozás nemcsak az állandóság érzésével párosult bennük, hanem hanyag otthoniassággal is. Szinte tobzódtak a bizonytalanságban, hogy bármelyik zugban megaludhatnak. S ugyanakkor az önállóságuk is megnövekedett. A pincében folyton egymás mozdulatát lesték, most mindegyiküknek megvolt a maga külön útja; sőt, külön hangja is. Hol tompábban, hol élesebben kis füttyöket kevertek cincogásukba, ami leginkább lágy trillázáshoz hasonlított. Máskor meg halk horkantást, csettintést vegyítettek bele, de olyan technikával, hogy mind az ötükét meg lehetett különböztetni. Mintha minden veszély megszűnt volna, ezt sugallta a kék félhomály. Az ajtó ritkán nyílt ki, és akkor is zörejek előzték meg. És nem zúdult le se fehér, se fekete por.

Jelenlétüket egy elmozdított befőttesüveg árulta el: zörgőse száradt morzsalék hullott le róla.

A fölfedezés után a házaspár gyorsan becsukta a kamra ajtaját. A padló reccsenései azonban sejtették, hogy nem távoztak messze, rövidesen ismét be fognak nyitni, és néma mozdulatlansággal várják a kétségtelen bizonyosságot, az apró neszeket, a lelepleződést, ami indokoltá teszi az óvatosságot. És jogossá a védekezést. De semmi nesz nem hallatszott. Erre késpengével végigkocogtatták az üvegeket. Megrugdalták a polcok alját. A papíralátéteket zizegették. Ez sem hozott eredményt. Viszont kiderült, hogy nem egy egér garázdálkodik, hanem több, esetleg egy család. Egy családnyi egér pedig már olyan mértékű tenyészés, ami undorít. S undorodva továbbfolytatták a csapkodást, és még szélesebbre tárták az ablakot: ha kimennek, egyelőre elhárították a veszélyt – aztán majd kigondolnak valamit.

De egér ezúttal sem mutatkozott. Szorongva lapultak szanaszét, mind az öten másutt, holott legszívesebben együtt kuporogtak volna, egymás hasa alá dugva fejüket. Végül két csattanás hallatszott: az ajtót is, ablakot is rájuk csukták.

Kis idő múlva halk, egyforma cincogással jelt adtak egymásnak, és a legfelső polcon összepréselődtek, akkora helyen, mint két gyufáskatulya. Nem is mozdultak addig, míg újra nem nyílt az ajtó. Akkor érthetetlen sietséggel átfutottak egy másik sarokba, s lábuk alatt megzörrent a papír. Ezt a neszt már jól lehetett hallani. Egy pillanatra újra szóba került, hogy talán mégis próbálják kihajtani őket, de letettek róla. Most már a fogó mellett döntöttek. Egy fél dióval feltámasztott virágcserepet állítottak az asztalra, majd minden föllelhető élelmiszert letakartak üveggel. S ami a vasrúdon lógott, zsineg helyett vékony drótra fűzték fel.

Aztán csöndben maradt a kamra egész másnapig. És a csönd ismét bizakodóvá tette őket. Járták külön útjaikat, füttyögtek, s még jobban is érezték magukat, mint eddig: az ablak csukva volt, nem volt annyira hideg. Jóllakottságukban az sem tűnt fel rögtön, hogy minden ehetőt üveg borít. Megelégedtek a papírrágcsálással, a rágcsálás enyhíti a szomjat. A fél diót csupán megérintette egyikük, mire a cserép lekoppant, de lomhán. A hasas nőstény egyszerűen nem értette, hová tűnt olyan gyorsan a dió.

Másnap újra kezdődött a csapkodás; a kamra ablakára dróthálót szegeltek föl.

De előbb megvizsgálták a virágcserepet. Óvatosan fölemelték egy alája csúsztatott papondeklivel,¹ és kivitték a végére. Csalódást okozott. De még így üresen is gyanút keltő volt. Mintha lett volna benne egér, csak éppen már nincs. Megszökött volna? Nevetséges. Mégsem lehetett nevetni rajta. Furcsa tartózkodással helyezték vissza az asztalra, mint egy fertőzött csészét, amit bár kimostak – mégsem lehet tudni.

A drótháló felszerelése sokáig eltartott. A hely is szűk volt, az ajtót se hagyhatták nyitva, nehogy kiszökjenek az egerek az előszobába. A szögecsék folyton lepotyogtak a földre. A könyök, a csukló minduntalan beleütődött az ablakfába. A drótháló szegélye, mint a tű, szúrta, s behasított a köröm alá, szopogatni kellett a kibuggyanó vért. De kárpótolt a gondolat, hogy a háló tökéletes megoldás lesz. A kamra szabadon szellőzhet, s még egy bogár sem hatolhat be. És egy egér sem távozhat már. Csak mielőbb vége legyen a hajszának, aztán már nem kerülhet sor ilyesmire. Gyorsan és végérvényesen. Tulajdonképpen így humánus. Addig már takarítani sem érdemes, majd utána. Utána rend lesz és tisztaság. Iszonyú, hogy mindenütt ott a nyomuk; ahol nem is látszik, ott is a piszkukat sejteni. És a bűz. A takarításszag olyan, mint a tiszta lelkiismeret.

Az egereket megviselte az órákig tartó zaklatás. Csak sötétedés után merészkedtek elő. A zugok, ahol bújtak, már sokkal kevésbé látszóttak biztonságosnak. Tétován az ablakot is körbejárták. A háló meglepte őket. Érezték az éles levegőt, mégsem lehetett áttörni rajta. Nem mintha menekülni akartak volna, de kitapasztalhatták, hogy arra nem vezet többé út. Talán másfelé.

A két hasas nőstény éhezett meg legelőbb, de csak morzsányi törmeléket találtak. A cseréppel ugyanúgy jártak, mint előző nap: a dió eltűnt, mielőtt ehettek volna belőle. Üregre vágytak, egészen kicsi üregre, s egyre inkább fölhagytak az egyéni futkosással.

A hím ekkor fedezte föl a szokatlan formájú láda fiókrekesztét. És ez egyszerre lázba hozta őket. Még ösztöneik találékonyságát is meghaladta, hogy mért jobb ez, mint minden eddigi üreg. Jobb volt. S a kinti világból tekervényes folyosójárat vezetett hozzá. Azonnal megkezdtek a kibélelését. Tépték és hordták a papírszeleteket, a rongyszálakat, melyeket a krumplisládjában találtak. Három napig tartott a fészek elkészítése, s ebben a három napban alig zavarták

1 Kartonpapír.

őket. De nem is nagyon hallották a neszeket a fiókrekesz mélyén. Biztos fedezék volt, téli, nagy alvásokra való.

Az üreg legbelsejébe a két nőstény fészkelte be magát. Egyre nehezebbükre esett a mozgás. Aludtak, kóvályogtak, majd újra elaludtak. A jóleső melegben a legkisebb morzsa is kielégítette őket. A cserépet azonban mindennap meglátogatták, makacsul bizakodtak, hogy egyszer mégis megkaparintják a diót. Mivel soha nem tudtak a közelébe férkőzni, egy idő múlva egyetlen tárgya lett érdeklődésüknek, óriásinak sejtették és kimeríthetetlennek. Ha ezt a fészekbe cipelhetnék, talán ki se bújnának tavaszig. De azért már az öreg hím is a kényelmesebb utat választotta, hogy megközelítse: az asztal lábán már nem tudott fölkapaszkodni, visszacsúszott a gyöngeségtől. Ettől egyszer váratlan örvényes vett erőt rajta. Cincogásával úgy fellármázta társait, hogy végül mind fölvészorogtak az ablakperemre, és vadul kaparták a hálót. Megfeledkezve a fészekről, eszeveszetten ki akartak törni. Majd váratlanul ismét elcsöndesedtek és visszavonultak. Csak a legkisebb nem. A futkosás ingere nem akart elcsitulni benne, egyenesen a cseréphez rohant, és belekapott a fél dióba. A dió félrerepült, ő meg a cserép alatt maradt. Egész éjszaka ott hevert az asztalon a dió, veszély nélkül ehettek volna belőle, de társai nem mozdultak ki reggelig. Akkor pedig már késő volt, a cserépet kivitték a vécére, dióstul. Az egérkölyök döglötten hullott ki belőle. Ráhúzták a vizet. Még akkora sem volt, mint egy spulni cérna.

Ez az elképesztő kicsiség szülte a gondolatot, hogy más eljárást kell alkalmazni. Végre is, ki tudja, hány van belőlük? S ha mind ilyen apró? Mindet külön várják ki, míg a cserép alá kerül? Ha nagyobb lett volna, talán nem is gondolnak a kénrúdra. A nagy test valahogy megfoghatóbb eredmény. Zsákmány, ami terítékre kerül. Így csak légycsapkodás, nincs vége-hossza. Egyszerre az invázió rémével fenyegetett ez a kicsiség. S hátha még kisebbek is vannak?

A méreg megbízhatatlan, hozzá se nyúlnak többnyire. A kénfüst viszont alapos és gyors. Kár, hogy eddig nem jutott eszükbe. Hogy biztos legyen a hatás, egyszerre két rudat gyújtottak meg a cserép tetején. Aztán kihordtak minden ételmet, és eltömítették az ajtót.

Az egerek sokáig nem éreztek semmit, a fészekbe nehezen szivárgott be a füst. Mikor orrukba hatolt a csípősség, ösztönösen egymáshoz dugták a fejüket. Így váraкоztak. Pár perc múlva aztán vakon kirohantak az elbarikádozott járaton – csak az egyik nőstény nem mozdult. De az se ijedségből vagy ravaszságból; csupán kimerültebb volt, mint a többi. A huszonegyedik napja felé közeledett, míg a másik nőstény csak a tizenötödik napja körül tartott.

Három társa kint különös változáson ment át. Először száguldvá köröztek a láda körül, majd felkapaszkodtak az asztalra, sorba mindegyik polcra, egész a legfelsőig, és mindenütt körözve keresték a fészek bejáratát. Ez a körözés lett minden tudományuk. És egyre féktelenebb erőt éreztek magukban. Ha egymáshoz ütköztek, azonnal haraptak, és nem engedték ki foguk közül a másikat, összegubancolódvá köröztek tovább. Aztán hirtelen, majdnem egyszerre bágyadtak el. Ahol utolérte őket a bágyadás, reszkető fejjel eldőltek, és egyre hosszabbra kezdtek nyúlni. Valószínűtlenül hosszúra nyúltak. Majd gyors rángásokkal leestek a polcra mind a hárman.

Nemsokára kinyílt az ajtó. A türelmetlenség, hogy mi lehet az eredmény, minden hasonló esetben sürget. A ritkuló füstben mindjárt szembetűnt a három hulla. A bejárat mellől azonnal felkapartak kettőt, de a harmadik beljebb feküdt, le kellett volna térdelni, hogy elérjék. Majd a következőre azt is – gondolták, s gyorsan becsukták az ajtót, hogy a bűz el ne áraszsa a lakást.

Csak órák múlva néztek be megint, kezükben egy kis karácsonyfagyertyával, amit a fáról emeltek le; a kávéfőző kicsapta a biztosítékot.

Elképedésükre a harmadik hullát fent az asztalon találták, megcsonkítva, félig lerágott fejjel. Tehát még élt az előbb, s azóta mászott oda. Sőt, vannak, amelyek túléltek a füstöt! Ez a fordulat otrombává tette a küzdelmet. Azt a tűnődő sajnálatot mérgezte meg, ami az egész műveletet végigkísérte, a cseréptől a kénrúdig. A sajnálat egyszerre bosszúsággá, dühvé változott bennük. De már nem határoztak semmi újat, este volt. Majd holnap.

A harmadik nőstény ezen az éjszakán érzekelte először, hogy mi az egyedüllét. Eddig csak meg-megfogyatkoztak, ami közömbös. Most ő volt az egyetlen egér a földön. S már nem bújt vissza a fészekbe. Kiült a drótháló mellé, az ablakperemre, és egész éjszaka ott ült. Reggel ott találták megfagyva.

Most már csak azt kellett megállapítani, hogy nincs-e több belőlük. S egy friss sajt darabot hagytak az asztalon. Ha lesz rajta rágcsálásnyom, újabb kénrudat kell gyűjtani; ha nem lesz, melegíthetik a szódás vizet.

Újév másnapján került sor a takarításra. Ekkor fedezték fel a fészket is. Nem akartak hinni a szemüknek: kétlapátnyi rongy- és papírszemetet ráztak ki a ládarekeszből. Még egy vendégnek is megmutatták. Iszonyú. Ezek aztán jól felkészültek a teelésre! Itt akartak kölykezni. S az öt közül legalább három nőstény volt – legalább három!

Ez a téma napokig foglalkoztatta őket. Elképzelték, hogy mi történhetett volna. Még számításokat is végeztek. Nász után húsz-huszonnégy napra hat-nyolc kölyköt szül a nőstény. És évente ötször-hatszor szül. Így egynek az utódai megközelítik a harmincat. És a hat-nyolc utódnak legalább a fele nőstény – és azok megint csak ugyanúgy... Nem is lehet végiggondolni, csak lerajzolni, mint a családfát. Aztán már rajzolni se lehet, csak absztrakt jegyekkel jelölni, számokkal, melyeknek mindegyike él, és még tovább osztódik. Geometriai progresszió.¹

Igen, ez az. Geometriai progresszió. S egyszerre, mint valami váratlan, talált kinccsel, úgy dobálóztak ezzel a kifejezéssel. S vele a tiszta lelkiismeret egyensúlya is helyreállt, cáfolhatatlan matematikává finomult.

(1958)

1 Mértani sorozat.

IV. A KÖZELMŰLT MAGYAR IRODALMÁBÓL

SZILÁGYI DOMOKOS

(1938–1976)

Takarják be nagyapát

*Noé pedig szőlőművelő kezdé lenni, és szőlőt
ültete. És ivék a borból és megrészegedék és
meztelenen vala sátra közepén. Khám pedig ...
meglátá az ő atyjának meztelenségét, és híriül adá
künnlevő két testvérenek. Akkor Sém és Jáfet
ruhát ragadván, azt mindketten vállokra veték és
háttal menve takarák be atyjok meztelenségét, s
arccal hátra meg sem láták atyjok meztelenségét.*

(Mózes, I. 9, 20–23)

Ó, szüzek szüze, iramodj, futamodj, szaladj, rohanj rohanvást,
tapicskolj a februári enyhületben, agg égerek, aszott fenyvek alatt,
hagyd magad mögött a várost, keresztül-kasul közös és, persze, hasznos érdekekkel, szerelmi
titkos játékokkal s pofozkodással olykor,
fuss az agg fenyvek, aszott égerek alatt, a sárban; mert, lám, sáros a halálba vezető út,
fuss, mert a főorvos már a folyosón hisztizik, hogy aszongya: – Kortizonadta, a betyár
mindenségit, hova lett a mentőszekrény kulcsa! –,
s Rózsika nővér épp most keres, reménytelenül, vénát nagyapa karján, kezefején,
s nagyapa hallgat, mert beszélni nem tud, de tudja, hogy ki-ki tartozik egy halállal, és hogy
sáros a halálhoz vezető út,
s nagyapa hallgat, nagyapát katéterezik, s néha elsírja magát, mert talán eszébe jut, hogy
legtöbb, amit ember elérhet: hogy hiányzik.
És rohanvást rohanván jöve a szűz, Nebáncsvirág nevezetű,
és végiglihegett a folyosón, kórtermek ajtaja előtt, hol ágytálak búzlóttek, katéter kanyargott,
pisis nagyapákat tettek tisztába rózsikanővérek;
lihegett a leányzó s csattogott, mint szófogadatlan kölyök, ki le nem vetkezik az X-sugarak
előtt, s röntgen-képén inggombok kereklenek,
és végigcsattogott a szűz, s a hetesbe nyitván, látá nagyapát, ki meztelen vala; talán melege
volt, talán tisztába akarták tenni, mint a csecsemőt; talán csak nem bírta magára húzni a
takarót béna kezével;
és benyitván a szűz, visszariadott az ő nagyatyjának meztelenségétől, és rohant rohanvást a
folyosóra, s kiáltva kiáltott:
– Kedves nővér, takarja be nagyapát!
– Takarja be maga!
– Nővér drága, takarja be nagyapát!

– Na és? Magának is hozzá kell egyszer szoknia.
 – Bácsi kérem, takarja be nagyapát!
 – Menjen, leánka, a n é l k ü l maga sem volna a világon!
 És rohan a folyosón és könyörög, hogy takarják be nagyapát,
 és rohanunk és könyörögünk, hogy takarjátok l e nagyapát,
 t a k a r j á t o k l e n a g y a p á t,
 mert nagyapa már a sáros úton ballag,
 mert nagyapa már túl sokat tud a jövőről,
 mert nagyapát l e k e l l takarni,
 LE KELL TAKARNI,
 mert csak születünk még, és nekünk szemérmetlen a szemfedő, l e t a k a r n i k e l l
 nagyapát, hogy többé sose látsszék,
 mert hiába várja útja végén a szemfedő, mely szemérmetlenül föllebben, és túl sok a vád
 alatta,
 jaj, takarjátok le nagyapát,
 jaj, takarjátok le,
 jaj, nagyapa, hát nem azt hitted te is, hogy eszme nélkül értelmetlen az értelem, és eszmény
 nélkül világtalan a világ,
 jaj, szüzek szüze, iramodj, futamodj, szaladj, fuss, rohanj rohanvást és kiálts,
 és kiáltsd:
 Jaj, takarjátok le nagyapát,
 jaj, takarjátok le,
 jaj,
 jaj,
 és rohanvást rohan, jajgatván, szüzek szüze, míg a nap leáldozik, „és megjön ő hozzá a
 galamb estennen, és ímé, leszakasztott olajfalevél vala szájában.” (Mózes, I. 8, 11)

(1967)

NAGY GÁSPÁR
(1949–2007)

Öröknyár: elmúltam 9 éves

Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír

NIncs sehol

a sír

a gyilkosok

a test

se I T T

NIncs sehol

a test

se O T T

a csont

a gyilkosok

NIncs sehol

a csont

(p. s.)

egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI !

(1983)

LATOR LÁSZLÓ (1927)

Fa a sziklafalon

Vajon a lét hány millió magot
tékozolt el, míg megfoghatott
a függőleges szikla-szahara
kőszörnyei közt ez a satnya fa?
Micsoda szeszély börtönözte be
mostoha sorsa kényszereibe,
parancsaival és cseleivel
hogyan nyomta, gyúrta, kanyargatta fel
a csökönyös, fortélyos akarat
a puhacsontú vékony sudarat?
Fekete kérgén a mindennapi
küzdelem csontig ható nyomai:
nagy hegek, tarjagos daganatok,
megcsökött, kifícamodott tagok,
de a rémület görcs-bogaival
felesel a szökőkút-ívü gally,
szövevényes hasadékokon át
csavarodnak, furakodnak tovább
drótkeménnyé vadult gyökerei,
mohó kínnal-gyönyörrel szívni ki
a nedvet, a sovány sókat a kő
elmeszesült hajszal-csőveiből,
s rostjaiban hangtalan ekrazit
halmozódik, szétvetni rügeit,
és ága-lombja a forrástalan
ragyogás habzó áramaiban
fürdik, a vad, sistergő sugarak
a pórusain átáramlanak:
nyomorékul is tudja még a lét
tagolatlan tűz-homály örömét,
a kőmarkú pokol s a könnyű űr
közt remegő vezetékekül feszül,
melyben pillanatonként összecsap
az üdvözült gyönyör s az iszonyat,

s magával folyvást vitatkozva, a
kettőt egyszerre kell mondania.
Micsoda jel a bibliai szikla
vörhenyes sivatagába hasítva,
zsugori biztatásul belevetve
az özönvíz utáni döbbenetbe!
Kiált minden gyötrött gyökere-ága,
mondhatatlan szépsége-árvasága!

(1964)

BODOR ÁDÁM
(1936)

Melissa Bogdanowitz lábnyma

Szüts Miklósnak¹

Mindig is kerültem a feltűnést, most ráadásul tudván, hogy egyszerű emberekkel lesz dolgom, áruhában, szegény vízvezeték-szerelőnek öltözve, a semmitmondó Edward Mardirosz álnéven utaztam Visna Jablonicára. Egy régi újsághirdetés csábított oda, miszerint befektetőt keresnek a végóráit élő városkába, valakit, aki képes lelket lehelni egy haldokló településbe. Megtudtam, egykor tipp-topp kis rakétakilövő üzemelt a közeli erdőben, ám amint beköszöntöttek a langyos békeidők, és a silókat kiürítették, a hajdan virágzó városka sorvadásnak indult.

Bizony, nem kis időbe telt, amíg a térképen rábukkantam az eldugott helysége, mit is mondjak, jó hetven kilométernyire volt az amúgy is világvégi Ökörmezőtől, benn a Hucul² Kárpátok kellős közepén, a Burkuj Ignatyevics-Igfon nevét viselő erdőben, de hát – bizakodtam – általában csodák is ilyen helyeken történnek. Mint befektetőnek ugyanis pénzem nem sok volt, azt viszont elmondhatom, rettenetes tettvágy motoszkált bennem. Levelet írtam hát a helyi hivatalosságoknak, hogy amennyiben eleddig nem állt be sorsukban kedvező fordulat, szívesen tennék egy diszkrét helyszíni szemlét, a település jövőjét megbeszélendő. Választ, egy rövid lebeszélő levélkét Melissa Bogdanowitz alprefektus asszonytól kaptam, amelyben arról értesített, hogy ajánlatom kissé vicces, hiszen a hirdetést jó évtizeddel korábban adták fel, azóta reménytelen sorsukba beletörődtek, és mivel aligha létezik erő és akarat, amely őket talpra állítaná, legjobb hát mentükre hagyni a dolgokat. Mégis, a gondos zsinórirással rótt elhárító sorokból, de még egyenként a nőiesen teltecske betűkből is valami szemérmetlen hívogató áradt, valami ilyesmi: „azért, ha kíváncsi lennél, és egy kis kalandra vágysz, gyere, nem bánod meg”. Ráadásul a menta illatú levélpapír jobb felső sarkába golyóstollal egy buja liliom volt rajzolva, különös figyelemmel a nemes virág kihívó feslettségére. Én sem vagyok fából: elképzelttem mindjárt a feladót, amint ül méltóságteljesen karosszékében, mint egy feszesre föl-fújt gumibaba, teljes alprefektusi díszben. Melissa Bogdanowitz! Egy napot mindenképpen megér az életemből – ábrándoztam –, talán többet is, ha megérinthezem párnás kis kézfejét, mondjuk, vadszőlő susogása közepette, kúriája hátsó lugásában, egy pusztuló város közepén.

Útra keltem hát, és mint ahogy ez már a mi berkeinkben szokás, úgy gondoltam, legjobb lesz, ha a lakosság előtt félig-meddig inkognitóban, mesterembernek öltözve fogom kítapasztalni a terepet.

Közel az úti célhoz, ahol még utoljára útbaigazítást kértem, szándékomról többen is lebeszélni készültek, a buszsofőr, ha jól emlékszem, még keresztet is vetett, amikor arra kértem, tegyen le a jablonicai révnél, hogy onnan, mint egyszerű iparos, gyalogosan tegyem meg a hátralevő utat a városkáig.

1 Szüts Miklós (1945) festőművész és tervezőgrafikus, Bodor novellája a művész egyik katalógusában szerepel.

2 A Hucul Kárpátok a mai Ukrajna nyugati részén élő hucul népcsoportról kapta a nevét.

Városka? Ez igencsak túlzás. Jablonicának, amikor én oda érkeztem, már csak négy kurta utcája volt, teljesen körülölelte a sűrű és áthatolhatatlan vadon. Úgy tűnt, az erdő a kerítések mögött valósággal lesben áll, és amint a lakók kihálnak egy-egy házból, vagy éppenséggel világgá mennek, a lombok indulatosan benyomulnak az udvarra, az elhagyott falak közé. A Burkuj Ignatyevics-Igfon nevű erdő homályával, rettenetes titkaival, az elhagyott rakétasilók dermesztő csöndjével, éppen elnyelni készült Visna Jablonicát. A fene gondolta, hogy ilyen helyen még emberek élnek. Hamarosan megtudtam, szám szerint nyolcan.

Késő délután érkeztem, amikor más helyütt még a szerényebb porták előtt is a senyvedő hagyma illata kóvályog, de itt most csak annak a büröknek a fojtó szaga kísértett, amelyet tulajdon bakancsom taposott szét a kövek között, a néptelen és gyomos főutcán. Seholy lélek, a teljes lakosság szundított, túlvilági hortyogástól remegtek a csukott ablakok. Az al-prefektúrán is, – kopott, széljárta szerény faépület volt, roskatag tornáccal – mivelhogy Melissa Bogdanowitz is éppen aludt. Valami helybéli hátramoszdítóra számíthatott, mert kopogtatásomra álmittasan, gyűröten és kócosan nyitott ajtót, ám majd hanyatt vágódott, amikor megtudta, hogy személyesen az eltanácsolt befektető vagyok. Hogy magára kapjon valamit, az ajtót becsukta, de későn, mert én közben már megpillantottam csupasz, gömbölyded vállát, amely mint kis égítest világitott a szoba éjszakájából, azzal a fura vajszínű, viaszos derengéssel, amely azokból az asszonyokból árad, akik kívánatosak bírnak maradni egészen a halálos ágyig.

De hiszen megírtam! – hallatszott rosszálló dörmögése a csukott ajtó mögül –, mi ütött magába, hogy tanácsom ellenére mégis eljött?

Gondoltam, csak találunk valami közös témát, suttogtam a kulcslyukon át. Vagy levele sarkába nem maga rajzolgatott virágszirmokat? Nem hinném, hogy félreértettem volna.

Közös témánk magával, nekünk, kárhozottaknak?

Amikor jó kis idő elteltével végre előkerült, ma már divatosnak éppen nem mondható, földig érő, elől mélyen kivágott homokdrapp lenvászonruhát hordott, amely keresztül-kasul lila selyemszalagokkal volt kivarrra, ezeket pedig fényesre csiszolt fekete ékkövek szegélyezték. Haját, amely korábban kócos, őszes kazalnak tűnt, most frissen fésülten, kékesfeketére festetten, kontyba kötve hordta, homlokát pedig, mint egy indiánnak, selyempánt fogta át. Ehhez a díszes maskarához nem éppen illő, meglehetősen elnyűtt, kitaposott, bőrpántos szandált viselt. Amúgy minden a helyén, kissé telt, selyembőrű, jó karban lévő, ötvenes, hervadó, bánatos virág – pont az esetem. De ő mintha nem is lenne erényei tudatában, szelíden tovább korholt.

Mondhatom, kínos helyzetbe hozott, uram: megírom áperté,¹ hogy a dolog nem aktuális, erre betoppan hívatlanul. Legalább megmoshatnám a lábát, mint ahogy a messzi vándornak szokás, de hát minékünk már vizünk sincsen. Ez a rohadt erdő az utolsó cseppig mind felissza előlünk.

Víz? Azzal nem lesz gond, morogtam.

Visna Jablonica megmaradt négy utcácskája a poros piactéren találkozott. Közepén állt a szikkadt városkút, mögötte, ahol a nap épp lenyugodni készült, a Szent Vaneliza kápolna. Sisakján lekonyulóban volt a kereszt, fedele beomlott, kapuját elborította a gyom, küszöbéből néhány fiatal nyírfa ágaskodott, falai mentén az alkony kósza fényeiben a pusztulás apró porfelhői kóvályogtak.

1 Nyíltan.

Fog ez menni! Meglátja, hamarosan mihez kezdünk itt mi ketten.

Ezzel a térre invitáltam – unottan, kissé pihegve követett –, körbe is jártuk a csöppnyi Szent Vaneliza kápolnát. Ha olykor megálltunk, tekintetem dundi kis nyakán felejtettem, de csak annyi ideig, hogy figyelmességemet ő is észlelje. Ennyi, nem több, csak ne ajtóstól a házba! Én most nemsokára elköszönök, gondoltam, ő pedig magányosan kis nyoszolyájában, majd földolgozza a rövid látogatást, és dobogó szívvel visszavár.

Ha nem tévedek, valami huncutság motoszkál a fejében, jegyezte meg gyanakodva. Ezek a mai fiatalok...

Úgy van, pont azon töprengek, mit hozzak ajándékba kismagysádnak, amikor pár nap múlva műszaki elképzelésekkel, és egy kisebb költségvetéssel ide visszatérek. Kívánjon valamit, nos, ki vele! Valamit, amit jó szívvel elfogadna egy őszinte tisztelőjétől.

Valami azt súgja nekem, maga ide nem fog visszatérni. Egyébiránt, ami azt illeti, ha nem túl zsenáns,¹ egy új szandálra lenne nagy szükségem. Nézze, ez itt teljesen kifeslett a varrások mentén. Cipészünket az elmúlt tavasszal temettük.

Túl van beszélve. Csak tudnom kellene, hányas legyen.

Hát, énnekem arról fogalmam sincs. Itt Jablonicán még nem vezették be az efféle lábszámozást. De esetleg körberajzolhatom egy darab papíron ceruzával.

Ugyan, még mit nem! Nézze csak. Ezzel elővettem patyolattiszta, vajszerű vászon zsebkendőmet, leterítettem a Szent Vaneliza kápolna lépcsőjére, szépen kisimítottam. Átfogtam Melissa Bogdanowitz langyos bokáját, saját kezűleg megoldottam rajta a szandál pántját, majd lábfejét óvatosan a zsebkendőre helyeztem. Nézze csak. Még hogy papír, ceruza. Hol élünk, az őskorban?

A zsebkendő vásznán, ott maradt talpacskája finom lenyomata, a domborulatok valamennyi sejtelmes árnyalatával. Halvány rózsaszínűen, meg drappocskán, és valami hasonlóan titkos anyagból, mint a bőre. A kényes kis női talp, ahogy mifelénk mondják: kis világminőség, madame Melissa Bogdanowitzé. Meglebegtettem orra előtt, s amint megszáradt, óvatosan összehajtogatva zsebembe rejtettem.

Még tébláboltunk ott egy keveset, miközben a tér túlsó felén egy emberke, noteszába lázasan körmölgetve fel-alá sétálgatott. Egy olyan alacsony, sápadt, köpcös, göndör hajú, orvosságzagú. Szürke nadrág, zöld pulóver, sárga vatta a fülben.

Ki a kis manusz? – érdeklődtem.

Ő Akimofte elvtárs, a körzeti megbízott. Máskülönben írnok és tollnok, városunk történetét hagyná az utókorra.

Hát most majd lesz mit körmölnie, kuncogtam, most aztán tutira mehet. Köhintettem néhányat, és belekezdtem a mondókámba:

Nos, mit szólna hozzá, ott lenne a gépkocsi parkoló, mindjárt mellette pedig egy takaros kis vendégház, amelyet a kívánalmaknak megfelelően fokozatosan bővítenék. Oda pedig, a kápolna bejáratához kellene egy olyan mini-market- féleség, szuvenírből gazdag, és vonzó kínálattal, ahol a gyógyult betegek majd kedvükre bevásárolhatnak. Hogy miféle betegek? Hát a mi kis betegeink, akik majd ide zárandokolnak, hogy igyanak a Szent Vaneliza-kápolna gyógyító vizéből.

1 Kínos.

És hogy lássa, nem a levegőbe beszélek, a pusztuló város reménytelen csöndjében, amelyet át- meg átszótt a légyzümmögés, csurranás hallatszott, a frissiben előbuggyant forrásvízé. A Szent Vaneliza-kápolna küszöbén megcsillant egy kristálytisztá vízér, tétován, gyémántos csillogással kanyargott elő a gyommal benőtt kapu alól, elcsörgedezett a kőlépcsőn, aztán a kövek között erőre kapott, és a tér lejtését követve már harsogva tört a völgy mélye felé.

Hát ez bizony nem semmi, bólogatott elismerően Melissa Bogdanowitz. Láttam én mindjárt, valamiben igen nagy elszántsággal töri a fejét. Most mégis, nagyon szépen kérem, azonnal állítsa el.

Nem tudom, feleltem, ahhoz sajnos nem értek. Fogalmam sincs, hogy kell.

Elég baj, meredt maga elé szomorúan. Völgyünknek nincs lefolyása, mivelhogy kijáratát masszív gát zárja el. Anno dacumál¹ gondjuk volt rá, hogy vészhelyzetben földalatti ciszternákból el lehessen árasztani a silókat.

Ez bizony pech. Ilyesmire álmomban nem gondoltam...

Az ám! A maga kis gyógyvizének köszönhetően minket órákon belül el fog lepni az ár.

Sorry, végtelenül röstellem. Becsszóra nem akartam.

Hullámsírra mi sem számítottunk. Ezért is, most menjen szépen. Isten vele, ne vegye zokon, ha magára hagyom. Sietek körzeti megbízottunkkal megbeszélni az előállt helyzetet.

A mindenségit! Ez bizony, nem jött össze. Ha nem, hát nem. Néztem utána, lágyan elringó farának, aztán elindultam én is a poros úton, kifelé a településről. Hátha elérem még az esti buszt.

Már az utolsó dűledező házaknál jártam, amikor utolért a szorgos kis írnök-tollnok, Aki-mofte körzeti megbízott.

A jegyzőkönyvet fogalmazzuk, lihegte, igaz, uram, hogy magát Edward Mardirosznak hívják?

Nem, feleltem színlelt csodálkozással, nem igaz. Tényleg nem volt igaz, hiszen nekem az Edward Mardirosz az álnevem volt. Az igazi? Még jó, hogy nem a zubbonyomon viselem, mint a katonatisztek.

Az esti buszra a révnél miért, miért nem, aznap hiába vártam, így szabad ég alatt, egy dombtetőn töltöttem az éjszakát. Egy idő után csöndesen esni kezdett, egyhangúan pergett a faleveleken, ugyanazt a mondatot ismételve: – véget ért hát kalandos ifjúságod! – hallatán könnyeim is eleredtek. Lentről Visna Jablonicáról egy darabig még fölhallatszott a csurgó ereszek lágy, altató zsolozsmája, mígnem mindent túlharsogott a patak zúgása. Telt, telt a völgy, ahogy az alprefektusnő megjósolta.

Reggel a buszsofőr keresztet vetett, amikor megpillantott. Azért fölvelt, persze, hogy fölvelt, és elgurultunk a kies dombvidék felé. De jó is volt, bizony, estére végre megérkezni a kedves Klausenburgba,² ahol akkoriban napjaim tengettem. És felejteni, felejteni.

De én a feledéssel hadilábon állok. Valahányszor e szomorú kis história emléke megkísért, szívdobogva a térkép fölé hajolok, és lázasan böngészni kezdem. Nincs rajta semmiféle Visna Jablonica, nincs és nincs, mintha soha nem is létezett volna, teljesen eltűnt róla. Helyén kék foltocska van, olyan halványkék pacni, amilyennel a topográfusok a tavakat jelölik.

Csak ágyam fölött, otthonom falán őrzök azóta is egy képecskét. Egyszerű vászonkendő, fényezetlen, nyers fakeretben. Rajta keskeny rézlemez, mívesen vésett felirattal: *Melissa Bogdanowitz lábnyma, ismeretlen mester műve.*

(1992)

1 Egykor.

2 Kolozsvár német neve.

GION NÁNDOR (1941–2002)

Ezen az oldalon

[részletek]

Hívták a gyerekeket

A Keglovics utca csupán egy sor házból áll. Kisebb-nagyobb kertes házakból, a kertek egészen egy lapályos, füves rétig nyúlnak, ahol eső után mindig hatalmas tócsákban áll meg a víz. A házakkal szemben, a másik oldalon rozsdás drótkerítés húzódik, ott kezdődnek a temetők: a református temető, amelyet mindenki német temetőnek nevez, mivel a reformátusok majdnem mind németek voltak, és a zsidó temető. Pusztulásra ítélt temetők – nincsenek már sem németek, sem zsidók a városban –, legalább húsz éve nem hoztak ide egyetlen halottat sem, a sírokat benőtte a fű, a papsajt és a kutyatej, a szép márvány sírköveket pedig büdös juharfák vették körül. A zsidó temetőnek már a kapuja sincs meg, Romoda, az ácsmester ugyanis egy hideg téli éjszakán kiemelte a helyéről, hazavitte és feltűzelte. A német temető vaskapuja még áll. Ezt senki sem bántotta, mivel nem lehetett eltűzteni, a tartóoszlopok ugyan előrebuktak már egy kicsit, de azért még mindig szilárdan tartják a kaput, melynek a tetején ugyancsak vasból kialakított hatalmas betűk azt hirdetik, hogy „Feltámadunk”. A temetők mögött kis folyó kanyarog, nyáron mindig keskenyre zsugorodik, és megtelik békalencsével és zöld hínárral. A hínárban, ha nagyon meleg van, fehér hasú, apró halak döglődnek. A Keglovics utcabeli gyerekek ilyenkor lejárnak a folyóra, és a partra szórják a fehér hasú halakat. Nyáron sokszor még a temetőknek is döglött hal szaguk van.

A német temető vaskapujával szemben áll Romodának, az ácsmesternek a háza. A legnagyobb és a legszebb ház az egész utcában. Eredetileg kis, vert falú épület volt, de Romoda minden évben újabb szobákat épített hozzá, és a homlokzatát is kirakatta téglával. Az emberek csodálkoztak, nem tudták, miért van szüksége ekkora házra, hiszen Romoda egyedül élt, még csak vendégeket sem fogadott szívesen. De nem szóltak neki semmit, az ácsmester nem szerette, ha mások beleszólnak abba, amihez semmi közük. Opana, a nyugdíjas zsákoló egyszer megjegyezte ugyan, hogy egy asszonyra igazán szükség lenne abban a nagy házban, de Romoda ráförmedt, hogy törődjék a maga dolgával, és továbbra is gondosan szépitgette a házat. A ház előtt egy régen kidöntött görcsös akácfa hever, annyira görbe, hogy Romoda semmire sem tudta felhasználni, ezért csak levagdosta az ágait, és a törzset ott hagyta kint az utcán. Ezen az akácfán szoktak üldögélni esténként a Keglovics utcabeli férfiak: csöndesen beszélgettek, vagy éppen hallgattak és figyelték a sötétben settenkedő párokat, akik Váryék házába igyekeztek, ahol egy-két órára, ritkábban egész éjszakára szobát bérelhettek. Ezekről az egy-két órás szerelmekről néha csiklandós történeteket mesélt az öreg Madzsgáj, az egykori jegyző és Rozmaring Bandi, aki valamikor a környék első számú korhelyének számított. Ők mindketten Váryéknál laktak, ellátásukról a község gondoskodott – Váryné állítólag csinos összeget kapott értük minden hónapban –, így hát sok mindent tudtak az éjjeli látogatásokról, bár az egész dolog nem érdekelte őket túlságosan, utálták az egész Váry-házat; napközben

is legszívesebben Romoda háza előtt üldögéltek, az esti beszélgetéseket pedig alig várták. Általában hatan-heten szoktak összejönni esténként, ennyien kényelmesen elfértek a kidöntött akácán.

Aztán egy este nagyon sokan összejöttek. Még a hallgatag Váry is kimozdult otthonról, sőt eljött Berger, a feltaláló is, pedig ő, ha csak tehetne, messze elkerülte Romoda házát. Olyan sokan voltak, hogy nem fértek el az akácán. Ez akkor történt, amikor megjelentek a hídepítők: nagyszájú, hangoskodó emberek, már kora reggel lementek a folyóhoz, nevetve magyarázgattak egymásnak, és csakhamar megjöttek a traktorok is, vastag faoszlopokat és rengeteg deszkát hoztak. A traktorok hatalmas zajt csaptak, és ez szörnyen feldühítette a Keglovics utca lakóit, akik a hidat különben már előre is kimondhatatlanul utálták. A kis folyó, amely a temetők mögött éles kanyart vett, ez ideig elválasztotta őket a város többi részétől, megóvta őket mindenféle lármától és kellemetlenkedő idegentől. Jól tudták, hogy ha a híd elkészül, vége lesz a nyugalomnak, autók, traktorok és szekerek csörömpölnek majd végig a Keglovics utcán, és vastag por lepi be a juharfák leveleit.

Ezért is jöttek össze valamennyien akkor este Romoda háza előtt, türelmetlenül topogtak, de nem beszéltek, várták, hogy Romoda mondjon valamit, ilyen esetekben legtöbbször ő szokott dönteni. Most azonban ő is hallgatott, mereven nézett a folyó felé. Ott, ahova az építőanyagot hordták, most tűz égett, bizonyára az éjjeliőr melegegett mellette.

– Nagy felfordulás volt ma – nyögte ki végül is Kiss Kurányi, aki már nem bírta tovább a hallgatást.

Romoda még ekkor sem szólt semmit, végignézett azokon, akiknek már nem jutott hely az akácán, aztán felkelt, és elindult a német temető felé.

A többiek csodálkozva néztek utána, akkor ő visszafordult, és azt mondta:

– Valami ülőalkalmatosságot kell szerezni.

Erre Kiss Kurányi, Opana és Rozmaring Bandi is utána indultak a temetőbe. Lassan balagtak, a sírköveket vizsgálgatták, aztán megálltak a két legnagyobbnál. Szép, fekete márványból készült csúcsos sírkövek voltak.

– Ezt elvihetnénk – mondta Kiss Kurányi –, ezt, amelyiken azt írja, hogy Gizike Schladt.

A fekete márványba üveggel fedett kis ovális fénykép volt beépítve, Romoda egészen közel hajolt, és hosszasan vizsgálgatta.

– Nagyon fiatalon halt meg – mondta.

– És milyen szép halott volt – mondta Opana. – A legszebb halott, akit valaha láttam.

– Miben halt meg? – kérdezte Romoda.

– Nem tudom – mondta Opana. – Talán torokgyík vagy valami ilyesmi. Valami ilyesmit mondtak, amikor temetni hozták. Rengetegen voltak a temetésen, s mielőtt leengedték volna a gödörbe, még egyszer megnézhetette mindenki. Nagyon szép halott volt. Az arca fehér volt, és a szemei körül sötét karikák éktelenkedtek, de azért a legszebb halott volt, akit valaha láttam. Az emberek hangosan sírtak, és emlékszem, bejött a temetőbe a Modriék kutyája is, egy sárga, kócos szőrű dög, és egyszer csak úgy elkezdett vonítani, hogy az ember hátán végigfutott a hideg.

– Vigyük a másik sírkövet – mondta Romoda. – Beck Ervin városi tanácsos – olvasta hangosan. – Biztosan valami vén majom volt ez a Beck Ervin.

– Nem tudom, őrá nem emlékszem – mondta Opana.

– A Beck Ervint sokkal nehezebb lesz ledönteni – mondta Kiss Kurányi. – Vigyük mégis a Gizike Schladtot.

– Nagyon fiatalon halt meg – mondta Romoda.

– Kit érdekel az, hogy milyen fiatalon halt meg. Sokkal könnyebben elvihetnénk, mint a Beck Ervint.

– Fogd be már a szád! – mondta dühösen Romoda. Nekivetette a vállát Beck Ervin sírkövének, és mozgatni kezdte. A többiek hátrább húzódtak, és figyelték az ácsmester erőlködését. A súlyos márványtömb nehezen mozdult meg, Romoda fújta és izzadt, hallották, ahogy csikorogtatja a fogait, aztán egyszer csak eldőlt a sírkő.

Négyen is alig tudták megmozdítani, de azért elvonszolták, elgörgették Romoda háza elé, és most már mindenki leülhetett, és nyugodtan megbeszélhették a hídépítést. Jó ideig azonban csak szidták a traktorokat, a hídépítő munkásokat, meg azt, akinek egyáltalán eszébe jutott, hogy hidat kell építeni. Végül Romoda unni kezdte a fecsegést és kijelentette:

– Néhány mély árkot kell ásni az utcában, hogy a traktorok ne járhassanak erre.

– Vigán elmennek azok a kertek mögött is – mondta az öreg Madzsgáj.

– Ott hadd menjenek – mondta Romoda. – Az a lényeg, hogy ne jöjjenek az utcába. Utálom, ha itt zúgnak a házam előtt.

– Szerintem a híd a lényeg – mondta az öreg Madzsgáj. – Nem érdekes, hogy a traktorok merről hordják az oszlopokat, a híd mégiscsak fölépül, és akkor megette a fene az egészet.

– A híd még ráér – mondta Romoda.

– Fel kéne gyújtani az egész cókómókot! – mondta Rozmaring Bandi. – Csuda száraz oszlopokat és deszkákat hordtak össze, fél perc alatt elégne az egész.

– Esetleg meg lehetne locsolni egy kis benzinnel is – mondta Berger, a feltaláló.

– Ezzel még várhatunk – mondta Romoda. Felállt, és zsebre dugott kézzel járkálni kezdett.

– Szólni kell a gyerekeknek, hogy esténként menjenek el a folyó mellé a tűzhöz, és barátkozzanak meg az éjjeliőrrel.

– Az én fiaim már most is ott vannak – mondta Kiss Kurányi.

– Menjenek el minden este! – mondta Romoda. – A többi gyerek is menjen oda, és barátkozzanak az éjjeliőrrel. Most pedig ássuk az árkokat.

Másnap a traktorok nem tudtak végigmenni az utcán. A traktorosok káromkodtak, aztán a kertek mögé hajtottak, és a házakat megkerülve hordták az építőanyagot a hídhöz. Zúgásuk így is behallatszott az utcába, de azért aránylag mégis nyugalom volt, a por sem kavarodott fel, és a juharfák tiszta levelekkel zöldelltek a sírkövek közül. A híd azonban épülni kezdett. A folyó két partján elegyengették a talajt, aztán nagy csattogással leverték az oszlopokat.

A téglagyári munkások jöttek át először a hídon. Az oszlopok tetejére hevenyészve rászögeztek néhány szál deszkát, és a nagydarab Adamkóval az élen átimbolyogtak a víz fölött. Hatan jöttek át, köztük Dobre, a fűtő is, aki a Keglovics utcában lakott. Adamkó és a többiek az új Telepen laktak, és az épülő híddal nagyon megrövidült az útjuk. Jókedvűen mentek végig a Keglovics utcán.

Az utca lakói akkor este ismét valamennyien összegyűltek Romoda háza előtt.

– Utálom ezt az Adamkót – mondta Kiss Kurányi. – Rosszul leszek, ha végigkacsázik előttem azokkal a görbe lábaival.

– A reuma görbítette meg a lábait – mondta Szent János, a méhészt. – Évekig meztelen lábbal dagasztotta a sarat, amiből a vályogot csinálják. A hideg sár elintézte a lábát, néha már alig tud talpra állni. Úgy hallottam, hogy ki is fogják rúgni a gyárból.

– Akkor is utálok – mondta Kiss Kurányi. – Olyan vékony a hangja, mint egy szűz lánynak.

– És hogy visítózott negyvenötben – mondta Opana. – Felállt egy téglarakásra és visítózott, hogy „Miénk a gyár! Miénk a gyár!” Még tapsoltak is neki.

Csak az öreg Forgács Tamás bácsi mondta a pofájába, hogy: „Nagy marha vagy te, Adamkó. Nem lesz az a gyár sohasem a tiéd. Csak a munka. Az igen, a munka mindig a tiéd lesz.” De Adamkó csak röhögött és visítózott, hogy „miénk a gyár”. Most aztán még a munka sem lesz az övé.

– Ki fogják rúgni a gyárból – mondta Szent János.

– Nem biztos még, hogy kirúgják – mondta Dobre.

– Nem bírom nézni azokat a görbe lábait – mondta Kiss Kurányi. – Csináljunk már valamit azzal a rohadt híddal. Néhány nap múlva felrakják a padlót meg a korlátot is, és akkor már nem csak Adamkóékban gyönyörködhetünk.

– Fel kell gyújtani az egész cókómókot – mondta Rozmaring Bandi.

– Az oszlopokat már nem lehet felgyújtani, csak a deszkákat – mondta Opana.

– Az is megszakítaná őket egy időre – mondta Kiss Kurányi. – Mire kivizsgálják és megtanácskozzák a dolgot, elmúlik a nyár.

Várakozóan néztek Romodára, ő feszülten figyelt a folyó felé, ahol most is égett a tűz, amit az éjjeliőr gyújtott, és végül kimondta:

– Hívjátok ide a gyerekeket!

– Mi lesz, ha majd szorongatni kezdenek bennünket? – kérdezte Berger.

– Egész biztosan minket fognak gyanúsítani.

– Letagadni a csillagokat is az égről! – mondta Romoda. – Legfeljebb, ha már nagy baj lesz, a hülye Sebestyén gyerekekre kenünk mindent. Vele nem tudnak mit kezdeni.

– És az apjával? – kérdezte Berger.

– Le vannak szarva! – mondta Sebestyén, a hülye gyerek apja, aki ezúttal is tökrészezen ült közöttük. – Velem nem tehetnek semmit.

Ekkor felállt Dobre, közelebb lépett Romodához, zavartan megköszöri a torkát, és azt mondta:

– Azt a néhány szál deszkát, amit az oszlopokra tettünk, azokat jó volna meghagyni. Hogy legalább mi, téglagyáriak átjárhassunk.

– Látni sem bírom azt az Adamkót – dühögött Kiss Kurányi.

– Esetleg, ha rá lehetne kényszeríteni őket, hogy a kertek mögött járjanak – próbálkozott Dobre. Úgyet sem vetett Kiss Kurányira, Romodához beszélt.

– Rendben van – mondta Romoda. – Majd rákényszerítjük őket, hogy arra járjanak, amerre a traktorok is. De most már hívjátok a gyerekeket!

Azon az éjszakán nagy tűz égett a folyó mellett, még a Keglovics utcát is kivilágította.

A vadkacsák talán észre sem vették

Szent Jánosnak, a méhésznek a lánya, akit mindenki Szent Erzsébetnek hívott az utcában, meleg nyári délutánokon meztelenül szokott fürdeni a folyóban. Ott, ahol a temetők véget érnek – néhány méterrel lejjebb már a víz folyik –, sűrűn burjánzik az ördögcérna, az apró liláspiros virágokkal tűzdelt cserjék között lánzsalevelű ecetfák is nőnek, sőt a temetőből egy-két juharfa is eljutott odáig; így együtt eltakarták a folyót a Keglovics utca előtt. Ide járt fürödni Szent Erzsébet. Az ecetfák és a sűrű ördögcérnacserjék védelmében meztelenre vetkőzött, hosszú, fekete haját kontyba tűzte, aztán belépett a vízbe, lassan lépkedett a folyó közepéig, és amikor már csak a feje látszott ki a vízből, csöndben úszni kezdett. Elúszott egészen a folyó túlsó partjáig, ahol magasra nőtt a nád, és mindenféle vízinövények zöldellnek, a nádasban nyugtalan vadkacsák raktak fészket, de Szent Erzsébet olyan csöndesen, olyan nesztelenül úszkált, hogy talán még a vadkacsák sem figyeltek fel rá. Sokáig szokott fürödni a kis folyóban, többször is elúszott a nádasig meg vissza a folyó közepére, ott hanyatt feküdt a vízben, és az eget nézte. Aztán kiúszott a partra, az ördögcérna, az ecetfák és a juharfák védelmében megszártkozott és felöltözött. Felfrissülten és jókedvűen ment haza a német temetőn keresztül; amikor kilépett a nyikorgó vaskapun, mindig köszönt a Romoda háza előtt üldögélő két öregembernek, az öreg Madzsgájnak és Rozmaring Bandinak.

Egy napon már kora délelőtt három kisfiú: a két Kiss Kurányi gyerek és Bergernek, a felalálónak a fia sátrat kezdett építeni a temető végén burjánzó ördögcérnacserjék és ecetfák között. Nagy körültekintéssel fogtak hozzá a sátor elkészítéséhez. Bekúsztak a sűrű bozótba, kitépték az ördögcérnat, vagy öt négyzetméternyi területet megtisztítottak a cserjéktől, de azért dús sövényt hagytak a folyó felől és a temető felől is, az ecetfákat pedig nem is bántották. Azután botokat vertek a földre, a temetőben ágakat tördeltek le a juharfákról, az ágakat a földre vert botokra erősítették, és az egészet vastagon befedték gallyakkal, ördögcérnával és levelekkel. A földre is puha, zöld leveleket szórtak. Szép, kényelmes, árnyékos búvóhelyeket készítettek maguknak, az egész sátor ügyesen el volt rejtve a bozótok és ecetfák között, legfeljebb csak az fedezhette fel, aki egészen közel ment az ördögcérnacserjékhez.

Dél is elmúlt, amikor elkészültek a sátorral, és akkor észrevették, hogy az egyik közeli sírkő mögül a félhülye Sebestyén gyerek figyelte őket. A három kisfiú éktelen dühbe gurult.

– Ez a hülye mindent el fog rontani – mondta az idősebbik Kiss Kurányi gyerek. – Most odamegyek hozzá, és dagadtra pofozom. Addig pofozom, amíg el nem oldalog a közelünkből.

Az idősebbik Kiss Kurányi gyerek nem lehetett több tízévesnél, de azért hetente többször is megpofozta az esetlen, félhülye Sebestyén gyereket, aki legalább kétszer akkora volt, mint ő. Dühösen ment oda a sírkőhöz, és ráförmedt a félhülye Sebestyén gyerekre:

– Menj innen a fenébe! Azonnal takarodj innen, mert dagadtra pofozlak!

A félhülye Sebestyén gyerek riadtan forgatta a szemeit, két keze esetlenül lógott, és nem mozdult a sírkő mellől. Az idősebbik Kiss Kurányi gyerek kétszer pofon ütötte.

– Takarodj innen a fenébe! – sziszegte dühösen.

– Én is szeretnék bemenni a sátorba – mondta a félhülye Sebestyén gyerek. Még mindig nem mozdult, riadtan forgatta a szemeit, az arcán kétoldalt ott piroslott a kisfiú keze nyoma.

– Azonnal menj innen! – mondta az idősebbik Kiss Kurányi gyerek, és megint pofon ütötte.

– Szeretnék bemenni a sátorba – mondta a félhülye Sebestyén gyerek.

A kisleány egyre dühösebben pofozta, de ő meg sem mozdult, és folyton csak azt hajtogatta:

– Szeretnék bemenni a sátorba.

Végül is a kisleány fáradt bele a pofozkodásba.

– A fene egyen meg! – mondta. – Nem bánom, gyere oda, de ha csak egyetlenegyszer is meg mersz nyikkanni, dagadtra pofozlak.

– Nem fogok megnyikkanni – ígérte a félhülye Sebestyén gyerek. Az arca már teljesen kivörösödött a pofonoktól.

Négyen is kényelmesen elfértek a sátorban. Leültek a puha, zöld levelekre, lábukat maguk alá húzták, a sűrű ördögcérnacserjék eltakarták őket a folyó felől és a temető felől is, szótlanul, csendben várták Szent Erzsébetet, a méhésznek a lányát.

Szent Erzsébet aznap délután is fürödni ment a folyóra. Az ecetfák és az ördögcérna védelmében meztelenre vetkőzött, kontyba tűzte hosszú, fekete haját, aztán belépett a vízbe, és lassan elindult a folyó közepe felé. Ott úszni kezdett, nesztelenül úszott, a víz alig hullámozott körülötte, a nádasban fészkelő vadkacsák nyugodtan aludtak, nem is sejtették, hogy Szent Erzsébet ott úszik a közelükben. A folyó túlsó partján a házak között emberek kiabáltak, autók zúgtak, valahol rádió bömbölt, de mindez alig hallatszott el a folyóig, a vízben csend volt, Szent Erzsébet a hátán feküdt, és az eget nézte. Sokáig úszkált a folyóban, és amikor ismét a partra jött, a fiatalabbik Kiss Kurányi gyerek nem bírta tovább, halkán felsóhajtott:

– Nagyon szép... Ugye, milyen szép?

A bátyja a szájára csapott, a fiatalabbik Kiss Kurányi gyerek elhallgatott, és továbbra is lélegzet-visszafojtva figyelték Szent Erzsébetet. Ő meztelenül állt a parton, alig három-négy méterre a fiúktól, szárítkozott a napon, hosszú, fekete haját kibontotta, a bőrét egyenletesen halványbarnára sütötte a nap, semmi sem volt rajta, csak a nyakában egy vékony aranylánc, kis keresztel a végén, amit bizonyára a templomjáró apjának a kívánságára hordott. Később felöltözött, és a német temetőn keresztül hazaindult. Amikor kilépett a nyikorgó vaskapun, kedvesen köszönt a görbe akácán üldögélő két öregembernek, az öreg Madzsgájnak és Rozmaring Bandinak.

– Nagyon szép – mondta suttogva a fiatalabbik Kiss Kurányi gyerek, pedig Szent Erzsébet akkor már messze járt, beszélhetett volna hangosan is. – Ugye, hogy nagyon szép?

– És tiszta – mondta az idősebbik Kiss Kurányi gyerek. – Sohasem láttam még senkit, aki ennyire tiszta lett volna. Tiszta és szép.

– Tényleg nagyon szép – mondta Bergernek, a feltalálónak a fia. – Sajnos, elkurvult. Rozmaring Bandi azt mondja, hogy teljesen elkurvult.

Amazok hárman úgy néztek Bergernek, a feltalálónak a fiára, mintha nyomban a torkának akarnának ugrani.

– Nem igaz – förmedt rá az idősebbik Kiss Kurányi gyerek. – Ez nem igaz. Többet ne mondj rá ilyet!

– Váryékhoz jár – mondta Bergernek a fia. – Rozmaring Bandi azt mondja, hogy egy vilanszerelővel jár Váryékhoz, és hogy teljesen elkurvult.

Az idősebbik Kiss Kurányi gyerekeknek fehér volt a szája széle, remegett a hangja, amikor azt mondta:

– Ha még egyszer ilyesmit mersz mondani róla, dagadtra pofozlak. Megértetted? Dagadtra pofozlak!

– Én Rozmaring Banditól hallottam – szabadkozott Bergernek, a feltalálónak a fia. Fejét ijedten a válla közé rántotta.

– Rozmaring Bandi egy részeges disznó – mondta az idősebbik Kiss Kurányi gyerek. – Te hiszel ilyen Rozmaring Bandiknak?

– Lehet, hogy hazudik – adta be a derekát Bergernek, a feltalálónak a fia.

– Persze hogy hazudik. Aki ilyen tiszta és ilyen szép, az nem jár szobára Váryékhoz.

– Olyan szép... – mondta most is a fiatalabbik Kiss Kurányi gyerek –, olyan szép, mint Gizike Schladt.

– Ki az a Gizike Schladt? – kérdezte Bergernek a fia.

– Itt van eltemetve a német temetőben – mondta az idősebbik Kiss Kurányi gyerek. – Rajta van a fényképe a sírkövön. Opana azt mondja, hogy a legszebb halott volt, akit valaha is látott. Szép volt és tiszta.

– Virágot kéne vinni a sírjára – javasolta a fiatalabbik Kiss Kurányi gyerek.

A három kislány és a félhülye Sebestyén gyerek elmentek Gizike Schladt sírjához. Megtisztították a sírt a fűtől és a kutyatejtől, aztán nagy csokor fehér szegfűt és egy üres befőttesüveget hoztak. Vizet öntöttek a befőttesüvegbe, belerakták a szegfűket, és az egészet Gizike Schladt fekete márványból készült sírköve mellé helyezték.

Ettől kezdve minden délután a sátorban hasaltak, a sűrű ördögcérnacserjék között, és lélegzet-visszafojtva nézték Szent Erzsébetet, aki meztelenül fürdött a folyóban. És mindennap vittek virágot Gizike Schladt sírjára.

Egyik nap azonban felhők jöttek, eltakarták a napot, és erős szél kezdett fújni. Az elhagyott temetőben álló juharfák meghajlították ágaikat, és lobogtatták karéjos leveleiket, az ördögcérnacserjék összekuszálódtak, liláspiros virágaik a folyóba repültek, a kis folyó pedig hullámozott, sokkal gyorsabban folyt, mint máskor, elvitte messzire a virágokat, és a tarka vadkacsákat beűzte a nádasba. Aztán megeredt az eső, és esett egész nap és egész éjjel. A gyerekek a házakba húzódtak, és onnan néztek szomorúan a folyó felé.

Másnap reggel ismét kisütött a nap. Megszárította a juharfák leveleit, bevilágított az ablakokon, kicsalta az utcára előbb a két öregembert, az öreg Madzsgájt és Rozmaring Bandit, akik elballagtak Romoda háza elé, és leültek a kidöntött, görcsös akácfára, aztán a gyerekeket is, akik bementek a temetőbe, futottak a már felszáradt fűben a folyó felé, hogy megnézzék az ördögcérnacserjék közé rejtett sátrukat.

A vékony ördögcérnák a földre hajoltak, valaki sáros lábbal rájuk taposott, és a sátorban a puha, zöld levelek is sárosak voltak. Kétségbeesetten álltak a sátor előtt, gyanakodva néztek egymásra, aztán megint a besározott, zöld leveleket nézték, egyszer csak lehajolt a félhülye Sebestyén gyerek, és a levelek közül egy vékony aranyláncot emelt fel. Előrenyújtotta a kezét, az aranylánc a tenyerében volt, a három kislány pedig összedugta a fejét az aranylánc fölött. Végül is Bergernek, a feltalálónak a fia mondta ki:

– Szent Erzsébet nyaklánc.

Továbbra is mozdulatlanul álltak, fejüket összedugva a félhülye Sebestyén gyerek tenyere fölött. Nem merték felemelni a fejüket, és nem mertek egymásra nézni.

– A bűdös kurvája... – mondta egyszer csak az idősebbik Kiss Kurányi gyerek.

Most már Bergernek, a feltalálónak a fia is tűzbe jött.

– Itt hentergett valakivel a sátrunkban. Nem elég neki a Váryék szobája, idejön, és bemocskolja a sátrunkat. Biztos a villanszerelőjével bújt ide, nehogy megázzanak.

– A бүdös kurvája! – mondta az idősebbik Kiss Kurányi gyerek.

A fiatalabbik Kiss Kurányi gyerek sírva fakadt.

– Ne bőgj – mondta a bátyja. – Ne bőgj egy бүdös kurva miatt!

Kikapta az aranyláncot a félhülye Sebestyén gyerek kezéből, és a folyóba hajította. Aztán megragadta az egyik sátorkarót, és kirántotta a földből. Bergernek, a feltalálónak a fia a másik karót tépte ki a földből. A sátor teteje előrebukott, és rázuhant a puha, zöld levelekre. Kitördelték a többi karót is, belerúgtak a gallyakba és a levelekbe, és ők is keresztülgázoltak a földre hajlított ördögércnacsérjéken. A fiatalabbik Kiss Kurányi gyerek még akkor is az orrát törölgette és sírt.

Földre szórták a virágokat

Három kislány: a két Kiss Kurányi gyerek és Bergernek, a feltalálónak a fia szótlánul, villogó szemekkel állt Gizike Schladt sírja előtt. A magas, fekete márvány sírkő közepén, vastag üveg alól egy kis, ovális fényképről Gizike Schladt mosolygott; arcát beárnyékolta és megóvták a naptól a magasra nőtt juharfák levelei. A sírkő tövében vízzel megtöltött befőttesüveg állt, tele fehér szegfűvel.

Az idősebbik Kiss Kurányi gyerek lehajolt, kivette a vízből a szegfűket, a földre dobta őket, a befőttesüveget pedig a fekete márványból készült sírkőhöz csapta. Aztán mindhárman nekiestek a juharfáknak. Letépték a leveleket, letördelték az ágakat, teljesen lekopaszították a fákat a sírkő előtt; most már semmi sem védte meg a naptól Gizike Schladt arcát. Akkor hátráltak néhány lépést a gyerekek, zsebükből parittyát vettek elő és rengeteg apró kavicsot. A parittyákkal megcélozták a vastag üveggel fedett ovális fényképet. Az apró kavicsok hangosan koppantak a márvány sírkövön, és nagyon sok eltalálta a fényképet befedő üveget.

Mire a kavicsok elfogytak, Gizike Schladt már nem mosolygott. A vastag üveg annyira összeroppedezett, hogy nem is látszott ki alóla a kis, ovális fénykép.

Régi megható történet a félhülye Sebestyén gyerekről

Egy vasárnap délelőtt történt, még a nyáron, közvetlenül azután, hogy Szent Erzsébet elment hazulról, és hogy a három kislány parittyákkal összelövöldözte a Gizike Schladt ovális fényképét befedő üveglapot.

A félhülye Sebestyén gyerek bement a német temetőbe, és egyenesen Gizike Schladt sírjához tartott. Megállt a magas, fekete márvány sírkő előtt, és szomorúan nézte az összelövöldözött üveglapot, amely megrepedezve, telehintve az apró kavicsok nyomaival, csúnyán és üresen fehérlett, és eltakarta Gizike Schladt fényképét. Sokáig állt ott szomorúan a félhülye Sebestyén gyerek, aztán kitépett egy csomó füvet a sírkő mellől, és a fűcsomóval tisztogatni kezdte a megvakult üveglapot. Nagy buzgalommal dörzsölte, várta, hogy ismét kifényesedjék az üveglap, de az nem lett sem fényesebb, sem tisztább, hanem megzöldült a fűszálak-

tól. A fiú újabb és újabb fűcsomót tépett ki a földből, egyre elkeseredettebben dörzsölte az üveget, Gizike Schladt fényképe azonban nem akart előtűnni. Később leveleket szedett a juharfákról, azokkal próbálta fényesre csiszolni az üveglapot: a juharfák karéjos levelei darabokra szakadoztak a kezében, és kihullottak az ujjai közül. Szedett ő még kutyatejet is meg papsajtot; azokkal is dörzsölte, csiszolta az üveget, olyan hevesen, hogy sajogtak már a körmei, az üveglap pedig továbbra is üresen, fénytelenül éktelenkedett a fekete márvány sírkő közepében.

A félhülye Sebestyén gyerek akkor elment Romoda háza elé. A görbe akácfán ott ült az öreg Madzsgáj és Rozmaring Bandi, és mint minden délelőtt, ha szép idő volt, lehunyták szemüket, és süttették az arcukat a nappal. A félhülye Sebestyén gyerek elébük állt, és megkérdezte tőlük:

– Milyen volt Gizike Schladt?

– Kicsoda? – kérdezte Rozmaring Bandi.

– Gizike Schladt.

– Honnan tudhatnánk mi azt? – mondta Rozmaring Bandi.

– Szükségem lenne a fényképére – mondta a félhülye Sebestyén gyerek.

– Menj a fenébe! – mondta unottan Rozmaring Bandi.

– Kérdezd meg Opanát! – mondta neki az öreg Madzsgáj. – Ő tudja, hogy milyen volt, mert látta, amikor temették.

A félhülye Sebestyén gyerek akkor elment Opanához. Opana, a nyugdíjas zsákoló a konyhában ült, és krumplit hámozott a feleségének. Amióta nyugdíjazták, nem tudott mit kezdeni az idejével, naphosszat unatkozott, ezért örült, ha időnként segíthetett a konyhában.

– Mikor voltál a nőknél? – kérdezte a félhülye Sebestyén gyerektől. Valahányszor találkozott a fiúval, mindig ezt kérdezte tőle.

– Milyen volt Gizike Schladt?

– Gizike Schladt? Nagyon szép volt – mondta Opana. – A legszebb halott volt, akit valaha is láttam.

– Szükségem lenne a fényképére.

– Menj ki a temetőbe – mondta Opana –, és nézd a fényképét, ameddig akarod!

– Nem lehet – mondta a fiú. – Összelövdözték.

– Kik lövdözték össze?

– A gyerekek.

– Hát akkor nincs fénykép – tárta szét a karját Opana.

– Szükségem van a fényképére – mondta a fiú.

– Sajnálom – mondta Opana. – Én nem adhatok.

– Hol szerezhetnék egy fényképet?

– Nem tudom – mondta Opana. – Kérdezd meg valaki mástól. Kérdezd meg Romodától, ő a legokosabb az utcában.

A félhülye Sebestyén gyerek akkor elment Romodához. Romoda, az ácsmester kint volt az udvaron, és kerítésoszlopokat faragott. Nemcsak a házat, a kerítést is folyton javígtatta. Mikor meglátta a fiút, abbahagyta a munkát, és rosszkedvűen várta, hogy az megmondja, miért jött. Romoda nem szerette a látogatókat, és a félhülye Sebestyén gyereket is gyorsan le akarta rázni.

- Hol szerezhethetném meg Gizike Schladt fényképét? – kérdezte a fiú.
- Sehol – mondta Romoda.
- Szükségem lenne a fényképére.
- Miért pont hozzám jöttél? – kérdezte Romoda.
- Opana küldött – mondta a fiú.
- Opana leszokhatna már a hülye vicceiről – mondta Romoda, az ácsmester.
- Mondd meg neki, hogy máskor ne küldjön hozzám!

A félhülye Sebestyén gyerek akkor kiment az utcára, és Kiss Kurányiék háza felé indult. De még csak be sem léphetett a kapun, mert elébe állt az idősebbik Kiss Kurányi gyerek, és ráförmedt:

- Mit akarsz itt?
- Az apádat keresem – mondta a fiú.
- Mit akarsz az apámtól?
- Szükségem van Gizike Schladt fényképére.
- Micsoda?!
- Szükségem van Gizike Schladt fényképére.

Az idősebbik Kiss Kurányi gyerek teljes erőből pofon vágta.

– Takarodj innen a fenébe! – ordította. – Még hogy Gizike Schladt. Azonnal menj a fenébe, mert dagadtra pofozlak!

A félhülye Sebestyén gyerek akkor elment Szent Jánoshoz. Szent János, a méhész drótsapkával a fején, rámakat szedett ki az egyik kaptárból. A felbolygatott méhek mérgesen röpködtek körülötte, ő pedig óvatosan emelgette a rámakat, és gondosan ellenőrizte, hogy mekkora hordás volt az elmúlt vasárnap óta.

- Hol szerezhethetném meg Gizike Schladt fényképét? – kérdezte a fiú Szent Jánostól.
- Ne gyere ilyen közel, mert megcsípnek a méhek! – mondta Szent János.
- Hol szerezhethétek egy fényképet? – kérdezte a fiú.
- Hagyjál békében! – mondta Szent János –, látod, hogy dolgom van.
- Szükségem van Gizike Schladt fényképére.
- Gyere el máskor! – mondta Szent János. – Látod, hogy dolgom van.

Most menj innen, mert még jobban fellázítod a méheket! A méhek megvadulnak, ha idegen szagot éreznek a kaptárak közelében.

A félhülye Sebestyén gyerek akkor elment Váryékhoz. A hallgatag Váry a tornácon ült, feketekávé szürcsölgetett, és fáradtan emelte fel a fejét, amikor észrevette a fiút.

- Hol szerezhethetném meg Gizike Schladt fényképét? – kérdezte a fiú.
- Ki az a Gizike Schladt? – nézett rá csodálkozva Váry.
- Itt van eltemetve a német temetőben – mondta a fiú.
- Sohasem hallottam róla – mondta Váry.
- Szükségem lenne a fényképére.
- Menjél haza, fiam! – mondta Váry.
- Szükségem lenne a fényképére.
- Menjél szépen haza! – mondta Váry. – Menjél szépen ki innen!

A félhülye Sebestyén gyerek akkor elment Dobréhoz. Dobré, aki sokáig fűtő volt a téglagyárban, nemrégén borbélyműhelyt nyitott a folyó túlsó partján, vasárnap reggelenként is

dolgozott két-három órát, és ennyi nagyon is elég volt ahhoz, hogy összeszoruljon a gyomra a vendégek szájbúztól. Éppen akkor jött haza, az egész utat végigköpködté, de a gyomra még mindig olyan kemény volt, mintha téglával tömték volna meg.

– Menj innen, mert mindjárt leköplek téged is! – mondta a fiúnak.

– Hol szerezhetném meg Gizike Schladt fényképét?

– Gyorsan menj innen, mert leköplek!

– Szükségem lenne Gizike Schladt fényképére.

– Menj innen a fészkes fenébe, mert tényleg leköplek! – mondta Dobre, és megkeményedett gyomrát tapogatta. – Még éppen csak te hiányoztál nekem!

Így járta végig a félhülye Sebestyén gyerek az egész Keglovics utcát. Bement minden házba, mindenütt megkérdezte, hogy hol szerezhetné meg Gizike Schladt fényképét, mindenütt elmondta, hogy szüksége lenne a fényképre, de minden házból kizavarták, és a végén éppen olyan tanácstalanul állt egymagában, mint amikor elkezdte a kérdezősködést. Akkor visszament Gizike Schladt sírjához, ismét fűcsomót fogott a kezébe, és dörzsölni kezdte a megvakult üveglapot. Aztán a juharfák karéjos leveleit tépte le az ágakról, és levelekkel akarta fényesre csiszolni az üveget. És szedett ismét kutyatejet és papsajtot is... Végül pedig lement a kis folyóhoz, homokot hozott, hogy hátha a homokszemcsékkel sikerül eltüntetni a parititűk nyomait.

Mikor a körmei már nagyon fájtak, és az ujjai kisebesedtek, fáradtan leült a fűbe, és szomorúan nézte a fekete márvány sírkövet. A sírkő közepén, ahol valamikor Gizike Schladt mosolygott, csúnya szürke folt éktelenkedett.

(1971)

TANDORI DEZSŐ (1938)

Előkészületek és születésnap

Nevelőtanári munkaköröm az I. úti tanulóotthonban többnyire délelőttiemeimet tette szabaddá, ezekkel aztán nem sokat lehetett kezdeni, lévén hogy a „műszak” (kedd kivételével) délelőttben kettőkor kezdődött, és már déli egy órakor el kellett indulnom hazulról, hogy – többszöri átszállással – idejében kiérjek. Kedd reggel hatkor kezdtem, de elég volt fél hétre kimenni (ötör kezdtem, de elég volt fél hatra?), végigjártam a hálótermeket, ébresztettem. Az orrfacsaró bűdösség, mely a két ágybavizelő terméből áradt, valamint a húsz-huszonöt alvó ember után hajnalra ágybavizelés nélkül is óhatatlan összegyűlő bűdösség engem mégis: (jelző keresendő: milyen?) nosztalgiával töltött el nemcsak a következő, de minden – munkábaállásom óta – elmúlt keddtől. És bármily természetes, hogy mindez elmúlt, s bármennyire elmúlik is mindaz, amiről ma szeretném, hogy múljon el, azt hiszem, ha egy délutáni műszak után hazatérőben, este tíz után, a hóviharban leszakadt villanyvezeték, melybe a busz megállónál belebotlottam, s legalábbis azt hiszem, ütését éreztem, de előrebuktam a hóban, megszabadultam, és a megállóba éppen beálló (jobb szó keresendő, visszamenőleg) autóbuszra felugrottam, szóval ha ez a leszakadt vezeték halálos áramütésben részesít engem (miért ne rövidítsem nevem így: T. D.?)

T. D. nevű, két nap híján huszonnégy éves nevelőtanárt, aligha méltányolhatnám az események mindenkori alakulásának méltányosságát (ld. előbb, visszamenőleg), vagyis igazságérzetem Paul Pennyfeather-i¹ patikabillegőjén nem játszadózhatnék az egymást kiegyensúlyozó mennyiségek által kiszorított levegő térfogatviszonyaival: lelkem kevéske igaz s valós tulajdonával. Amivel azt akarom mondani csupán, hogy (a hóvihar péntek délután volt) a nevelőtanár mindig különösen ingerlékeny, ha a heti egy szabadnapját joggal igénylő portás helyett szombatról vasárnapra virradó éjjel ügyeletre, vagyis kapuzárásra osztja be az igazgató. Lehet, hogy ez számos foglalkozási ág művelőinek semmit se mond, de ha már P. P.-t említettük (róla már semmiképp nem lesz szó többé, jelen vállalkozásunk keretében; másutt, máskor annál inkább, reméljük), említsük az egyebütt már említett M.-et, aki a Malasztos Magdaléna Mélékórház ápolói minőségében kellett, hogy főápolója meghagyása szerint óvakodjon az öntörvényű ténymegállapítástól, s aki bármiféle foglalkozási ágtól féltette (történetesen a szerelem szabta) status quójának (juknak)² előnyeit, sőt: meglétét. Különösen ingerült voltam-e, ezt így 7–8 év távlatából nehéz rekonstruálni (óvakodjunk), voltam-e, mikor szombatról vasárnapra virradó éjjel kapuzásra (ügyeletre) osztott be igazgatóm, méghozzá épp 1962. december 7-ről 8-ra virradó éjjel? Súlyosbította a helyzetet a vasárnapra (1962. december 8. délelőtt 10 órára) meghirdetett szülői értekezlet, amelyre már hajnali negyed négykor megjött az első érdekelt Szabolcsból, pálinkás üveggel az aktatáskájában, s – nem mindegy volt-e? – Zlahub Illés apjával koccintottam elsőként huszonnegyedik születésnapom hajnalán. Aztán déltájban megszabadultam; álmos pofámmal sikerült elérnem, hogy igazgatóm nem kényszerített

1 Evelyn Waugh angol író *Jámbor pálya* című regényének főszereplője.

2 A fennálló állapot, rend.

beszélgetést folytatni a szülőkkel, s így a játék- és a tanulószoba közt ingázva, le-leüldögélve, elbóbiskolva töltöttem el a déli tizenkettőig tartó szolgálat idejét, melyből fél órát ráadásul el is engedett igazgatóm, lévén hogy ebédelni indult a társaság az alagsorba, s ezt hivatalos szolgálatnak semmiképp se tekinthette, (bár a tanulók egyébkori étkeztetése a nevelőtanár kötelessége volt). A buszmegállóban egyedül váraкоztam, körülöttem tócsákban állt a piszkos hólé. Odahaza beágyaztam előző napról, aludni már nem dőltem le, féltem, esetleg kábult lennék estére. Még uborkáért, kenyérért, borért, paprikás szalámiért, nápolyiért, mogyorós csokoládéért s egy új dugóhúzóért leszaladtam a boltba.

Szüleim üdvözlétét (a levél M.-ről – Mátrah.-ről – érkezett, előző nap déli postával) még vásárlás előtt olvastam el. (Üdvözlét helyett stb., visszamenőleg.) Ujságot vettem. A. és M.-F. (A későbbi felesége) érkezett előbb, F. L. később. Együtt voltunk hát négyen. F. L. vadonatúj négygombos öltönyében jött üdvözlésemre; A. azt a nagyméretű vásznat hozta el ajándékba, melyet a Kis Svábhegyén (Martinovics hegyen? A.-val egyik nevén se illettük a hegyet, egyszerűen feljártunk, ő festett, én nézelődtem, jólesett, hogy nem én csinálok valamit, s aztán később is, szombat délutánonként, gyakran feljártam, egyedül, ujsággal, letelepedtem a magas fűben, néztem odalent a várost, a szélben rohanó fű hullámtaraját a hegyoldalban), szóval azt a vásznat, melyet odafent a hegyen festett.

Megtörténtek a gratulációk, bizonyára koccintottunk F. L. (F. Laci) badacsonyijával. F. L. az egyik nagy fotelba telepedett le, félprofilban a zongorának, ahol akkor senki nem ült, A. és M.-F. a díványon ült, én egy párnán a földön (széken a kis kerek asztalnál). A zongora alatti padlólámpa meg a másik szoba félig becsukott ajtaja alól kiszűrődő fény elegendően megvilágította a szobát. Később (elkezdtem és) abba hagytam a zongorázást; egyébként A. kérésére ültem le, A. elmesélte közben a Cs.-váraljai (csikóváraljai) éneklést, a dobolást a széttört literes borosüvegek fenekével-nyakával a vaksötétben, az avarban (amit később ugyancsak emlékezetesen, de talán másodkiadásízűen ismételtünk meg a L.-i telek kellős közepén, ugyancsak éjszaka); majd – elfogyott a b.-i – F. L.-val lementünk a közeli Halásztanyába, pecsenye fehér (hegyvidéki s.) (siller?)¹ volt csak, azt hoztunk. De már nem fogyott belőle sok.

Örültem, hogy A. és M.-F. együtt ül a zongora mögötti díványon: F. L. a zongora melletti fotelban ült, le-lecsukló szemmel, kicsit megborostásodva. A zongora alatti padlólámpa és a másik szoba lámpájának ajtó alatt átszűrődő fényében ültünk. Másnap hétfő volt, számomra délutáni műszak.

(1970)

1 Sötétrózsaszín vörösbör.

Macabre¹ a mesterekért

Halottaimból elragad
minden, amit elveszthetek.
Úgyis marad, mi megmarad
s halottaimba elvezet.

A fényesség, mely fölrepít,
odavet zugom sötétjére.
Meggockáztat és elveszít
egyetlenegyszer mindörökre.

Halottaimból elragad
minden, amit elveszthetek.
Úgyis marad, mi megmarad
s halottaimba elvezet.

Mély s felszín egymás kapuja,
bújj-zöldág sehova sehonnan:
én csak lépek ide-oda,
amíg örökkévalóm moccan.

Halottaimból elragad
minden, amit elveszthetek.
Úgyis marad, mi megmarad
s halottaimba elvezet.

Eltaszítva, mely a szigetre
bajnokot vitt, pörgött a sajka –
én ezt a partot rúgom el,
mert nincs szükségem másik partra.

(1968)

1 Halotti vers.

A Semmi Kéz

Egy vak madár azt hiszi, álmodott,
pedig csak megsímogattam a hátát,
mit ő engedni nem szokott,
s kezünket is ez az egy pár madárláb
nem érinti önszántából soha,
de majd annak is lesz sora,
mikor néhány lelkünkkel tovatűnten,
egy-test, ott fog feküdni tenyerünkben;
miféle előleg ez a halálra,
hogyan megsímogatható volt a háta?

Szárnyra ki volt dobva a szürke toll,
ahogy álldogált a teljes sötétben,
tudtam, ott vagyunk valahol:
nem is padlón, nem is csonk deszkalécen,
melyen parányi hó a talpnyoma,
s még annyi se az örök éjszaka,
melyről tudnom kell, hogy két elürült szem
közvetíti bár tudatunkba, szűrten,
előleg ez a tiszta nemtudásra,
mit magunk is elérünk valahára.

Csak annyi voltam, mint a Semmi Kéz,
mely nem mutat se innenre, se túlra,
nem kerül, el se vész,
mintha az idő ide-oda múlna;
ujjam alatt a hát mintázata
nyugodt volt; mintha nem is látszana,
a csőr lassan kinyílt, nem lihegősen,
inkább csak mártózni valami hűsben,
mert a forróság a nem várt hatásra
a harminc grammnyi testet be- s bejárta.

És hangom szólt hozzá, az ismerős,
az örökké megválaszolhatatlan,
három-verébnyi-ős
helyett ő állt világtalan-alakban,
mint kérdezetlenségünk válasza,
melynek elég, hogy önmaga;
kezem távolodott kalitka-úrban,
nem érzett hullámlásába vegyülten,
s a másfél perc még-sosem-volt csodája
jó ok lett neki egy tolláskodásra.

(1996)

KÁNYÁDI SÁNDOR (1929)

Fától fáig

Fától fáig a sűrűsödő alkonyatban
fától fáig lopja magát a gyermek
Én istenem csak vissza ne
csak ne gyalog kellene
csak le ne menjen a nap a tisztásról
legalább a csengettyút hallanám
Meg-megtorpan futásra készen
kis szíve mint a mókus szökne bújna
borzongó nyárfalevelek közé de
hol vannak már a nyárfák hűtlenül
ott maradtak a tenyéryni tallérnyi
fillérnyi tisztáson
Visszafelé majd
sörényébe markolok Vágtába jövök
csak addig a vastag bükkig ha még
az innen számított ötödik fáig
Őznek rókának farkasnak lenni
bokornak ágnak avarnak lenni
madárfészeknek lenni
madártojásnak lenni
nyárfalevélnak lenni
kakukkhagnak lenni
csak lovait kereső kisleány
ne lenni
Még két fáig három fáig
Hallom Nem hallom Hallom
Ha eljutok addig a gyertyánig
katona leszek hajóskapitány leszek
fölfedezem Amerikát Amerika is
elveszhet de én megtalálom
Sörényébe markolok
Még egy Még három
Próféta leszek betegeket gyógyítok
Jézus leszek
föltámasztom édesanyámat
Tovább tovább most már hallom

„Áprilisnak bolondja
fölmászott a toronyba
megkérdezte hány óra
Fél tizenkettő
Fölmászott a toronyba”
Most nem hallom biztos állnak
jóllaktak már bóbiskolnak
Hogy a kutyák ennék ki a bendőjüket
hogy a farkas
Sírni kéne énekelni
éjnek lenni
nem is lenni
csak ne kéne beljebb menni
Jól eljöttem Hol a tisztás
Még csak öt fát megyek s akkor
„Ördögborda ördögborda
mézes lett a mackó orra”
Szól a csengő most is hallom
Jól eljöttem Hol a tisztás
Innen még visszatalálok
Morzsát hintek
gallyat török
nevetem a fába vésem
Szól a csengő most is hallom
folyton hallom hallom régen
Hallottam az anyaméhben
Megvár a nap
meg a nyárfák
Róka-alkony farkas-éj
haladj tovább fától fáig
biztasd magad kislegény
Rég nem hallod mégis hallod
Hold világol a tisztáson
Már a hold is lemenőbe
Morzsáid felcsipegették
gallyaid a fák kinőtték

Neved heges hieroglif¹
Száraz ágon csüng a csengő
lovad farkas tépte széjjel
Dzsungel már az erdő
Anyatej
Hangyatej
Tovább tovább fától fáig
„Mézes lett a mackó orra
rá is szálltak a legyek”
Elszisszent az út alólad
Nyárfák félelme ülepült
homlokod pólusaira
De csak tovább fától fáig
Nincs az a film az a magnó
vissza ez már nem játszható

Kínálkozó ágak
hurkot himbáló filozófusok
„C'est la vérité monsieur”²
„Die letzte Lösung mein Herr”³
„Fél tizenkettő
bolond mind a kettő”
Tovább tovább fától fáig
magad lopva
botladozva
Anyatej
Hangyatej
Ecet

(1968)

1 Jel, a fába vésett névre utal.

2 Ez az igazság, uram.

3 A végső megoldás, uram (az öngyilkosságra utal).

Sörény és koponya

harmadnapon már csak sörény és koponya
lerágott bordák s a karambolozott csigolya
egymásra futott véres kis vagonjai
el sem kellett már takarítani
harmadnapon már csak a dögszag s a belek
széttaposott sarából torozó legyek
s a szakadék szélén sebtében kirakott
zabálás sürgette anyagcsere-nyomok
s a csönd a tehetetlen lombok szégyene
miért is kellett megtörténnie
harmadnapon már csak sörény és koponya
lerágott bordák s a karambolozott csigolya
üres kötőfékszárat húz a nap
végig az erdőn még egy sugarat
mint akire önnön halála alkonyul
úgy állok olyan vigasztalanul
s a dögre settenkedő farkasok
szájuk szélét nyalva lesik hogy zokogok

(1981)

Halottak napja Bécsben

Befonnak egyszer téged is
valami pompás koszorúba
idegen lesz majd és hideg
minden akár e bécsi utca
elgurulsz mint egy villamos
utánad felgörbül a vágány

kutyatej páfrány
tör át a járdán

kit érdekel hogy erre jártál

Oszlopnak vetett háttal
hallgattam az ágoston-rendiek
fehérre meszelt templomában
hallgattam a rekviemet¹

Mert a legárvább akinek
még halottai sincsenek
bora ecet könnye torna
gyertyájának is csak korma
álldogálhat egymagában
kezeben egy szál virággal
mert a legárvább akinek
még halottai sincsenek

Mondják hogy ítéletidő tombolt
összeért a temető s a mennybolt
vízszintben állt ösvénnyel az árok
egymást se látták a gyászhuszárok²
toccsantak térdig tövig derékig
senki se látta mégis beszéltek
és a sírok is mint a leláncolt bárkák
táncoló farukat föl-le-föl dobálták
volt minden egérlyuk gurgulázó korszó

s hogy elúszott volna akkor a koporsó
dunából tengerbe
ki az óceánra
dunából tengerbe
ki az óceánra

úszik a koporsó
zene a vitorla
úszik a koporsó
zene a vitorla

Menjen innen kis vörös gömböc
rúgott felé a fitos kis kóristalány
és wolfgang amadeus mozart
a megszegyenítéstől még vörösebben
kioldalgott az öltözőből
a *gnädige frau*³ nem győzte várni
a kocsi nemsokára visszajön
hajolt földig a cseh portás
és wolfgang amadeus mozart
kilépett az utcára
fölttekintett a csillagokra
a csillagok épp akkor kezdtek
fürödni a fölérkezett muzsikában
és wolfgang amadeus mozart
megtörülgette homlokát
és nekivágott gyalog

dunából tengerbe
ki az óceánra
úszik a koporsó
zene a vitorla

Mit szólhat isten amikor
heréltek zengik az ő dicsőségét
csupa semleges hang neutrum
neutrum neutru-u-um

1 Gyászmise, a versben a Mozart-rekviemet jelenti.
2 Koporsóvivők.
3 Nagyságos asszony.

Mondják sőt írja az histoire de la musique encyclopédie de la pléiade¹ egyébként kolozsvárott a vasele alecsandri² tíz szám alatt lakó dr schuller rudi barátom bárkinek aki franciául nem értené szívesen magyarra németre vagy románra fordítja azt a részt hogy a nagy utazók les grands voyageurs állítása szerint a legistenhátamögöttibb les plus lointaines³ civilizációk bennszülöttei akik a szomszédos törzs tamtamja iránt is teljesen közömbösek valának egyedül mozart zenéje hallatán kezdték hegyezni a fülük

Fehér templomokban
fehér imádságot
hej regő rejtem

fekete templomban
fekete imát
hej regő rejtem

fekete templomban
fekete imát
hej regő rejtem

fekete templomokban
fehér imádságot
hej regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy úristen⁴

Gágogó lúdakkal
hápgogó récékkel
tetves csirkékkel
varas malaccal egy-
közös tenyérműi udvarról
alkoholmámorban fogant
koszos kis kölykök
serege bámul
a hangnál sebesebben
tovaívelő gépek egére

szállj le világ
állj meg világ
sohase érünk utol

Oszlopnak vetett háttal
hallgattam az ágoston-rendiek
fehérre meszelt templomában
hallgattam a rekvietum

Dies irae dies illa⁵
szórhat szikrát a favilla⁶
festve divat a szempilla

megásni tűz elföldelni
megásni tűz elföldelni
megásni tűz elföldelni

az a nap ha mégis eljő
lobbot vet égnek a felhő
lábom lángol minden erdő

tüzet immár sokat láttunk
égő várost is csodáltunk
poklok poklára is szálltunk

1 A zenetörténet enciklopédiája a Pléiade kiadásban.

2 Egy 19. századi román költőről elnevezett kolozsvári utca.

3 Legtávolabbi.

4 Regösének refrénje.

5 Az a nap, a harag napja (az utolsó ítélet napját jelenti).

6 Latinul: parázs, a Dies irae-ben szerepel.

megásni tűz elföldelni
megásni tűz elföldelni
megásni tűz elföldelni

csak a bíró késett eddig
bűn bűn alól új bünt vedlik
s nem tudhatjuk vajon meddig

tartatunk ítélet nélkül
s mint bűnhódtünk azt is végül
nem róják-e vissza vétkül

megásni tűz elföldelni
megásni tűz elföldelni
megásni tűz elföldelni

lám a kétség belénk dobban
hihetünk-e vajon abban
mi sem marad megtorlatlan

Ezerkilencszáznegyvennégy június másodikán
nagyvárad szőnyegbombázásakor egy anyának
négy szép gyermeke maradt a romok alatt
kettő négy hat nyolc
éves korukban ölték meg őket
mondja el minden esztendőben a feleségem
amikor már idáig ér a naptár-igazítással
ez az ő békeverse

poklot miattuk ki reszket
aki győzött aki veszített?

bűn a vég és bűn a kezdet

Kezdem megszokni hogy a kéz
nehezen moccan kézfogásra

elmarad vidám parolája¹
s a tekintet semmibe néz
még szelídnek indul a szó

de már a mondat enyhén karcos
és sejteti a riadót
mely mindnyájunkra annyi bajt hoz

jó volna kezét rázni ismét
s a vállat átölelni testvér
mielőtt bután el nem esnék
mielőtt bután el nem esnél

Én királyom nagy királyom
ki születettél kolozsváron²
gyertyámat most érted gyújtom
szál virágom néked nyújtom
mennyben s pokolban szószóló
légy érettünk közbenjáró

Fölséges uram kend
hogya férközése
volna közelébe
kérje meg odafent

hogy vetne már véget
a nagy protokollnak³
dolgaink romolnak
s bizony hogy avégett

s lenne védelmünkre
hogy ne kéne nyelvünk
félünkben lenyelniük
s önnön szégyenünkre

Küküllő-angara
maros-mississippi
küküllő-angara
maros-mississippi

hazamegyek haza
már maga se hiszi
hazamegyek haza
már maga se hiszi

1 Tenyérbe csapás.

2 Mátyás király.

3 Hivatalosság.

szóródik folyton porlódik
él pedig folyton porlódik
szabófalvától¹ san franciscóig
szabófalvától san franciscóig

Uram ki vagy s ki mégse vagy
magunkra azért mégse hagyj
ajtódon félve kaparász

kis szárnyával e kis fohász
gyermeki hangon gügyögöt
dícsértessék a te neved

Aj miféle népek volnánk
szégyentől mért ég az orcánk
mivel vétettünk mi többet
mint akár a legkülönbek

vén zsidók ószövetségi
nyelvével kéne most élni
de hallgatunk senki sem mer
felelni az istennel

verjed bartók verd a dobot
frakkod szárnya tüzet fogott
ég a kunyhó ropog a nád
tüzet fogott ég a világ

Harmincnégy éves voltam amikor
krisztina a majdnemhogyan meztelen
szép stájer lány egy pohár whiskyre
hívott engem a singerstrasse² sarkán
szegény vagyok szívcecském s idegen
macht nichts³ mondta halottak napja van

megittunk aztán kétszer két felet
az zsuzsanna az szép német leány
bécsben lakik tiefengrab utcáján⁴
was für ein gedicht
vier jahrhunderte alt⁵
piros rózsa tündöklök orcáján
szép kaláris tetszik az ajakán
kit sok vitéz kíván

szép voltát csudálván
de csak heában szeretik sokan⁶
lennék ma néked ingyen a zsuzsannád
de gyász a gyász halottak napja van
többet szólnom dolgunkról nem szükség⁷
csókot adott kedvesen cuppanósat
s intett elég ha két schillinget⁸
hagyok a ruhatárnál

Hallgattam hát oszlopnak vetett háttal
az ágoston-rendiek
fehérre meszelt templomában
hallgattam a rekviemet

Volt egy kevéske földünk kertünk
isten előtt se terdepeltünk
üggel-bajjal de megvalánk
panaszra nem nyíltott a szánk
fohászra is inkább szokásból
s hogy őrizze meg a kaszástól

Rólam is majd emlékezzél
megvizült hátamon az ing
mint a bujdosó kossuth lajosén
mikor a törökhöz folyamodott⁹
megvizült hátamon az ing
olyan egy beszédet vágtam ki én is
rossz lábom a kapunyílásba vetve
nehogy becsaphassa az orrom előtt

1 Csángómagyar település.

2 Bécsi utca.

3 Nem számít.

4 Balassi *A bécsi Zsuzsannáról... írt versének két sora.*

5 Micsoda költemény... négyszáz éves.

6 Idézet a Balassi-versből.

7 A vers újabb sora.

8 Osztrák pénznem.

9 Kossuth törökországi emigrációjára utal.

mert akkor oda az egész virrasztás
égen volt még a
hajnalcsillag amikor
odaültem a kapujába
nehogy elszalasszam ma is
megvizült hátamon az ing
akár a szegény kossuth lajosén
fél kezem a kapukilincsen a másikkal
botomat szorongattam mint a torkomat
a visszanyelt szavak
finomnak kellett lennem
különben nem érek célt
s ott rothad a kicsi rossz szénám
akárcsak a tavaly a kicsi rossz
szénám amit a tagútban kaszáltam
a tagútban s harmadában amit régebben
nagyidő¹ elleni harangozás fejében
a minden háztól kijáró kupa
búza mellé ingyen jussolt a
falutól a harangozó
megvizült hátamon az ing
amíg kértem a mérnök urat
adna egy fogatot
arat a nép
mindenki a mezőn
áll az iga
ingyen eszik a ló
közérdek is hogy az a kicsi rossz
széna földél alá kerüljön
a harmada csak az enyém
a harmada
majd meglátjuk úgy dél felé
hé-te-hé hé-te-hé
suhintotta felém a szót
úgy dél felé
hogy suhant volna válaszul a bot
de akkor oda a cél a kicsi
rossz szénám hé-te-hé csavarni
lehetett volna az inget a hátamon
mint a szegény bujdosó kossuth lajosén

ott égje el a tűz
vagy ott rothadjon ítéletnapig
s már nem is a lába
a botja hozza
az én hetvenen túli
földig alázott
édesapámat
Róla is majd emlékezzél
akiért a földre jöttél
jézus meg ne feledkezzél

adjad hogy jó véget érjen

de szándékod felől kérdezd meg
mielőtt harsonáid megfúvatnád

Rikító rézpetúniák
szirmain gyémánt harmat
fürdőző pufók angyalok
tomporára rápall² a karnagy

mise és mese csörgedez
eltrillázgat a szoprán
és földöntúli édeni
nyugalmat balzsamoz rám

párától glóriás
puliszka-óriás
susog a tej
surrog a tej
csobog a tej
a bársonyos
az édes

csak ennyi kell
csak enni kell
csak ennyi kell
az esti
üdvösséghez

1 Zivatar.

2 Ráüt (tájszó).

mise és mese csörgedez
köcsögök cserépfazekak
messzi beszéde hallszik

kérőző kedves bivalyokra
gondol a tej
s megalszik

Tu ești văpaie fărã grai
de dincolo de matca mumii
te vagy a láng a szóztalan
az áldott anyaméhen túli¹
világvégét érintő angyalok
szárnyaitól szoktál kigyúlni

ó itt maradnom adj erőt
örökre itt legyek megáldott
hol sötéten enyésznek el
gyilkos hiábavalóságok

nem tudhatja század se szem
oly mélyre nem lát olyan távol
hová fészkekre menekít
egy tűzpillangó a halálból
Befonnak egyszer téged is
valami pompás koszorúba
idegen lesz majd és hideg
minden akár e bécsi utca
wie die glocken ihren schall verloren²
felejtet hamar minden örömöd

Akarva nem akarva
itt meg kell állanunk
valami eltakarta
vezérlő csillagunk

pedig sehol egy felhő
nincs egy tenyérnyi folt
más csillag sincs ha feljő
egymaga lesz a hold

ormok és tornyok dőlnek
egymásra hangtalan
minden ránca a földnek
kisímul boldogan

ki elkezdett bevégez
nincs gondunk ezután
talpunk alatt a csöndes
gömbölyű óceán

Ahogy a harangok a harangszót
felejttem hamar minden örömöm

bort ide angyalkák az ajtóm elibe
világból válni akarok
szabadok közé szállni

Utána már semmi sem következhet
csak a lebegés olyan szegényen
akár egy hidrogénatom
de megkísérthet még a félsz
ha netán eszükbe jutna
elvenni az egyetlen megmaradt
elektronunkat is

így legalább
megvolna még a remény a tíz-húsz
milliárd évnyi jövődobé vehető
hit a feltámadásra
vagy valami ahhoz hasonlóra

(1976)

1 Ioan Alexandru kortárs román költő két sora és annak Kányádi-fordítása.

2 Erdélyi száz népköltészeti töredék: mint a harangok elfelejtik kongásukat.

RAKOVSZKY ZSUZSA

(1950)

Az időről

Kísértetek

Nincs múlt idő. A múlt nem múlik el.
Megőrizzük, ahogy a rég leégett
erdők virágporát a tómeder
iszapja. Ami volt, nem ér sohase véget:
megszűnik és nem tud megszűnni mégse.
Mint a málnadzsemben rekedt darázs
nem tudni, honnét hangzó zümmögése,
mint mikor távoli rádióállomás
sercegése szüremlik a két szó közti részbe,
míg végül átszakad valami gát,
egy ponton a jelen szövete enged.
Mondjuk, hiperérzékeny kamerád
a néptelen utat, a hófoltos búzaföldet
filmezi napokig, pár szélfúttá pocsolját,
aztán mikor előhívod a filmet,
döbbenten látod: a földeken át
furcsa egyenruhában katonák menetelnek...
Menekülők: teherkocsin, gyalog,
bőröndöt hurcolnak, vagy megrakott
gyerekkocsit tolnak, vagy épp egy szál ruhában
áradnak végtelen sorban – nem hagy nyomot
lábuk az út porában, a szőlődomb sarában...

Vagy amikor hazafelé menet
a sáros földúton kikászálódasz lerobbant
autód alól, és látod, hogy radsötétedett:
sötét eget tükröz a recés keréknyomokban
csillámló víz, már csak alig dereng
az ócska fürdőkád, a szétesett
gyerekkocsi odébb, a szélső fák tövében,
egyszerre a kopasz gallyak fölé lebeg
a hold gázzal töltött léggömbje, és a fényben
a domb mögül tankok kanyarodnak elő,
a holdfényben tisztán kivehető
a kormánynál az arc is, feléd közeledőben,
mikor épp úgy döntesz, filmforgatás,
és közelebb merészkednél: a robbanás,
a láng, a robbanás, az elszenesedő
test, mintha ami történt, nem bírna az időben
odébbforogni, és csak ismételné magát,
mint elakadt lemez, a fölsértett levegőben...

Vagy biztonsági őr vagy, s éjfélkor körbejársz,
zseblámpád fénye az üres telek
gyomos földjén motoz, ahol a régi ház
hílt helyén parkoló vagy irodaépület
kel ki, a fénynyaláb lapátnyelet,
tócsát, téglarakást forgat elő
az éjszaka talajából, meszes füvet,
s egyszer csak helyhez szögezi a rémület:
látni nem látni mást, csak a betonkeverő
kövér körvonalát, de mintha emberek
tolonganának ott, egész harsány tömeg,
lábdobogás, harangszó, sült hús sercegése,
vontatott templomi ének, éles gyerek-
hangon mondóka szálldos a puszta föld felett,
visongó nevetés csap részeg hetvenkedésre:
mint éjszaka falakból a meleg,
úgy párolog a földből elsüllyedt életek
beléivódott öröme és szenvedése...

Vagy este kiszaladsz a kinnfelelt
mosott ruháért, és látod a gyöngye szélben
fej nélkül ágáló¹ kísértetek
sorát röpülni helyben, a szárítókötélen,
a kertfal és a pincejárat közti térben,
mikor kigyúl egy ablak, és óriási, sárga
fény-négyszöget terít az udvar sötét fűvére,
melyet négy részre szabdal a keresztlécek árnya –
ugyanaz az udvar tíz éve, negyven éve,
s hirtelen úgy érzed: ha visszamégy
az elhagyott, üres szobába, lárma,
nevetgélés fogad, az összes villany ég,
vörösborot töltenek rég összetört pohárba,
vagy csak egyvalaki: szokott helyén, a széken,
a lámpa fénykörén túl, s azt mondja: „Visszatértem,
a telihold talán, vagy fájdalomd mágnese
testté rántotta össze ittlétemnek a térben
kóválygó lenyomatait, hogy én, aki
csak csöpögő csapokról, gázszámláról beszéltem
valaha, elmonddjam, amit sose,
s te is elmondd, amit nem mondtál el, míg éltem.”

1 Hadonászó.

Egyirányú utca

De ami volt, az nem jön vissza többé
soha. Az idő egyirányú utca.
Örökké zuhog a jelen, s örökké
száraz lábbal kelünk át rajta: a múlt fölissza
szempillantás alatt. Lábbal előre vissza
nem szökken a műugró a trambulinra, és nem
lesz már a csorba ép, a foltos újra tiszta,
de ha mégis lehetne, hogyha valami résen,
a kozmosz féregjáratain át
zuhannál fölfelé, míg eléred azt a pontot,
ahol elromlott minden, hogy fölfejtsd a hibás
szemig a múlt kötését, másként legyen, ne mint volt,
bölcsojében fojtsd meg a zsarnokot, vagy
kivándorlásra bírd tulajdon nagyapádat,
vagy azon vedd magad észre: egyszer csak ott vagy
saját gyermekkorodban, épp vasárnap
dél van, most merik szét a húslevest,
s te fényes úrruhádban, dülledd üvegszemed
rájuk emelve, a jövőendő elvetélt
embriója, merev térdekkkel lépegetsz
feléjük, vagy csak egy hang, testetlen sürgetés
vagy tiltás oldaluknál, súgod: „Tedd!” vagy „Ne tedd!”
– az is hiába volna. Nem lehet
csak egy szálát kihúzni, ha nem az összeset,
olyan szorosra szőtt a múltak szövédéke.
Mint bulldózer tolja maga előtt
a voltak összessége a rákövetkezőt,
ami volt egyszer, annak nincsen sohase vége,
vétkes vagy áldozat: nem felejtesz, nem felejtetek,
a sérelem sérelmet szül, a seb
sebezne, és nincsen, ki mint bokára ejtett
szoknyából vetkező, a múltjából kilépne,
s azt mondaná: „Igen, én ezt tettem veled,
ahogy mások velem: bocsáss meg érte!”
És ha lehetne, ha mégiscsak visszatérne,
ki már soha, megint csak gázszámlákról beszélne,
csöpögő vízcsapokról, s te is csak azt felelnéd,
amit akkor, s nem mondanád: „Ne menj még!”
Fél életem viszed magaddal, hogyha elmégy!”

Párbeszéd az időről

A: A múltnak sosincs vége. A jelen
– az is a múlt, álöltözetben.
Rozsdás lavór a még levéltelen
bodzabokor tövében, vizes böjti szelekben
fölszárnyaló papírzacskó, az égbe
kapaszkodva az ágak fekete szövedéke,
földmélyi ikreik, a gyökerek lenn –
ugyanaz a tavasz tíz éve, negyven éve:
soha nem múlik el, amit szerettem.

B: De az idő, mint nyaktiló, lesújt.
Múlt és jelen közt ott a vérben
sikló penge. A póló, amit a szél lefűjt,
s most ott hever az orgonabokor tövében,
nem röppen vissza a kötélre újra.
S ha valaki cigarettára gyújt a
szivárgó gázcső közelében,
a lángoló jelenből nincs visszaút a múltba,
két külön kontinens a „már nem” és a „még nem”.

A: Ahogy az akna negyven éven át
ott vár a sűrű gazban
a kézre, mely kioldja lelkét, a robbanást,
ahogy a holt tavasz kísért az új tavaszban,
jéglapba zárva évtizedeket
kivár a gyűlölet, a szeretet,
amíg új kés sajog a régi sebben:
soha nem múlik el a szeretet,
ahogy nem múlik el a gyűlölet sem.

B: Sötét hernyók a porban, mint rég: dióvirág.
De ez nem az a por, és nem az a diófa.
A pók, amelyik itt rohan le-föl a kád
falán, meg amelyik lefolyt a lefolyóba,
ugyanolyan, de nem ugyanaz mégse.
Halott anyád a gének semmilyen cselvetése
nem hozza vissza, legfeljebb az álom.
Amit egynek mutat az érzések sötétje,
idegen és sokféle napvilágon.

A: De ami napvilágnál idegen,
ott vár rád a sötétben, öröktől ismerősen.
Kinn habzik, elforr az idő, de benn
valami nem bír megváltozni mégsem
soha. A vénkor udvara felett
a gyermekkor holdja mind fényesebb,
nincs is jelen, csak múlt álöltözetben:
soha nem gyógyul be a régi seb.
Azt szeretem, akit mindig szerettem.

Dal az időről

Fésű földben, karóra víz alatt,
madártetem a hóban...
Száz év előtti karácsonyi lap
a bombatalálat érte fiókban.
Fényképcsomag: aki már nincs sehol,
vízparton áll, gyerek fölé hajol,
sötét haja lobog a nyári szélben.
Szilánkok egy ház romjai alól,
amely leégett az idő tűzében.

Fakó zseblámpafény erőlködik,
hogyan kimentsen az éjből valamit.
Kölcsön-létre lobbantsa, ami nincs.
A múlt kihamvadt évtizedeit
villantaná törött tükördarab.
Ahogy a kő fölött beforr a hab,
ahogy a gyűrű szétfut a hangtalan vizen –
a végén ránctalan nemlét marad,
mintha sosem lett volna semmi sem.

(1998)

NÁDAS PÉTER (1942)

Párhuzamos történetek

[részlet]

Egy úri ház

Sok évvel korábban, valamikor ezerkilencszázhatvanegyben, abban az esztendőben, amikor a távoli Pfeilenben más homályos ügyekre is lassan fény derült, a magyar fővárosban felettebb balul sikeredett a nemzeti ünnep.

A meteorológiai jelentésben az állt, hogy az elkövetkező napon derűs, meleg, napfényes, kifejezetten kellemes tavaszi idő várható. Ilyenkor azonban senki nem tudhatta igazán, mire számíthat, mert hivatalos ünnepek előtt a jelentéseket rendre meghamisították. Vagy jobbat írtak, vagy rosszabbat a várhatónál, néha azonban megmaradtak a valódinál avagy éppen csak kozmetikázták kicsit. Volt ugyan némi remény, hogy most ez nem így lesz, hiszen a megelőző napok tényleg derűsebbek és melegebbek voltak az átlagosnál, ám akár tudtak a hivatalosok valamit jó előre, akár nem, március tizenötödikének hajnalán már viharos északi szél tombolt az ország felett, amolyan háromnapos orkán, amely a fővárost különösen megviselte. A hamisítást az összesített hangulatjelentések és a napi kívánságok alapján végezték el a titkosszolgálat dezinformációs alosztályán, de a felterjesztett javaslatot csupán a politikai bizottság ülésén fogadhatták vagy éppen vethették el a felelős pártférfiak. A különös utakon járó időjárásjelentés ilyenkor nem a Meteorológiai Intézetől érkezett, hanem szigorúan titkos anyagként futár vitte az újságok szerkesztőségeibe, ahol a főszerkesztő kötelessége volt, hogy a valódit még lapzárta előtt lecserélje a hamisra.

Amikor márciusban a nap a kos jegyébe lép és közeleg a napéjegylenlőség kivételes órája, az elemek bizony elég gyakran összecsapnak.

Hirtelen nyolc fokot zuhant a hőmérő higanyszála, csaknem fagyott ismét. Valami rettenetes történt a hivatalos ünnepség színhelyén, ám erről még senki semmi közelebbit nem tudott. Duzadt fellegek rohantak az égen, kivilágosodott, elsötétedett, permet csapódott, lecsorgott, jeges szélrohamokban rázkódtak a csukott ablakok. Az üres pesti utcák fölött csapzottan csapkodtak az ünnepi zászlók, két vörös között a nemzeti. Cserepek potyogtak a tetőkről, a kiszakadt esőcsatornákból szabadon ömlött a víz. Járókelőket alig lehetett látni, mert aki ebben az ítéletidőben menni kényszerült, könnyedén kaphatott egyet a fejére. Elhagyott csatatérre változtak az utcák a zajban. Súlyos faágak hevertek szerteszét. Ha valaki az épületek lábataához tapadva osont, akkor az eső az arcába vágott, a nyakába csurgott a lyukas ereszekből. Volt aztán egy hosszú pillanat, amikor a zaj a tetőfokára hágott, mert a város különböző, egymástól távol eső pontjain felüvöltöttek a tűzoltók, a rendőrségi rohamkocsik. Szirénázva hajtottak a Belvárosba.

A halott nagykörúton kötelékben húztak el a mentők.

Miért nem veszi föl már senki, hallatszott szinte ezzel egy időben az óriási nagykörúti lakás mélyéről egy követelődző női hang.

A fürdőszobából kiáltozott, s mivel fiatalos erejében immár alaposan megfogyatkozott, a világitóudvarokban, a cserépkályhák kürtőiben üvöltöző szélén és a mentőkocsik sivításán nem nagyon tudott átkiáltani. Vegyék már föl, valaki, a kutyafáját.

A telefont erre sem vette föl senki, holott rajta kívül még legalább hárman voltak a polgári kényelemmel berendezett, ápolt, s valamennyire a történelmi időkkel is dacoló, óriás lakásban.

A távolodó mentők szirénái lassan ismét föloldódtak a szélben.

A második emeleti lakás négy szobájából az ónosan felfénylő és elsötétülő Oktogonra lehetett kilátni, két további szobája pedig éppen úgy, miként a konyhából nyíló cselédszoba, a minden évszakban homályos belső udvarra nézett. Június közepe táján volt ugyan egy nap, amikor delente az udvari szobák egyikében megjelent egy vékonyka fénycsík a tojáshej színűre festett falon, s ez a fénycsík napok múltával nem csak mindig újra megjelent, hanem egyre hosszabb és szélesebb lett, egyre korábban érkezett és egyre későbbben távozott, ám augusztus közepén szinte észrevétlenül tűnt el. Az eltűnése olyan lett, mint egy nem evilágból származó jelzés, melyet csak kevesen értenek. Most azonban minden zúgott, csapdosott, füttyült és pattogott ezen az elsötétedett udvaron, mintha a tetőcserepeken dobolna, a vörös márvány körfolyosók kovácsoltvas korlátait pendítené meg, a mélységben trombitálna. Ráadásul ebben a délelőtti órában, a begyújtás és a takarítás idején, nyitva álltak a nagy, fehér szárnyas ajtók a lakásban, s ezért aztán jó szívvel egyikük sem állíthatta volna, hogy ne hallaná a csöngetést és az idősebb hölgy kiáltozását a kádból.

A készülék háromszor zendített rá a legtágasabb helyiségben, amelyet hol szalonnak, hol meg nappalinak neveztek a háziak. Kétszer abbagygyta, harmadszorra azonban nem adta föl. Kitartóan csöngetett.

Mindhárman arra számítottak, hogy majd a másik fölveszi, mert mindhármuknak volt rá személyes indoka, hogy ne tegye.

Egy harmincas éveinek elején járó, sápadtan szeplős arcú asszony, aki az egyik udvari szobában térdepelt és a begyújtással bajmólódott, éppen úgy nem mozdult a helyéről, mint az a másik, nála néhány évvel fiatalabb nő, aki a szomszédos udvari szoba sötét mélyén, a felgyűrődött ágyneműk között a széles franciaágyban hevert, s hogy ne is kelljen semmit meghallania, vékony, sötétbőrű, mezítelen karjával görcsösen és kétségbeesetten a fejére szorította a párnáját. Jelenlétét nem nézték valami jó szemmel itt, s ezért a telefont inkább csak szükséghelyzetekben vette fel. Illetéktelen személynek, betolakodónak érezte magát, jogosan, mert annak is tartották, s egyre tisztázhatatlanabb lett a helyzete.

Nem volt innen hová elmennie, illetve nem érzett elég erőt a megkerülhetetlen elhatározáshoz.

A kályha előtt tevékenykedő sápadt asszony viszont nem csak azért nem ment, mert a légkutatban lángra lobbanó gyújtós a következő szélrohamtól minduntalan kihunytt, majd örült füstfelhőkkel fújtatott ki a cserépkályha ajtaján, hanem legfőképpen azért nem ment, mert tartotta magát a szabályokhoz. Mikor itthon voltak a háziak, hívás nélkül még a délelőtti takarítás óráiban sem jelenhetett meg a belső szobákban. S most tudta ugyan, hogy a szalonnában nem tartózkodik senki, mégse ment.

Vegyék fel, ha akarják, mondta magában, mintha a fürdőszobából kiáltozó idősebb hölgynek válaszolna, s rángatta hozzá a vékonyka vállát.

Igazán nem volt lázadó természetű, s egyáltalán nem lehetett elégedetlen ezzel a helyével, olykor mégis csendes bosszút állt rajtuk, és élvezettel. Tulajdonképpen a kifizetésért érzett helyzete készítette ilyesmire, s kicsit persze a saját önbecsülése. Az örökké sötét cselédszobában éltek, és a háziak kívánságára meg kellett tiltania gyermekének, hogy a konyhából kilépjen. Mozgásterüknek ez volt a bűvös határa, a konyha. Amit a gyermek természetesen fölfogott, de miként fogadhatta

volna el. Ő viszont nem csupán nem tudott úrrá lenni a dühödöt határsértéseken, hanem a kisfiú lázadásai minduntalan leleplezték a saját készsleges szolgáltságát. Nagyon nehéz volt kettőjüknek helyet találnia, s a nehéz órákban úgy tűnt, hogy a biztonságukért túl nagy árat kell fizetni. Az alig ötéves, felettébb élénk, hozzá hasonlóan sápatag kisfiú még a hallnak nevezett, pállott levegőjű, félhomályos átjáróban sem játszadozhatott, ahol pedig az étkezések idején kívül nem tartózkodott senki.

Éles megjegyzéseket tettek, nem túrték. Jó lenne, Ilona, ha ezt a gyereket visszarakná a konyhába, szólt ilyenkor kellemetlen fejhangon a ház asszonya. Nem szeretném, ha itt valamit összetörne.

Ez volt egyébként az egyetlen helyiség a lakásban, amely az idők változásáról és a körülmények kellemetlen szűköségéről sok mindent elárult. Eredetileg nem volt más funkciója, mint hogy ezen keresztül közelítsék meg a mellékhelyiségeket, a két hálószobát, az ebédlőt és a konyhát, amolyan belső folyosó, bár annál azért jóval tágasabb. Egy régebbi házirend szerint itt kellett állniuk a nagy fehérneműs szekrényeknek, és itt vasáltak. Néhány éve azonban tekintélyes méretű régi tálaló állt benne, s itt helyezték el a hozzá tartozó nagy ebédlőasztalt a szigorú székekkel. Még véletlenül sem mondták volna, hogy ez lenne most az ebédlő. Szükség és célszerűség nem teszük föltétlenül barátságossá az életet, s ezért nem is mondhatták. Hiába rejtette selyemdrapéria, hiába a homályosított üveg, a helyiség ablaka mégiscsak egy szűk világítóudvarra nyílt, s ha állandóan csukva voltak is az ablaktáblák, a levegőt olykor átható csatornabűz, máskor idegen konyhák nem kevésbé tolatkó illata járta át; nem beszélve az idegen illemhelyekről, az idegen fürdőszobákból érkező kínos zajokról. Étkezés közben legfeljebb úgy tehetek, mintha mindezt nem éreznék, mondjuk nem hallanák, hogy valaki az elsőn nyög, nyom és rotyogtat, miközben ők kulturális témákról társalognak és élvezettel falják a point sült bifeckjüket. Egyszer még az is megesett, hogy miközben a vacsoránál ültek, valaki a harmadik emeleten kihajított dühében egy szétégett, forrón füstölgő tejeslábst a világítóudvarra, a lábost pedig szerencsétlenül falba ütődött, visszapattant róla, áttörte a homályosított dupla ablakot és a lábuk előtt kötött ki.

Hosszú percekig szóhoz nem jutott az asztalnál senki.

A szükségből adódó kellemetlenségeken nem segítette őket át, hogy keleti szőnyeg borította a padlót, nagyjából rendben volt minden a terítékekkel, és két kivételesen becses kép függött a falon. Ez utóbbiakat egyébként nem is nagyon lehetett látni. Régi, elfüstölődött képek voltak, nehéz aranykeretben, s az átjáróban általában csak egyetlen ernyőtlen falikar világított. Éjjel és nappal égett, nehogy a véletlenül felgyűrődött szőnyegben valaki megbotoljon, vagy egy óvatlanul félrelökött szigorú székek ütődjen. A sokágú, aranyozott barokk csillárt, mely bonyolult indáival úgy csüngött alá a mennyezetről, mint egy súlyos, mindenféle átváltozásra képes, idomtalan árnyék, kizárólag a közös étkezések idejére gyűjtötták fel.

A telefon csöngetése idáig elhatolt, most azonban nem tartózkodott itt senki. A nagyobbik képen éppen csak látni lehetett egy csatajelenet körvonalait, ágaskodó angol telivérek fényes, mélybarna tomporát, magyar zászlót, amint kihullik a zászlós kezéből, paták alá tiport, félmeztelen emberi testeket. A másik kép mélyített aranykeretéből egy fiatal férfi lazúrosan megfestett rózsás ábrázata derengett elő, név szerint Lehr József negyvennyolcas honvédszázados, aki ábrándos szemekkel nézett ki a valamelyest széthúzott, csíkos selyemdrapéria résén a világítóudvar örök homályába. A fürdőszobából csobogást, a szappan gyors, rövid cuppanásait lehetett kihallani.

Aki pedig a kagylót minden további nélkül fölvehette volna, egy alig tizenkilenc éves, szépen megnyúlt, a merevségig egyenes tartású ifjú ember, egyszerűen nem volt abban a helyzetben, hogy

fölvegye. Mindent látott, fölmért, jól hallotta a telefon csöngetését, hosszú ideje mégsem volt sehol egészen jelen. Különböen is, sok mindent nem tett meg, amit megtehetett volna, hiszen sokkal fontosabb dolgokkal foglalkozott. Mintha egész elkövetkező életét előre át kéne látnia, s aztán ebből az imaginárius távlatból mérlegelni, hogy mit tehet és mit nem tehet meg.

Ekkora felelősséget ki lenne képes a vállára venni, megbénította.

Környezete legfeljebb a futó szórakozottságát érzékelte, a szellemi veszélyeztetettségét nem. Hibátlan neveltetése volt, s így aztán amikor beszélt valakivel, akkor kitartóan mosolygott rá, lakadatlanul figyelt, nem tolván, de érdeklődött és kérdezett, ami általában elegendő az embereknek ahhoz, hogy valakit igazán megnyerőnek tartsanak. Viselkedésének kiszámíthatatlanságait a saját hozzátartozói sem vették tudomásul, kissé különönek tartották, ám lényegében derék fiúnak.

Most az egyik utcai szoba ablakánál állt, s miközben valamit nézett, ölével olykor puhán az ablakpárkányra dőlt. Valamit szemmel tartott, valamibe, amit rajta kívül senki más nem láthatott, szinte belenőtt a tekintetével, erről azonban inkább csak természetellenes testtartása, a merev kis félfordulat árulkodott. Amikor éppen előredőlt, s ágyékán megérezte a deszka nyomását, akkor majdnem a halántékát érintette az üveghez. Ezzel egy időben a nyakába kellett húznia a vállát, nehogy benyomja vele az ablaktáblát. Senki nem érthette, hogy mit művel itt. Ha egyszerűen megállt volna az ablaknál, nem figyelt volna különösebben semmire, akkor az ünnepélyesen üres teret kellett volna látnia, néha áthúzott rajta egy sárga villamos, vagy a szélben hintázó fák egymáshoz verődő, csupaszon csillogó ágait, netán a hatalmas eget, amelyen fehéren izzó rések nyíltak, és egymást kergették, de soha nem torlódtak fel az esőtől súlyos, mégis könnyedén száguldó fellegek.

A látomásnak volt valamilyen kiszámíthatatlan ritmusa.

Nem föltétlenül akkor verte végig az ablaktáblákat a zápor, amikor az égbolt elsötétedett. Odafenn ugyanis sebesebben haladtak a felhők, mint ahogy az eső alázüdulhatott belőlük, s ettől aztán olyan lett, mintha inkább a fehéren felizzó réseken ömlene ki.

Ezt is látta, bár nem nézte, mint ahogyan olyan dolgokat is nézett, amelyeket egyáltalán nem láthatott. S még csak azt sem lehetne mondani, hogy valamin gondolkodott volna. Nem gondolkodott. Testével válaszolt a széllekek ütemére, s ezáltal mindazt, ami gondolatként vagy megnevezetlen érzésként átfutott az elméjén, önkéntelenül erre a ritmusra rendezte el. Mintha benne is az elemek vették volna át az uralmat, miként aznap az egész városon. Elkomorodott és felderült, érveket talált és ugyanezen érveket kíváratva elvetette, el-ömlöttek rajta, majd épp oly váratlanul kiapadtak az érzései, elcsüggedt, s reménykedett. Az egyidejű sokféleségre nem volt magyarázata. E kínos hiányból a lélek zűrzavara ásított ki rá, a sajátja. Arcán viszont egyetlen vonása sem torzult el, ellenkezőleg, az önfegyelem ijesztően közömbössé tette a tekintetét.

Volt benne valaki, egy másik, akinek nem volt személye, aki minden mozdulatában és gondolatában elkísérte. Bármit mulasztott, bármit tett vagy bármit szándékozott tenni, ez a valaki részvéttelenül figyelte, nem nyilvánított véleményt, de nem is tágított. Ha nagy volt a baj, akkor kiült a vonásaira a semleges ábrázatával. A cselekvés pillanatára várt, nem avatkozott bele semmibe. Mintha ilyenkor némán azt állítaná, hogy minden morális parancs vagy erkölcsi megfontolás másodlagos, hiszen a cselekvés vagy akár a lemondás mindig megelőzi. Hanem a görcsös, ágaskodó fejtartásával, a csaknem durcásan felcsücsörített felsőajkával mégis elárulta, hogy nem közönyösen báméskodik, hanem valamit akar, vagy valamit nem tud nem akarni, lát valamit, valamit mániákusan szemmel tart, el nem engedheti. Ez a valami túl a téren, odalenn a nagykörút torkolatában, a szemközti oldalon van. Néha eltakarja egy áthúzó villamos. Talán a buszmegállóban. Mikor egy

busz megállt, akárha át kéne rajta látnia, még jobban ágaskodott. Valakinek tán meg kéne érkeznie, erre vár, s ezért nem hagyhatja el őrhelyét.

Miközben erre, netán valami egészen másra várt, s élvezte ágyékán a kemény ablakdeszka élének ritmikus nyomásait, a fiatal nő mégis megmoccant az ágyban a belső udvari szobában. Meztelen karján mintha türelmetlenség vagy tiltakozás futott volna át, netán valamilyen érzékeny testi izgalom. Ellentétesen rándult a sima, barnás bőre, és másként rándultak karjában izmai. Valójában az álom legutolsó taktusa volt, amelyben ott kísértett a nem kívánt felébredés.

Már kora reggel egyedül maradt az ágyban, az eltávozott személyről a felcsapott paplana s néhány szerteszőrt ruhaneműje árulkodott; sötét zoknik az ágy előtt, valamivel odébb egy pizsamadrág és egy fehér alsónadrág a szőnyegen, levetett ing, és ennek a vajszerű selyempizsamának a kabátja egy távolabbi fotelban. Mióta elrohant, a fiatal nő hol álomba kényszerítette magát, mert el akarta felejteni az éjszakát, elszenderedett, hol meg ismét fölriadt. Nem a reggeli zajok, nem a kitartó csöngetés miatt. Mintha kompon kelne át egy lapos tájban hömpölygő folyón, s hol ezen, hol a másik parton kötne ki vele a komp. Úgy látszik, tényleg álmodott, átkelésről álmodott. Partokról álmodott, melyek között nem volt semmi különbség, se bokrok, se fa, egyetlen fa sem, hanem csak szekerek, tülekvő szarvasmarhák és emberek, amint a felvert por felhőiben áradnak a végtelen pusztaságból. Álmának utolsó képei egy ideig még megragadtak ébersége felszínén. De nem is folyó volt ez, hanem hatalmas folyam, homoktól zavaros, tompán fénylő vizének színe csaknem domború. Egyik partjáról nem lehetett átlátni a másik partjára. Pedig látnom kéne, gondolta félig éberen az elhagyott partra emlékezve, de képtelenség, ez képtelenség. Ugyanakkor nem tudta pontosan, hogy mit kéne látnia. Üresen zakatoltak a fejében a szavak, melyeknek értelmét éberen sem fogta fel.

Mintha kinézne alóla, kissé fölemelte fejéről a párnát, s ezzel egy időben a fejét is megemelte. Az értelmetlen szavak helyett inkább arra fülelt volna, hogy valaki fölveszi-e végre a telefont, vagy talán mégis neki kéne átmennie. A mozdulattól megérezett hirtelen egy illatot, mely egyszerre volt idegen és ismerős. Egyáltalán, mi történik körülötte. Elégedetten nyugtázta, hogy az idősebb hölgy távoli követelődzése ellenére sem veszi föl senki. És ő sem. Semmi köze hozzá. Kristóf végül is ott van valamelyik utcai szobában. Figyelmével ismét bejárta az egész lakást, ahányszor fölébredt, éber érzékeivel haladt szobáról szobára, mintha letapogatná a benne tartózkodók helyzetét és lelki állapotát, s ebben a tevékenységében bizony volt valami nyersen állati.

Ez a Kristóf nevű ifjú ember az idők során különben is a gyöngéje lett.

Képzeteivel leste meg, érzékeivel ment utána, tudni akarta, mikor mit tesz.

Kristóf a velük szomszédos udvari szobában lakott, s bizonyos félelemmel kellett arra gondolnia, hogy többet tudhat róluk, mint amennyit az illendőség elvisel.

Nem mindig uralkodtak az erősebb hangokon, hiszen immár a közös élvezet volt az egyetlen, ami összekötötte őket. Bizonyára nem szívesen vallotta volna be önmagának, hogy Ágostról lassan leszakad, s már csak hasonlóságuk miatt is vonzódik Kristófhoz. Nem csak képzeletében kísérgeti az érdeklődésével, hanem olykor egyenesen neki szánja a hangokat, amelyeket Ágost vált ki belőle. Egy kicsit neki élvezett. A kelletnél valamivel hangosabban élvezett, hogy Kristóf részesüljön belőle a szomszédos szobában. Ugyanakkor persze nem lehetett biztos benne, hogy célját elérte-e. Csöngessetek, csak csöngessetek. Valaki állandóan beszélt a fejében. Abban sem volt egészen biztos, hogy a követelődző női hangot is nem álmodta-e. Kristóft megfogta a kétségbeesett képzeletével, de ettől a fürdőszobában kiálló hölgytől álmában és éberen rettegett.

A cserépkályhában égett, valósággal süvített a tűz, s ágyából egyenesen a lobogás fényébe bámult.

Akárha először látta tüzet. Ezen a parton idegen volt minden, távoli, amit a másik part, az ismerősebb kedvéért el kellett hagynia. Csodálkozott, nem tudta, honnan a csudából jött elő az álom, hiszen ekkora folyót soha életében nem láthatott. Ilyet nem láthattam, nem láttam, ez akkora, mint a Gangesz vagy a Mississippi. Visszhangozott a feje a saját hangjától. Már jó ideje föl kellett volna kelnie. Párnájából érezte áradni a lakás megszokhatatlanul idegen illatát, ez pedig lökte volna, ki. Nem is az ágy melege tartotta fogva, hanem kilátástalannak látta a napot, amelynek elébe néz. Minden napja kilátástalan. A két part között közlekedő komp pedig valószínűleg azt jelentette, hogy tényleg sehol nincs, nem volt, s nem is lesz otthona.

Édesanyja, akiből a puszta neve maradt csak fenn, Mózes Borbála, néhány napos korában hagyta hátra a nagykőrösi szülőotthonban, ahol aztán az újszülöttet az édesanya vezetéknevén és Gyöngyvérként jegyezték be az anyakönyvbe. Nem tudhatta, ki az apja, melyikükre hasonlít, vagy hasonlít-e bárkire. A gyűlöletes keresztnemet talán az anyja kérte. Kitartóan és sötéten gyűlölte az ismeretlen leányanyát e név miatt, a gyöngy miatt, a vér miatt. Előbb egyházi, később állami intézetben, nevelőszülőknél, majd középiskolai, végül főiskolai kollégiumokban nevelkedett. A bizonytalan értelmű szavak pedig valószínűleg azért zakatoltak a fejében, mert a fájdalomtól szinte lüktetett a homloka. A folyam két barátságos partja közt ellenben szétmosódott a kellemetlen érzéseivel a víz illatában, a tájban oldódott föl a görcsös fájdalom. Finom párán izzott át a kora délelőtti napsugár, nyár volt, egy nyár, amelyre éberem nem emlékezett; rövid, puha, korai kis boldogsága, amely annyi év után még mindig kárpótolta a kínzó főfájásokért. Titokban néha nagyokat ivott. Az egykori boldogságot legfeljebb az felhőzte be, hogy más utasokra kellett várakozniuk, ő pedig mindig ment volna, át, gyorsan. Csillapíthatatlan volt az éhsége és a szomjúsága, mint aki mindig egy másik partra vár.

Most azonban már igazán nem késlekedhetett, fel kellett volna kelnie. Hólyagja is feszítette, éles kis szúrásokkal adott a hasában sürgető jelzéseket.

A szobában kellemesen marasztaló félhomály uralkodott, jól összeszorította a combjait. Az ablakok sötétítő tábláit a kései óra ellenére sem nyitotta ki még senki. Már megint fölfáztam, állapította meg bosszúsan. Annyi fény volt, amennyi a tárt ajtón tört be, a falon pedig a vöröslő lángok hosszú árnyai.

Bámulta a lángokat, de nem látta, amit nézett, mert képzeletének csápjaival tovább nyúlkált, kaposott, hiába; nem tudta megállapítani, hogy mire emlékezik az álmával. Ez egy emlék, hiszen ez egy emlékem, ismételtette magában, miközben csaknem elérte, és mégsem érte el. Mielőtt a szavak zakatolásától menekülve, ingerülten átfordult volna a másik oldalára, hogy oldódjék szét, tűnjék el végre a tájban a fájdalom, ösztönösen mégis az éberségébe kapaszkodott; nem üres álmot, talán a másik ember részvétét kívánta.

Ilona édes, kiáltott át a másik szobába kissé sírósan éneklő hangon, nem nyitná ki végre azt a rohadt kurva ablakot. Ha még sokáig füstöl, akkor tényleg megfulladok.

Panaszos hangvétele persze nem sokat enyhített a mondat brutalitásán. Igazán nem kívánt sokat, mégis minduntalan messzibbre ment a kellenél, s ezért gyakran volt elégedetlen önmagával. Hol az volt a benyomása, hogy túl engedékeny másokkal szemben, hol meg túl erőszakos, tolakvó, támadó, mint aki nem találja a megfelelő mértéket. Nem mintha nem rendelkezett volna mérték-

egységekkel, hanem többféle, egymással nem nagyon egyeztethető mértékkel rendelkezett, ezek gyakorta összecsúsztak, bántóvá tették a hangsúlyait és a viselkedését.

A másik nő jó ideig nem válaszolt. Nem azért, mintha meg lett volna bántva, hol visszahökölt a kicsapódó füsttől, hol meg előredőlt, hogy fújhassa, csupasz lélegzetével élessze fel a kihunyó lángokat. Naponta hat cserépkályhába befűteni, egyenletesen táplálni őket még akkor sem kis munka, ha nem tombol tébolyult vihar.

Hajnal óta olyan migrénem van, hallatszott a másik szobából, a fejem majd szétreped. Nem tudom, már megint miért. Talán a szélről.

A bocsánatkérésnek beillő panasz hosszú pillanatokig tehetetlenül lebegett a két szoba között a levegőben.

A háztartási alkalmazott, akit teljes nevén Bondor Ilonának hívtak, értette, valamennyire át is érezte a fiatalabb nő szorult helyzetét, s azt sem kellett neki külön elmagyarázni, hogy mitől kaphat valaki hajnalra migrént.

Már megint nagyot ivott titokban, vagy Ágost megint csak nem elégítette ki.

S nem úgy, ahogy a másik megkívánta volna tőle, de határozott részvétellel is volt Gyöngyvér iránt. Szabálytalan, kerekded arcán, sűrű, halovány szeplőiben, melyek kéken árnyékos szeme alatt és az orrán csaknem összeértek, vékony szálú, mindig gondosan kibodorított vöröses hajában és a keskeny kis válláiban volt valami meghatóan esetlen, gyámoltalan. Fejletlen, kissé angolkóros gyereklányra emlékeztetett, holott egyáltalán nem volt éretlen vagy bizonytalan ember. Határozottabb, mint ahogy a külleme alapján elvárták, netán jó néven vehették volna tőle. Tudta, hogy kit mire kell tartani. Most is csak akkor nézett föl, amikor a gyújtós kicsi lángja végre belekapott a fába.

Szerintem az lenne a legegészségesebb, ha a Gyöngyike most szépen kimászna az ágyából, kiáltotta vissza a vállá felett. Még a telefont is szépen fölvehetné. Tegnap azt mondta nekem a Gyöngyike, hogy ma aztán korán kell fölkelnie. Énekóra előtt el akart volna még menni az uszodába, mert azt mondta, hogy szereti kihasználni a szabadnapjait. Ami nagyon szép dolog lenne, de hogyan sikerülne, ha egyszer benne marad az ágyban. Igazán nem szép a Gyöngyikétől. Azt hiszi a Gyöngyike, hogy a migrénje majd elmúlik így. Hát nem múlik el. Inkább keljen föl azonnal és menjen a levegőre.

Áthatóan erős hangja volt, s furcsa módon úgy beszélt a másikkal, mintha egy harmadik személyről beszélne.

A másik nő azonban nem talált ebben semmi sértőt. Maga is alig néhány éve élt a fővárosban, miékként Ilona, aki egy budakörnyéki tót faluból származott. Amikor olykor a konyhában, máskor pedig valamelyik ajtófélfához dőlve, csöndesen mondták egymásnak a magukét, és egyikük sem figyelt különösebben arra, hogy miként beszél, vagy miket beszél a másik, a kívülállónak nem kis mulatsággal szolgálhatott a két távoli nyelvjárás találkozását hallani. Miközben Gyöngyvér nyitott torokról őzött, Ilona fölkerekített ajakkal ázott, s ráadásul olyan kifejezéseket használtak, amelyeket sem a másik, sem a fővárosi nem nagyon érthetett. Vidékiességüknek volt egy titkos kis árama, mely hol összehozta, hol meg féltékennyé tette és szembefordította őket; másra figyeltek, másként ítélték, s ezért bármi történhetett velük, egymást mégis jobban értették, mint ahogy a környezetük megértette őket vagy ők másokat. Nem volt az sem kérdés, hogy Bondor Ilona miért beszél Mózes Gyöngyvérrel úgy, mintha egy harmadik személyről beszélne. Ezzel a furfangos módszerrel kerülte el, hogy a nála fiatalabb nőt magázza, amit az iskolázottságuk különbözősége miatt meg kellett volna tennie.

Sokkal inkább elmúlik, ha uszodába megy a Gyöngyike.

Ne beszéljen már ilyen ostobaságokat. Éppen azért nem mentem el, mert úszás után mindig erősebb lesz.

Mégis jobb lenne, ha elkészülne rá a Gyöngyike, hogy nem csak ablakot nyitok, kinyitom én a Gyöngyikének, rögtön, hanem el kell kezdenem takarítani is. Másutt nem tudom elkezdni, mert a nagyságos asszony sem jött ki még a fürdőszobából. Ha kijön, akkor a Gyöngyike már mehetne be. Szerintem ez lesz a menetrend.

Most meg ez a mondat maradt ott a levegőben. Ami a napi takarítást illeti, tényleg nem lehetett másutt elkezdni. Ilona vagy a legtávolabbi utcai szobában, vagy a legbensőbb udvari szobában kezdte el, ennek ez volt az alapszabálya, másként nem történhetett. Nem érkezett rá válasz, vagy olyan moccanás sem, mely arra utalhatott volna, hogy ez a Gyöngyike kimászna végre az ágyából. A telefon viszont hirtelen ismét elhallgatott.

Jó ideig nem is lehetett mást hallani, mint az impozáns bérház üregeiben, résein, csatornáin és nyílásain zenélő szelet.

Senki nem mutatkozott a körfolyosókon, az udvaron sem, üresen maradtak a tágas lépcsőházi fordulók.

Ebben az órában különben sem jöhetett volna más, mint a sváb tejesasszony Budakeszről vagy a tót asszony Pilisszentkeresztről a tojással, netán a postás. Ők azonban az ítéletidő miatt elmaradtak. Ilona a saját kisfiát kora reggel elvitte az óvodába, nem lehetett egész nap láb alatt. Kisiskolás mindössze egy volt a házban, s ilyenkor már csaknem mindenki dolgozott.

Ebben a házban ötvenhat októberének egyik szörnyű éjszakáján voltak utoljára jó sokan, egymásnak teljesen ismeretlenek, mert beszorította őket a körútról az ágyúzás. Amikor az erősen sán-tító, púpos és kopasz házmester hajnalban kinyitotta a súlyos tölgyfakaput, majd kinézett, az üres nagykörúton már tombolt a szél. Azóta a távozók nagy erőfeszítések árán, de gondosan betették maguk mögött, amire egyébként ügyetlen felirat emlékeztette őket. Az egykor igazán előkelő kocsibehajtó mégis úgy hatott, mint egy pokolbéli szélcsatorna, ahová éppen tutulva megérkezik maga a sátán. Zörögtek, reszkettek, kalapáltak a szemetesedények fedőlapjai. A pokoli zajnak volt azonban banálisabb magyarázata. Fenn a kapuboltozat ívébe illesztett két üveglablakot azon az októberi éjszakán nyomta be a légnyomás, s ilyen súlyos, ütészálló üveget, hiába a házmester minden elkeseredett fáradozása, azóta sem lehetett felhajtani a városban.

[...]

(2005)

ESTERHÁZY PÉTER

(1950–2016)

Harmonia caelestis

[részletek]

1

– Kegyelmes asszony, úgy mondanám, kérem tisztelettel, itt lennének a kommunisták. – Nem is mondta ezt az öreg Tóth Menyhért, Menyus, inkább csak lehelte vagy bólintotta, mintha azt remélte volna, ha nem mondja ki, talán nem is igaz. Amit látott, attól még jobban megfélemlert, mert olyat látott, mit még sose: riadalmat úrnője kemény arcán. (Ijedtséggel és kommunistákkal kezdődik itt minden, s mintha evvel is fogna végződni.) Nagyanyám először tehát az Úristenre gondolt, mert mindig rá gondolt először, majd pedig a földatra. Mely most ott dobogott benne.

[...]

19

– Megőrült?! Menyus?! – Nagymamánál, ha dühös volt, nem lehetett tudni, hogy kérdez vagy állít. – Hol volnának a kicsodák?!

A hűséges ember nem szívesen vette volna még egyszer ajkára a szörnyű szót, hát csak mutogatott maga mögé, és grimaszokat vágott. Nagyanyám bólintott.

– Maga tényleg megőrült. Kár.

A férfi hevesen rázza a fejét, majdnem ingerülten, mintha barkochbázna úrnőjével, aki azonban sehogy se találja a helyes irányt. Az állítás olyan hihetetlen volt, hogy nagymamám azonnal elhitte. Ha megőrült is ez a Tóth, ennyire akkor sem lehet megőrülni. Minden nem gondolható el, még ha elengedjük is a ráció kezét. A ráció keze, ezt aztán sokszor hallottam.

A széles ablakhoz lépett, innét a hátsó traktusból a parkra lehetett látni, mely hosszan nyúlt el a kastély előtt (vagy mögött, itt több iskola küzdött egymással), egy ideig mintegy toporgott a grandiózus, kellemetlenül klasszicista épület előtt, aztán – angolosan – lassúdan eltűnt a Vértesben. A kastélyban nem nagyanyám volt az úr, hanem „az öreg kegyelmesasszony”, az anyósa, akít még én is ismertem később, a kitelepítésből. Ott is halt meg; halála előtt heteken át mozdulatlanul feküdt. Csupán egyetlen mozdulata maradt: ha ásítania kellett, szája elé tette a kezét; ez a mozdulat tartott ki a haláláig, az egyetemes dresszúra.

Apám születése – mert meg fog születni, hiába rugdolózik most még tehetetlenül belül mint kriptokommunista – meghozta nagyanyámnak az önállóságot, átköltöztek az eredetileg csupán vadászlaknak használt majki kastélyba.

Nagymamából hiányzott a kedvesség. Ez a keménységet még keményebbé tette, a kérései parancsoknak hallatszottak, igaz, a parancsai sose váltak parancsolgatássá. Viszont a következő

tessége kiszámíthatóvá tette, megbízhatóvá, és ez, valamint folytonos segítőkészsége időnként mégis a kedvesség látszatát adták.

Ami a látszatot illeti, látszatra nem volt benne semmi arisztokratikus, pedig mindkét szülője Károlyi volt („nagyanyád fölöttébb Károlyi”), és azután ami még a hiányt illeti, hiányzott belőle minden élvezetvágy (könnyedén teljesítette a szeretkezésre vonatkozó viktoriánus jótanácsot: close your eyes and think of England), nem érdekelt a szép, nem érdekelték az ízek, nem állt kapcsolatban az érzéki világgal, nagyanyámnak nem is volt teste – csak mikor szület.

– Szült már maga, Menyus? – Menyus elvörösödött. Nagyon szerette nagyanyámat, pedig akkor még nem is tudta, hogy a második gyereket, apám öccsét ugyanúgy fogják hívni, mint őt. A szeretet nem jó szó, mert szeretni nem merészelt, mondjuk úgy: érzelmileg tisztelte. – Mert én most szülök.

– Még nem, kegyelmes asszony, még nem tetszik szülni.

– Hát akkor mit csinálók?!

– Beszélgetni tetszik velem. – Megint elvörösödött. – Bocsánat. Most ne tessék szülni, mert nem lehet. – És ismét a háta mögé mutogatott, de most a fejével, mint mikor a lónak húzogatják a zablóját. Nagymama türelmetlenül legyintett.

– Mi baja van magának a kommunistákkal?

– Még hogy nekem, kegyelmesasszony?! – döbönt meg az inas. Azt akarta mondani, hogy hát most nem róla van szó, de hallgatott, mert róla sosem volt szó. Szerintem a szívében a nagymamám kommunista volt, mindenesetre az élet minden területén egyenlőségre törekedett. Nem, ez félreérthető, a nagymamám nem volt forradalmár, kegyelmesasszony volt, de az embereket egyenlő mércével mérte. Azt talán nem gondolta, hogy a lét határozza meg a tudatot, igaz, ha a lét határozza meg a tudatot, akkor nem is gondolhatta ezt.

– Menyus – vetett véget nagyanyám ennek a szokatlan fecsegésnek –, maga most befogat, hogy én még időben elérjem a tatai gyorsat, és hagyja abba a mutogatást. Maga, fiam, meg várjon – vetette oda szigorúan kisdéd apámnak, illetve azt mondotta, amit Faust a boldogság pillanatának, hogy kisfiam, maradj még, jobb neked ott belül, és domborodó hasával kitoltott a Roisin-szalomból.

20

Édesapám szót fogadott, még maradt egy bő hete ott bent a jó sötétben. Az utolsó nyugodalmass hete az életében. Az utolsó szabad hete. Megvárta, míg kikiáltják a dicsőséges Tanácsköztársaságot...

Bonyolultabban kezdődött az élete, mint az családjában szokás. Egy új Esterházy-élet oly lágy mozdulattal huppant a világba, mintha minden és mindenki mindig erre várt volna. Mintha lett volna egy üresség a teremtésben, egy lyuk, egy hiány, egy nem, amely igenre vár, egy seb – könnyű horzsolás –, amely midőn az új sarj, mintegy az égből, puhán, fájdalom nélkül megérkezik, beheged. Helyreáll a rend. A jobbágyok fényes tüzek mellett táncolnak, a kastélyban, sőt kastélyokban metszett kristálypoharak csöndülnek. Papkezek, káplánoké és püspököké, hálaadó imára kulcsolódnak.

Ahogy régebben a mozik hirdették az új filmet: Jön! Jön! Jön! Mennyi figyelem, figyelmesség, munka és szervezés előzte meg ezen új érkezését. Féltették a jövővényt és féltették magukat, ezért bábák, felcserek, dadák, papok és nem utolsósorban ügyvédek sereglettek az esemény körül. Most nem volt sereglés.

Többször hallottam és családi följegyzésekben többhelyt olvastam, eposzi állandó fordulatként, hogy évszázadok óta édesapám volt az első Esterházy, ki rang és mód nélkül született. Rang és mód nélkül, ezt láthatóan nagy kedvvel ismételte a család, kevélyen, de mindenképpen büszkén, lám, nekünk még ez is sikerült, nem elég, hogy teli vagyunk ranggal és móddal, egy közülünk még az ellenkezőjét is tudja. Persze ezt később mondták, úgy néztek erre a néhány hivatalos napra vissza, mint tűnt tréfára, a történelem scherzére. Azt akkor elképzelni sem bírták, mennyire bele lehet szokni e tréfába, milyen jól elleszünk mi rang és mód nélkül, hogy édesapám csupán első egy hosszúnak ígérkező sorban. Az ő megzilált pólyája a vég, az említett évszázadok vége, csak ezt nem tudta akkor még senki. Az utolsó pillanat utolsósága az utolsó utániból látszik, szükségszerűen későn.

21

Az új évszázadot, amely a szocialista elmélet és a liberalizmus (vagy ahogy annak idején egyikőnk – fájdalom – fogalmazta: ez az egész zsidó vircsaft) képében jelentkezett, a család nem fogadta kitörő örömmel. Az ember vagy királpárti keresztény ókonzervatív, vagy kitörő örömmel. Ezek az elméletek, hirdette az öreg gróf, vagy olyan népet vetek alapul, amely hiba és gyöngesség nélküli emberekből áll, vagy olyat, amelynek egyedei automaták, amelyek jól megolajozva és beállítva a rájuk eső munkát gondolkodás nélkül elvégzik. De embernek nem valók ezek a theóriák.

A családi emlékezet nem a forradalmak fölidezésében éri el szellemi magasait, látószöge hirtelen beszűkül – gyilkosaink szempontjait kisszerűen ignoráljuk –, az arisztokratikusságból csupán a finnyáság marad, meg egy kis, rémületől görcsös önteltség és fennenköpés. A nagynénik érdekes hangja ez.

22

A mi községünkben egy kőművespallér volt a diktátor, név szerint Halnek Gyula, kinek egész családja nemzedékek óta birtokainkon nőtt fel és szolgálatunkban halt meg. Csak apját kellett folytonos részegeskedése miatt dédapámnak dédapám szolgálatából elbocsátania. A fájdalom kitörésekor a pallér már a csákvári szocialista pártcsoport élén állott, mely akkor csupa munkakerülő és nagyszájú férfiakból és nőkből rekrutálódott. Ez a szocialista falka azonnal megkezdte a harcot „a gróf” és „a pap” ellen.

Bármennyire is megvetendő volt Halnek jelleme és életmódja (ki kell jelentenem, jelenti ki dédapám megütöközve saját magán, hogy egyáltalán megjegyezte a Halnek nevet), elsőrangú agitátor volt. Titokzatos mosollyal járta végig a falut:

– A gróf csak vigyázzon, majd megmutatjuk neki.

Halnek igen jól fölismerte, hogy a népakaratra támaszkodó kormánynak meg kell szívelnie a régi közmondást: Panem et circenses, egy rezesbandát állított tehát össze, amely ünnepélyes alkalmakkor a Marseillaise-t fújta nagy lármával és talán meggyőződéssel is, de a kétségbeejtésig hamisan.

Bő egy héttel a bő egy hét múlva bekövetkező esemény előtt jelentették dédapámnak, hogy a szocialista pártgyűlésen mintegy az ő büntetésére zenekíséret mellett vöröslobogós tüntető felvonulást határoztak el. A vörös lobogó csodálkozásra bírta dédapámat.

– Halnek tehát már nem szocialista, hanem kommunista célokat követ.

– Azt, gróf úr, kérem, mi így direkte nem tudjuk.

Dédapám, az ő kifejezésével, a szívükre kötötte, hogy azon alkalmazottai, kik párttagok, vegyenek részt a felvonuláson, és lehetőleg úgy helyezkedjenek el, hogy minden sorba jusson valaki, hogy így netaláni túlkapasokat megakadályozhassanak. De nem aggódott, látott már többször munkásfelvonulást („sőt, kíváncsiságból különféle városokban a tömeggel masíroztam”), tudta becsülni azt a vasfegyelmet, mely minden kihágást kizár, föltéve, hogy a vezetők ilyent nem akarnak. Ekkor azonban nagy izgatottsággal azt jelentették, hogy Halnek a felvonulást a kastély udvarára tervezi vezetni, és ott népgyűlést tartani.

Ez már közelebbről érintett minket.

(2000)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC
(1959–)

Erdélyi töredék

Miként erdélyi templomok falán
Freskók cafatja, csonkabonka festmény
Kit már az Úr is régen elfelejtett,
S nem látogatja többé fürge fénnel –
Olyak leszünk mi: láthatatlanok,
Lappangva mészben, szétmaró időkben
Isten se tudja: megvagyunk-e még,
S hogyan, miért, hány vak réteg mögött
Várhatja ráncok hős föltámadását,
Mosolynak könnyű táncát kérges arcunk,
Ha megvagyon még s meg nem rontatott –
Olyak leszünk, mint megkopott legendák,
Mártírok, szentek, üdvözült pogányok
És poklok, mennyek, végítéletek
És elkendőzött nagy kálváriák
És krisztusos képeknek roncsai –
Olyak leszünk, csak megtört részletek:
Nem kisedek, királyok, Máriák,
Csak törmelék, balsors diribdarabja:
Nem vert hadak, csak súlyos vad paták,
Sok megfutó láb, zászló, seb, kereszt –
Olyak leszünk: áldáshintő kezek,
Húlt semmiből pallost suhogtatók,
Levágott törzsek, népek, végtagok,
Fejek fölött szentlélek vagy szekerce
Villantja szárnyát: megrepedt szemek,
Redők, ruhák, gazdátlan glóriák
Halomba hányva, összevisszaságban –
Olyak leszünk mind: szétmálló művek,
De zűrzavarban méltó rendre vallók –
Ki fejt meg hiányzó részeinket,
Ki rakja össze, festi hű egészé,
Ki lesz, ki rajtunk majd fölismeri
Egy ismeretlen mester kézvonását?

(1994)

Kölcsey Ferenc lehajtja fejét

Szatmári iskolám ünnepére

Keresztülnéz a lelki drótsövényen:

Át-áttekinget tán egy arc Csekéről...

És látja a Tekintetes Úr, hogy dúlnak még

A szép magyar romantikák, dühöngenek még

Honni hiúságok: csárdásosztók és asztaldöngetők közt

Hervad az emberség hivalkodó csokrétája,

A büszke kalapba betűzött, hervad a szerelem rózsája,

Hervad a mosoly a szájról – szavakról hangsúly, ékezet,

Jelentés... De megvagyunk még. Majdnem megvagyunk –

Köszönjük, sajnos, változatlanul... Kinézünk

Most az Alma Mater ablakán, kibámulunk,

Mint nyelv alól a bánat...

És látja a Tekintetes Úr.

Mert a Tekintetes Úr már mindeneket lát.

Látja a szatmári adózó nép nyomorát.

Látja Petőfi lovát Erdőd felé ügetőben – épp oda

Rúg ki a Szamosra. Szilágyi Domokos hatalmas homlokára

Pillant: Hamletet látja, Krúdyt a ködben, Adyt, ki részeg

Konflison kering, a Dsida-fasor jegenyéi alatt

Látja zokogni Jenőket, Móricz Zsigmond nyakasságát

Látja, a Károlyi grófot, a Vécsey-házat, no meg a szatmári békét,

Ama szégyenletest. Komorló nézése néha megakad a Kazinczy

Utca és a Vörösmarty utca sarkán: zárdában látja Kaffka

Margitot, spilhózniban kovácsandrásferencet,

Ah, nicsak, oh, bizonyára engemet is lát!

Mert a Tekintetes Úr tán mindeneket lát.

Látja a Lánchos templomot is, lánchordta, a hajdani skólát,

A természetrajzi szertár szekrényei mögött illúziókat lát,

Bölcsen lappangó falfestményeket: Bethlen Gábor bevonulását

Látja, Rákóczi, hajh, reformátorokat, pedellusokat,

Kálvinistákat, iskolamestereket lát, Bercsényi, hajh,

Látja Pázmány Pétert és Tyukodi pajtást, hitújítókat, hajh,

Hitrombolókat, hajh, s ezerszer is hajh, agg ravaszdiak!

Mert a Tekintetes Úr már mindeneket lát:
Nyögve Mátyás bús hadát, Bendegúznak vérét
A természetrajzi szertár szekrényeiben...
A történelmet látja: spirituszban
A kibelezetteket, üvegszemmel a kitömötteket,
Vitrinekben a megnyúzottakat, a szabadságra
Preparáltakat... Árpád hős magzatjait:
Boldogságukban szinte-szinte úsznak,
Lebegnek fojtó, édes formalinban...

Mert a Tekintetes Úr tán mindeneket lát.
Röntgenkonrádként átlát Jánoson, ki portás volt,
S eladta rossz gerincét... Így megmaradt nekünk.
Kitartott, lám: vacog, fehérlik, ám vigyázzban áll.
Itt a csontváz, forgassátok érett ésszel Jánosunk!
Állkapcsa leng, mert megbűnhődte már. Állkapcsa
Kattog: titkon énekel. Más szózat ez, máskeblű nép.
Állkapcsa klattog: folyton énekel. Lazultan bár,
De rendületlenül. Vert hadunk csonthalmain győzedelmi
Ének. Balsors akit régen tép: János, lát a Tekintetes
Úr! Lát Kölcsey Ferenc, mert szertenézett, s nem lelé –
Újra lehajtja fejét, lehanyatlik a lélek...

(1994)

DRAGOMÁN GYÖRGY

(1973–)

A fehér király

[részlet]

Világvége

Velünk kapusokkal külön foglalkozott Gica bá, egy órával hamarabb kellett menjünk minden edzésre, főleg gyorsasági gyakorlatokat csináltatott velünk, ugrálni kellett sokat meg vetődni, felugrani és vetődni, felugrani és vetődni, meg volt ez a kapuskínzó gépe, ő találta fel, a vasgyári munkások csinálták meg neki, egy ilyen hosszú vascső végére volt felrakva egy labda, amelyik tele volt téve homokkal, azt lökte nekünk, az egész egy tengelyre volt felszerelve, akörül forgott, kegyetlenül nagyokat ütött, tudtuk Janikával, hogy ha nem kapjuk el, akkor fejbe talál és összetöri a csontunkat, Gica bá keze között haltak meg már más gyerekek is, azt mondták, azért lett utánpótlás edző, mert a felnőtt játékosok nem bírták a keménykedését, egyszer elkapták és félig agyonverték, attól kezdve többet nem edzhetette a nagy vasgyári csapatot, hanem csak velünk, tizenegy-tizenkét évesekkel volt neki szabad dolgozni.

Akkor májusban kiesésre álltunk, Gica bá mindennap tartott edzést, szerzett igazolásokat, első négy órában nem kellett iskolába se menni, tudta mindenki, hogy a vasgyár csapatának benn kell maradni, az nem lehet, hogy kiessünk, Gica bá meg is mondta, hogy ha nem verjük meg az Áttörést, a katonacsapatot, akkor kész, vége, meccs után mindenkinek szétveri vascsővel a bokáját, neki már úgymint mindegy lesz, mert az edzés az élete, és ha kiesünk, akkor vége, úgymint attól kezdve mindenki mankóval fog suliba járni, meg is mutatta a vascsövet, rávágott vele az egyik palánkra, beszakította a deszkát, azt mondta, a mi csontjaink is így, szilánkosan fognak széttörni, nem lesz ember, aki összerakja. Tudtuk, hogy nem hazudik, akkor már nem volt családja, az utánpótlás csapat klubhelyiségében lakott, szóval tudtuk, hogy komolyan beszél, úgymint nagyon készültünk arra a meccsre, mindenki futott, senki nem mert lógni, mindenki féltette Gica bától a lábát, én is futottam, ahogy bírtam, pedig tudtam, hogy biztos nem is fogok játszani a meccsen, mert én csak cserekapus voltam, Janika volt az igazi kapus, pedig ő jehovista volt, igaziból nem is játszhatott volna a vasgyár csapatában, mert az apja nem engedte, hogy pionír legyen, de olyan jól védett, hogy Gica bá elment az igazgató elvtárhoz és elintézte neki, hogy játszhasson, és majdnem minden meccsen ő védett, mert sokkal jobb labdaérzéke volt, mint nekem, még akkor is, amikor nem is volt formában. Szóval nagyon keményen edzettünk, mert féltünk Gica bától, de tudtuk, hogy úgymint mindegy, az Áttörést nem lehet megverni, őket a hadsereg támogatja, csupa katonagyerek játszik benne, a fegyveres erők mindent megadnak nekik, meg a bírónak is mindent megadnak, az Áttörés veretlen volt a bajnokságban, szóval tudtuk, hogy nincs esélyünk, és féltünk nagyon.

Janika még nálamnál is jobban félt, Gica bá a meccs napján reggel is külön edzést tartott nekünk kapusoknak, és ahogy hajnalban mentünk, Janika egyszer csak megállt, még kint a sporttelep előtt, a hasára szorította a kezét, aztán öklendezett és hányni kezdett, ha nem kapom el, lehet, hogy el is ájul, azt mondta, csak most, hogy meglátta a vasgyári sporttelep kapuját, csak most jutott eszébe az álma, Gica bával álmodott, hogy veri szét a bokáját,

odaadtam neki a kulacsomat, hogy öblítse ki a száját, mondta, hogy álmában Gica bá úgy húzott rá a bokájára a vascsővel, hogy közben csorogtak a könnyei, még most is emlékszik az öreg kivörösödött, csillogó pofájára, és hogy őt nem érdekli, ő hazamegy, nem jön edzésre, mert nem bírja tovább, és menjek én is, ne maradjak itt egyedül, nem érdekli az se, ha kapus nélkül marad a csapat, a foci az csak egy játék, nem ér ennyit. Megtörölte a száját, visszaadta a kulacsomat, menjünk, mondta, még mielőtt meglát Gica bá.

Jól van, mondtam, menjünk, és eszembe jutott, hogy éjszaka én is felébredtem, valami nagy, morajló csattanást hallottam, és attól, de aztán csak csendben feküdtem, és sokáig nem bírtam elaludni, szóval mondtam, hogy jól van, menjünk, de akkor meghallottuk a dübörgést, pont mikor az álomra gondoltam, de ez nem olyan volt egyáltalán, sokkal halkabb, és tudtam is, hogy mi az, csak két teherautó közeledett nagyon gyorsan a sporttelep felé, messziről látszott, hogy zöldre vannak festve, és a ponyvájuk is terepszínű, ott álltunk, néztük, hogy jönnek, aztán lefékeztek, és épp ott, előttünk, megálltak, kiszállt egy katona, odajött hozzánk, megkérdezte, hogy mit keresünk ott, Janika úgy megijedt, hogy nem is tudott szólni, úgyhogy én mondtam, hogy edzésre jöttünk, a Vörös Kalapács ifi-csapatának igazolt játékosai vagyunk, Janika a kapus, én meg a csere, de a katona oda se figyelt, jól van, mondta, akkor mit állunk itt, takarodjunk a dolgunkra, úgyhogy bementünk az öltözőbe, de még láttuk, hogy a katonák mindenféle nagy műszereket kezdtek lepakolni a teherautókról.

Gica bá már ott volt, szalonnázott, nem szólt semmit, csak az óráját mutatta, meg három ujját, tudtuk, hogy ez azt jelenti, hogy három percet késtünk, és hogy tizenöt plusz kört kell majd futni edzés végén, de én mondtam, hogy nem tehetünk róla, mert a katonák miatt késtünk, és akkor Gica bá kérdezte, hogy miféle katonák miatt, ne hazudjak, mert lepofoz, hogy a taknyomon csúszok a kapufáig, de én mondtam, hogy nem hazudok, majd meglátja, ha nem hiszi, hogy itt vannak a katonák, biztos az edzést jöttek megnézni, hogy mire számítsanak, mennyire vagyunk felkészülve az Áttörés ellen. Gica bá erre eltette a kését, aztán elcsomagolta a maradék szalonnát és felállt, jó, mondta, öltözzünk, ne húzzuk tovább az időt, mert agyonver, aztán kiment, és bevágta maga mögött az öltöző ajtaját.

Csendben öltöztünk, nem mertünk beszélni, mert féltünk, hogy Gica bá hallgatózik, szerette tudni, hogy miket mondanak róla a háta mögött, Janika nagyon sápadt volt, mikor aztán kimentünk, Gica bá ott várt ránk a pálya szélén, az egyik tiszttel beszélgetett, ahogy meglátott minket, intett, már fel voltak rakva a bóják, ki volt készítve a két pár ólmos-szár, ezek ilyen bőr lábszárvédők voltak, ólomrudakat lehetett rakni beléjük, hogy nehezebbek legyenek, ezt is Gica bá csináltatta, felvettük, aztán elkezdtünk futni végig a szalompályán, aztán egy idő után Gica bá otthagya a tisztet, odajött, és elkezdett ugráltatni, Janika egyszer nem volt elég gyors, Gica bá rávágott a botjával a lábára, Janika elesett, megütötte magát, megindult az orra vére, de Gica bá nem engedte megállni, ugrálni kellett neki tovább.

A katonák közben végig ott voltak, a tiszt csak nézett, a többiek meg ilyen furcsa ruhákban járkáltak körbe a pálya körül, kerek, csupa drót meg cső gépeket toltak maguk előtt, a kezükben is mindenféle furcsa műszerek voltak, tele drótokkal meg antennákkal, nem tudtam, mit csinálnak, azt gondoltam, lehet, hogy rádión is le akarják adni a meccset, de azelőtt ilyesmiről sose hallottam, a gépek meg nagyon berregtek és kerepeltek, de nagyon nem lehetett odafigyelni, mert futni kellett, meg ugrani kellett, meg vetődni kellett.

A labdás gyakorlatok voltak a legnehezebbek, az, amikor bekötött szemmel kellett labdára vetődni, hogy próbáljuk érezni az irányt, egyszer nekiestem a kapufának, Gica bá meg hasba rúgott a labdával, hogy öklendezni kellett, Janika meg mindig rossz irányba ugrott, úgyhogy én nyertem meg a vetődési versenyt, Janika akkor már tiszta fehér volt, tudta, hogy ez mit jelent, azt, hogy ma én leszek először a kirúgó, mert a kirúgást úgy gyakoroltuk, hogy Gica bá felrakott tizenegy labdát, aztán az egyik kapus felállt három méterre, a kirúgó meg neki-futásból megpróbálta fejbe rúgni a labdával, és nem volt szabad elugrani a labda elől, hanem el kellett kapni, meg kellett fogni, vagy el kellett ütni, és ha nem rúgtuk elég erősen, akkor Gica bá állt be kirúgónak, úgyhogy rúgni kellett, és annak volt jobb dolga, aki először rúgott, mert mire a második sorra került, már annyira lefáradt és legyengült, hogy nem tudott igazán keményeket rúgni. A negyedik labdánál Janikának megint elindult az orra vére, nem akartam nagyon keményen rúgni, de nem volt mit csinálni, neki kellett futni négy lépésből, és a labdák mindig hatalmasakat csattantak, a végén Janika már nem is emelte a kezét, csak simán eléugrott, és leesett a labdával együtt, egy helyen tiszta vér volt már a fű, alig tudott felállni, látszott, hogy nem fog tudni rúgni, egész le volt gyengülve, akkor odajött Gica bá, egy törülköző volt nála, odaadta Janikának, azt mondta, jól van, törölje meg az arcát, most kivételesen szünetet tartunk, és menjünk be az öltözőbe, mert a tiszt elvtárs külön akar beszélni velünk. Janika az orrára szorította a törülközőt, úgy mentünk, a tiszt tényleg ott volt, láttam a váll-lapján, hogy ezredes, nagyapám még régebb megtanította nekem a rangfokozatokat, szóval az ezredes ott ült az öltözőben a padon, intett, hogy csukjuk be az ajtót, aztán mondta, hogy üljünk le, megkérdezte, hogy hányadikosok vagyunk, meg hogy milyen tanulók, én kellett válaszoljak, mert Janikának még mindig vérzett az orra. A tiszt elővett egy almát és kettétörte, az egyik felét nekem adta, a másikat Janikának, mondta, hogy jól van, ügyes fiúk vagyunk, látta, hogy milyen keményen és becsületesen dolgoztunk, büszkéek lehetünk magunkra, mert a kemény munkával bebizonyítottuk, hogy megérdemeltük a pionírnyakkendőt. Aztán megkérdezte, hogy szeretjük-e a hazánkat, és mi persze bólintottunk, még Janika is, pedig Janika jehovista volt, és a jehovisták se pionírok nem lehetnek, se a hazát nem szerethetik, aztán az ezredes azt kérdezte, hogy tudjuk-e, mi az, hogy rádióaktivitás, mondtam, hogy nem, mi még nem tanultunk fizikát, de a Haza Védelme foglalkozáson tanultuk, hogy atomvillanás esetén az embernek el kell takarnia az arcát és be kell mászni az asztal alá, vagy az ágy alá, és aztán jelentkeznie kell a vegyvédelmi parancsnokságon védőfelszerelésért, és a Haza Védelme tankönyvben a rádióaktivitásról is írtak, hogy a sugárzások átmennek mindenben, és károsítják az élő szervezetet, a tiszt bólintott, azt mondta, neki is van két fia, ekkorák pont, mint mi, és azért mondja el nekünk, amit most elmond, de ha valakinek is beszélni merünk róla, akkor állhírtérjesztésért javítóintézetbe kerülünk, apánkat meg anyánkat pedig börtönbe küldik, megértettük, kérdezte, és mi bólintottunk, de ő azt mondta, hogy rendes választ akar, és akkor mondtuk, hogy igenis megértettük ezredes elvtárs, még Janika is elvette az arca elől a törülközőt és ő is velem együtt mondta, annyira meg volt ijedve, és akkor az ezredes azt mondta, hogy éjszaka baleset történt a Nagyszovjetunió egyik atomerőművében, és a szél idehozta a rádióaktivitást, és igazság szerint nem is volna szabad megtartani a meccset, de nem akarnak pánikot, úgyhogy meg lesz tartva, de ő azt tanácsolja nekünk, kapusoknak, hogy ne vetődjünk, és kerüljük a kapcsolatot a labdával, mert az összeszedi a rádióaktivitást a fűből, és egyáltalán, vigyázzunk magunkra, mert szép, egészséges gyerekek vagyunk, aztán

még adott egy-egy ilyen fehér tablettát, azt mondta, hogy azt ott helyben be kell vegyük, csak jód, ne féljünk, és csak miután bevettük, akkor jutott eszembe, hogy egyszer láttam egy filmet a németekről, hogy ilyen fehér tablettákkal mérgezték meg magukat, és lehet, hogy az ezredes elvtárs is meg akar minket mérgezni, mert megbánta, hogy elmondta nekünk ezt a balesetet, és láttam, hogy Janika is erre gondol, de nem haltunk meg, a tablettának meg kesernyés íze volt, de nem mandulaízű volt, mert én tudtam, hogy a méreg az mandulaízű. Akkor az ezredes megsimogatta a fejem, azt mondta, jól van, nem lesz semmi baj, és vigyázzunk magunkra, és elfordult, és már menni akart, de akkor Janika utána szólt, azt kérdezte tőle, hogy ezredes elvtárs, ha nem szabad megfogni a labdát és vetődni se szabad, akkor hogy védjünk, és akkor az ezredes megint megfordult, és ránk nézett, és semmit se szólt, én azt hittem, hogy kiabálni fog, vagy felpofoz, néha Gica bá is hallgatott egy kicsit, mielőtt nekünk rontott volna, de az ezredes elvtárs csak megrázta a fejét, és nagyon halkán azt mondta, hogy nem tudja, bizonyisten nem tudja, aztán lehajtotta a fejét, és egy szó nélkül kiment, és ott hagyott bennünket az öltözőben.

Janika csak két harapást evett a fél almájából, mondtam neki, hogy ha nem kéri, adja nekem, és szó nélkül ideadta, és épp az utolsó falatot nyeltem le, mikor kinyílt az ajtó és bejött Gica bá, az egyik labda ott volt a kezében, megállt, és megkérdezte, hogy mit akart tőlünk az ezredes elvtárs. Megint összenéztünk Janikával, aztán ő az orrára szorította a törülközőt, én meg mondtam, hogy semmit, de Gica bá odalépett, és szó nélkül lekent nekem egy akkora pofont, hogy kiesett a kezemből az almacsutka és megszedültem, a fogasba kellett kapaszkodjak, hogy el ne essek, Gica bá akkor azt mondta, hogy ne hazudjak neki, mert minden szót hallott, különben is tud rólunk mindent, tudja, hogy meg akartunk lógni az edzésről, és nagyon jól hallotta, hogy mit hazudott nekünk az ezredes, és látja rajtunk, hogy hiszünk neki, és hogy lehetünk ilyen idióták, megérdemelnénk, hogy agyonverjen bennünket, hogy kalapáccsal verje ki a fejünkéből azt a maradék észet, tudjuk meg, hogy a katonák csak azért jöttek, mert így akarják elérni, hogy kikapjunk, meg akarnak ijeszteni, hogy ne merjünk rendesen védeni, még hogy kerüljük a kapcsolatot a labdával, ahogy ezt Gica bá kimondta, olyan dühös lett, hogy felrúgta az egyik padot, a pad fölött a fogas eldőlt, és majdnem kitörte az ablakot, és akkor Gica bá elhallgatott és megrázta a fejét, értsük meg, hogy az ezredes hazudott, ha tényleg baleset lett volna abban a reaktorban, akkor már nem élnénk, és különben se engedné a párt, hogy meg legyen tartva meccs, mert mindenki tudja, hogy az ország ifjúsága a jövő, az ország legnagyobb kincse, és ezt a kincset a párt semmiképpen se tenné ki veszélynek.

Janika akkor leült az egyik padra, és elvette a törülközőt az arca elől, tiszta vérmaszat volt a szája meg az álla, és nagyon halkán azt mondta, hogy neki megmondta az apukája, hogy el fog jönni a világvége, és hogy atomháborúval fog kezdődni, atomcsapással, és ő tudja, hogy az ezredes nem hazudott, mert azt mondta, hogy bizonyisten, és a katonák ateisták, és sose mondhatják ki azt, hogy isten, és ha kimondják, akkor már ők is kell hogy érezzék, hogy itt a világvége, és többet már semmi se számít.

Gica bá akkor odament, megállt Janika előtt, egyszer lepattintotta a földre a labdát, aztán két kézzel elkapta, és rászólt Janikára, hogy álljon fel, de Janika nem mozdult, csak megrázta a fejét, Gica bá megint a földhöz pattintotta a labdát, és azt kiáltotta, hogy nem mondja még egyszer, álljon fel, a jehovista kurva anyjába, és akkor Janika felállt, és ledobta a földre a törülközőt, és akkor Gica bá azt mondta, hogy jól van, megérti, hogy megijedtünk az ezre-

destől, de ilyen gyávák mégse lehetünk, és ha Janika bocsánatot kér, akkor nem fog rá haragudni, mindjárt itt lesznek a többiek, készülni kell a meccsre, de Janika megrázta a fejét, és azt mondta, hogy itt a világvége, és ő nem kér bocsánatot, és akkor Gica bá megint a földre pattintotta a labdát, aztán fél kézzel benyúlt a zsebébe, és azt mondta, hogy ezt csak a meccs előtt akarta odaadni Janikának, de ez igazi válogatott kapuskesztyű, Gica bá ebben védett akkor egyszer, mikor bent volt a válogatottban, és Janika felé nyújtotta a kesztyűket, hogy tessék, vegye fel, ez majd megvédi a sugárzástól, és akkor Janika megrázta a fejét, és azt kiáltotta, hogy nem kell, és ráköpött a kesztyűre, láttam, tiszta vér volt a nyála, és akkor Gica bá nagyon nagyot kiáltott, nem is lehetett érteni, hogy mit, és tiszta erőből Janika arcába vágta a kesztyűket, aztán hátralépett, és a térdével Janika gyomorszájának rúgta a labdát, és akkor Janika összegörnyedt, és ahogy a labda visszapattant, Gica bá megint bele akart térdelni, de a labda helyett Janika arcát találta el, és akkor hallottam, hogy valami reccsen, és Janika nekiesett a fogasnak, és aztán lecsúszott a földre, és akkor Gica bá lehajolt és felemelte a labdát, és ahogy rám nézett, láttam, hogy az arca tiszta piros és nedvesen csillog, és akkor Gica bá azt kiáltotta, hogy jól van, akkor te fogsz védeni, a hangja nagyon magas volt, alig lehetett érteni, és akkor megrázta a fejét, aztán egyszerre felém rúgta a labdát, neki egyenesen az arcomnak, és én felugrottam, és két kézzel kinyúltam, és elkaptam, és a labda keményen a két tenyeremnek csapódott, csípte a bőröm, és ahogy akkor rugózva földet értem, és ösztönösen magamhoz szorítottam, úgy, ahogy Gica bá tanította, hogy ne hagyjak esélyt a támadó játékosoknak, és láttam, hogy Janika ott fekszik a földön az öltözőpad mellett, és azt is láttam, hogy nem mozdul, és folyik a füléből a vér, és éreztem, hogy a labda egy kicsit síkos, és tudtam, hogy a Janika vérétől, és ahogy fogtam a labdát, a rádióaktivitásra gondoltam, de semmit se éreztem, a labda fogásra pont olyan volt, mint máskor mindig, egy pillanatra behunytam a szemem, és csak álltam ott a labdával a kezemben, és amikor kinyitottam, Gica bá még mindig ott állt az ajtóban, és Janika még mindig mozdulatlanul feküdt, és én azt gondoltam, hogy lehet, hogy nem is halt meg, lehet, hogy csak elájult, mert ha meghalt, akkor nem lesz meccs, és nem fogok védeni, és az igazi bőr kapuskesztyűkre néztem, ott, Janika mellett a földön, és akkor egyszerre csorogni kezdtek a könnyeim, a labda meg kiesett a kezemből, pattant egyet, aztán a sarokba gurult, de akkor Gica bá már nem volt ott az öltözőben.

(2005)